

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE
DO ROZVOJE
VZDĚLÁVÁNÍ

DĚLÁNÍ MNOHÝCH KNIH ŽÁDNÉHO KONCE NENÍ

**Antologie textů
ke studiu starší české literatury
Raný novověk**

eds. Jana Kolářová – Karla Strnadová

Antologie textů ze starší české literatury předkládá čtenáři ukázky literárních děl z období raného novověku. Čítanka je určena pro praktickou práci v seminárních cvičeních, kde budou texty analyzovány.

Výběr textů byl spolu s tímto kritériem podřízen také snaze o co největší žánrovou rozmanitost. Jsou zde zastoupena významná díla poezie, prózy i dramatu rané renesance, humanismu a baroka. Texty jsou řazeny podle období a žánru a jsou uspořádány do přehledných kapitol.

Edice Günther vznikla jako pilotní projekt směřující v budoucnu k rozšíření nakladatelských aktivit na Katedře bohemistiky FF UP. Jedná se o studentskou edici. Veškeré publikace připravují studenti pod dohledem vyučujících v rámci speciálních workshopů, popřípadě se na vydání podílí dílčím způsobem. Provádějí jazykové korektury, redakci textu, sazbu, vytvářejí návrh grafiky včetně obálky atd. V roce 2011 v edici vychází většina tištěných a elektronických výstupů projektu ESF *Bohemistika: obor pro III. tisíciletí*. Ediční plán je dostupný na webové stránce www.cis.web-node.cz/edice-gunter/.

**Jana Kolářová
Karla Strnadová**

DĚLÁNÍ MNOHÝCH KNIH ŽÁDNÉHO KONCE NENÍ

**Antologie textů ke studiu starší české literatury
Literatura raného novověku**

Olomouc 2011

Oponent:

doc. PhDr. Karel Komárek, Ph.D.

Publikace vychází v rámci projektu

Bohemistika: obor pro III. tisíciletí

Tento projekt je spolufinancován

Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky

Publikace byla připravena v rámci studentské edice Günther

1. vydání

© Jana Kolářová, Karla Strnadová, 2011

© Univerzita Palackého v Olomouci, 2011

ISBN 978-80-244-2879-6

ÚVODEM

Antologie textů ze starší české literatury obsahuje ukázky literárních děl z období raného novověku, tedy humanismu a baroka. Výběr textů je veden snahou o co největší žánrovou rozmanitost a ohledem na praktické potřeby seminárních cvičení, na nichž budou texty analyzovány. Při členění antologie přihlížíme k několika hlediskům; v první řadě je to chronologie vzniku textů. V rámci tohoto dělení sledujeme hledisko jazykové a v případech, které se nám jeví funkční, členíme díla ještě do skupin podle tématu či žánru.

Nejprve jsou tedy zařazeny texty raně renesanční, poté díla latinského humanismu, z nichž je pro svůj význam i kvantitu zvlášť vyčleněna příležitostná poezie. Následuje česká humanistická produkce uspořádaná v chronologickém sledu; v jejím rámci řadíme zvlášť cestopisy a morality. Barokní písemnictví je v dějinách literatury běžně členěno na literární produkci domácí a exilovou, což v naší antologii respektujeme. Domácí tvorbu uvádíme nejprve básnickými, poté prozaickými texty dále dělenými na homiletiku a historiografii. Z těchto kategorií se vymyká Balbínovo teoretické dílo *Nástin humanitních disciplín*, jež jsme pro jeho význam zařadili do samostatné podkapitoly označené jako Teoretické spisy. Závěrečnou část antologie tvoří ukázky z tvorby dramatické, jež členíme opět se zřetelem k chronologii vzniku na humanistické a barokní.

Znění textů většinou čerpáme z novějších edic, na které odkazujeme v závěru jednotlivých ukázek. Texty přebíráme v původním znění, včetně redakčních odchylek.

Jana Kolářová

Renesance

Hynek z Poděbrad

MÁJOVÝ SEN

(2. pol. 15. stol.)

Raně renesanční milostná báseň, navazující v některých rysech na středověkou milostnou lyriku, avšak její náměty jsou již přetvořeny v duchu renesančního pojetí milostné poezie. Užití bezrozměrného verše či jazykové kvality díla (např. hojně využití eufonie) ukazují na nadaného a vzdělaného básníka, jenž tvořil česky v době, kdy většina „vysoké“ poezie byla psána latinsky.

(chybí začátek)

tak s rozličným voněním,
k tomu i s utěšeným zpíváním,
že jest toho příliš dosti bylo,
by se to v samém ráji dalo.
Tak jsme všickni o to myslili,
bychom tuto věčně byli,
a brž i zjevně mluviec k tomu:
„Muož-li býti kde veselejší komu?“
I pravili všichni, že nemuože.
Budiž tobě chvála z toho, milý Bože,
že 's nám dal v tomto světě radost,
ješto obživuje naši mladost,
jediné po smrti daj přijíti k milosti
a pojmi nás do věčné radosti,
tehdy bude všeho více než dosti.
[...]

A tak při tom toho nyní nechám,
než příhodu svú poviem vám:
Když sem byl ustal v kratochvíli,
a jiní se ote mne rozešli byli,
i jidech do pokoje svého,
když již tu nebylo žádného,
i lehnu do lože svého,
dosti bohatě ustlaného
kmenty, damašky i zlatohlavy.
Jakž doležech, poobrátiv hlavy,
a to k pravé (abych usnul) straně,
uda mi se spáti velmi náramně.
Tu poče mi se ve snách zdáti
(vyříznuté listy)

tu mi jest hned ruky podala,
a podavši i přistúpila,
objavši mě mile i políbila,

a políbivši, takto mluvila.

Paní mluví:

„Ted jsi nyní se mnú, muoj milý, sám.
Přijde-li (k)to, běda nám!
Hádaj, co by myslili sobě?
Vieť Buoh, že sem přišla k tobě
dobrým úmyslem, nebť věrně z srdce přeji,
a téhož se zase od tebe naději!“

„Ó má najmilejší, krásná paní,
já sem se zapálil v tvém milování,
že hořiem právě jako v peci!
Prosím tvé milosti, rač se svléci
a lehnúti ke mně sem!
Pustím tě pryč přede dnem,
a ještě dobře před svítáním,
žeť já ty všechny přeráním,
ktož by tvé pověsti strážce byli,
žeť nic neustřehú, byť se zpadati měli,
a že budem zatiem kratochvíl míti,
jakž jedno sami budem chtíti.
Tu tepruv milost srovnáme s milostí,
a naobjímáme se do sytosti,
a budem veselé spolu ploditi,
i všecko, což sluší k milosti, pósobiti.
Nevzal bych za to jmění všeho světa,
budu-li tě míti vedlé svého boka!
Protož svlec se a lehni, mé utěšení,
chceš-li, ať neumru ohněm pravého
milování!“

Paní mluví:

„Ó milý Bože, blázna takového,
kteréhož sem zvolila za milého!
By byl múdry, nikdy by o to nestál,

aby mi mů milú čest odjal,
 kteréž sem svěřila jako ctnému,
 a ne jako lotru všetečnému!
 Že mě chceš lúpiti ze cti bez lítosti,
 buď Bohu žel mé milosti,
 kterúž sem já k tobě měla,
 a tě ve cti věrně milovati chtěla.
 A tys pak nestydatý člověk,
 že chceš mi zkaziti muoj mladý věk,
 neohlédaje se na mé urozenie,
 i na mů krásu i na mé jmění,
 na mů víru i na mů čest,
 kteráž mi nade všecko mila jest.
 Nebo čemu bych já na světě byla,
 když bych od tebe cti zbyla?
 [...]

Paní mládenec:
 „Má najmilejší, proč tak mluvíš?
 Div jest, že mě tů řečí nezabíš!
 Toť na mě právě hrom zjasna udeřil,
 že bych tomu byl nevěřil,
 abych měl dojíti této trti.
 Nadál bych se spíše smrti!
 A aby měla mysliti sobě,
 abych já měl tvú čest tobě
 nejméně čím zkaziti —
 račiž mi, má milá, jistě věřiti,
 že bych radši stokrát umřel,
 nežli o to se pokusiti chtěl!“
 [...]

Prosím, paní najmilejší,
 jako tvooj ten najvěrnější,
 kohož ty pravíš, že v srdci máš,
 že mi toho užiti dáš,
 a nechajíc všeho zdráhaní
 lehni, má najmilejší paní!
 A lehni, mé najmilejší srděčko,
 lehni, má přepěkná ženčičko!
 A lehni, má najkrazší ruože,
 neb mé srdce bez tebe býti nemůže!
 [...]

Mládenec mluví:
 A když již lehnúti měla,
 vokolo sebe všady pohleděla,
 a řkúc: „Věčný milý Bože,
 tohoto mého těžkého hoře,
 že pro milost čest, krásu i své jmění
 dávám v jednoho muže svěření!
 Ale poněvadž pak miluji jeho,
 nepyči kusa jednoho toho!“
 Požehnavši se i vkročí do lože mého.
 I počech ji objímati s ochotným líbaním,
 s přeochootným přitiskáním;
 ana mne vždy pamatuje,
 kterak mne velmi miluje,
 abych pomněl na její čest,
 kteráž mi od ní svěřena jest!
 A já vždy kdes pěkně mluvím,
 a proto vždy svého hledím,
 zda bych jí mohl kolena rozložiti
 a mezi ně se rychle vložit,
 že mi přijde na to, slovo jakož praví:
 „Chceš-li mému, má milá, zdraví,
 ať neshořím jako v ohni,
 tehdy v stranu svú nohu pohni!“
 I zapru se svú nohú ze spaní,
 že třeskne, jakož s hřímaní,
 a psíček, kterýž pod ložem ležel,
 lekl se toho, křikem zúpěl.
 A já procítiv, na loži sedech,
 vohlédaje se, hlavu zvedech,
 a než sem ku paměti přišel,
 pohleděch — a já podušku objal
 a sedím s ní jako omámený,
 pravý blázen otřeštěný!
 Jakú sem měl ve snách žalost,
 mohla by přijíti z toho zlost,
 že jest to najeově nebylo!
 Tak mi se srdce zarmútilo,
 jako by mi otec muoj umřel.
 I vstav z toho lože,
 pryč sem odšel.

Hynek z Poděbrad

VERŠOVÉ O MILOVNÍKU

(2. pol. 15. stol.)

Vazba této skladby na středověkou poezii je patrná zvláště v pojetí lásky jako služby milované ženě, dále v motivech z tzv. svítáníček (klevety ohrožující lásku, rozednění znamená odloučení) a kladení počestnosti na první místo mezi ctnostmi. Její námět i celkové pojetí je však již renesanční.

S velikonoci o tom čase
svět se rodí znova zase,
rozličně se obnovuje,
když se již máj přibližuje,
máj, ten čas převeselý,
nenie takový přes rok celý.
A jako toho času bývá,
ješto tehdy všecko všady obžívá,
což jest byla zima umrtvila,
všecko a vsudy usušila,
to máj všecko zkřísí zase,
veselý vešken svět čině o tom čase.
A rozličně se zazelenává
po všem světě, roste tráva
po hájích, po lukách i po zahradách,
při potocích i při všech vodách.
[...]

Miloval sem jednu pěknú paní,
kteráž ve dne, v noci i na svítání
vždycky mi mé srdce ryla,
neb jest daleko ode mne byla.
Když sem ji najviece miloval,
v svém srdci za nejlepší klénót choval,
musil sem jí nevidati,
ale vždy věrně zpomínati.
[...]

A tak vždy přes tu stezku jidech,
až převelmi čistú studnici nalezech,
v níž nadjidech vodu živu,
ana se dře z skály mocí pravú,
čistý pramen bystrý maje,
živú vodu vydávaje.
I počech do ní hleděti, zpoleh na loket,
zdychaje přečasto opět,
i počech takto opět mysliti:

„Ó co bych chtěl rád netúžiti,
bych tě měl, má milá, při sobě,
spomohla by mi v této mé sirobě,
v kteréž musím pro tvú lásku býti,
najveselejí mi vši se radostí kryti“
(chybí list)
i udach mi se pohleděti okolo sebe,
uhlédach pěknú pannu, zdál mi se anjel
z nebe,
ana stojí v čistých šatech,
že se jí tak na své mysli úzasech,
a vytřeštiv na ni oči jako omámený,
i stoje, pravý blázen z brku vyražený!
Tu ta panna přechistým krokem,
hlediec na mě svým milým okem,
ke mně samému přistúpila
a takto ke mně promluvila:
„Rač tě Pán Buoh pozdraviti!“
Já počech také sotva mluvíti,
řka: „Děkujiť já tvé milosti!
Tak sem se lekl, až toho dosti!“
„Milý, proč se mne lekáš?
Však nejsem obluda, to na mě znáš!“
A v tom mi své ruky podala
a mne převelmi ochotně objala.
I poče ke mně tak přepěkně mluvíti,
a ten veselý máj mně chváliti,
jeho mi všicku radost vypravujíc,
i jeho povahy všecky oznamujíc,
řkúc: „Pohleď všady na vše strany,
jaký to čas převybraný,
ano se veselí všecko stvořeníe,
čisté barvy a vuoně rozličného kořeníe,
jako by všecko chtělo poskočiti –
a zdá mi se, že se tobě chce mysliti!
Poď teď, nedaleko tě poodvedu,
a na tak veselém místě s tebou sedu,

ješto se bude zdáti ráje dosti,
leč jsi přemožen od žalosti;
chciť se s tebou tak těšiti,
jakž najlépe budu uměti,
s přechoťným častým objímáním,
k tomu milú, čistú řečí a líbaním.“
[...]

„Jižť od tebe odpuštění
musím míti a pryč odjíti,
nelze mi zde déle býti,
neb sú lidé rozličných dómysluov,
majíc v sobě mnoho nepotřebných slov.
Snad by mně škodilo potom,
kdyby nás někdo spolu uhlédal,
zlého by se o nás jistě nadál!
Ješto si ty, ani já nemyslí na to,
a bychme, neviemjak, přísáhli za to,
že jsme tuto poctivě spolu byli –
oni by ztěžka tomu uvěřili.
Také neznám, bych tě co veselila;

spieš sem tě ještě rozsrdatěla,
že se pálíš, jsa v túžení,
a hledě na mě i myslíš na ni
těžce, na tu, kteráž ty miluješ,
jakož o tom dosti široce vypravuješ!“
Tu sva oba zhuoru vstala
a ochotně se rozžehnala.
Podavši mi své ručičky,
k tomu přepěkné hubičky,
objímajíc mě, tak mluvila:
„Ó bych já tak šťastna byla,
ať bych mohla pomoci
myšlení toho zbýti i tesknosti!
A bude mi toho vždycky žel,
že si vesel býti se mnú nechťel,
maje mne tu vedle sebe;
vždy pravils, že teskno tebe
po té paní, nic nemluvě o milosti.
Tuž já na tom míti dosti
musím a s tím pryč odjíti.“

Hynek z Poděbrad

BOCCACCIOVSKÉ ROZPRÁVKY

(2. pol. 15. stol.)

Parafráze 11 novel z Boccacciova Dekameronu vycházející z německého zpracování díla od humanisty H. Schlüsselfeldera, zvaného Arigo. Poprvé zprostředkovaly českému čtenáři žánr renesanční novely. Autor v některých textech zasazuje děj do českého prostředí a počestňuje osobní jména. K uvedeným novelám od Boccaccia připojil Hynek z Poděbrad ještě jednu vlastní krátkou prózu (O jedné pěkné paní, jménem Salomeny).

Počínají se rozprávky rozličné, a najprvé o jeptiškách takto et cetera

V jedné krajině byl jeden klášter, a ještě jest, mniský aneb panenský, kterýž sú u veliké slávy drželi a za to měli. Kteréhožto kláštera jména nepotřebí jest oznamovati, aby skrze to ten slavný klášter v své slávě veliké a svatosti zlehčen nebyl. Za nevelmi dávných časův v tom klášteře nebylo jest více panen nežli osm i s abatyší, kteráž v tom klášteře byla. Všecky panny mladé, čerstvé a zdravé byly. Ty sú měly jednoho dobrého starého člověka, kterýž jim jejich zahradu vzdělával a štěpy okopával, jako na zahradníka sluší. Však proto ten dobrý muž své malé mzdy nemohl jest záplaty mieti ani k ní přijíti bez velikého a častého upomínanie, až i s úředníkem kláštera toho počet učinil jest a ot něho záplatu přijav, odpustěnie vzal, domův jest do své vsi, do Stakor, odkudž jest byl, vyšel. A když jest tam přišel, i byl jest od mnohých přivítán, až přišlo jest na jednoho mladého sedláka z té vsi, že jest jej také přivítal, kterémužto sedláku říkali Kostrba. Kterýžto zrostlý a mladý podlé sedlského běhu, k tomu drahý a velmi čerstvý pacholek byl. Kterýž se jeho otázal, kde by tak dlouho byl aneb přebýval. Ten dobrý muž starý, kterémuž říkali Nutkal, odpověděl a pověděl jest, že by byl u mnišek v tom klášteře až do této chvíle. Kostrba se ho počal tázati dále, jakým během těm mniškám v tom klášteře slúžil jest. [...]

Potom Kostrba ani spáti dobře mohl jest, počal jest mysliti, čeho by se držeti směl, aby k těm mladým mniškám do kláštera přijíti mohl. Avšak se tomu těšil, že ta všechna die-la, kteráž činil Nutkal, dělati uměl lépe než on. Ale jediné že se bál, že jest pacholek mladý, že pro jeho mladost do kláštera jeho nebudú chtítí přijíti. Však proto přemýšloval jest se vši pilností sám s sebou a předkládaje sobě to, kterak ten klášter od něho dosti daleko jest, a k tomu, že žádný v té krajině ani v klášteře jeho známosti nemají, protož sám v své radě učiniv povolenie i učinil se jest němým, dobrou naději maje, jestliže to předse konati bude, což jest učinil, že bez pochybnosti přijat bude od těch mnišek. A tak ustanoviv se na tom, žádnému nepověděl, kde chce jíti, v žebráciích šatech na cestu se vypravil, k klášteru, což najspeš mohl, přišel jest. A když jest do kláštera všel, na jeho štěstí těch mnišek šafáře našel jest na dvoře, na kterémž skrze kývanie a ústy hýbanie almužny žádal jest, a počal mu ukazovati rukama, jestliže by chtěl, mu drev za to rubati a zštíepati. Šafář kázal mu dáti jísti a potom některé veliké klápty kázal jemu zštíepati, kterýchž Nutkal nikdy zštíepati nemohl. A tak Kostrba, mladý a silný člověk, ne velmi v klápty dlouho tepa, všechny zštípal jest. [...]

Kostrba počne zahradu velmi čistě dělati a velmi zřízení strojil jest ji, lépe než který zahradník kdy, což jich mívali. Mladé mnišky chvíli k němu do zahrady přicházely, poča-

ly s ním se zabývati a rozličně jemu ukazovati rukama, jakož pak jest obyčej s němými takové věci jednati. A potom počaly s ním dosti nestydatými slovy rozmlúvati a rozprá-
vėti, jiné naděje nemajíc, než že jim nerozumí, co s ním mluví. Než abatyše ta za to měla, poněvadž bez řeči jest a bez sluchu, že jest také i bez páteho palce byl. Tak za to měla, protož netbala jest, že s ním mnoho rozmlúvaly. A v tom trefilo se, že jeden den Kostrba velmi dělal jest. A po takovém díle položil se jest k odpočinutí v zahradě. A v té chvíli dvě mnišky mladé do zahrady vešly sú blízko tu, kdež on otpočíval jest, až i uhlédal mnišky, však proto sobě činil, jako by spal. Tě dvě mnišky velmi pilně naň zhlédaly, až jedna byla nětco smělejší v tom a svobodnější i řekla jest k druhé: „Bych mohla tomu věřiti, že budeš tajiti a mlčeti, chtělať bych nětco pověděti a svůj úmysl oznámiti. Já sem sobě nejednu myslila, že tomu tak tuším, žeť se nic huóře líbiti nebude nežli jako mně.“ Druhá jí odpověděla: „Pověz svobodně, o to žádného strachu neměj, nepoviem toho žádnému.“ A takž hned první odpověděla jest: „Já neviem, znamenala-lis ty toto jako já, kterak my zde těžce chovány jsme a souženy tak, že k nám sem žádný muž nesmí a nemuóž, krom toliko jedné náš starý šafář a tento němý. A protož to od některé chvíle nejednu od světských paní, kteréž k nám sem přicházejí, slýchala sem, že všecika sladkost světa tohoto nemóž býti přirovnána proti sladkosti a veselí, kteréž muži a ženy, když obojí v lože stupují, jakú spolu mívají radost a utěšenie. A protož nejednu sem to sobě předsevzala, poněvadž jiného muže míti nemohu, s tímto němým úmysl mám toho pokusiti, jestli to tak, jak sem já slyšela a srozuměla, neb mi se k tomu dosti hodný a podobný zdá. Aby pak chtěl takovou věc komu pověděti, toho on učiniti nemuóže, nebo vidíš dobře, že jest čistý, mladý, ztepilý, lelek zrostlý, nemaje k tomu ani rozumu. Protož bych ráda věděla a srozuměla tvému zdání, co se tobě v tom zdá.“ „Ouvé,“ řekla jest druhá jí, „co to pravíš, zdaž nevíš, že jsme slíbily zachovati Pánu Bohu čistotu?“ I vece jí první: „Co jest těch slibuóv, kteréž se jemu slibují každý den, a proto se žádný nezdrží! Jestliže jsme jemu mnoho slibovaly, nechť toho hledá u těch, ktož mu to držeti chtí.“ Druhá jí zase vece: „A když bychom obřichatěly, kterak by se v tom nám stalo?“ Dí jí zase první: „Ty máš o to péči prvé, než se co stane a přihodí. Potom tepruv slušelo by na to mysliti, čeho by se člověk držeti měl. Neb já tobě pravím, jistě že na sto dobrých cest proti takovým věcem mohlo by se proti tomu shledati a najíti, jedné chceme-li to zachovati, abychme žádnému nepravily.“ A když druhá, větší žádosti jsúci zapálena nežli první, chtiec zvědět, jaké by zvíře muž v takové věci býti mohl, i řekla jest: „Nu s milým Bohem, čehož žádáme, konajme!“ Tehda druhá řekla: „Vidíš dobře, že nynie jest čas nony. Viem, že spolusestry naše všecky spat šly, proto pohleďme, jestli kto v zahradě. Nenie-liť žádného, což máme činiti jiného, než Kostrbu za ruku ujmúce a jej do boudy uvést, kdež on před deštěm rád utíká. Tu pak jedna s ním čiň podlé své vuóle a druhá na stráži stuój, neb viem, že jest také sprostný, že se ve všech věcech k tomu strojiti bude podlé vuóle a žádosti naší.“ Takž Kostrba, kterýž jest nespál, avšak činil se, jako by spal, vši jejich rozprávce porozuměl jest, k tomu se hned měl, aby jejich vuóli naplnil. Dobře sto let chvíle dlúhá mu se zdála, skúro-li bude do boudy uveden, neb jest již byl ke všemu pohotově. Mnišky se ohlédše, dobře uznamenavše, že v zahradě žádného nenie, kto by je viděti mohl, než toliko sami s Kostrbú, ihned ta, kteráž jest té věci púvod a počátek byla, k Kostrbovi šla a jej zbudila. Kterýž se nemnoho meškav, na své nohy povstav poskočil, mladú s líbezným a tichým smiením a hlavú kývaním za ruku vzav, do boudy jest uvedl. A tak nedav se za to více prositi a nabízeti, té mnišky její vuóli s její velikú libostí naplnil jest. A ona jakožto věrná, kteráž na ten čas své vuóle dosti napásla jest, druhé své sestře tolikéž učiniti dopustila jest. Kostrba se v tom velmi sprostně a prostě měl, však proto na ten čas jich obú žádosti a vuóli dosti učinil jest, a s dobrú myslí obě od něho odešly sú.

Humanismus

Latinská literatura

Jan z Rabštejna

DIALOGUS

(před r. 1473)

Autor působil v diplomatických službách krále Jiřího z Poděbrad, při odboji katolického panstva proti králi byl však nucen stát se jeho odpůrcem. Dílo je pokládáno za jeden z prvních projevů literárního humanismu u nás. Text je rámován jako dopis italskému právníkovi Giovanni Grassimu. Jedná se o fiktivní rozpravu mezi třemi šlechtici různého politického smýšlení, kteří s autorem diskutují o soudobé situaci. Rabštejn projevuje silné vlastenecké cítění a také umírněnost a toleranci v politických a náboženských otázkách.

Proslulému znalci obojího práva Janu Grassovi, svému váženému učiteli, posílá Jan z Rabštejna mnoho pozdravů.

Když jsem se vrátil z Říma do Čech, nalezl jsem četné přátele v neshodě; jejich přáteli se totiž velmi různila a ti, které jsem opustil jako přátele, se stali, jak jsem se dověděl, nepřáteli. Divil jsem se a v duchu jsem uvažoval, k jaké neshodě mezi nimi došlo. Ukazoval se jev podobný sporu ghibellinů a guelfů. Někteří Čechové setrvali jménem víry na straně církve, druhí při svém králi, zbaveném od papeže hodnosti, pamětliví – podle vlastních slov – přísahy, vedli velmi krutou válku, působili pohromy, dopouštěli se zákeřnictví, loupeží, zakládali požáry, znásilňovali panny, svlékali paní, vraždili chlapce i dívky a páchali ostatní neřesti. Svaté panny jeptišky, vyhnané ze svých neposkvrněných klášterních cel, si hledaly – jiným na posměch – obživu jako nevěstky.

A když se různí lidé dohadovali o mnohých otázkách, dostal jsem se náhodou mezi urozené a slavné muže, kteří mají podle domácích zvyklostí pověst lidí vzdělaných a moudrých, Zdenka ze Šternberka, který byl církví ustanoven hlavním velitelem neboli hejtmanem stoupenců církve, Viléma z Rábí, těšícího se mezi přívrženci církve nemalé vážnosti, a Jana ze Švamberka, mistra křižovníků řádu sv. Jana Jeruzalémského, jehož záměrem bylo stát v rovnováze uprostřed mezi oběma stranami.

Když mne spatřili, pravili: Proč pak jsi, Jene, přišel z římských končin mezi nás?

Nato já: Přišel jsem proto, abych žil na půdě vlasti a věnoval se nerušeně literární činnosti.

Švamberk praví: V tom se ovšem úplně klameš a nebudeme se už divit, že my, kteří jsme se neoddávali s takovým úsilím literárnímu studiu, bloudíme v tomto zmatku, když ty, jehož považujeme za zkušeného v otázkách duchovních i světských, se oddáváš uprostřed válečného ruchu studiu. Tvůj Cicero ti snadno vyvrátí tvůj názor svým tvrzením, že uprostřed boje zákony mlčí.

Zdeněk: Jeho omylu se nelze divit, vždyť jsem slyšel slova sv. Jeronýma: Dobrý ve veřejném životě, špatný v soukromí, dobrý v soukromí, špatný ve veřejném životě. Sluší se však pro tebe, Rabštejne, abys správně trávil obojí dobu, válečnou i mírovou.

Odpověděl jsem: Nechtě vedou války jiní, nám bude na prospěch naše mlčení. Vždy budu s největším úsilím dbát o klidná literární studia. (Aby nebylo třeba příliš často vkládat slova „říkám“ a „říká“, budu uvádět sama sebe i ostatní rozmlouvající přímo.) Ačkoli mi není obojím způsob cizí, přece cestu boje nastupuji vždycky s nejvyšším odporem.

Švamberk: Smýšlíš zajisté dobře. I já, který jsem oddán víře, toužím nejvyšší měrou po míru. Máš-li však v lásce mír, jsi nutně rozdělen mezi oběma stranami. Neboť válku přikazuje papežský vyslanec, a nevede-li se válka, uvaluje interdikl, stíhá klatbou, vyobcovává z církve, zbavuje hodností, a to vše, jak přísězně tvrdí, koná ne ze své moci, ale z moci toho, který má nejvyšší postavení, totiž římského papeže.

Rabštejn: Přikazuje válku? Poslouchám a chvěji se obavou. Poslušnost je věcí nejdůležitější, válka je nyní záležitostí nebezpečnou, moc římského papeže je převeliká. Dobře žes tu, Zdeňku ze Šternberka: Ty máš, jak slyším, velení v té záležitosti. Prosíme, pověz, co je ti o této věci známo?

Zdeněk: Po celém křesťanském světě je již dobře povědomo, že bylo husitské a viklefské kacířství z moci konsistoře odsouzeno, že je Jiří z Poděbrad, někdy český král, hájí, že byl pro své prohřešky předvolán papežskou stolicí a papežem Piem II., a protože se ukázal podle svědectví povolanych svědků vzpurným, byl odsouzen jako kacíř. Nynější papež Pavel II. ve snaze uvést jeho odsouzení ve skutek jej prohlásil veřejně za kacíře a krivopřisežníka papežské stolice, vyhlásil proti němu a veřejně opověděl válku a jejím nejvyšším velitelem ustanovil s Českým královstvím mne; zároveň všem pravověrným poddaným přikázal pod hrozbami nejvyššího trestu, aby se neodvážili stát při téměř kacíři; ba dokonce přikázal zdvihnout a vést spolu se mnou proti němu a jeho přívržencům svatou válku.

Rabštejn: Já chci být zajisté vždy poslušen papežské stolice. Avšak toto mne uvádí do té míry v podiv, že nevím, co mám odpovědět na otázku, jak dosáhl onen Jiří při svém kacířství královské hodnosti, protože jsem tehdy nebyl přítomen a neúčastnil jsem se onoho jednání.

Vilém z Rábí: Ačkoli by to, nač se tážeš, vzácný příteli, mohl mnohem lépe říci Zdeněk ze Šternberka, který byl původcem té volby a jako první jej volil, povím o tom stručně já, protože on se obrátil v jakémsi poblouznění na jinou stranu. Když zemřel král Albrecht, jehož manželka pocházela z rodu Lucemburků, různila se přání Čechů, byly podněcovány války a bitvy jak proti domácím, tak proti cizozemcům; tehdy byl vůdcem mnoha skupin zvolen Jiří z Kunštátu a z Poděbrad a tento náš Zdeněk ze Šternberka bojoval jako nejmilejší druh podle rozkazů Jiřího. Královské město Prahu, které je dosud, jak vidíme, zachováno, spravovali přední konšelé, Menhard z Jindřichova Hradce měl větší moc než ostatní, a husitské kacířství pokleslo, zvláště v Praze, velmi na významu. Jiří a náš Zdeněk získali v Praze příznivce své strany, obsadili s vojskem město, přičemž měšťané, stojící na jejich straně, nekladli odpor, pravověrné konšele a přední osoby vyhnali, vypudili kněží a ustanovili ve svatých chrámech kacíře, Menharda, katolíka, velitele města, zajali a uvrhli do žaláře. Jeho úřadu pražského purkrabí se ujal Zdeněk, a jak praví, setrvává v něm právem až podnes. Jiří vzal na sebe úřad správce.

[...]

Zdeněk: Stykem s kacíři jsi už přijal kacířské články víry. Dávno byly tyto nicotné poznámky zavrženy koncily. Naši přátelé zde přítomní vědí jako katoličtí křesťané, co je třeba činit.

Vilém: Uvažuj o kacířství ty, jemuž je dáno znát časy a důležité okolnosti; vím, že jsem katolík.

Rabštejn: O poslušnosti se mnoho píše v knihách; pro dnešek však budiž dosti rozhovoru o ní! Jen to chci uvést jako námitku: že jsme se my a náš majetek ocitli z úcty k apoštolské stoličce v nebezpečí, v němž se, všemohoucí Bože, dovoláváme tvé pomoci! Shlédni na své věrné! Víme, že tvým zástupcem na zemi je Petr, vyznáváme, že Pet-

rovým pravým a zákonným nástupcem je papež Pavel II., o němž ustanovení prohlásila, že je mu pro potřebu spasení podrobno všechno lidské stvoření. Poslušnost k jejich stolci se zachovává z tvého příkazu a my ji zachováváme do té míry, že vzbuzujeme údiv i u některých jiných křesťanských národů. Je-li to tvá vůle, nedávej nám bohatství a chudobu, uděl nám však jen potřebnou výživu, abychom pomocí statků časných dosáhli i věčných; chceš-li pak naše hříchy trestat ztrátou časných statků, i to rádi a trpělivě sneseme, jen když nebudeme z tvého milosrdenství uvrženi do věčného pekla. Obrát k nám, svým věrným, tvář, a buď nám dej časné vítězství, nebo nám za ztrátu časných statků dopřej vítězství věčného! Ne nám, Pane, vzejde sláva, ne nám, nýbrž tvé vznešenosti vzejde čest a moc. Rozhodl-lis, abychom zvítězili, nechť jsou nepřátelé ustavičně sráženi k zemi. Zasloužíme-li však za své hříchy trest, je nutno podrobit se tvému rozhodnutí, i kdybychom neměli žádnou cestu k vyváznutí. Je-li to tvá vůle, odhal prostředky proti válce, vlej nadřízeným milost, aby – nechceš-li ty boj – i oni chtěli mír, aby tak tvrdě a krutě nebyl rozptylován a oslabován tvůj národ vyvolený, národ křesťanský, národ katolický!

Švamberk: O dobrou věc se modlíš. Ó kéž by nás Bůh vyslyšel, to je naše prosba. Bojím se však, aby nám pro hříchy nebyl tento druh trestu dán od nejvyššího a nesmrtelného Boha za bič!

Zdeněk: Z božího usouzení není naší věcí obracet tvář pyšně k nebi. Již jsme pronesli dosti slov; nechť nastoupí meč a činy! Já jdu, povedu boží válku, vy buďte zdraví! Ty, Viléme, se už konečně navrať na cestu svých otců!

Vilém: Na té cestě setrvám, jdu správnou cestou; tobě, který jsi z cesty sešel, by bylo zapotřebí vůdce. I já odejdu.

Švamberk: A co učiníme po odchodu přátel my, Jene?

Rabštejn: Zamíříme do svých domovů a příbytků a budeme naříkat nad špatností doby, jak se praví ve starém přísloví: Tleskej době.

Švamberk: Sbohem tedy, nejmilejší příteli! Tvé přátelství nikdy žádná doba neporuší.

Rabštejn: Ani tvé nezanikne.

Po těch slovech jsme si popřáli zdraví a každý odešel po svých záležitostech.

V takových tedy nesnázích a rozkolu, nejvýznamnější muži, žijeme v tomto království. Tebe a tobě podobné považujeme za šťastné, že se vám dostává i klidu ke studiu i slávy a cti plynoucí z ušlechtilého vědění, k tomu pak velmi učené akademie.

Buď zdrav, můj Jene Grasse!

Augustin Olomoucký

DIALOG NA OBRANU BÁSNICTVÍ

(Dialogus in defensionem poetices, 1492)

Nejvýznamnější latinsky psané dílo humanisty Augustina Olomouckého (Käsenbrota, 1467–1513) vzniklo v italské Padově a je v něm patrná inspirace tamějším humanismem. Má formu rozhovoru odehrávajícího se v přírodě, což byla oblíbená kulisa již v antických dialozích, jež později převzala renesanční literatura. Poukazuje se zde na božský původ básnického umění, na jeho přínos rozvoji mravnosti a poučení čtenářů. Velmi důležitá je definice básnictví, výčet jeho žánrů a alegorický výklad starověkých bájí, což z díla činí v českém prostředí jedno z prvních pojednání, v němž se reflektuje literární tvorba sama o sobě, tedy dílo, jež směřuje k literárněteoretickému uvažování.

V ukázce rozmlouvají dva hlavní účastníci dialogu Laelius (L.) a Augustinus (A.). V díle sice vystupuje ještě třetí postava, Bassareus, jeho podíl na rozpravě je však minimální. Augustinus hájí básnictví proti Laeliovu nařčení, že jde o hloupé výmysly bez užitku, zvláště ve srovnání se smysluplným lékařstvím. Invektiva proti nevědeckým lékařským praktikám, jíž oponuje Augustinus, je rovněž jedním z typických motivů podobných renesančních polemik.

A.: Měl bych po ruce bezpočet příkladů, jimiž bych proti tobě mohl právem hájit důstojnost básnictví. Necháám je však stranou, a to především proto, že mi dosud není jasné, kam směřují tvé důvody, pro něž jsi na básnictví tolik rozhořčen. Aby ses tedy nedomníval, že si snad tímto dlouhým úvodem hledám záchranu z nesnází nebo že tohle všechno dělám, abych se předváděl a stavěl na obdiv svou výřečnost, otevři mi úplně své srdce! Tak totiž volněji probereme celou věc a snadněji najdeme všechny potřebné argumenty.

L.: Znova a znova jsi slyšel, že se mi zdá pošetilé, aby tito lidé vynakládali zbůhdarma tolik úsilí jenom na vymýšlení takových nesmyslů.

A.: A co jestli to dělají právě tví lékaři?

L.: Jako že i oni mají být strůjci lží?

A.: Ano.

L.: To nedokážeš.

A.: Ale ano, snadno!

L.: Určitě ne!

A.: Nevypadá snad jako obludnost například to, že podle Plinia Theofrastos věřil v existenci jakési byliny, jíž když se datel dotkne klína, vraženého pastýři do jeho dutiny ve stromě, klín vyskočí? Také Xanthos prý ve svém díle vypráví, že zabitě dračí mládě bylo oživeno jakousi bylinou jménem gablis, která navrátila život i zdraví také jakémusi Tylónovi, zabitému drakem?

L.: A co na tom, jsou-li tohle výmysly (což bych ovšem s jistotou netvrdil)? Což snad kvůli tomu popřeš moc bylin a jejich působnost vůbec a neuznáš o žádné, že by byla vhodná k léčení nemocí? Ostatně řekni, prosím tě, nemají tyhle podle tebe povídačky do sebe něco podobného s oním božským darem? Není v nich ještě něco navíc kromě toho, že poskytují požitek a působí libost zjemnělému sluchu?

A.: Už vidím, kam se dostaneš, když bereš zřetel na zevnějšek a nepřičítáš žádnou váhu tomu, co je uvnitř. Copak jsi nikdy neslyšel, že pohlížíme-li na báji zvenčí, není nic směšnějšího, ale hledíme-li na její vnitřní podstatu, není nic prospěšnějšího?

L.: Ale slyšel, jenže jsem se nikdy nedověděl, jak se to má dělat. A tak ty, jenž jsi na sebe vzal ochranu básnictví dobrovolně, ujmi se nyní též úkolu vysvětlit je a především ukázat, jak tento druh lidské vzdělanosti, jak říkáš, určuje sám sobě míru.

A.: Chci tak zajisté učinit, ale nejprve ti celou věc objasním vcelku, a pak hned ve vhodném uspořádání podám to, na co se ptáš. Literární fabule, jejichž jméno, jak praví Macrobius, naznačuje, že podávají věci smyšlené, byly vynalezeny buď jen proto, aby poskytovaly požitky sluchu, nebo také aby nabádaly k řádnému životu. Uším lahodí například takové komedie, jaké dávali předvádět Menandros u Řeků a jeho napodobitelé, nebo smyšlenými milostnými příhodami přeplněné příběhy, v jakých dosáhl velké dokonalosti Arbiter či s nimiž si – pro nás tak obdivuhodně – pohrával Apuleius. Celý tento literární druh, který poskytuje jen rozkoš sluchu, vyhánějí moudří mužové ze své svatyně k dětským kolébkám. Mezi těmi, které mysl čtenáře podněcují k některému druhu ctnosti, pak rozlišujeme dále. V některých totiž jak obsah je tvořen ze smyšleného materiálu, tak i postup vyprávění je spředen z výmyslů, jako je tomu např. u Ezopových bajek, proslulých uhlazeností smyšleného výkladu. U jiných sice obsah pevně spočívá na pravdivém základě, ale tuto pravdu vyjadřují smyšlenky a výmysly; tento žánr se jmenuje báje vyprávění a nikoli přímo báje, jako například to, co se vypravuje u Hésioda nebo u Orfea o původu a činech bohů, nebo jako to, co obsahují mystické představy pythagorovců. A proto také kdosi velmi vhodně vymezil básnictví takto: „Básnictví jest metrické skládání podle náležitého rytmu či taktu, zaměřené k užtku i k rozkoši.“

Ti, kteří se básnictvím zabývali, se vzhledem k rozmanitosti látky věnovali také rozmanitým básnickým žánrům. Tak jedni zaznamenávali činy hrdů a byli zvaní básníky hrdovskými, někteří psali o věcech žalostných a truchlivých, jako elegikové, jiní se zaměřili na výsměch lidským neřestem, to byli satirikové, další zase popisovali nešťastné osudy králů a jejich neblahé konce, totiž tragičtí básníci, další nahlíželi do soukromých lidských příhod a konání, což byli skladatelé komedií; jiní, totiž lyrikové, pěli o slávě bohů a hrdů, o vítězstvích v zápasech, o mladičkých láskách nebo o družinách přátel. A zase ještě další, bajkaři, skládali skromné vyprávěnky, které však skrytě a alegoricky přinášely nějaké mravní naučení. [...]

A.: A proč myslíš, že básníci vytvořili Faethonta? Jen proto, aby ukázali, že nezkušeným nemají být nezodpovědně svěřovány otěže královské ani císařské vlády! Bylo by totiž nanejvýš záhubné, kdyby se ti, kdož jsou v čele jiných, do něčeho bez jakékoli rozvahy hrnuli, tak jako pochybil k záhubě své i velké části světa Faethón, neuměje řídit otcův vůz. Státu totiž nic neprospívá více než výtečný vládce a právě tak nic nelze považovat za zkázonosnější než poštilého vládce.

L.: Říkáš naprostou pravdu. Vždyť právě nezřízený přepych a takováto nemoudrost vládců vyvrátily spoustu království.

A.: Seznáváš tedy, jaké vrozené schopnosti, jakou znalost všech věcí, jak bystrou vynalézavost měli oni božští pěvci, kteří načrtli v tomto rámci živých výmyslů, abych tak řekl, nejen to, s čím jsme zvyklí běžně zacházet, ale i zemi a nebe a konečně celou přírodu. A dokonce i lidská snažení obsáhli do takových podrobností, že se ani nemohu dost vynadivit, odkud se těmto božským duchům dostalo ve všem takové hojnosti. Uvidíš to aspoň na této baji, budeš-li dávat dobrý pozor.

Když jednoho dne Aktaión, syn Aristaiův, bloudil na lovu v jednom háji a ani pořádně nevěděl, kde vlastně je, narazil náhodou na Dianu; a vypráví se, že prý když ji v lázni spatřil koupat se nahou, hněv bohyně ho proměnil v jelena a nato ho jeho vlastní psi roztrhali, rozsápali zuby a nasýtili se jeho krví. Co jiného nám tato báje předkládá, než že Aktaión byl s největší horlivostí oddán lovu? Ale když dospěl do zralého věku a vybavil si mnoho rozličných nebezpečí lovu a obnaženou – jak se říká – podstatu svého počínání, změnil se v jelena, to jest v něco bázlivého (jelen je totiž zvíře bázlivé a plaché) a lovu zanechal. Ale i když prchl před nebezpečím lovu, přece nezanechal lásky ke psům, a jak je náruživě krmil a živil, přišel téměř o všechnen majetek, který mu zbýval. Neseznáváš snad už jen na této jedné báji posvátnost básnictví? Nebo žádáš pro potvrzení jejich pravdivosti další důkazy ještě jinými bájemi? Ale jsi již podle mého mínění dost a dost přesvědčen, že mí básníci nevymýšlejí jen samé báchorky, jak jsi se domníval, a že nejsou tak zcela prosti rozvahy, aby nepomyslili, čemu zasvěcují své neúnavné úsilí a svůj důvtip.

Jan Skála z Doubravky (Dubravius)

THERIOBULIA

(1520)

Latinská veršovaná zvířecí rada je inspirována středověkou Novou radou Smila Flašky z Pardubic. Dílo je dedikováno mladému panovníkovi Ludvíku Jagellonskému jako poučení ve věcech vlády a správy státu. Ve dvou knihách radí králi lvu 54 čtvernožců a ptáků. Text obsahuje řadu antických reminiscencí i příkladů ze soudobého života.

Medvěd

Ted' Medvěd přiznává: Dopustil bych se lži, kdybych zde uvedl, že nemiluji med a nedbám o spánek. Těší mne obojí, ale jen natolik, že i když tiše spím anebo hoduji, vždy vládnu v okolí. Protože kdyby se našel ten, který by se mylně domníval, že ve chvíli, kdy spím anebo hoduji, je doba příhodná, aby mne připravil o moji potravu, zajisté poznal by, že si tak uškodil a byl by potrestán zvlášť tvrdým způsobem.

Ve chvílích poklidu dbej mezi poháry, aby Tě věrní Tví (jak totiž nazýváš všechny své poddané) nemohli oklamat svou malou věrností a v době nevhodné požádat, abys jim se statkem královským postoupil dokonce i celé městečko.

Král Václav velmi mlád byl šťastně obdařen

uherským královstvím a brzy nato též i českou korunou. Když tehdy popíjel z plného poháru až pozdě do noci a neuměl svůj den nikterak ukončit, otevřel dokořán své dveře nekázni.

Tak ztratil v hostinách při víně sirmickém královský majetek, uherské království a vlastní život svůj. Je staré přísloví, že řádný člověk vždy jedná jen prospěšně.

Buď tedy řádný a hled', abys konal to, z čeho máš užitek. Budeš-li střízlivý, nikdo Tě beztrestně nebude podvádět.

Hrdlička

Jestliže poslechněš, králi Lve, Hrdličku, hled', abys unikl všem lásky podobám a jejím nástrahám, dříve než nečistá vášeň by zkazila Tvou mysl nevinnou, a vhodným způsobem pěstuj svou povahu, aby ses ovládl a nikdy nehřešil, i kdybys k tomu měl dostatek možností. Řekni mi, nebyl-li vždy Alexandrův dvůr domovem průvodců nestoudné Venuše. Bylo tu Bohatství, Zvůle a Vášnivost, nechyběly tu též jídla a nápoje a mládí královo se žádné slabosti neznalo ubránit. Přesto však ve chvíli, kdy byla zajata překrásná manželka Dareia, který byl přec jeho nepřítel, zakázal přivést ji, aby se nedotkl královny ani svým pohledem. Uvaž, že vystříhat se síti lásky je o mnoho snadnější, nežli z nich vyváznout, když do nich chytíš se, a přetnout pouta, jež svázala Venuše. Herkules, kterému nebylo obtížné nést hvězdnou oblohu, statečně přemohl vše, co se zhoubného zrodilo na zemi a také ve vzduchu. Když ho však milenka svou uzdou zkrotila, nenašel dosti sil zase ji odehnat, zbavit se sladkých pout.

Vlk

Není-li nevhodné sám sebe pochválit (tak jednal přede mnou ostatně také Sup), mohl bych o sobě nejspíše říci to, že není nikoho, kdo hbitěji nežli já dovede vyrvat vše dobrým a také zlým, jehož se ovečky chrání víc nežli všech ostatních stvoření. V bajce se vypráví, jak kdysi zahynul nevinný Beránek pouze z té příčiny, že jej Vlk obvinil z toho, že záměrně mu vodu zakalil. Císaři Caliga, oba dva Neroni a také Commodus, když chtěli vyřídit a dobře obstarat cokoliv vážného, jen Vlkům svěřili takové poslání. Ti jim pak sloužili a všude zbavili žití i majetku jak muže vznešené,

tak ženy proslulé, které si vybrali jen z řady bohatých. A abych široce nemluvil o věcech, jež nejsou neznámé. Máme zvyk zavádět vždy nové poplatky, žádat, ať zaplatí lkající chudáci daně a poplatky doposud neznámé, které již nemohou opravdu více snést. Saháme podobně po věcech posvátných: pomníky ze zlata kážeme roztavit, odnášet dary a poklady ze svatyní. Ke škodě království i lidu zvykli jsme prodávat úřady a pocty, uvádět i pravdu v pochybnost. K čemu to zmiňuji? Aby Tvůj vlčí mrav neznectil království, kdyby ses nezdržel těch špatných příkladů. Jak říká Pertinax: než bez cti zbohatnout, je lépe vládnout jen chudému království.

Humanismus

Latinská
příležitostná poezie

Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic

VYBRANÉ BÁSNĚ

(Konec 15. stol.)

Z rozsáhlé a mnohostranné latinsky psané tvorby předního českého humanistického autora doby jagellonské uvádíme v ukázce několik básní příležitostné poezie.

Elegie k Janu Šlechtovi o překladateli svých básní

Kdosi moje básně teď přeložil do řeči otců,
přední je mužové čtou, šlechta, ba dokonce lid.
Hněvám se pro ten čin, jež spáchal dvounohý oslík,
proklínám věru i Múzy, stejně i nadání své.
Prací tohoto muže řeč Marona pozbude síly,
oněmí velký Homér, jeho se neozve verš.
Ciceronova ústa i Démosthenova zmlknou,
vyvane pylské kouzlo, ztratí se dúlišský lesk.
Také pak naše básně, jež v severských zemích jsou slavné,
návodem tohoto muže ztratí svůj obvyklý zvuk.
Nesahej, prosím, svým srpem, můj barbare, na moji sklizeň,
vždyť jsme ty svoje verše pro tebe nepsali, věř.
Proč se zabýváš půdou, již vůbec nemůžeš chápat,
která tvým počínáním dopadne daleko hůř?
Raději křivým pluhem, to věř mi, zorávej pole,
zanedbávanou půdu, plevelem pokrytý lán,
než abys na lyru hrál a o naše básně se staral,
dokonce v parnaských rytmech odvážně skládat chtěl verš.

Na Karlovy Vary

Zasloužíš, prameni vzácný, by chválu na tebe zpíval
velebný zástup Múz, jež slavný Helikón hostí.
Odkud se bere tvá horká voda, prýštící síra,
odkud – divoucí div – tvé živé, přírodní vápno?
Snad to působí oheň, jež burcuje sicilskou Etnu,
proniká povrchem zemským, či sousedství styžského boha
ohřálo tyto vody? Necht' ustoupí pobřeží Bají,
pramen, jenž k Timavu hledí, v ta místa, kde Anténór sídlil,
také ten, který proudí až v blízkosti modrých vln Rýna,
proslulý zánikem tvým, ó Karle, největší z králů.
Jaké to množství bublin náš pramen do vzduchu chrlí!
Pohled', jak kameny barví, jak mramoru dodává pestrost,
přes který stéká ten proud, vždyť ani samotná duha
nezáří takovou krásou. Ty šťastně jen po všechny věky
tryskej, prameni vzácný a lidskému rodu nes blaho.
Starci navracej zdatnost a sličnou tvář nesmělé dívce

dopřej, ba nemocem všem svou ukaž léčivou sílu,
každý by v otcovské kraje se navracel, šťastnější v tváři,
kdo jen by do této vody si ponořil ochablé údy.

Elegie na smrt Karla, císaře římského a krále českého

Toto slavné místo kdys dávno založil Karel,
oprátě vlády jenž třimal, panuje Římu i nám.
Poznali Italové, co všechno pravice jeho
zmůže, vítězná v boji, topoly bohatý Pád,
alpské to poznaly sněhy, proud Rýnu se dvěma rohy,
poznal tu jeho sílu modrého Dunaje břeh,
také pak jeho vlohy a mravy a též čisté nitro
dovzdělá domácí práva, která si zaslouží cti.
Válečné skutky kdo na mysli má, tu punského vůdce
překoná, tyrany řecké, samého Caesara též.
Na dobu míru když hledíš, tu katonská, censorská přísnost,
vážnost Fabriciova, Kuria zmizí jak dým.
Vysoké učení založil v Praze a chrámy a hrady,
nejvyšším úřadem církve ozdobil tu svoji zem.
A přece vladařská moc ni léta poctami hojná
nemohla slavnému muži ušetřit osudný los.
Nesoudí Sudičky vlídně a nemůže smrtelný úděl
lakotné předit bohyň zvrátit a nadobro zmást,
také pak letitý Charón klid nepřeje starému člunu,
když tak podsvětní řekou plaví se vzhůru a zpět.
Kolik je na nebi ptáků a kolik ryb v pelorské průrvě,
Hymétos, athénský kopec, kolik jen vydává včel,
tolikrát lidskému rodu zlý osud neštěstím hrozí,
k černé podsvětní řece tolik se otvírá cest.
Za ty zásluhy velké vy prostě – to jediné smíte –
aby náš slavný Karel ve věčné památce žil!

Karlotě

Překonáš všechny dívky, ó Karloto, tak aspoň soudím,
nad samou Penelopou dokonce zvítězíš ty.
Sněhově bílé údy a šíji i půvabné líce
nechválím na tobě tolik, mysl však, cudnosti vzor.
Krása ať líbí se jiným, já vážím si takové dívky,
která v čistotě myslí o svůj stud panenský dbá.

Na krále Maxmiliána

Dějiny římský císař prý spisuje, bylo by lépe,
kdyby co hodno je dějin, raději vykonal sám.

Náhrobní nápis Lukáše Componia

Slavný prostými mravy, laskavostí,
v tomto nevelkém hrobě leží Lukáš;
jeho bohatství kdyby rovno bylo
ctnosti, studiím, rovněž jeho mravům,
byl by bohatší nežli lidský palác.

O židech

Když jsme si usmyslili, již tolikrát, vyhnati židy,
pročpak je v domovech svých vidíme přebývat dál?
Či snad proto, že svět je přemožen zvonivým měšcem,
více než vyhnanství jejich milujem zlatý ten kov?

Šimon Ennius Klatovský

KRÁTKÁ CHVALOŘEČ NA OLMOUC

(Breve encomium Olomucii metropolis, 1550)

Básnická skladba je realizací jednoho z typických žánrů latinské příležitostné poezie – chvály či oslavy města (encomium). Autor s jistou mírou nezbytné hyperbolizace a s využitím řady antických motivů popisuje polohu města, jeho architekturu i některé projevy denního života.

Jak bych měl opěvovat nyní město, jež chci zde slavit,
když je Olomouc hodna opravdu nejvyšší chvály,
neboť nad ostatní města pozdvihla vznešenou hlavu
a jako bloudící luna zastřela záři všech hvězd,
tak jako Jovův pták předčí daleko ostatní ptáky,
když se dotýká v letu, Apollóne, tvé záře.
Doufám však, že tu stačí projev mé dobré vůle,
když mi nestačí síly k tomu, co bych si přál.
Dovol mi zahájit nyní, ctihodná městská rado,
jež podle zákonů rovných spravuješ toto své město.
Morava Olomouc zdobí blankytným tokem svých vod,
proudem, jenž svažuje zemi, dělí zdi tohoto města.
K tomu mi tedy buď přízniv a popřej mé básni sluchu,
nezhrdej, prosím, tímto výsledkem skromných snah.
Bez tebe by tyto verše sotva mohly mít význam,
snad by se dočkaly pouze úcty v soukromém kruhu.
Laskavě mi tedy přispěj a přijmi počatou chválu,
veď plachty úmyslu mého a řiď mou básnickou loď.
Je hora nevelké výšky, od předků nazvaná Julmons,
podle níž bylo dříve nazváno také mé město.
Pod ní na všechny strany směřují úrodná pole,
vedle nich je možno vidět pestrost kvetoucích luk.
Na polích bývá hojná úroda zlatých klasů,
rolník tak poprávu získá odměnu za svou práci.
Na tomto místě jsou také řeky a rybníky četné,
jejichž výborné ryby jsou ozdobou bohatých mís.
Vůkol jsou rovněž lesy a hvozdy zeleně plné,
v nichž nahá Diana tančí a poté zajíce loví,
chopíc se šípů střílí strašlivě zuřící kance
na místech, kam je možno proniknout jenom stěží.
Stáda jelenů hbitých s paroží podivných tvarů
pro své hry mají místa na březích chladivých vod.
Spatříš tam bázlivé daňky, běžící s napjatým tělem,
kterým je v patách smečka divoce letících psů.
Občany, kteří sem vyšli, osvěží úspěšný lov,
když jim do hustých sítí padne žádaná kořist.

Až k řece bohaté vodou sklání se kvetoucí zeleň
zahrad, jež v pravou chvíli přinesou bohaté plody.
Bacchova krásná matka, nešťastná Semelé prý
zhynula na těchto místech, zabita Jovovým bleskem.
Proto též její syn nechce trávit zde života chvíle,
občanům odpírá stále požitek ze sladkých vín.

[...]

Přece však z bohatství města nic není natolik slavné,
jako je radnice, která uprostřed náměstí stojí.
mám-li ji proto v své básni oslavit patřičnou formou,
váhám, jak splnit ten úkol. Chvála je nadmíru těžká.
Překrásná budova slouží správě a senátu města;
snadno je možno z ní vidět blízký Mořický chrám.
Vysoko ční její střecha, která má dvojitý hřeben,
zdá se, že ke hvězdám sahá. Barevná krytina chrání
střechu, jež působí dojmem, jako by plula snad vzduchem.
Na svém průčelí nese radnice ozdobnou malbu.
Vchod se tam otvírá, který má zvláštní schodiště dvojí.
takže je v obou směrech vždy cesta pro všechny volná.
Po jednom schodišti vchází moudrostí slynoucí senát,
když má dát slavnostně průchod posvátné soudcovské moci.
Po druhém schodišti chodí zástupci prostého lidu,
který si na tomto místě rozkládá na krámech zboží.
Okolo rozsáhlé stavby je všude vidět pás dlažby,
uvnitř se rozkládá rovněž široký dlážděný prostor.
Na tomto místě drží železné řetězy váhu,
jejíž závaží váží k prodeji určené zboží.
Uvnitř jsou radniční síně, zdobené bohatě malbou,
do výše zdvihají pyšně klenutě stavěné stropy.

Jan Campanus Vodňanský

VYBRANÉ BÁSNĚ

(Přelom 16. a 17. stol.)

Profesor pražské univerzity (též zvolen děkanem i rektorem) byl již za svého života uznáván jako jeden z nejlepších latinských básníků. Jeho rozsáhlá tvorba obsahuje všechny žánry včetně veršovaného dramatu (Bretislaus). Ukázky jsou z autorovy příležitostné poezie.

O povodni na Vltavě

Pohledte na ty záplavy vod, jak proudy se valí,
vzduté vltavské proudy urvaly majetek váš.
Tam plují zbytky mlýna a tam zase požaté klasy,
na této zase straně řítí se hromada dřev.
Ztemnělý úsvit luno nám včera tu zvěstoval zprávu,
v souhvězdí Ryby když vešla, anebo je to snad klam?
Ať tomu jakkoli jest, kéž nemusí pro zlé ty proudy
obě dvě pražská města nad vlastní pohromou lkát.

Žalozpěv nad smrtí Daniela Adama z Veleslavína

Vyrván je Daniel živým a umístěn na nebes báni,
aby mocnosti nebe navštívil vzácný ten host.
Čechové, nad zkázou plačte, když tento občan vám zemřel,
veliká záštita vaše řítí se, v záhubu jde.
Lkejte, tři stavy země, je mrtev občan, jenž pro vás,
pro vaše dobré jméno pero své k obraně zdvih'.
V slzy se obrať, ó Praho tří měst, tvé občany vzácné
žárlivý mor teď svírá, věčná je pokrývá noc.
Nezdolné učení pražské, též běduj, vždyť ukrutná zhouba
věrnou ti oporu bere, mocný a veliký sloup.
Houfy konšelů plačte, kdo o správě knihu vám napsal,
na marách smutečních leží, odchází z vašich teď řad.
Otcovské zkazky kdož čtete, nuž zpívejte pohřební píseň,
ten, kdo vám kalendář složil, umírá, navždy jde pryč.
Též kdo se věnuje řečem, nechť pláče, že toho, jenž právě
zanechal dvojí slovník, ponesou zakrátko v hrob.
Všichni teď svorně plačte, ať přední neb poslední občan,
každému závažný důvod dodává skutečný žal.
Odchází Daniel Adam, tak prospěšný celku a obci,
ozdoba rodné země, miláček velebných Múz.

Památce Tychona de Brahe

Také již Tycho de Brahe, ta chloubka našeho věku,
 onen učenec slavný, v pražskou byl pochován zem.
 Nic mu nepomohlo, že pyšnil se tituly předků,
 svému že vzácnému duchu podřídil hvězdnatou říš.
 Novým se Herkulem stal, jenž mohl v nynějším věku
 zadržet na svých plecích obrovskou nebeskou tíž,
 zato však nemohl přelstít tři sudičky, přísné ty sestry,
 nezdolán vědeckou prací, zdolán je smrtícím jhem.
 Tělo již přijala země, však duše zalétla k hvězdám,
 do své vlasti se vznesla, ke zdroji horoucích snů.
 Také pak jeho spisy i se jménem budoucí slávy
 vskutku se nemohly vnořit do proudu léthejských vod.
 Pro tyto zásluhy své i po smrti zůstane Tycho,
 ve zkazkách potomků příštích žít bude, v paměti všech.
 Pokud zůstanou hvězdy, tu Atlas našeho věku
 žít bude, Tycho de Brahe, věhlasný Herkules náš.

Pavel Litoměřický z Jizbice

SCHEDIASMATUM FARRAGO NOVA

(Nová směs básní, 1602)

Z autorovy převážně příležitostné latinské poezie vyniká milostná lyrika, věnovaná milence označené jako Panenka (Pannula). Básně jsou inspirovány antickými vzory, především starořímskými lyriky Catullem a Ovidiem.

Panence

Kdo mi dal nápoj lásky, a kdo že mě opředl kouzlem,
čarami dardanskými, thesalské býlí kdo dal,
že nyní hynu láskou, to pro tebe, Panenko krutá,
v prudkém že kole lásky napořád zapleten jsem.
Z vlasti jsem odešel přec a v různá jsem zavítal města,
jen abych, drahá dívko, unikl tvářiče tvé.
Přece však dál mne stíhá, ba nesídlí na jednom místě
Amor, ten bloudí všude, třeba to s podivem jest.
Stovky mil nyní nás dělí, ba více snad, tys přece doma,
sídlíš v českém kraji, mne zas má batavská zem,
a přece krutá láska šla se mnou do všech těch končin,
přes všechna hluboká moře se mnou se nebála plout.
Už jsem zkušený dost a věřím, že mocná je láska,
vím také, všechno že zdolá upřímný milostný cit.
Kdo pak se při samém vzniku nic nebrání, jistě je zdolán,
na tak velikou zhoubu pozdě je přinášet lék.

Kolikrát v těch svých knížkách jsem o tobě učinil zmínku,
tolik mi růžovým rtíkem líbezných polibků dáš,
pak ovšem který básník by nechtěl milenku chválit,
když by mu za jeho verše poskytla něžný svůj ret?

Ó panenka má, zlatý kvítku dívek,
ty, jež v mých očích záříš nade všemi,
ty sladší jsi než med, má duše,
něžný ty poklade můj, můj světe.

Tak bílá je tvá šij jak jinovatka
a rty tvé možno srovnat s čistou růží,
žár sotva zdolá jantar v oku,
nezdolá kadeře barva fial.

Víc nežli bílá sloň tak hrud' tvá září,
tvá ňadra nepřekoná parský mramor,
ni lilie, již nesežehlo
slunce ni ptačího zobu bělost.

Jak usmívá se tvé obočí temné,
 jak zdrženlivost se studem se mísí,
 tvá něžná dlaň spíš Zoře patří,
 velebné Dianě tvoje rámě.
 Je pod hvězdami dívka půvabnější?
 Je božstvo nějaké snad hezčí tebe?
 Ba ustoupí ti všechna božstva,
 Venuše s Minervou, božská Juno.

Je věru šťasten, na koho ty hledíš,
 a ještě šťastnější, s kým mluvíš vlídně,
 však ten je vskutku nejšťastnější,
 komu ty polibky na rty dáváš.

Kéž to mně, přešťastnému, bude přáno,
 bych žítí směl tak velkou blažeností,
 tu ambrosii nepřál bych si,
 ba ani nektar, ten božský nápoj.

Kdysi jsem bez počtu veršů moh' napsat, nyní však dávno
 přestal jsem veršíky psát, pohasl génius můj.
 Neboť od té chvíle, kdy k velké mne přivedla lásce,
 panenka, očička tvá, ten tam je myšlení řád.
 Šetři, panenka hezká, já prosím, mou bázlivou duši,
 šetři můj básnický vzlet, mírněji rozněcuj žár.
 Nebudeš-li mne šetřit, tu poznáš hněvivé Múzy,
 vyvstane nepřítel, věř, na věky – Apollón sám.

Alžběta Johanna Westonia

PARTHENICON

(Asi 1610)

Sbírka latinské příležitostné poezie obsahuje převážně básnické prosby k významným humanistickým šlechticům či učencům, jejichž prostřednictvím chtěla autorka docílit zlepšení finančního stavu rodiny, jež byla po stránce hmotné zdecimována po smrti Westoniina otčima, alchymisty Edvarda Kelleyho. Působivé jsou osobně laděné verše, jako např. básně vyjadřující žal ze smrti bratra Františka (druhá ukázka) či matky, která zesnula zanedlouho po něm. První ukázkou je báseň ke snátku (epithalamium), v níž autorka předává nevěstě svou zkušenost a přeje jí šťastné manželství.

Vznešené panně Markétě Baldhoveniové, nejsladší dceři Bernarda Martina z Baldhovenu atd. staršího, čerstvé nevěstě

Markéto, jakou báseň ti na bratrův pokyn mám vybrat?
V manželskou ložnici mám prosby a modlitby slát?
Budu ti raději přát, co jsem sama si přála
od Phoeba a jeho Múz dostat co nevěsta já.
Pod šťastným znamením vesele přístup k posvátné smlouvě,
ženicha svého cti, aby tě milovat moh.
Pamatuj, že ho máš mírnit v každém konání jeho,
jestliže vyhnout se chceš častým manželským přím.
Poroučet smí jen muž. My zase poslouchat máme.
Rodiny hlavou je on, jeho jsme zástupný úd.
Tak jako Kristus je hlavou (posvátná jednota!) sboru,
stejně nevěstě své ženich hlavou má být.
Manželu svému buď rytý drahokam. Markéty jméno
samo přináší zdar, dobrým znamením je.
Kéž je ti vůdkyní mravů a života zbožnost. Vždyť bez ní
sotva se budoucí choť muži líbezná zdá.
Perly, již umělce prsty vložily v obrubu zlatou,
více váží si ten, kdo ji na prstě má.
Tam, kde dívčí mravy a celý život vždy řídí
zbožnost a také stud, větší panuje žár.
Klamem je půvab a ozdoby všechny při vratkosti těla,
náhlý hrozí jim pád, zmizí jak lehoučký stín.
Přežije nás jen dobrá pověst o naší ctnosti.
Zdobí snoubence dost takový přeskvostný dar.
Nač však má radit ti dívka? Dívko, odpusť mi rady.
V manželství zbytečné jsou, láska ti napoví včas.
Žij a buď zdráva! Manželu buď rytou perlou! A on zas
oporu poskytne ti, věrností potěší tě.
Prosím, ať minou vás hádky a navždycky zůstane svornost
u lože vašeho stát. Oběma přeji vám zdar.

**Na smrt téhož (jinocha). Epitaf sesterské lásky
a poslední služby, sepsaný 4. listopadu roku 1600**

Snad se, čtenáři, ptáš, kdo v této spočívá urně?
Běda, zde ukrývá zem jinocha v květu let.
Jeho jméno je dvojí: Jan i František sluje,
příjmení vznešené má, vpravdě je Westonius.
Do Čech vzdálených poslala jej kdys anglická země,
Apollona ať ctí, až z chlapce vyroste muž.
Opravdu pěstoval Múzy, však jenom dvě desetiletí,
v moudrých knihách si čet stále a trpělivě.
Sotva však dotkl se let, v kterých rozkvétají květy,
něžný mu zavřel zrak jeho přesmutný los.
Plačte se mnou, mé lásky, plač také, trojice sester,
ať pláče devět Múz. Zahynul přec jejich žák!
Jediný matčin syn a jediná otcova starost,
mým bratrem jediným byl, jiného neměla jsem.
Osiřela tak sestra a v nárcích zanechal matku,
trojice rozpadla se, která má jednotou být.
Tak tomu osud chce. Který však vylicí jazyk
nás obou dvojitý žal, mých slz kdo vysvětlí tok?
Ty však, můj bratře, přijmi dar poslední sesterské lásky,
který ti na tvůj hrob klade Eliška tvá.
Navěky sbohem, bratře můj rodný, na nebe vzatý,
dokud se nepřipojí k tobě matka i já.

Humanismus

Český humanismus

Viktorin Kornel ze Všehrd

JAN ZLATOÚSTÝ – KNIHY O NAPRAVENÍ PADLÉHO

(Tzv. Přípis knězi Jírovi, předmluva k překladu díla, 1495)

Text je pokládán za program jazykově českého humanismu. Autor v něm vyjádřil přesvědčení, že posláním humanismu není napodobování klasických vzorů latinským jazykem, nýbrž jejich uplatňování v domácí tvorbě. Český vzdělanec by měl psát česky, a rozhojňovat tak jazykově českou kulturu, místo aby přispíval k rozrůstání už tak velkolepé latinské tradice. Viktorin Kornel je zakladatelem a teoretikem českého humanistického překladatelství a humanistické je i jeho právnické dílo.

Zlatoústého sem i z té také příčiny rád vyložil, aby se jazyk náš český i tudy šířil, šlechtil a rozmáhal. Neb není tak úzký, ani tak nehladký, jakož se některým zdá. Hojnost a bohatství jeho z toho muož poznáno býti, že což koli řecky, což koli latině – o němčině nic nyní nepravím – muož pověděno býti, to též i česky. A není těch knih žádných, řeckých ani latinských – leč bych se já, milostí jazyka svého pojat jsa, mýlil – aby v český obráceny býti nemohly. Co pak se hladkosti jeho dotýče, neviem, by tak výmluvně, by tak ozdobně, tak lahodně všecko jazykem českým pověděno býti nemohlo jako řeckým nebo latinským, bychom se toliko snažili a jedni mimo druhé chválili, abychom vyzdvídali; tudíž by jazyk český hojný, mnohý, vytřený a sebe světlejší viděn býti mohl i pulérovanejší.

Nechť jiní knihy nové, latině píšíc, skládají a římský jazyk, vody do moře přilévajíc, šíří, ač i těch velmi málo u nás jest: já knihy a sepsání starých a právě dobrých lidí v českú řeč překládaje, chudého chci raděj obohatiti, nežli se k bohatému špatnými dárky a jemu nevděčnými lísaje, pohrdán a potupen býti. To sú i staří Římané činili: řeckému jazyku se v Athénách vyučiec, svojoj sú, nic řecky, než všechno v latině píšíc, velebili, šířili, zdělávali. A jest bez pochyby na jich samých seznání jazyk řecký lahodnější, ozdobnější i na slova bohatší než latinský. Učinil to také nedávno Dante Vlach, kterýž, velikým filosofem času svého jsa a výborně jazyk latinský znaje a dokonale jej uměje, však proto múdrost svú v knihy k věčné potomním paměti svým vlastním přirozeným vlaským jazykem raděj nežli latinským sepsal jest. Kdyby též i Čechové činili, měli by řeč svú mnohem zpravenější, ozdobnější, hojnější. Neb umění všecka od počátku byla sú mezi lidmi prvními v jich vlastním přirozeném jazyku. Kaldejší mudrci jazykem kaldejským svú múdrost psali i vypravovali. Egyptští též egyptským jazykem filosofovali. A jiní, jichžto nescíslné množství jest, Řekové a staří Římané neb latiníci též sú filosofii svú svým jazykem učili. A bych, daleké a staré věci vyčítaje, toho, což před rukama jest, neminul, náš učitel tento Zlatoústý znamenitý jazykem svým řeckým psal, mluvil, učil i kázal. Mojžíš židuom jazykem židovským naučení božská vypravoval... A sami my ze všech národuov budem, kteříž svojoj jazyk přirozený, dobrý, ušlechtilý, rozumný, ozdobný, bohatý a hojný, nám od Boha daný potupíc, latinský neb německý, obojím na vděk, sobě k posměchu vzdělávati budem? Já pak jiným nechaje, o sobě nyní mluvit budu, z jiných se ne všetečně vytrhna. Ač koli také bych mohl latíně snad tak jako jiní mně rovní psáti, ale věda, že jsem Čech, chci se latině učit, ale česky psáti i mluvit, aniž se mi zdá tak svú řeč přirozenú v nenávisti mieti – ač koli někteří se za ni stydie – a tak jie nemilovati, bych všeho, což bych koli psáti chtěl, českým jazykem raděj nežli latinským nepsal.

FRANTOVA PRÁVA

(1518)

Mravoučně satirický spis, jenž vznikl v humanistickém okruhu v Plzni. Jeho vydavatelem je plzeňský tiskař Jan Mantuan Fencel, autora však neznáme. Název je odvozen od jména v úvodu zmíněného plzeňského lékaře Jana Franty, jenž je tiskářem Fenclem označen za původce díla. Spis je koncipován jako předpisy pijáckého a rošťáckého cechu, a to oblíbenou parodickou formou – prikazuje se v nich opak toho, co by se mělo podle dobrých mravů dělat. Do textu jsou vloženy různorodé epické rozprávky, které fungují jako exempla a mají i zábavnou funkci.

Item kdy je v svátek a když již vstanete ráno, nejprv děte na pálené víno a tu kažď, co vie, to pověz jiným, tu živých i mrtvých posuďte. A spijíc se tu, dětež na očistu k kostelu, tu tepruv spolehnúc na zeď na kerchově, tu rozprávějte. A když pozvoní u malý zvonček k božímu tělu, tu tepruv druh druhu porážej, běžte a tlačte se do kostela, ale daleko nechodte ode dveří, a jak bude po božím těle, hned děte na friolt a odtud nevycházejte až do světa.

Item pod libru vosku žádný nechod' na kázanie, ale když kází, radši děte mezi brány neb na pole neb chodte okolo kostela, neb na cech nejvíc kází a nás nejvíc dotýkají, jednak o freji, jednak o hře, o pití a o jiných věcech, ješto se nám to nelíbí, neb by kazateli všec-ko dobře pravili, kdyby jen ty kusy mlčeli.

Item každý z našeho cechu pod pokutú 5 liber vosku aby prv pil než jedl, ač vy toho neznáte, jak jest toho veliký užitek. Jakož praví Ippokras, že se líp pitím naplní než jídlem, neb nápoj jest ušlechtlejší než jídlo a také se v člověku tak nezatvrdí, neb velmi měkkí břich. Také činí člověka plodného, a zvláště kdy se ráno napí páleného vína a potom hned jde na víno neb na pivo. Komu by pak nebylo pomocno, ale di do varuov. Jako se teď bylo přihodilo vnově, byla jedna měštka, přijela do varuov dosti pěkná, i byl jest taky jeden líkař v týž lázni, i řekl jest k dívce té paní: „Milá ci, proč se tvá paní myje, an pěkná, neznati na ní žádné nemoci?“ Odpověděla dívka: „Milý pane doktore, jest tak, že jest zdráva a že jí nic neškodí, než že nemuož míti plodu.“ Odpověděl líkař: „Já jí radím, nechce-li darmo peněz utratiti, ať ona jde domuov, tať jí lázna dítěte neudělá. Chce-li míti dítě, já jí radím, ať naloží na některého mladého, tenť jí k plodu spieš pomůž než ta lázna.“ I odpoví dívka: „Juž sme vobě toho pokusily a nic plátno nýnie.“

Item z našeho cechu žádný nevaž na mnoho krmí, nebo když má jednu, muž na ní přestati. Vidíte na oko, mnoho-li z mého cechu chodie k lékařóm, aniž oni potřebují jakého líkarstvie, neb oni všechno napořád jedí, hrušky, houby, dýně, surové zeli, an kdy přide do krčmy, vobchází okolo kuchyně, ješto ho svědí hladem v bříše, ale bohatý přejeda se, druhého dne hladí se po bříše, an sobě touží jednak k lékaři, jednak do apatěky běží, vydávaje peníze za lékarstvie a žádaje spomoci.

Item každý z našeho cechu, kto by cizie ženy více nemiloval než své, aby dal 10 liber vosku. A kto by každý den své ženy najmén třikrát nezbil, daj 2 libry vosku. A žena také, kdy ji stepe muž, aby s ním najmén do téhodne nemluvila a na studeno mu jiesti dávala. Ale která by žena muže zbila, tenť nic nepropadne. Nebo kde muž stepe ženu, tu tě byl anjel, a kde žena stepe muže, tu tě byl čert.

Item kteří máte dědinu a kdy vozíte s pole, abyšte všeho nesvozili, ale nechali některé kopy sena a několik mandelů obilé a votavy, a to proto, že lidé, vidúc, řeknú: „Ale má těch potřeb dosti, an již nechává potřeb na poli, nemaje kam klásti obilé a votavy.“

Item kteří ste z našeho cechu a sedíte mezi dobrými lidmi, mluvte všickni pojednů, ať žádný jeden druhého neposlouchá, a také nedajte žádnému mluvit, než sami mluvíte, byť vás pak žádný neposlouchal. A také kdy co mluvíte, by pak pravdu mluvili, vždy hleďte svú řeč klamem a lži zapečetiti. Nedaleko od nás přihodilo se, byl jeden z našeho cechu, slyšel o jedné městce, které byl před časem muož umřel, ale byla sobě jiného pojela, že vždy plakala, želejíc prvního. Ten jednoho času v kostele stál jest před stolicí té městky, hledě ustavičně v strop nahoru. Ta paní se tomu divila, že tak vzdýcky v nebe hleděl, i když se lidi rozešli s kostela, mluvila jest k němu tiežíc, proč by tak v strop hleděl. Odpověděl jest muž řka: „Neb sem tepruv z nebe přišel.“ Řekla jest k němu měštka: „I kdy jsi z nebe, prosím tebe, znáš-li tam mého nebožčíka Erharta kramáře?“ Odpověděl ten mužik: „Znám, i co že Erhart kramář váš manžel byl?“ Řekla paní: „Bylť jest.“ Řekl jest k ní ten mužik: „An muoj vlastní tovařiš. Řídko který den, abychme spolu nebyli v krčmě.“ Měštka řekla: „Kterak se má, prosím tebe?“ Odpověděl mužik: „Jáť poviem pravdu. Nemáť se velmi dobře, neb sukni ztrhanú má, třevíce děravé, že mu prsty vyhlídají, hladem také mře, an mu již po krčmách nechťi věřiti. A poviemť, ondy sme byli v jedný hospodě na marci a tak šenkýřka ho počne upomínati a on sa přinapitý i počne jí láti, haněti, a tu seděli sv. Michal a sv. Rafael. Potom sv. Michal tak se naň rozhněvá, byl naň vytrhl tesák, a by nebylo sv. Rafaela, že jej zaskočil, byl by ho zchromil anebo zabil.“ Řekla jest měštka: „Ba však tě nebožčík, kdy ještě byl živ, rád se vždy přinapíjel, ještě jměl hlavu mdlú. Ještě prosím, pověz mi, máli pak na čem lehati?“ Odpověděl mužik: „Nemá, než ležíť tu u sv. Kristofora v stodole na votavě.“ Řekla měštka: „Ale kterakže to, že ho Pán Buoh neopatrí šaty?“ Odpověděl mužik: „Ó milá paní, jeden-li jest v nebi, ale kde by se Pán Buoh dobral tolik šatuv?“ Řekla měštka: „To jest tak, neviem, že je tam mnoho lidí. Prosím tebe, brzo-li zase půjdeš?“ Odpověděl mužik: „Těto hodiny míním ještě býti doma v nebi.“ Řekla měštka: „Prosím tebe, chtěla sem mu něco poslati, moh-li by mu donésti?“ Odpověděl mužik: „Chci já pro tě rád učiniti, co mu dáš, že mu donesu.“ I dala jest mu měštka 15 zlatých a rubáš kmentový a botky a řekla k němu: „Prosím, kdyby mu se co nedostávalo v nebi, pros, ať jej založí, poněvadž zde často býváš, chci hned, co by se zdlužil, zaplatiti.“ Tehdy požehnav i šel jest ven z města. A tak z náhody muož druhý té městky jel jest domuov s kupectvie i potkal se s tím mužíkem. A kdy přijel domuov, rozhostiv se, kázal sobě ženě přinésti rubáš a botky, chtě jíti do lázny. I řekla jest měštka: „Milý pane, neměj mi za zlé, byl zde jeden velmi dobrý mužik z nebe, i pravil mi o nebožci mém muži Erhartovi, kterak jest velmi chudý a kterak velikú núzi trpí. A já slyšec to uvěřila jsem tomu jistému mužíku, i poslala jsem mu do nebe patnácte zlatých, k tomu rubáš kmentový a nové botky.“ Slyše to tý jistý měštky muož, i kázal jest hned zase kuon svúj vosedlati, neb je toho mužika z nebe prvé nedaleko od města potkal, hned jest pomyslil, že je ten jistý. A když za ním pospiechal, ten mužik z nebe ohlídl se k městu, i vida, že za ním běží a honí tý měštky muož, a ten mužik vjde do lesa i svrhl břemíčko s sebe do kře a vrátil se na tu cestu zase. Tehdy kdy se s ním potká kupec, řekl k němu: „Prosím, potkal-lis jakého mužika z břemíčkem?“ Odpověděl ten mužik: „Tepruov, pane, měl se se mnú potkati, ale prchl mi v stranu do lesa.“ A kupec: „Prosím tebe, milý mužíku, podrž mi koně, nebo sem já tu svědom, shledáš, žeť mi neujde,“ i běžel do lesa. A ten mužik přivedl koník k tomu kři, kde bylo břemíčko, i vloživ břemíčko na luk, jel jest pryč, a ten kupec nahledav se šel jest po kuon i nenalezl ani koně, ani mužíka,

i porozuměl jest, že by ten byl z nebe, i vrátil se domů. Řekla jest žena k muži: „Pane milý, kterak se vám zvedlo?“ Odpověděl muž: „Dobře. Tys poslala svému muži nebožci Erhartovi potřeby a já, nechť, aby do nebe pěšky šel, i přidal sem mu kůň, aby jezdec-ky jel, a taky aby Erhart muž tvůj měl se mezi dobrými lidmi na čem projeti. Nu, milá ženo, nemějž mi za zlé a já tobě také.“

MANDÁT ANEB VLÁDNUTÍ ŽEN

(1. pol. 16. stol.)

Jeden z drobných satirických spisů období humanismu. Jde o parodii na formu právního ustanovení, mandátu. Komický efekt vzniká kombinací „vážné“ formy a „nevážného“ obsahu.

Mandát aneb vládnutí žen, nyní v nově potvrzený skrze Havla Chvístoně z Podera-pysk, jenž v sobě obsahuje svobody neb obdarování, jimiž ženy po tři léta v jednom roce obdařeny a podlé vůle své aby muži těch artikulů povinni byli následovati pod uvarováním pokut v něm vyměřených. Vytištěný jest on tenkrát, když byl potvrzený mandát.

My, Ferymarus, stvrzujem,
tím mandátem ukazujem,
když tři leta v jednom roce
budou ryby lítat v řece,
mají tu milost dosáhnout
ženy, že maj s muži vládnout,
by je ve všem poslouchali,
všecko pilně vykonali.

My, Ferymarus, nejvyšší gubernátor a ochránce pohlaví ženského, hejtman v zemi i v povětří, vladař širokého pole, gubernátor z vysoka až dolův, úvodní pán v Mizerii a dědičný pán z Nemanic etc. etc. etc, všem vůbec i jednomu každému jakéhožkoli roztrhání a poválení a v čemkolivěk rozdělení milost naši a všeho nápomocnost i službu napřed vzkazující, na vědomí vám se dává, že jsou před nás některé osoby z pohlaví ženského předstoupily nemalé stížnosti předkládající a oznamující, kterak by se jim od pohlaví mužského veliké křivdy a ublížení dělaly, nás přitom žádající, abychom jim z milosti naší proti takovým stížnostem nápomocnost učinili. Kdež my, považující jejich poddané žádosti, tak činíme jim tímto naším listem, po tři léta v jednom roce, jakž nejprve přijdou, tyto níže postavené artikule potvrzujeme, je osvobozujeme a o tom přísně poroučíme:

§1.

Nejprve toho jim dovolujeme, aby mohly na koních se všelijakou zbraní, s kordy, meči, tulichy, kopími, tercemi a pavezami v turnajích, v honbách, na vojnu s fizikami jezdit, ano i po městech i jinak, kde by se jim koliv líbilo, choditi aneb voziti, též také se všelijakým rytířským kusům cvičiti a se mustrovati.

§2.

Potom, aby moc měly samy ouředníky, hejtmany a ouřad voliti, purgermístry, rychtáře s konšely mezi sebou zříditi, soudy osazovati, řády všude ustano(vo)vati, a to všechno, co by oni koliv nařídily, aby muži podlé vůle své povinni byli zachovati.

§3.

Item muž každý povinen bude podlé vůle ženy své ve všem poslouchati, bez vědomosti její z domu nikam, buďto na pití aneb na procházku, nevycházeti, ale jí prvé oznámiti. Jestliže by se jí zlíbilo s ním jíti, má na ni počkati, byť pak on nejlepšího přítele tu měl, bez ní nechoditi a jak by se jí líbilo, tak učiniti a se poslušně zachovati.

§4.

Item každý muž co by kolivěk peněz utržil aneb dostal, má o všech ženě pověditi a jí je odvesti, nic sobě nenechávaje, než jestliže nač potřebovati bude, o to bude moci s svou manželkou jednati, a což tak od ní uprosí, na tom aby on přestal.

RADA ZHOVADILÝCH ZVÍŘAT A PTACTVA K ČLOVĚKU

(1528)

Zvířecí rada vznikla v okruhu plzeňských humanistů, jejím pravděpodobným autorem je tiskař Jan Mantuan Fencel. Rady již nejsou adresovány panovníkovi (jako u dvou starších realizací tohoto žánru v české literatuře), ale obyčejnému člověku, jenž na ně reaguje a většinou je ironizuje. Verše jsou uvozeny prozaickými pasážemi, jež obsahují charakteristiku zvířete, odkazy na autority a mravní naučení.

Přirození ježkově

Ježek, zvířátko bodlavé, toliko se po zemi plazí. A má ten obyčej, že nabere na sebe jablek, že sotva pod nimi muože jíti. A když se v kouli svalí, žádného psa se nebojí. A to, co sobě do skrejše snese, toho potom k pokrmu celý rok užívá. Těž ty, člověče, hled z mladosti své sobě shromažďovati a snášeti, aby se měl čím v věku starém živiti. Neb psáno jest v Ekleziastiku XXV. kapit: Čeho si v své mladosti neshromáždil, v starosti kterak najdeš. Také měj péči, aby se dobrými skutky z viery pravé pocházejícími obvinul a vně uvalil proti pekelným psom, aby tebe na tvé duši neutrhli, a když vedle vuole Božské k užitku sobě a bližnímu po živnosti své deš a neb jedeš, zlí psi, totižto lidé lstiví, tobě neuškodili.

Ježek k člověku

Ihned se kdes vezme bodlavý ježek,
řka: jáť sem vždy každému těžek
a málo komu co překážím,
jedno se toliko po zemi válím.
Proto mi žádného zniku nedadíe,
ano i psi se se mnou rádi vadíe,
hledají ve mně sobě lékařstvíe,
mým jse masem oni rádi sytíe.
Bycht na sobě sudlic ostrých neměl,
zle bych se já na tom světě měl.
Než tím se trochu pobráním,
když se rychle v kouli svalím,
a tím i psy já okrvavím,
a tak proti nim já často ostoím.
Ale ty, člověče schytralý a lstivý
všem jsi zvířatom nepřiznivý,
najsípše ty mne schytrale přemuožeš
a všecko mé oruží ze mně zbereš,
i kožích mi muoj taky svlečeš,
palici okrouhlou veň oblečeš.
Ját sem hloupý a sprostný nebožátko
a lesní špatné zavrhlé zvířátko,
chudouť se stravou obchodím
a velmi ji pracně na sobě nosím.

Obtížím se planejmi jablky,
 až mi jse střeští voba boky,
 na své ostré ostny jích naberu,
 sotva se s nimi do skrýše poberu,
 a když ze mne jedno také spadne,
 tak mne hněvivost napadne,
 že z sebe hned všechna shodím
 a pro jedno jích mnoho složím,
 neb jsem zvíře velmi náhlé,
 prskavé, ačkoli sem pak malé.
 Ty člověče buď mudřejší,
 v svejch činech opatrnější,
 nestracuj pro málo mnoho,
 aby potom nelitoval sám toho.
 Pro peníze neztracuj svého hrdla,
 ani věčného nebeského bydla.
 Pro malé světské a časné kořisti
 nezmrhaj sobě Rajské hojnosti.

Člověk odpovídá

Právě ty mluvíš, dobrý ježi,
 ale hled', na tě moji psi běží.
 Zavři se u vodění spííše,
 aneb ujdí do své tajné skrýše.

Mikuláš Konáč z Hodiškova

PRAVIDLO LIDSKÉHO ŽIVOTA

(1528)

Mikuláš Konáč byl tiskař, vydavatel a překladatel, jenž se svou produkcí zasloužil o rozvoj národního humanismu. Pravidlo lidského života je překladem rámcového souboru bajek orientálního původu, Pančatantry. Konáč při práci vycházel z jejich latinského zpracování od Jana z Capuy.

Kapitula sedmá. O tom, ktož kvapný jest v svých věcech, neprohledaje k konci, a co jemu z toho přichází, ješto se toho pilně šetřiti má.

Pověděl jest král mudrci Sendebarovi: „Šetřilť sem ovšem řečí tvých, z kterýchž sem porozuměl, kterak ztrácena bývá věc, když neumí jí člověk chovati. Nynie pak pověz mi o tom, ktož kvapný jest v svých skutcích a věcech nemaje šetrnosti, ani k budoucímu prohledaje, ani na potomní mysle. A na to aby mi přivedeno bylo podobenství, velmi žádám.“ Řekl jest mudrlec králi: „Ktožkoli takový jest, jakožs pověděl, neprohledaje k budoucímu, padneť v svých věcech a svých skutkuo litovati bude potom. A budeť jeho věc podobná tomu, což se pokládá o pousteníku a o jeho psu, kteréhož bez viny zabil, nevyhledav té věci pravdy a k gruntu neprohledaje.“ Řekl král: „Kterak se stalo?“ Dí mudrlec:

„Praví, že byli v jednom městě muži dobří a upřímní, z nichžto jeden byl pousteník dobrý, slouže Bohu, kterýž měl ženu bezdětkyni. Po některém pak času počala jest žena a tím byl pústeník nemálo potěšen, mluvě ženě své: »Veseliti se a radovati máš, poněvadž narodí se nám syn, kterýž s Boží pomocí duše naší, života i srdce našeho bude potěšení. Kteréhož vesti budu dobrým učením, aby rostl v dobrých mravích a pověsti, a zvelebí Buoh jméno mé v něm a zuostavím po sobě dobrou pamět.« I odpověděvši žena, řekla mu: »Nikoli nemáš mluvíti o tom, čehož nevíš, leč by tím jist byl. Kto zajisté ujistil tě tím, počala-li sem čili nic, a porodím-li pachole čili děvče, neb bude-li živo dítě, neb kteraký bude zpuosob jeho a povaha. Protož nech toho a úfaj Pánu Bohu, čekaje jeho vuole. Neboť muž múdry nemá mluvíti o tom, čehož neví, ani se má pokoušeti usuzovati skutky Božské; ještoť neužitečného myšlení v srdci člověčím, rada pak Páně potvrzena bude. Neb ktožkoli smie taková slova mluvíti, přihodí se jemu též, což se přihodilo pústeníku jednomu, na něhož nádoba medu vytekla jest.« Řekl jest muž její: »Kterak se stalo?« Dí žena:

»Praví, že někdy byl nějaký pústeník u jednoho krále, kterémuž král na každý den kázal dávat k jeho živnosti z své kuchyně jídlo a nádobku medu. On snídal vaření a med schovával v jednom sudu zavěšeném nad jeho hlavou, až by byl plný, ješto byl med velmi drah těch dní. Jednoho pak dne, když jest ležel na svém luoži, pozdvih hlavy, uzřel med, kterýž nad hlavu jeho visal. I zpomenuv, že medu den po dni přiskakuje, řekl jest v srdci svém: Kdyžť bude soudek tento plný, prodám jej za jednu hřivnu zlata, za kteréž sobě koupím deset vovec, a po času ty vovce naplodí samečkuo a samic, i bude jich dvadeceti. Potom pak, když se rozmnoží ve čtyřech letech, bude jich čtyři sta. Tehdy za každé čtyři vovce koupím krávu a vola a dědinu, a krávy se rozmnoží telci a jalovicemi. Telcu nechám sobě k děláni dědiny. Krom toho, co uživu mléčným a vlnou, až dřieve druhých pěti let rozplodí se tak velmi, že budu mieti veliké zboží a bohatství, a budou mne všick-

ni mieti za bohatého a pectivého. A ustavím sobě pak veliká a krásná stavení nade všechny mé sousedy a přátely, takže všickni o mém bohatství mluviti budou. I zdaliž to nebude utěšená věc, když všickni lidé mi pectivost všudy činiti budou? Pojmu potom ženu dobrou, urozenú. A když s ní budu, počne a porodí mi syna urozeného a šťastného i Bohu líbezného, kterýž růsti bude v učení a ctnosti, a zuostavím sobě skrze něj dobrou paměť po mé smrti. A trestati ho budu na každý den, jestliže by se mému protivil učení, aby mne ve všem poslušen byl, a pakli nebude, budu ho práti túto holí. – I zdvih huol, aby ho bil, uhodil v soudek medový a rozbil jej. I vytekl med na hlavu jeho.

Totoť sem přivedla podobenství, aby o tom, čehož neznáš, nemluvil. Neboť praví: Netěš se dnem zájtrejším, neb nevieš, coť se přihodí dnes.« I slyše to pousteník, umlkl pokárán sa.

Když pak přišel čas porodu ženy jmenované, porodila jest syna pěkného a utěšeného, z čehož oba veselí byli. A když dnové očistění se vykonali ženy, řekla jest muži svému: »Posediž tuto s dítětem a jáť půjdu do lázně a zmyji se.« A když otec zuostal s dítětem, toť hle přišel posel královský a kázal mu k králi. Měl jest pak v domě psa, kterýžto, když viděl hada z diery ležti k dítěti, aby uštnul je, uchvátl jej a na kusy roztrhal. A ostala usta jeho ukrvavená. I stalo se jest, když se vrátil pústeník od krále, otevřev dveře, přiběhl k němu pes. I vida usta jeho ukrvavená, nadál se, že jest dítěti uškodil, a tepla ho silně, zabil jej, nepomysliv, co činí. Potom pak všel jest do domu a našed dítě živé a hada roztrhaného před ním, poznal, že jest pes hada zabil. I litoval a stýskal sobě velmi, mluvě: »Ó, by se bylo nenarodilo dítě to, nezabil bych psa mého, ani se za takové dobré jemu takovým zlým odplatil.«

Taktéž se mají věci toho, kterýž nevděčný jest dobrodiní přijatého. I vrátivši se žena domo, uzřela psa a hada zabité i otázala muže o tom; kteráž jest vypravil tu věc. I řekla mu žena: »Takovéť jest ovoce každého působícího věci kvapně a nerozvažujícího prvé, než by co činil. Neb kdožtkoli tak činí, želeti a bycha honiti bude, ješto mu nic prospěchu nepřinese, aniž vyjde z srdce jeho zármutek.«

Potom pak řekl jest Sendebar králi: »Muži rozumní a rozšafní, působiece s rozmyslem své věci, přicházejí k tomu, k čemuž muži kvapní a prchliví přijíti nemohú. A protožť sluší muži opatrnému šetřiti a varovati se toho, ale aby jich skutkové dáli se s pilností a upřímností, aby tak k svému umienění přišli.«

Jan Blahoslav

FILIPIKA PROTI MISOMUSŮM

(1567)

Polemický spis zaměřený proti odpůrcům vyššího vzdělání z řad Jednoty bratrské je dokladem autorových vynikajících rétorických schopností.

Ale již tuto snad někdo dí, že *já učené a učení chválím*. Ano, tak jest, že chválím to obé, i učení neb umění, i umělé lidi: ale nechválím těch, ješto učení neb umění zle užívají. Příkladně dím: Chválíme víno a chválíme i pití neb užívání vína bez opilství a opilých nechválíme, a summou nechválíme zlého užívání dobrých od Boha daných věcí, *abusus non tollit rem*. Dobrý jest meč, avšak někomu dobře, jinému zle posloužití může.

Ještě díš snad: *Příliš mnoho tomu umění a učeným připisuješ*. Ano, dobří muži někteří říkají, že skrze učené v církev zavedení přišlo, že by se snad i Jednotě to přihoditi mohlo. Respondeo: Ten příliš mnoho učení a umění připisuje, kdož by se domníval, že bez umění sedmera etc. nemůže pravda Boží, to jest sv. Evangelium kázáno býti a neb že by na těch uměních neb učeních záviselo spasení. Ale kdož to praví? Však by musil velmi prostý býti. Chlubívajíť se někdy papeženci svými doktory a jinými učenými muži, ačť jich sic pořádku mají. Ját za to mám, že hodně a spravedlivě připsáno býti má umění nabytému dávání snadnosti a napomáhání správcům církve a kazatelům úřad jejich konati. Těm zajisté, kteříž v slovu božím pracovati mají (jakž dí apoštol), potřebí daru Božího k tomu zvláštního, jenž slove výmluvnost, to jest, aby uměli předkládati, učiti, napomínati, vystříhati etc.; nebo hrozné jest psem němým býti, a prorok dí: Dal mi Pán jazyk bystrý, abych uměl. Dával z počátku Pán dary své, výmluvnost, vykládání řečí etc. sluhám svým tak zázračně, že se nebylo potřebí tomu učiti; ale potom přestali divové a zázrakové. A sv. Pavel k Timotheu píše: „Buď pilen čítání,“ a tak napomíná k učení se. A poněvadž duch Páně znal, že výmluvnost jest potřebná v církvi, tedy i té výmluvnosti neškodí se přeučiti, když a komuž možné, leč by kdo chtěl očekávati, až mu zázračně Bůh s nebe svrže výmluvnost, jako by sedlák nesel a neoral, ale čekal, až mu bude s nebe manna pršeti.

A což jiného mládenci naši dělají, když se kázati učí, totiž jiné slyšíce, jich řeči sobě znamenávající, písma sv. čítající a jim se z paměti učíce, nabývající jisté formy mluvení o pravdě Boží, certam formam habendi sermonem etc., i sami se také pomalu v tom cvičíce: co jiného, pravím, dělají, než učí se jakož pobožnosti a pravdě Boží známosti, tak i výmluvnosti? Jakož pak na oko se to vídá, že takéž mládenci někteří mnohem sou umělejší v řeči a výmluvnější, latíně nic neumějíce, nežli někteří dosti učení Latínici. Ačkoli jisté jest, kdyby k tomu ještě i latíně uměli, dialektiky a rétoriky povědomi byli, žeť by mnohem bystřejší, způsobilejší a ke všemu hotovější a tak i užitečnější byli. Příklad sud! Kámen drahý nebo perla, křítalovně a mistrovsky řezaná a vypulerovaný, jak jest velmi rozdílný od toho, kterýž není řezán ani hlazen neb pulerován. Item sekera nejprv udělaná, nebroušená, nehlazená. A jaký by to byl meč nevybroušený a nevyměřovaný? K smíchu podobné jest některých našich marné mudrování, těch totiž, kteří chtějí, aby hned člověk to, čemuž se neučil, pojednou dělal, jako hloupá sekta Mikulášencův nejraději těch poslouchá kazatelův, kteříž netoliko nejsou učení, ale hned ani čísti neumějí: nebo ti prý ne z litery, ale z ducha káží. Ale těmť není divu; nebo pokrm beránkův a oveček Božích nevelmi se trefuje sviním: svině radše mláto anebo cosi nevonného jedí než trávu.

Kdož uměním a učením pohrdá, jest podoben k tomu, kterýž by chtěl sukně, kabáty etc. sobě i jiným šíti, avšak krajčovského řemesla by neuměl, jemu se učiti nechtěl, ale je haněl a potupoval, Mnoho-li by takový mudrák provedl? Kdo tomu nerozumí? A ten, kdož by tomu nekrajčímu dal šaty dělati, pohrdna jinými krajčími dobrými a umělými, jak by na tom mnoho získal? Zvěděl by tudíž! Leč by snad na to přišlo, že by ti všickni krajčí uměli a v řemesle tom zvyklí se zbláznili a vztekli, tak že by každému, kdož by jich užívati v čem chtěl, jedné škodu činili. Tuť by se musil člověk jinam obrátiti a se, jakž by mohl, opatřiti. A tak snadné jest viděti, kdožkoli prostředky služebnými od Boha danými a zřízenými drže a marně pohrdá, že velmi hrubě fantuje. Ano sám Bůh prostředků užívati rozkázal při děláních stánků, archy etc. a ukázal zejména na ty, kteréž on sobě k tomu dílu vyvolil a duchem umění potřebného obdařil. A též i podnes ví Pán, koho a které k čemu vzbuditi a jakými příčinami je sobě v tom neb jiném vycvičiti, a to nepatrně světu, protože i bez patrných jemu divů a zázraků, jichž nyní čas není.

Na ty pak řeči některých lidí bezpotřebné, totiž že by učení lidé byli příčina zavedení a že by se bylo potřebováti báti učených, aby v Jednotě téhož nezpůsobili, na to není potřebováti široké odpovědi. Mluví takoví lidé lecos, čemu nerozumějí a o čemž nevědí. Kdyby měli to ukázati, kdy se stalo zavedení, skrze které lidi, jak to vše šlo, které osoby čím tím byly neb nebyly vinny, učení-li byli či neučení: nevěděli by se kam díti, mlčeti by museli s hanbou, leč by se toho na někom učeném doptali. Ale když by se doptali pravdy, tedy by jistě byli zahanbeni. Nebo jinak by se našlo, nežli jejich marné a všetečné řeči ukazují, čehož není nesnadné světle prokázati, když by koli potřeba byla.

A byť pak i tak bylo, jakž oni praví, což by tím vinno bylo umění, totiž že by umělí lidé zle umění užívali? Ano někdo moci světa od Boha sobě svěřené zle užívá, když máje zlé trestati a ochraňovati dobré, i trápí dobré a lotry ochraňuje, proto-liž by pak moc světa zlá byla? A pohledme k nejprvnějšímu zavedení, skrze koho se stalo, učený-li čili laik příčina jeho byl?, totiž první otec náš a máť. Jaké při Adamovi umění bylo, kterak velmi osvěcený byl, z přivlastňování jmen rozličným tvorům snadně se viděti může. A zase kdož jest jej učil; však tehdaž mistrův a kolejí nebylo. Byl tedy laik. A poněvadž Bůh sám jemu takové veliké světlo a známost umění byl přistvořil, tedy snad Boha někdo viniti bude, že tak umělého učinil Adama? A duch Páně praví, že všechny věci stvořeny byly velmi dobré, tedy i umění, a tak haníno býti nemá.

Jan Blahoslav

VITIA CONCIONATORUM, TO JEST VADY KAZATELŮV

(1571)

Spis věnovaný především začínajícím kazatelům je zaměřen prakticky, podává živým jazykem a často barvitým stylem výklad o základních pravidlech rétoriky (volba textu, dispozice látky, výslovnost, gesta atd.).

Prvé, nežli počnu vyčítati vitia, totiž vady, chyby a vášně, kterýchž se kazatelé bedliví pilně mají varovati, vidí mi se za potřebné, abych nějakou omluvu napřed postavil a tou se před některými ke mně snad nevelkou chuť majícími jako štítem zastřel, aby mi jejich zůřivá nedůtklivost a některých snad vysokomyslná zarputilost škoditi nemohla. Nebo vím, žeť někteří na zlehčení této mé maličké práce mohou říci: „Posloužil tím svým ústipným a přemítavým psaním čeládkám i hospodářům mnohým k tomu, aby jedni i druhí starší své přemítali a potvořili, tudy službu Boží lehčili i práce dobré jedni druhým ošklivili a z rukou vyráželi, tak aby se potom při přítomnosti takových převrhlců slova říci nechtělo.“

Ale takovým lidem nechť kratičké osvědčení učiním toto: Že já vším tímto psaním ne k tomu sloužití umyslí jsem kazatelům milým v Krystu Pánu bratřím a v té práci tovaryšům, aby jedni druhé přetrásali, ale aby jedni druhým toho příčinou býti hleděli, aby v jejich řečech a způsobích nebylo co přetrásati, čemu se smáti, zač se před rozumnými a nebo i chytrými posluchači stydět i nebo někdy buď hněvem buď lítostí se kormoutiti, a tak summou, aby příčiny toho, což i lásku ruší i dobré práce zohyžďuje, odjaty byly, totiž kdyby tak hrubých a patrných vad a chyb a jakýchkoli nezpůsobů v pobožných řečech a službách jejich nebylo. Jestližeť pak mé upřímným oumyslem věrně vykonané práce kdokoli k zlému užívání bude, ne k vzdělání, ale k zkáze bližních, ten nechť z toho potom počet dává tomu, jenž opilce, nekající i jiné dobrých Božích stvoření zlé uživatele souditi bude. Na mne se, za to mám, žádný rozumný spravedlivě horšiti nemá proč. Nebo zdaž jsem tuto co tak nového a nebyvalého učinil? Zdalíž toho někteří prvé v jazyku latinském neučinili? [...]

Ale dí mi někdo: „Kýž si psal raději *de Virtutibus concionatorum*, a byloť by se to samo ukázalo, čeho nemá býti při kazateli, kdyžby to, co býti má, světle a srozumitelně bylo předloženo, totiž, čemu by se měl kazatel učit, več se uvoditi, čemu zvykati etc., aby tak *non formidine poenae, sed virtutis amore* růsti mohl, jako tak učinil i *Cicero de oratore* i jinde.“

Odpovímť: I toho jsem byl předešlých let něco učinil, *Naučení jakés aneb zprávu jednomu z prostných kazatelův* napsav, čehož, mám za to, i ne zle užito bylo. Ale že jsem některé prosté a hloupé mládence tak neprozřetelné býti poznal, že těch ctností a způsobů ušlechtilých chápati nemohouce, někde místo ctností a pravých ozdob chápali se nezpůsobů, a jichž se varovati měli, vášní a vad, a to dobrým oumyslem a snažnou myslí: protož tak za to mám, že takovým prostákům bude tímto psaním velmi srozumitelná služba učiněna, když se jim obé jako holubům zrno předloží, i čeho následovati i čeho se varovati a utíkati mají. *Contraria n(empe) juxta se posita magis elucescunt*.

A také mi se nevidělo, některých dobrých a šlechetných přátel slušné žádosti odepřít, od nichž sem za to byl mnohokrát prošen, zvláště poněvadž sem povinen jim všeli-

jak pomáhati a v slovu i v skutku dobrým býti příkladem. A že sám častých kázání před nimi v zbořích Páně činiti pro tesklivý zdraví mého nedostatek nemohu, i nechažt tímto aspoň jim to poněkud vynahradím, abych tak prostým a hloupým jakouž takouž pomůcku učině také nějaký potom v slávě za jejich věrnou práci (při vzkříšení spravedlivých) odplaty díl a částku měl.

III. De vitiis při tom, což v sobě zdržuje pronuntiatio

Takť by podobně i posluchači, jakoby nové a čerstvé vody na zemdlené ryby nalil, okřáli, kdyby na katedru ten člověk se dostal, kterýžby vlastní a pravý rozdíl mezi čtením Božích řečí, mezi kázáním Božího slova (a) obecním, familiaris mluvením náležitě a vlastně zachovati uměl. Než přenesnadno jest v tom zvláště lidem již nemladým se proměňovati a napravovati; nebo jakýmž způsobům který kazatel přivykl, takovýchžt se drží a neví, kterak od nich. Avšak mladí mají a povinni sou jakož svou vůli, tak také i zlé zvyklosti, když je při sobě poznají, přelamovati a proměňovati a učiti se živě mluvit, z pravdy k pravdě, jak staří naši říkávali, příjemné pronunciací zvykati, řeči hlazol proměňovati, jakž kde náleží, i zachovávat i schémata orationis, t. někdy tak, jakoby s přítelem mluvit měl, jemu pěkně, snažně a opravdově dobré věci jeho předkládati, někdy výstrahu dávat, někdy budoucími strašlivými věcmi pohružku s tužebným naříkáním činiti. Ale někdo, ačkoli k kazateli a ne čtenáři jest podoben, však jinými vášněmi a nezpůsobu řeč svou zohyžďuje, mluvě fukavě, jakoby se s někým vadil, hadroval, anebo jakoby nějaký zeman na své sedláky fukal a křikal, pyšně jako hrdina před nimi sobě počínaje a jim rozkazuje. Což na služebníka Krystova, tichého, pokorného, otcovské lásky a milosti dokazovati majícího nesluší.

Chvátá někdo příliš, tak že bude jeho pronunciací, jakoby sekal, a zvláště při zavírkách sentencí někdy jakés bude zabreptání, že posluchači nemohou dobře těch slov posledních pochopiti. Přihází se to někomu, když se rozmluví a rozhorlí anebo snad někdy rozhněvá na toho neb na ty, na kohož vlastně míní, ačkoli slovy obecnými, generaliter, mezi všeckny mluvit se zdá. Než někdo takové spěchy velmi nezpůsobně působí, zvláště, přidává-li gesta a ovšem i slova nějaká též nezpůsobná, jakož se to rádo jedno druhého drží.

Na odpor pak někteří velmi až neslušně roztahují, příliš rozvláčně mluvíce, až posluchačům teskně poslouchati. Někdo by se domníval, slyše ho, že se prvé k kázání nestrojil, než tu teprva, coby měl mluvit, sobě skládá a smýšlí nebo vymýšlí.

Jednoho sem takového znal (a souť i ještě jemu podobní), že jeho řeč nebyla podobna potůčku pěkně, povolně od studnice tekoucímu, ale byl způsob její jako krůpěj od žlabu anebo s střechy pomalu jedněch po druhých padajících; netekla, ale přšela a kapala slova jeho, *non fluit, sed pluit sermo eius*, a drobet brebtavě, tak že se zdálo, jakoby vždycky přidával k prvním řečem něco a opět něco, jakoby hrušek přisejpal. Podobně tak pták datel na dřevo klube; *ineptissima est haec forma pronuntiationis et noxia*. Takovíť právě uspí své posluchače, jako kdyby jim vískal; byť opak nejčistší věci nejjadrnějšími slovy vypravoval, budeť jakoby nejkrašší, vonné a ušlechtilé kvítky do nejčatstějšího, řídkého a smrdutého bláta roztrušoval.

IV. De gestibus

Stojí některý kazatel čistě, slušně, vážně, pokojně na katedře, tak že jest pobožným posluchačům milo a vděčno viděti jeho způsobné, tiché, od neslušné prudkosti vzdálené s místa svého vyvstání a k katedře přijítí i příslušné *in loco publico* se postavení *vultu et omnibus membris decenter compositis*.

Ale hanba bývá za ty, jenž všeckna svá hnutí prudká a spěšná majíce, když mají jiti kázat, pojednou s místa svého se trhne, jakoby ho někdo z přisedících jehlou zabodl, spěšně a chvatně táhne, by se i mezi jiné s nesnadností tisknouti měl, nemoha dočkati, až by mu z cesty varovali nebo ustoupili. A potom se postaví co nějaký kužílek dole a okáže lidem obličej svůj nebo k šaškovi fantovnému a nevážnému lotříku podobný, a někdo přitom přijda, ještě že pojednou k modlení *ex abrupto* napomene a klekne dosti plaše, jakoby jej někdo studenou vodou pokropil.

Jiný pak velmi znenáhla se velebí a běře se co krůta v lepě anebo pávím krokem, pohybuje hlavou a pečlivě kráčeje, jakoby se kradl k sejtům a aby kačátek nepodával. A takž potom mluví i všeckno koná co nějaká kmotra Dorota nešvarně a nevlastně.

Hnutí tehdy a gestus pokojní, vážní, příslušní při obvyklém kazateli nemohou býti haněni; pohlednouti sem i tam, na tu i jinou stranu bez prudkého očima házení, rukou hnutí i vším životem, jakž se kdy příčina dá, *ita ut gestus, motus, vultus ipse verbis et rebus respondeat; hoc v(idelicet) non vitium, sed decorum est*, slušnost jest a ozdoba znamenitá. Ale obyčejem ztřeštěných lidí očima zprudka sem i tam metati i hlavou jako fučidlo nebo potřásati anebo jako obrtlíkem vrtěti, ovšem někam vzhůru nebo na kteroukoli stranu v jedno místo (jakož by tam zrak uvázl) níže hleděti, jakoby k tomu místu, na něž vztekle, bezprostředně a dlouho patříš, své mluvení obracel, *dirigeres*, nad to k osobám ženským zrak obracet tak, jakoby k jedné osobě mluvil a ne k jiným, nepamětlivě a neopatrně, šeredné jest vitium.

Václav Hájek z Libočan

KRONIKA ČESKÁ

(1541)

Kronika zahrnuje české dějiny od příchodu Čechů do země (podle Hájka pomyslně datovaného rokem 644) do nástupu Habsburků na český trůn (korunovace Ferdinanda I. roku 1526). Rozsáhlé kronikářské vyprávění je napsáno poutavým slohem, ale z historického hlediska není příliš spolehlivé. Hájek například všechny události opatřuje přesnými letopočty, které si patrně vymyslel. S prameny nepracoval kriticky, stejnou váhu má historický fakt i tradovaná pověst. Každou zaznamenanou událost nazírá v podstatě jako skutečný či alespoň tušený příběh. Hájkova kronika si získala značnou popularitu a až do obrození nebyla podrobena kritice. Dnes je označována spíše za historickou beletrii než historiografii.

Léta sedmistého dvacátého druhého

Libuše své k sobě obeslala sestry, kteréž pro touž věc tolikéž jako i ona popudily se k hněvu, neb srdce jich v umění byla se pozdvihla, takže jedna každá z nich o sobě mnoho smajšlela. Libuše u vědění věcí buducích dospělá byla tak, že ani Sibyla Kumána jí rovná nebyla, kteráž za dnuov Tarkvína Priška Římanuom buducí věci popsala. Druhá kouzедlná travička byla, aniž jest tolikéž těch věcí Medea na ostrově Cholchos uměla. Třetí sestra přílišná čarodějnice a v zaklínání hotová: ona Circes, kteráž Ulixovy tovaryše v hovada a krále, jenž slůl Pikus, v straku proměnila, nikdá svým uměním jí rovná nebyla. V tu noc, dřív než se muži ke dni uloženému sjeli, jakú jsou radu měly neb co jsou tajně svým uměním jednaly, to jest tajné bylo, však potom ráno zjevně se oznámilo. Skrze sestru jich Libuši i místo, kde by byl, i jméno knížete buducího zjevně jest vyhlášeno. Tu k rozkázání Libuše desátý den měsíce máje sešli jsou se všickni obyvatelé země české před hrad Libín na dvuor Libuše, tak malí jako velicí, správce i také robotní. Tu Libuše posadivši se na vysoké stoličce drahým kobercem přistřené rozkázala služebnicem svým dvě počtivé stolice postaviti a sestrám svým se na nich posaditi a odevřevši usta svá a rukou pokynutí učinivši, aby se lid upokojil, takto mluviti počala: „Ó lide český slavný, z najznamenitějšího národu charvatského a jazyku slovanského pošlý, odkud' tobě taková hlúpost, že buducího dobrého svého neznáš? Neb všechna slova veleslaveného knížete svého, kterýž tě uvedl do této země, dal jsi v zapomenutí. Ó lide bídný příliš, kterýž svobodně živ býti neumíš! Ó nebožátka sprostá a zuřivosti plná, proč před životem k smrti utíkáte a nesnesitelné jho na sebe berete a neobyčejné služebnosti svá hrdla poddáváte? Ó blázni zpozdlí, nadarmo želeťi budete jako žáby, když jsou sobě čapa za krále volily a on je svým nosem smrťedlně raňuje trestati počal. Nevíte, vy bídní, jakáť jsou práva knížat? Maličko vám je oznámím. Snadněť jest jistě kníže voliti, ale nesnadné jest voleného zase složiti. Neb ktož jest nyní pod vaší mocí, když volen bude, vy i všechny věci vaše budú pod jeho mocí. Před jeho obličejem vaše třísti se budú kolena, oněmí jazyk, sklesnou se usta. K jehožto hlasu pro veliký strach jedva budete moci říci: „Tak pane, ano, tak pane.“ Ale on svým toliko pokynutím bez vaší rady toho odsoudí, jiného vsaditi káže do vězení a jiného na šibenici rozkáže oběsiti...

[...]

Léta devietistého dvadcatého devátého

Kníže Vácslav, nechťeje svého náboženství umenšiti, ale více rozmnožiti, bratra svého Boleslava napomínal, poněvadž jest křesťan, aby byl dobrý křesťan a milostivý. A to jest-liže učiní a tu svú ukrutnost, kterúž má obyčej nad svými poddanými provozovati, promění v milostivost, že jemu chce svého knížetství pražského postúpiti, a klášter dada postaviti, tu že chce pod kápi Pánu Bohu se kořiti a jemu až do své smrti tu slúžiti. Boleslav chtěl jest ovšem rád knížetství pražskému, ale ukrutnosti, kterouž měl z přirození a z naučení své matere, ač sľiboval, však neopustil. Vácslav pak povolav k sobě Křezoboj a Blažislava, svých věrných posluov, dav jim listy, žádal jích, aby šli do Říma a najvyššího biskupa křesťanského za to aby žádali, kníže Vácslav aby mohl svuoy stav proměnití, postoupě bratru svému Boleslavovi knížetství pražského, sám vezma na se zákon a řeholu svatého Benedikta, aby mohl Pánu Bohu svému volně slúžiti. Když jsou pak poslové k jednáni té věci do Říma odešli, Boleslav jako muž zuořivý a snad ponuknutím ďábelským toho nikterakž čekati nechtěl, ale když jeho žena jménem Brzena, jenž byla dcera Krajslavova z Stochova, k porodu se přibľižovala, chytrost ľstivú vymysľil, tak aby bratra svého na křestné hody pozval a tu jakž bude moci, buď tajně neb zjevně, o jeho život pripravil.

Kníže Vácslav jako muž Bohu milý, věda o všem, co se o něm jedná při bratru jeho, dobrovolně pozván jsa šel k své smrti do Boleslavě a na té cestě s svými služebníky měl jest o víře křesťanské mnohá rozmlúvaní. A když se k Labi přibľižoval, jeden bohobojný křesťan, jménem Srost, jeda na koni s ním se potkal a ssed z koně před knížetem se poklonil a odved jej málo na stranu, pošepmo jemu pověděľ a řka: „Rychle vsedni na tento kůň a jeď zase do Prahy, neb bratr tvuoy na tom se postavil, jakž k němu přijedeš, aby tebe od sebe nepustil, ale jakžkoli bude moci, aby tě života zbavil.“ I řekl jemu kníže: „Příteli milý, z této víry a ľasky tobě děkuji, znám to, že by nerad, aby křesťanská krev a zvláště knížetská měla býti vylita na zemi. Vímt' já to, co bratr muoy o mně ukládá, ale jistě mi věř, že vřecko jeho jednáni v rukú božích jest. Položil jest Pán Buoh cíľ životu mému, kteréhož já pominúti nemohu; dosti sem byl živ na tomto bídném světě, již na něm více nejsem žádostiv býti.“ A tak sú se spolu rozešli.

A když přišel k Boleslavovi do jeho domu, tu jest od něho ochotně, ale ľstivě přivítán. Když pak přišel čas večere, kníže Vácslav s některými znamenitějšími obvláštne na stul byl posazen. Tu maličko pojedľ a vždy v svém srdci tajně se Pánu Bohu modľil; a otevřev usta svá, k spolu sedícím za stolem svým služebníkům jest mľuvil řka: „Přátelé milí moji, jezte, píte a hodujte ve jméno Pána Ježíše se mnú dnes, neb více zajistě s vámi pokrmu tělesného na tomto světě požívati nebudu. Zítľa, dá-li Pán Buoh, to jest u vigilíľ svatého Michala, probořta rajského, pro milost krále nebeského, jenž za nás vřecky na svatém kříži umřítí ráčil, bratří moji milí, smrt umučení mého trpěti budu a svatý Michal duši mú, když jí z těla vypustím, Bohu mému, Pánu Ježíši Kristu, ji do života věčného donese a ohľási. Protož i z vás každý vypíte tento kofľíček vína pro milost Michala svatého archanděľa, ať vaše duře také donese do přibytku věčného.“

Tu pak vstav od večere šel do modľitebnice a tam se velmi snažně a nábožně Pánu Bohu svému modľil a služebníka svého nejmilejšího, jménem Podivena, kterýž jako ustavičně při něm byl, zavolav pro kněze jej posľal. A tu hned Pánu Bohu se a tomu knězi svých hříchův srdcem zkrúšeným vyznával, a tak od úřadu kněžského rozhrěšení a s Pánem Bohem smřiení přijal a odstúpiv od kněze, opěť se Pánu Bohu až do jítně modľil. A pobyv při celé jitrni, s kněžími se rozzěhnal a u kostelních dverí poklekl na holá kolena, svých rukú k nebi pozdvihaje, aby Pán Buoh duši jeho v své ruce přijiti ráčil, nábožně prosil. Vtom jeden z kněží do kostela přišel, když svítati počalo. Tu kní-

že Václav žalostivě poklekl před oltářem na holá kolena a kněz jemu podal tělo Pána Ježíše v svátosti velebné na posílení cesty života věčného. Opět odšel a klekl na to místo u dveří kostelních jako první a řka: „Již jsem všechny strachy smrti přemohl, již mne samého Pánu Bohu mému obětovati hotov jsem.“

A ohledl se, užířel, ano se béře ukrutný Kájna na bratra svého Abele spravedlivého, ochotnou myslí jeho, dobré jitro jemu vinšuje, pozdravil. A Boleslav vytáh meč, služebníka božího chtěl zamordovati, ránu jemu učinil, až jemu ucho jeho uťal, a hned zpátkem postúpiv padl a meč z rukou vypustil, takže žádné moci nad ním neměl. A Václav, vzav meč za konec, podal jemu a řka: „Vuole tvá budiž v tvých rukou.“ A on Boleslav přijav meč od něho, udělal jemu v jeho hřbet bodenou ránu a ponukl Štyrsky a Hněvsky, svých služebníků, a sám pryč běžel do svého příbytku, an ho žádný nehoní, strašlivě utíkaje. Štyrsky a Hněvsky toho muže svatého, bratra pána svého, jsou nemilostivě bili, tak až duši jeho k Pánu Bohu poslavše a tělo tu na zemi zůstavivše, pryč jsou odešli. Krev pak, která z těla jeho až na stěnu vyskočila, žádným obyčejem nemohla býti zahlazena. Vidouce, že již muž boží umrtven, vzkřikli jsou služebníci ti nešlechtní velikými hlasy pravíce: „Toť chtěl Václav, stoje s dobytým mečem u dveří, úkladně bratra svého Boleslava, pána našeho, jdícího do modlitebny zamordovati, a my nemohouce jinak pána svého obrániti, musili jsme Václava raniti.“ Uzřevše služebníci knížete pražského, že jest jich pán tu úkladně zamordován, všickni téhož se bojíce utekli jsou, jediný Podiven komorník při těle pána svého zůstal, s ním umřítí žádaje, od něho odjítí nikterakž nechtěl. Z rozkázání Boleslavova služebníci jeho Podivena od mrtvého těla odtáhše, ven vyvedli a na jednom dubu na houžvi za hrdlo pověsili. Pro takový pak hanebný účinek všickni lidé, tak Boleslavovi jako Václavovi, tak zstrašeni byli, že chodili jako omámení. I on Boleslav sám se svého skutku zděsil, že jest tak hanebně zabil bratra svého, zvav jej na kvas, i kázal dáti jméno synu svému, kterýž se jemu na ten čas narodil, Strachkvas, to jest jako strašlivý kvas.

[...]

Léta tisícího sedmého

Kníže český Oldřich, času jarního chtěl sobě a svým služebníkům kratochvíl učiniti, jel až do Postoloprta a odtud častokrát vyjížděje do lesův, s jeleny a s jinou lesní zvěří mnohé provozoval kratochvíle.

I přihodilo se dne jednoho, když se z lovu navracoval a jel skrze jednu ves, jížto bylo jméno Opučná, i uhlédal prostřed vsi, ana stojí u studnice dívka velmi krásné postavy, praní šatův nechavši, tvář svou na knížete a jeho služebníky obrátila. I řekl jest kníže svým služebníkům: „Vidíte-li tuto krásnou pannu?“ I odpověděli: „Ctný kníže a pane náš, vidíme.“ A on jim řekl: „Věřte mi jistě, že jest toto div nemalý, že tato véska velmi chaterná mohla takové krásné stvoření uroditi. Optajte se jí, prosím vás, které jest její jméno.“ To oni když jsou učinili, ochotnou tvář odpověděla řkúc: „Jest mé jméno Božena.“ Obrátiv se kníže k svým služebníkům řekl: „Jistě vám pravím, že tato Božena bude má žena.“

Druhého pak dne kníže, povolav k sobě vladyky znamenitějších, rozkázal jim jeti do vsi tu, kdež jest stála děvečka perúci. I řekli jemu: „Nevíme, které jest té vsi jméno.“ A on jim řekl: „Ptajte se, kde jest stála včera dívka u studnice jménem Božena toho času, když jsem já se s lovčími a s holoty z lovu navracoval.“ A oni přijevše do Opučné, ptali se obyvatelův řkúc: „Včera když kníže, pán náš, jel skrze tuto ves, která jest dívka mající na sobě čechel stála u studnice perúci, jenž má jméno Božena?“ A oni řekli: „Dcera Domarodova, souseda našeho.“ A povolavše jí, jim ji ukázali. Kterížto opověděvše se Domarodovi, otci jejímu, a Samoborce, její matěři, a vuoli knížete oznámivše dívku chtějí aneb

nechtěj na kuon přistřený vsadivše, na dvuor knížete do Postoloprť přinesli. A že se zalíbila knížeti perúc, té vsi dali jméno Perúc. Ženy pak poctivější oblékly sú ji v rúcho, kteréž kněžnám náleží, a před Oldřicha ji přivedly. A on pojav ji za ruku, hned s ní před kněze předstúpil a tu hned vstúpil v svatý stav manželský. A povolav některých vladky obojího pohlaví, skvostný jim učinil oběd.

Třetího pak dne na Vyšehrad se obrátil a nazajtrí svolav starší a znamenitější, oznamoval jim i ukázal, kterak jest od Pána Boha krásnou manželkou obdařen. Zemané odstúpivše a málo se poradivše poručili sú Hořinovi Borovskému (jenž byl muž krásomluvný) obecnú potřebu před knížetem oznámiti. Kterýž stoje před jinými řekl: „Veslavný kníže a pane náš, všechna společnost tuto shromážděných poručila jest tobě obecnú potřebu pověděti, že jest jím to s nemalým podivením, že řádové za tvého spravování již takového průchodu jako prvé nemají. Neb počnúc od Nezamysla, syna Přemyslova, vzdycy byl ten obyčej, že jsú lopotové a starší z vladky knížata svá dobrými, hodnými a jim náležitými manželkami opatrovali až do tohoto času. A poněvadž se ten řád (jenž jest chvalitebný) zachovával za pohanuov, mnohém více za křesťanuov měl by v své celosti držán býti. Protož aby jistě věděl, že jsi směl tak kvapně, zúmyslně i svévolně sobě manželku bez jích rady a povolení vzíti, a nadto sedlákovu dceru, tím že jsi veliké duostojenství knížetskému učinil polehčení a svým poddaným nemalou protimyslnost. Zdalíž není hrabat, vladky v tvém knížetství? Však již i pány máš v své zemi; byl by mohl duostojnějším obdařen býti manželstvím i ještě muožeš to slušně učiniti.“ Kníže vyslyšav to, co se k němu mluvilo, nemálo se hněvem zapáliv odpověděl: „Ó nesmyslní Čechové, ale dlúho-li vás taková hlúpost spravovati bude, že minulých věcí ani budúcích nechcete rozváziti? Pohleďte na mé a vaše předky a považte, prosím, pilně, kdo a odkud jest byl Krok, první soudce a správce této země? Kdo jest byl předek muoj Přemysl, zdali jest nebyl z rodu chlapského? A proto se Libušínému knížetství připojil a knížetem učiněn. I poněvadž jest také její neurozenost s mým knížetstvím smíšena, jistě vězte, že tato Božena musí býti až do smrti má milá žena. Méněť jsem vám uškodil, že jsem českou sedlku pojal, než bych německého císaře dceru sobě za manželku vzal. Kde byste chtěli bráti tlumočníky, kdybyste měli každý z vás (když bych já doma nebyl) nětco před svú kněžnou činiti? Někyně chtěla by německou čeleď míti a já z vašich statkův musil bych jím hojnou platiti službu. Pro hojnou službu mnoho by Němcův naběhlo do této země, kteréž bych já potom i s vámi těžce (jako řepíky z konské hřívý) z této země vyplenil. Ač jste dali od sebe pověděti, že jsem mohl některého hraběte, pána neb vladky českého dceru pojíti: poněvadž jest vám, abyšte sobě manželky volili, ta svoboda půjčena, proč bych já, jsa kníže, neměl té svobody užiti?“

Vladky urozuměvše, že toho nemohou rozrušiti, knížete svého při jeho vuoli zanechali. Božena kněžna velmi šlechetná byla, kteráž tak mravně a poctivě uměla se k jednemu každému zachovati, jako by od svého dětinství netoliko na knížecím, ale i na císařském dvoře byla vychována.

Hned toho roku Božena, ctná kněžna, Oldřichovi krásného syna urodila, kterémuž dáno jméno Břetislav.

[...]

Léta tisíceho pětistého šestnáctého

Roku toho Selin, syn Bazaítuov, císař turecký, obrátil se s svým lidem velmi mocně do syrské země a okolo Jeruzaléma veliké zdělal škody a za mnoho mil pohubiv táhl na soldána do Ejiptu a tu, ač se on soldán velmi mužně a statečně s svými Araby bránil, však té a takové síle nikoli nemohl odolati, až ho tu Selin mocně dobyl a před sebe přivéstí roz-

kázal a sám svú vlastní rukú šavlí jemu hlavu stál a ty krajiny ejiptské a syrské všecky svému panství podmanil.

Toho času v noci po svatém Linhartu v městě pražském v Židovské ulici shořaly tři domy židovské a přitom jiným židuom mnoho se škody stalo, neb jim komory křesťané vskočivše tam vybíjeli a statky brali, též i na setkání jim vydírali.

Při tom času byl v Řezně kazatel jeden znamenitý, jménem Baltazar Hubmajer, jenž byl doktor Písma svatého, ten velmi přísně kázal proti židuom, netoliko proti jich víře, ale i o tom, kterak oni svými šajdy, lichvami podvodnými lidi o jich statky připravují a vši Germaný, to jest německým zemiem, velikú a nenabytú škodu činí. To měšťané řezensští rozvažující tak v radě mezi sebou zavřeli, aby to při císařské velebnosti jednali a zjednali, aby mohli těch šacuňkuov prázdní býti a židuov z svého města pozbyti. Potom pak pomalu jako škodlivé bodláky a žahavé kopřivy z zahrady všecky napořád z města vyplenili a domy jich rozbořili a některé osadili křesťany, synagogí jich z gruntu vyvrátili a na tom místě dali kostel krásný postaviti k poctivosti blahoslavené Panně Marii, matce Pána našeho, a při posvěcení jeho dáno jemu jméno kostel Krásné Panny Marie. To mnozí lidé ve vseh a v jiných okolních městech slyšíce, v svých úzkostech a těžkostech jsouce postaveni, na pout k Krásné Panně Marii se slíbili a putovali a mnozí v svých modlitbách bývali od Pána Boha uslyšáni, takže což sú žádali, dosáhli, a tak se pomalu rozhlašovalo a rozmáhalo, že každý jednak, ktož se tam koli s svú ofěrou jíti slíbil a šel, zač žádal, bylo jemu pomozeno. Když se pak to velmi široce rozneslo a rozhlásilo, ještě více tam lidé šli a putovali, až potom bylo takové tam běžení od lidí, jako by lidé okouzlení neb zmámení byli, tak sú běžali, netoliko muží, ale i ženy i panny i děti obojího pohlaví, páni duchovní i světští, pacholci i dívky i rozliční řemeslníci, a mnozí velmi dlúhú cestu, bez jídla a pití trvající ve dne i v noci. Některé pak děti, kteréž cesty nevěděly, s kusem chleba tam přiběhly, někteří lidé s rozličnými přípravami, tak jakž na koho ten chtíč přišel a jej zachvátil, někteří s sennými a jiní s hnojnými vidlami běželi, žena některá s dížkami a s mlékem, jakž krávu dojila, a jiná s vřetenem a motovidlem, jakž motala. Řemeslník též, což v rukú držal, tkadlec s člunkem, tesař s sekerú, bednář s pintmeserem a každý, jakž je napadlo, hned s tím běžal, té chvíle nemaje, aby to z rukú položil. Některé napadlo to chtění ve dne a některé v noci neb ráno neb od večera, některý pak u velikú zimu běžal, košili toliko na sobě maje aneb v rukú maje, čím by svú hanbu přikryl, některý pak mnoho mil běžal a neustal a na té vši cestě s žádným nemluvil, a když tam přiběhl, ptali se ho, proč běží, pravil: „Duch muoj mne nutí.“ A ten každý ani se komu doma opověděl, ani se s přátely neb s manželkú aneb s dítkami rozžehnal, též žena od muže i od dětí bez opovědi, jako by z ohně utíkala, mlčec běžala. Páni opustivše služebníky, služebníci nic pánuom neoznámivše s chvátáním běžali, a tak sumou množství jich z rozličných zemí běžalo, že některý den jich tam několik tisíc přiběhlo. Tu každý, ktož tam byl, mohl divy viděti. Mnozí pak, kteříž nebyli tak puzeni, dobrovolně šli, stříbro i zlato s sebou nesouce, na oltář Panny Marie na ofěru kladli, též i klénoty rozličné, obrazy voskové a jiné vymyšlené a divné věci ofěrovali, a to na každý den.

Humanismus

Cestopisy

Oldřich Prefát z Vlkánova

CESTA Z PRAHY DO BENÁTEK

a odtud potom po moři až do Palestiny, to jest do krajiny někdy židovské, země Svaté, do města Jeruzaléma k Božímu hrobu...

(1563)

Autor popisuje cestu do Svaté země, kterou vykonal v letech 1546–1547. Se svými společníky vyplul z Benátek a přes ostrovy Korfu, Zakynthos, Krétu a Kypr se dostali do Palestiny, kde navštívili křesťanská svatá místa (Jeruzalém, Betlém, Jordán, Mrtvé moře ad.).

Prefát psal věcným, vytríbeným stylem s důrazem na názornost a detaily. Zajímají ho nejvíce reálie spojené s křesťanskou vírou, která ho na tuto pouť přivedla. Nedůvěřuje však pověrám a zázračným jevům, které se neobjevují v Bibli a které nejdou rozumově vysvětlit, jako vzdělaný humanista se snaží o jejich racionální výklad. V ukázce uvádíme Prefátův způsob popisu některých sakrálních staveb ve Svaté zemi, jež přirovnává k českým (např. kostel Božího hrobu k chrámu sv. Víta na Hradě apod.); v poslední části pak jednu z dramatických scén, kterou poutníci zažili – útok tureckého loďstva.

O přirovnání položení hory Sión, oudolí Jozafat a hory Olivetské v zemi Svaté k položení vrchův Strahovu a Karlovu zde u nás v Praze

Ale aby i tomu se mohlo lépe vyrozumět, dám toho příklad zde u nás v Praze: kde jest to dlážení, kterým chodí k Strahovu, item kde leží stupně, po kterých se na zámek Pražský chodí, a díl Malé Strany, co jí s vrchu dolů leží, tu rozuměj jako by z toho vrchu dolu leželo město Jeruzalém. Item kde klášter Strahov jest, tu jako by byl klášter hory Sión jeruzalémský.

A tak ten vrch, na kterém leží zámek Pražský, Hradčany a Strahov a díl Malé Strany, co jí s vrchu dolů jest, jako by byla hora Sión s klášteřem a městem Jeruzalémem. Ten vrch pak na druhé straně přes řeku, kterému říkáme Karlov, jako by byla hora Olivetská. A to místo, na kterém klášter Karlov stojí, jako by bylo ono na hůře Olivetské, z kterého Pán na nebe vstoupiti ráčil.

Item pod Karlovem, jak říkáme na Botiči, kde kostel Matky Boží stojí, to jako by bylo to místo, kde blahoslavené Panny Marie hrob jest, to oudolí, které mezi Strahovem a Karlovem, kudy pražská řeka teče, jako by bylo oudolí Jozafat, a řeka pražská jako by byl potok Cedron. Neb i tak, jak tomu někteří chtějí, císař Karel Čtvrtý to vyměřil, který ty kláštery a kostely zakládal, totiž Karlov a Botič, strahovský klášter také položením velmi podobný jest k klášteru hory Sión, kterýžto někdy kníže Vladislav založiti a stavěti dal a Siónem jej jmenoval. O tom sobě přečti v Hájkově kronice v listu 182, neb i ještě podnes opat strahovský se píše opatem hory Sion. A tak máš toho poněkud podobenství, ačkoli v Jeruzalémě hora Olivetská skůro právě leží proti městu Jeruzalému a také oudolí mezi tím není tak velmi široké jako u nás zde mezi Karlovem a Strahovem, než toliko to položení zde v Praze jest podobenství poněkud onoho, které v Jeruzalémě, o čemž jsem tuto proto zmínku učinil, aby hloupější spíš porozumět mohli, jaký toho tam v Jeruzalémě způsob a položení jest. Město Znojmo v Moravě také položením velmi podobné jest k městu Jeruzalému, kdo v něm byl.

O poli Damascenském, na kterém Pán Bůh Adama stvořil, místu tom, kde Kain zabil Ábele, a o oudolí Ambre, kde se tři andělé Abrahamovi ukázali

Odtud vedl nás opět mnich až k jakés dosti čisté vinici, kterážto leží od města Ebronu na dvoje hony i víc na západ. Té vinice větší díl leží v rovni a ostatek na vršku nevysokým proti půlnoci, jest zdýlí, co by mohl kamenem dohoditi, zšíří asi 30 neb víc kročejův a jest hrází neb zdí dosti vysokou ohražená. Do té vinice nás pustil jakýs Turek, však mu z nás každý musel dáti mejdinu.

Ta rovina, na které tato vinice leží, jak nám mnich pravil, sloula a slove *campus Damascenus*, pole Damaštské, na kterýmžto poli Bůh Otec všemohúcí Adama, prvního člověka, otce nás všech, z bláta stvořiti jest ráčil, jak o tom čtem v knihách Mojžíšových 1 v kap. 2.

Na té rovině skůro vprostřed vinice jest jakás strouha, zhlobí muž býti člověku do kolenou aneb ne tak hluboká, a při té leží tu jakýs kámen neveliký. Ten kámen a to místo okazuje nám mnich pravil, že jest na něm od Pána Boha všemohúcího byl stvořen Adam z bláta neb země toho pole. Ta země na tento čas jest drobet náčerná, jak *Brocardus monachus* píše in *Descriptione terrae Sancte*, byla jest za jeho času náčervená. Neb to slovíčko Adam vykládá se červenost neb červená země, ale není div, že se barva té země v černou a horší změnila, poněvadž tento všecken svět způsob a barvu svou prvnější proměnil jest v horší, totiž smutnější a smrtnější, všech hříchův plnou a oplývající, z čehož jistě znamení jest, že se skonání světa přibližuje.

Tuto zemi obyvatelé té krajiny berou, tlukou a páteře z ní dělají, kteréž poutníkům a jiným křesťanům prodávají, neb se ty páteře velmi daleko nosí a dostávají, na 9 set mil od toho místa i dál, neb jsem je léta Páně 1552 měsíce srpna v *Gallici* v městě Kompostelle u hrobu svatého Jakuba před kostelem viděl prodávati. Této země jsem tu v té vinici také nabral, kterouž až podnes mám.

Tuto jest se čemu jistě podiviti, že té země z toho místa i příkopce každého roku se mnoho přeč běře, avšak jí nic neubývá, než vždy v své míře jednoduše ostává. Tuto by snad mohl někdo říci: však jest Adama v ráji Pán Bůh stvořil, kterak to být může, aby se to na tom místě státi mělo, musel jest tehdy tu ráj býti. I věz, že Pán Bůh všemohúcí Adama v ráji nestvořil, než na tomto světě a teprv stvořeného do ráje jeho jest postavil, kterýž byl zpočátku štípil, neb tak čtem v 1. knihách Mojžíšových v kap. 2.

Protož způsobil Pán Bůh člověka z bláta země v vdechl v tvářnost jeho vdechnutí života a učiněn jest člověk vsudy obživující. Štípil pak byl Pán Bůh ráj rozkoší zpočátku, v němžto postavil člověka, kteréhož byl stvořil. Někteří chtějí míti, že jest Pán Bůh Adama na poli nedaleko od města Damašku stvořil a to pole od Damašku že Damaštskě slově, ale ti se hrubě mejlí etc.

Od toho místa, na kterém byl Adam stvořen, okolo 7 neb málo víc kročejův na poledne, v též vinici stojí jakýs štěp a vinný keř při něm velmi starý a tlustý. Ten štěp okazuje nám mnich pravil, že na tom místě zabil Kain Ábele, bratra svého, zavisť, jak o tom čtem v 1. knihách Mojžíšových v kap. 4.

Těž nám pravil, že by ten vinný keř, který tu byl při tom stromu stojí, měl pojíti z toho plemene a počátek svůj vzíti od onoho vinného kře, který byl Noe patriarcha nejprve po potopě štípil, z kteréhož vínem se i opil, jak o tom čteme v již dotčených knihách Mojžíšových v kap. 9. Z toho kře vinného jsem kus kůry uloupil, který až podnes mám.

O plavení poutníkův od země Svaté portu Jaffy zas k ostrovu Cypru a o šarvátce, kterou jsme s Turky na moři měli na té cestě mezi zemí Svatou a ostrovem Cyprem, v které několik osob postřeleno a zbito

Po malé chvíli z těch tří gallí, které byly zadu za naši navi, vystřelili na jedné z ručnice a proti ním též vystřelili z ručnice z galle, na které jich hejtman byl, tím sobě návěští dávající, aby na nás stříleli.

A tu hned počali střílet ze všech čtyř gallí do naší nave, takže kule skrz navi nahoře proskakovaly a létaly třísky a kusy prken od nave odskakovaly. A netoliko z kusův, z ručnic a půlhákův na nás do nave stříleli, ale také šipkami z luků velmi zhusta, co by pršelo. Ale plachta veliká nás hrubě před šipkami hájila, neb tehdyž nebylo skůro žádného větru a ona rovně dolů visela a v ní šipky vázly, každá skůro po peří uvážnouc dál proniknouti nemohla, než tak vězela, neb zrádci všecko zhůru na vejšku stříleli, aby šipky na nás do nave padaly. Z nás pak každý případše na podlahu nave, leželi jsme přikryvše se tercemí, až větší střelba vyšla.

Náš pak patron z dobytým kordem běhaje sem i tam po navi nás napomínaje těšil jako dobrý muž. Poté hned jsme z naší nave zas také na ně střílet počali a jim se brániti. Vtom když na nás stříleli, počali byli zadu i do navi nahoru lézti, neb naše bárka vezla se za navi zadu prázdná, jsouce k ní přivázaná, do té Turkův z těch tří gallí zadních nalezlo mnoho, že jich plná byla, než jsme my o tom dobře zvěděli. Visel pak zadu z navi řebřík udělaný z provazů dolů, po kterém marináři z navi do bárky lezli, když ji potřebovati chtěli. Po tom řebříku počali Turci nahoru lézti z bárky do naší navi, tu na nás, kteří jsme vprostřed lodí na plácku byli, bylo zkríknuť a zavoláno, abychom tam běželi, i když jsme nahoru zadu na navi vešli, vidouc je nahoru lézti, kamením jsme na ně házeli, a tak je s toho řebříku sehnali. Byl mezi námi poutníky jeden mnich bosák Slovák, ten tomu jednomu Turku, který přední na řebříčku byl, dal kamenem, až dolů do moře spadl, ale jiní Turci, jeho tovaryši, zase mu pomohli do galle. A tak netoliko z řebříčku, ale i z bárky kamením jsme je vyházeli a řebřík nahoru vtáhli, ač velmi na nás zhusta šipkami stříleli i z ručnic, ale naše terče dobře nás před šipkami hájily.

Vtom když naše střelba z navi šla, hned se od nás ty galle oddalovati počaly a jich střelbou nám tak škoditi nemohly, jako když u naší samé navi byly, ač nicméně vždy předse k nám střílely, neb na každé té galli měli napřed uprostřed hrubý kus, který nesl kouli železnou malé pěsti zhroubí, a vedle něho dva malá kousky, z každé strany jeden, kteří koule nesli železné, zhroubí co slepičí vejce, krom duplháků, půlháků a ručnic. V tom jich nejprvnějším vystřelení největší nám škodu udělali, neb u naší u samé navi stáli. Než byť nás byli tak pod způsobem přátelství a pokoje nepodvedli a my byli dokonale věděli, že nepřátele jsou, byli bychom jim hned zpočátku tak blízko k nám nedali, ale na ně zdaleka stříleli, než poněvadž náš patron i jiní [z] panův Benátčan, měšťané, kupci a poddaní, kteří po moři handlují, pod velikou pokutou veliké a přísné příkázání mají, aby císaři tureckému a jeho poddaným žádné příčiny žádnou věcí nedávali, aby pokoj a smlouva, kterouž páni Benátčané s tureckým císařem ustavičnou mají, tím rušena nebyla. Protož náš patron začíti jest nesměl, aby příčiny nedal, až oni začali.

Vtom též když na nás stříleli, prostřelili nám naskrz náš veliký strom, na kterém veliká plachta visela, a kdyby byl o tři lokty vejš uhodil, byl by kůš i velikou plachtu se vším dolů srazil, to kdyby bylo dolů upadlo, drahně by nás pobilo a potlouklo a ztraceni bychom byli, ale Pán Bůh všemohúcí sám nás ostříhati a toho uchovati jest ráčil.

Když to střelení mezi námi trvalo, tehdyž ticho bylo a žádného větru nebylo a naše nave nic nešla, než skůro na místě stála. A protož nemajíc větru, obrátiti ani hnouti jsme se s navi nemohli a oni k nám co k cíli stříleli a nejmíc do zadku lodí, neb jsme zadu nemě-

li než 2 hrubé kusy u temonu. Než abychom byli měli vítr a se s naví hejbati a obracovati mohli, jináč bychom jim naši střelbou byli škodili, než ten fortel oni před námi měli, že k nám se přitáhnouti vesly a zas od nás odjeti mohli, neb hned jak jsme my na ně naši střelbu vypustili, od nás se zdalovati počali, a když která galle svou střelbu na nás vystřelila, ta nazpátek se táhla a znovu nabíjela, a jiná, která nabito měla, přiblížíce se k nám opět vystřelila.

A tak to střelení a šarvátka mezi námi od počátku až do konce trvala na půl druhé hodiny i víc, že oni k nám a my k nim sme stříleli. Neb když k nám počali střílet, mohlo býti okolo obědů, 4 hodiny na den. I nemohouce na nás nic míti a vidouce, že se jim zpočátku nezdařilo a nave šturmovati že nemohou, i přestali střílet a zadu pozůstávali, a tak strhše se všechny čtyři vhromadu, vezly se za námi zdaleka pomalu. Ta pak pátá, která proti nám se plavila, spustivše plachtu stála před námi na půl míle české, dívajíc se našemu potýkání. Tak tomu někteří marináři chtějí, což i podobné jest, že ta pátá napřed na špehu stála, aby snad vnenadále nám na pomoc nepřišel nějaký šíf neb galle, neb dobře Turci věděli, že páni Benátčané celé léto vždy dvě neb víc gallí mají u ostrovu Cypru, které podlé ostrovu cem i tam se vozíce jej opatrují. Protož obávali se, aby snad ty galle slyšíc střelení nám na pomoc nepřispěly, vědouc dobře, že na té cestě jsme.

Václav Vratislav z Mitrovic

PŘÍHODY

(1599)

Dílo v sobě spojuje rysy cestopisu a memoárů. Autor v něm vylíčil, co prožil na cestě, kterou v roce 1591 vykonal jako patnáctiletý chlapec s poselstvem císaře Rudolfa II. ke dvoru tureckého sultána v Cařihradě. Zde byli členové poselstva zatčeni kvůli obvinění ze špionáže a Václav Vratislav strávil nejprve rok a půl na galejích, poté dva roky v nejhorším tureckém vězení, cařihradské Černé věži, nazývané také hrob živých. Autor popisuje odlišnou tureckou kulturu, krajinu a zvyky lidí s velkým zájmem a nestaví se negativně ani k islámu. Své příhody a zážitky zpracoval živým a poutavým stylem, který byl jednou z příčin obliby díla a jeho opakovaného vydávání.

Kniha III. O zajetí a žaláři poselství našeho

V předním stavení sou všeckno věžňové z rozličného národu, mistři, kteří galery a jiné rozličné věci stavěti umějí, sou všelijací řemesníci, tesaři, truhláři, kováři, provazníci, tkalci, kteří plachty tkají, zámečníci, bečváři a summou všeckno mistři, kteří každého dne do jistých verštatův vedeni bejavají; a ti se nejlépeji mají, nebo ti leccos přiukradnouti a prodati potají a sobě něco jísti koupiti mohou. Když pilně dělají, také jim někdy v pátek nějaká kaše se dává. Ti mají také naději k vysvobození větší nežli jiní, nebo když nějaké pěkné dílo, buď galeru, galion neb jinej šíf mistrovsky a oupravně udělají a to dílo se bašovi, kterej na moři vládne, líbí, tehdy předním mistrům tu milost učiní: když mu, že se do desíti let víc neb míň z Turek hnouti nechtějí, nýbrž že věrně do toho času pracovati a dělati chtějí, připovědí a za sebe rukojmě postaví, tehdy je svobodně propustí. Již potomně se tu oženiti, vosaditi nebo do vlasti své vrátiti se mohou, jakkoliv se jim líbí. Když pak se kdo platiti nebo vysloužiti chce, tehdy musí za sebe jiné křesťanské vězně, poněvadž Turek žádnej za křesťana neslíbí, deset nebo dvanáct v rukojemství postaviti. Totiž, jestliže by v tom čase, dříve nežli by se vysloužil, utekl anebo vězeň, kterej se šacuje, na jistý den šacunku přinesl, a nemůže-li šacunku shledati, sám osobně se postavil, tehdy ti jeho rukojmové aby propadli, jeden oko aby se mu vyloupilo, druhému ucho uřezalo, třetímu nos, palce u rukou, prsty u nohou zutínaly, zuby po jedné neb druhé straně aby se mu vytrhaly, tolik set ran na břicho, lejtky, paty aby vydržel. Což když ten jistě vězeň takový rukojmě dostane (ale zřídka kdo slíbí), teprv do křesťanstva pouštěn bejvá, a nedostaví-li se aneb šacunk nepřinese-li, již trpěti vedlé uvolení svého musejí. Za mýho času viděl sem jednoho Uhra zajatého v tom vězení, který se za přítele svého v rukojemství postavil, a ten rukojmě, dostav se do křesťanstva, jako šelma nad dobrodincem svým se zapomenul a nevrátil se. Pročež týž nebohý rukojmě dvoje pouta, svá a toho, za kterého slíbil, asi dvě lété nositi, jedno ucho, čtyry přední zuby, oba palce u rukou, všeckny prsty u noh ztratiti musel a k tomu přehrozně každěj pátek kyjmi bit bejval, až nebožtík Palfy, když o tom zvěděl, toho jistého Uhra, kterej z Turek přišel, stíti a hlavu jeho i šacunk do Turek dodatí poručil. Ale již bylo zmeškáno: tento přenešťastnej člověk již o svý zdraví přišel a nejvíce palců a rukou a noh s pláčem litoval, a že s zbraňí zacházeti nemůže, do smrti své nařikal. Byl takto čistá, spanilá osoba, a kdyby ho byl nezavedl týž šelma, také se šacovati a nad Turky mstíti chtěl. Ti pak věžňové, kteří sou

kněží, písaři, žáci, měšťané neb páni, kteří se žádnému řemeslu neučili, nejbídnější sou a za nic jich sobě neváží.

Druhé vězení jest pro obecní vězně, kteří žádného řemesla neumějí: těch bylo tehdáž okolo sedmi set osob z rozličnejch národův, který pod nebem sou. Ti se mají nejhůře, nebo z jara na galery k veslům brávaní a ve dne i v noci za nohu i za ruce ukováni bejvají. Když se pak navrátí, tehdy kamení, mramor lámají, příkopy dělají, k stavením potřeby nositi a summou, co komu zapotřebí jest, tito jako nádeníci se užívají a nic jiného z rok do roku za stravu, kromě dva bochníky chleba za den a voda, se jim nedává. Perou je, bijí jako hovada Turci pro ledajakous špatnou věc. Ti ve dne ani v noci žádného pokoje nemají, jak kdo a kdy je k dílu potřebuje, jíti musejí.

Třetí stavení jest špitál, v němž nemocní vězňové leží a staří, již věkem sešli, tam zůstávají. Těm se mimo chléb také čurba (polívka) a nějaká kaša dává. A říkají tomu vězení carcere di Sancto Paulo. Dokud sou nemocní, dotud se jim pohodlí činí, a když se pozdraví, zase, co obmeškali, práci svou vynahraditi musejí. Když pak umrou, vězňům zakopati neb do moře je hoditi dají.

Tu nás tehdy do té vohrady přivedli a kadi cedulku aneb poručení od Ferhat baši kvardian bašovi dali, jak s námi zacházeti mají. Tak ti šerganti kruhy a řetězy s hrdla sundavše a přiskočivše dva neb tři, podrazili každému nohy, že na zem padl. Tak my opět neboží s velikým strachem sme očekávali, zdali nás kyji bítí budou. Ale děkuje Bohu, nestalo se tehdáž. Nebo přišli cikánští kováři a ti tomu, kterej na zemi ležel, železnej kruh okolo nohy dali a řetěz protáhli, na kovadlině zanejtovali a druhýho tovaryše na týž řetěz také za nohu ukovali. Když jsme viděli, že nic jinýho s námi nedělají, každý se dal k tomu tovaryši, kterej se mu nejlépe líbil, ukovati; a jak je ukovali, do toho obecního vězení jim jíti kázali. Když pak již všickni tak ukováni byli, kromě já a apatykář, malej mužíček, také nemocnej, a my oba pro mdlobu na zemi jsme leželi, tu mne k němu (ač sem dosti prosil, že oba sme nemocní a choditi nemůžeme) přece ukovali, an možná nebylo mně ten řetěz uzdvihnouti. Když pak nám do vězení kázali, já vstav, trantýrem sem zase na zem upadl a vstáti nemohl. A tak jeden Turek udeřil mne hůlkou přes záda, abych vstal, a apatykáře několikráte. Když pak opravdově naši nemožnost viděli, poručil kvardian baša jednomu Turku řetěz námi nésti a dvoum nás vésti až do vězení. Tu sem blízko vrat, neb sem dále jíti nemohl, s tím svejm nemocnejm se posadil a na tom místě, dokad sme v tom vězení byli, svůj lozument měl.

Bylo tehdáž málo vězňův, neb na galerách veslem táhli, ale jich každej čas očekávali. Ale tak nechali po sobě vězňové mnoho nečistoty, kusů houní a hadrů, kteréžto vzavše, pod hlavu místo polštáře sme sobě podložili. Ale žádnéj smrteľnej člověk, kdo nezkusí, nevěří, jakej nocleh u vězení jest; nebo ať o blechách, vších, stinkách mlčím, sou tam nějácí černí brouci jako velicí mravenci: ti kdekoliv ukousnou, hned krev vyskočí, tělo oteče tak, že po všem všudy těle, kde by mohl špendlíkem tknouti, místa zdravého nebylo, jak po životě, tak na hlavě i v tváři; k tomu to zateklo, rovně jako když tam děti něstovice mají a stoní. Nám pak, rozkošnejm takovejmu noclehům nezvyklejm, přenáramně těžko přivyknouti bylo, nebo ač sme se do naha slíkli, však nic platno nebylo, nýbrž i ty mouchy štípaly, poněvadž tam velkej puch, smrad a horko bylo.

Jistě sem mohl smyslů pozbyti, a nad to nade všeckno strhla mi se ouplavice neb červená nemoc, takže žádné čtvrt hodiny na místě zůstati sem nemohl. Však přece již naposledy kůže tak se na těle oštípala, že víceji vši ani stinek štípání se necítilo; kromě těch šelemskejch brouků štípání obvyknouti možné nebylo. Tak já ztrápenej a nejvyš zblázněnej žádal sem sobě umřítí, poněvadž můj tovaryš choditi a toho řetězu nositi nemohl. Tu, kde se sedělo, nečisti a v tom smradu odpočinouti sme museli. Ten den dali každému

dva bochníky chleba a vody, ale já ani druhý den sem nic jísti ani píti nechtěl a nemohl, nýbrž Boha prosil, aby mne skrze smrt z té bídy vytrhnouti ráčil.

Druhý den k večeru přijde sám několikey kvardian baše do našeho vězení a viděv mne tak nahého v těch neřestech ležeti, slitovalo se mu mne, a já viděv toho, sukni svou na sebe vrhnu, nebo žádnéj ze všech mejch tovaryšův méněji od šatův z domu nevzal jako já. Jiní ve všech šatech vzati byli a já z lůžka v košili. Tak já, jak moha, políbím mu nohu pro Boha prose, aby se nade mnou slitoval, a možná-li jest, z toho řetězu, až bych zdráv byl, propustil. Řekl: „Olmas, olmas, giaur: Nemůž bejti, nemůž býti, pohane“; nežli chci-li k některýmu jinýmu zdravýmu a silnějšímu přikován bejti, že k tomu povolí. Tak já nevěda k komu jinýmu, pohledím na kněze, svýho krajana, a řeknu, aby mne k papasovi (neb tak se kněží jmenují) ukovati dal. Papas, maje zdravýho tovaryše, na mne se hněval; škaredě hleděl, však předce se ke mně na řetěz přibíti dáti musel. Tu potomně, když má nemoc poručila, se mnou choditi a řetěz nositi musil. Ponejprv byl trpělivej, jednou, druhý, třetí mlčel, když pak mu to často s velikou obtížností bylo, počal láti, šelmovati, hromskejch, ufákanejch potvor mně nadávaje, že sám čert z horoucího pekla mne k němu ukoval a že se mnou jíti nechce, pravil. Já mu zase jakožto duchovnímu trpělivost předkládal, že má jinejm za příklad bejti; poněvadž na mne Pán Bůh to dopustil, že smutnej, zarmouceněj člověk co tomu říci nevím, že bych raději neb chutně zdráv byl, aneb umřel. Tak když sem ho předce pobízeti nepřestával, mnohdykrát hněvem udeřil mne nohou, že sem kozelcem letěl, a předce naposledy jíti musel, ale div se hněvy nerozpukl. A nemoha toho déle snášeti, ten řetěz hněvy do všech nečistot vhodil, plakal, naříkal, že skrze mne o zdraví přijde. Ale musel potom tak i ušpiněnej řetěz nésti a já vodou zase jej očišťovati.

Trvala ta má nemoc několik neděl a jistě že bych nebohýho kněze byl o hrdlo připravil, neb již také tak vyzáblej a zbídněnej byl, že se potácel, poněvadž za stravu kromě chleba jiného nic nedávali a se mnou ve dne ani v noci žádného pokoje a odpočinutí jest neměl. Tak já s zkroušeným srdcem s pláčem Boha prosím, aby se ráčil nad mou velikou a již nesnesitelnou bídou slitovati, nebo mne pozdraviti, anebo s tohoto světa pojíti, jakákoliv jest v tom vůle svatá. Což i jiní tovaryši moji také vidouce mne již na počepí, snažně se za mne Bohu modlili. Uslyšel je i mne milej Bůh, takže mně ta nemoc přestane a již něco jísti počínám, nebo nadrobě do vody bochníček chleba, kaši z toho jsem uvařil a jedl. Když pak sem již se domníval, že má vyhraná jest, toť můj milej kněz na nápodobnou nemoc se roznemůže. Nebo já již žádnéjch vši ani broučkův necítil, tak libě na holé zemi spal po té nemoci a odpočíval jako na nejlepší ušlaným loži a nebylo potřebí žádnéjch lahůdek pro sen užívati. Vtom kněz mne zbudí, abych s ním šel a řetěz pomohl nésti. Šel jsem jednou, deset i dvacetikráte, potom již mi se stesklo. Trápil-li jsem já ho dosti, on mne ještě hůře, takže sem mu zase hromskejch popů ufákanejch nadával, a že sem já tak často neběhal, se s ním hadroval. Ale naposledy oba dva bychom toho byli snášeti nemohli, nýbrž za to hrdlo dáti musili.

Bedřich z Donína

CESTOPIS

(1588–1607)

Český šlechtic a cestovatel. Zážitky ze svých mnoha putování vložil do cestopisného díla, jehož původní název neznáme. Text je rozdělen do čtyř dílů podle oblastí, kterými autor projel (cesta do Rakouska a Uher až k turecké hranici, dále do Bavorska, následuje putování Švábskem do Itálie, poslední část je věnována loretánské pouti, popisu Itálie a Neapolského království). V líčení všech cest, které autor podnikl v letech 1588–1607, je zachován jednotný model: ve vlastivědném úvodu se věnuje zeměpisným údajům o zemi nebo její části, pak zaznamenává stručné údaje o trase cesty a podrobnější popis významných měst. Postupně přibývá dynamické složky při vyličení cestovních zážitků na úkor popisů zeměpisných. Charakter tradičního humanistického cestopisu dodržuje především důrazem na věcné sdělení, názornost informací mnohdy zvyšuje grafickou ilustrací staveb, kostýmů apod., často cituje antické autority. Postupně se u něj začíná uplatňovat i barokní vidění světa (záznamy pověrečných mýtů, víra v zázraky).

Loretánská pout' (1607)

Loreto, město v krajině Marca Anconitana jmenované, nedaleko od moře Adriatského leží, pro svatý dům blahoslavené Panny Marie skrze ruce andělské z Nazaretu do Dalmacie, potom do marky Ankonitánské přenesený, po všem světě známý; město nevelké jest, v kterém na větším díle hospodáři hostinských domů pro pohodlí pocestných lidí neb poutníkův a kramáři (kteří páteře, rosaria neb coronas, obrazy Panny Marie z cínu, mosazi, stříbra, zlata, též svíce voskové prodávají) bydlejí; zdmi, baštami a všelijakou municí proti loupežníkům mořským a Turkům jest dobře opatřené. Palác při kostele velmi veliký a nákladný jest, v kterém gubernátor téhož města, biskup a kanovníci a patres Jezovitové jakožto penitentiarii neb zpovědníci bydlejí. Při něm plac velký jest a obraz měděný papeže Řehoře Třináctého. S placu do kostela po několika kamenných stupních se chodí.

Kostel velký a slavný jest, na vyšším místě jako nějaký zámek stavený a zpevněný, nebo kaply na způsob bašt okolo kůru jsou vystavené. Pro lepší vyrozumění kontrfekt jeho vlastní tuto sem položití dal. Vprostřed téhož kostela jest kopula neboližto věže okrouhlá na způsob bány, vnitř prázdná. Pod tou kopulí spatřuje se okolo svatého domu okrasa jako nějaká zeď z pěkného bílého mramoru na čtverhraný způsob zdíli padesáti noh, zšíří třiceti a tolikéž zvýši. Na tý zdi jest vytesán celý život blahoslavené Panny Marie a v svých místech obrazy mramorové svatých prorokův a sibyl, které o Kristu Pánu a porodu panenském mnoho předpovídali. V té zdi nebo okrase po každé delší straně jsou dvě brány neb dveře mosazné, lité, velmi mistrovsky udělané, na kteréžto s tou mramorovou okrasou čtyřiceti čtyry tisíce korun zlatých jest naloženo, a jest ta věc tak pěkná, mistrovská a řemeslně udělaná, že, jak tomu chtějí, ve všem světě nic podobného se nenachází. Nad každými dveřmi jest jedno distichon, neb dva verše. [...]

Tou okrasou neb mramorovou zdi jest obmezený dům nevelký z kamena načervenalého, cihlám nápodobného, čtyřiceti noh zdíli, třiceti zšíří a zvejši dvadeceti pět, a jest na dví stříbrnými plechy a mřížemi předělený. Vprostřed těch mříží stojí oltář a za mříže-

mi a oltářem obraz Panny Marie z dřeva cedrového, jak v ruce dítětko Pána Krista drží, od svatého Lukáše Evangelisty udělaný, kteréhožto obrazu tuto vejšejí podobenství máš; a pod obrazem skrovný vláský komín. Jest ten díl svatého domu všecken, též také i komín draze stříbrnými plechy a obrazy a historiemi, a obraz Panny Marie klínoty znamenitými od zlata, zápon, řetězů, halspantů a drahého kamení předraze ozdobený. Před obrazem jako i v čele té kaple neb domu množství stříbrných lamp i zlatých visí, v kterých světlo dnem i nocí hoří. Proti komínu jest vokno nevelké, skrze které, jak se pobožně smežlí, archanjel Gabriel vešel a blahoslavené Panně Marii radostné poselství zvěstoval. Almar též v té kaple neb domu se nachází, v které blahoslavená Panna své hliněné nádoby chovala; v ní sou nalezeny po přenešení toho svatého domu jisté nádoby a misky hliněné polívané. Z nich se ještě dvě celé misky ukazují a s velikou pilností jako nejdražší klínůt chovají, a já též sem je s velikým potěšením spatřil. Na stěnách té svaté kaply místem ještě se starodávní malování spatřuje a krucifix dřevěný, od apoštolův, když jsou ten dům po smrti Matky Boží za kaplu posvětili, tam postavený, a to jest ten dům, v kterém blahoslavená Matka Boží se narodila, jest chována, od archanděla Gabriele zvěstována, Duchem svatým zastíněna, a v němž Slovo tělem učiněno jest a táž přecistá panna bez ztracení svého panenství počala v svém životě Pána našeho Ježíše Krista. O kteréhožto svatého domu přenešení, též o některých divích a zázracích, které se tam až posavad dějí, v krátkosti nětco oznámím.

Blahoslavené Panny Marie příbytek neb otcovský dům, v kterémž narozena jest a od anjela jsouc zvěstována Pána Krista počala, byl v Galileji, Syrské krajině, v městě Nazaretu. A po smrti její jest od apoštolův za kaplu posvěcen a Velikého Konstantina matka, svatá Helena, v zemi svaté putující, jej pěkným kostelem obmezila; a mnozí vzácní lidé, jako svatý Jeronym, doktor a učitel vznešený církve, svatá Paula Římská, též také svatý Ludvík, král franský, navštěvující místa svatá, Nazaretu nepominuli a jiní mnozí lidé z Evropy, neohlídajíce se na dalekost cesty, za mnoho set let k témuž svatému domu sou putovali. Ale když země zaslíbená od krále Egyptského a Saracenův vzata jest a bezbožná sekta machometská ta svatá místa podmanila, všechna ta pout a pobožnost přestala. I nechtíce Bůh všemohoucí mezi pohany touž památku své milé matky bez náležité uctivosti zanechat, hned téhož léta předivně od svatých anjelův z Nazaretu (kdežto gruntové neb základové na památku sou zanechány) týž dům přes moře do Dalmacie neb Slovanské země od Nazaretu 4000 mil jest přenešen a na jeden vršek při moři Adriatském mezi městy, Tersactum a Flumen jmenovanými, s velikým podivením okolních obyvatelův postaven. Což uslyšev Alexander, biskup trsaktenský, člověk pobožný, nemoha (leže tehdaž v těžké nemoci) takový div spatřiti, Pánu Bohu a blahoslavené Panně se poroučeje, a že to dům Panny Marie býti musí, se domejšleje, tam se slíbil, žádostiv jak zdraví nabýti, tak tomu velikému divu vyrozuměti. Vtom o půlnoci blahoslavená Panna se mu ukázala, a že to ten dům, v kterém narozena, odchována jest a po zvěstování anjelském Krista Pána počala, obšírně oznámila; a na potvrzení toho hned týž jistý biskup k prvnějšímu dokonalému zdraví jest navrácen a hned ráno k té svaté kapličce s podivením všech lidí pospíšil, slib vyplnil a slušně děkování Pánu Bohu a blahoslavené Panně Marii učinil.

Porazumějíc tomu všemu Mikuláš Frangipanius, gubernátor toho času Dalmatské země, neb jakž obyvatelé jmenují, nejvyšší bán, na jehožto panství ta věc se sběhla, ten vezmouc radu o to s biskupem, aby v tom divu lépe utvrzení býti a podstatu a grunt té věci vyzvěděti mohli, hodné osoby k tomu volil, k nimž se sám biskup připojil. Kteřížto šťastně do země Svaté přijeli, a zjednavše zlatými dary od pohanův sobě svobodný průchod, v Jeruzalemě hrob Pána Krista navštívili, odtud k Nazaretu pospíšili, od křesťanův téhož města, že nedávno jim svatá kapla vzata jest, zprávu vzali a do kostela svaté Heleny,

v kterém ta kapla neb svatý dům byl, vedeni jsouce, uzřeli kostel roztržený, kudy ta svatá kapla nešena byla, uzřeli místo, kde stála, uzřeli grunty zanechaný, a přeměříce grunty na dyl i na šíř a tlustost zdí, našli, že se ve všem s kaplou do Dalmacie, vlasti jich, přinešenou, též i čas, v kterém z Nazaretu vzata a do Dalmacie přinešena jest, vlastně a právě srovnává. A tak s velikou radostí domů se navrátíc s velikým potěšením obyvatelův svou pravdivou relaci učinili, což se po všech okolních krajinách rozneslo, takže odevšad k té svaté kapličce poutníci a nemocní přicházeli, jsouce v svých potřebách uslyšáni a v nemocech rozličných uzdraveni.

Vtom po třech letech a sedmi měsících, Pán Bůh ví z jakých příčin, ten svatý dům neb kaplička Dalmatům odňata jest a do marky Ankonitánské, Vlaské krajiny, též skrze ruce andělské přes moře Adriatské, do jednoho lesa kraje Rekanatského, který jedné paní z téhož města, jmenem Laureta, náležel, odkud se až posavad Madonna di Loreto jmenuje, přenešena ne bez velikého naříkání a žalosti Dalmatův, kterážto, aby poulevena bejti mohla, Mikuláš Frangipanius vejš psaný na témž místě této podobnou kapličku vystavěti a pěkným kostelem vůkol obmeziti jest dal, kterýž až posavad stojí a S. Maria di Tersacto se jmenuje. Spatřuje se tam ještě jedna stará tabule mramorová s tímto nápisem: *Hic est locus, in quo olim fuit sanctissima domus beatae Virginis de Laureto, quae nunc in Recineti partibus colitur*. Stalo se to přenešení léta 1294, dne 10. měsíce prasince. O čemž když od pastýřův, kteří tu blízko stáda pásli a tu svatou kaplu bleskem obklíčenou nejprv našli, Rekanatský obci oznámeno bylo, k takovému divu pospíšili a všecken lid, muži, ženy, děti i ti nemocní valně běželi, a kteří pro nemoc jíti nemohli, lezli, a pomodlíce se Pánu a blahoslavené Panny Marie za přímlovu žádajíc (jejížto obraz, jak děťátko Pána Krista na ruce drží, v té kaple spatřili), mnozí zase zdraví se domu navracovali.

[...]

Řím, hlava světa, jak za starodávna pro velikost římského panování (které se od sloupův Herkulesových až k řece, Euphrates řečené, a z druhé strany od Anglické země až k hoře Atlantu v Africe vztahovalo), tak nyní mnohem více pro byt, stolicí a moc duchovní náměstkův Božích a svatého Petra posloupníkův, římských papežův, caput mundi, hlava světa se jmenuje, od Enandra, aneb jak jiní tomu chtějí, od Romula založené, též i jmenované (majíc v okršlku svém třinácte, aneb jak jiní chtějí, patnácte mil vlaských a v zdech městských tři sta šedesáte věží); v tom okršlku se obsahují sedm vrchů, na kterým starý Řím byl vystavený. [List chybí.]

Na témž rynku jest templum Pacis, kostel pokoje od Vespesiana císaře po vítězství a triumfu jerusalemském slavně vystavený a někdy v celém městě nejpřednější a nejbohatější, v kterém nádobí a ozdoby chrámu Jerusalemského a jiné mnohé poklady složené byly; nyní rozbořený; a mezi zříceninami spatřuje se kamenný sloup z jednoho kusu takové šírokosti, že sotva od tří osob může obsáhnut bejti. Naproti tomu jest hora Palatinus, na kterém byl palác císaře Oktaviana Augusta a jiných císařův římských paláce; nyní toliko zříceniny velikého a nákladného stavení se nacházejí. Z toho paláce císař Caligula most neb pavlač na osmdesáti mramorových sloupích až do Capitolium udělati dal, jakož ještě z ostatních tří mramorových sloupův se porozuměti může. Vycházejíc z toho rynku jest vejš psanému podobný arcus ku poctivosti Tita Vespesiana po jerusalemském vítězství od obce Římské, a málo dále třetí, Konstantinovi Velikému od též obce postavený; jiných podobných bran několik najdeš, Galieni, Iani Quadrifrontis.

Uprostřed starého Říma stojí nákladné amphitheatrum, to jest okrouhlé stavení. Vnitř má plac též okrouhlý a vůkol něho kamenné lavice jedna nad druhou jako v lázni svrchnice, k tomu od Vespesiana císaře vystavené, aby se v něm lidé, jichž volně do vosmdesáti tisíc tam seděti a divadlům rozličným a všelijakým hrám dívati se mohli.

Jest veliké, vysoké, z kamene tirbutinského tesaného, čtverhrnatého, a ku podivu slavné a nákladné stavení, takže těchto let s těžkostí od nejbohatšího potentáta všeho světa mohlo by co podobného způsobeno býti, který Martialis nad sedmi divův světa vyvyšuje. Třiceti tisíc lidu za jedenácte let je stavělo. Kontrfekt polož.

Podobné stavení nachází se však na díle rozbořené, theatrum Marcelli jmenované, nedaleko od řeky, kde nyní palác pánův ze Sabellis jest. Mezi jinými předními antiquity také se počísti mohou zříceniny lázeň neb teplic; oni je thermas jmenují: jakožto lázně císaře Diokleciána, kterou za čtrnácte let čtyrydceti tisíc ubohých zajatých křesťanův stavělo, lázně Antonína Caracalle, lázně císaře Konstantina a jiných Římanův, které byly s nesmírným nákladem, jako nějaká městečka neb zámky stavené, v nichž se nacházeli lesové, rybníci, loubí a lusthausy, hospody a rozličné pokoje drahým mramorem a sloupy mramorovými draze ozdobené, a krátce mluvě, všelijaká zvuile, rozkoš a kratochvíl, nač se pomysleti mohlo, v nich se nacházela.

U brány Svatého Pavla vprostřed zdi stojí pyramis, to jest jako kuželka aneb sloup čtverhranný, zespod široký, k vrchu špičatý, všečen z tesaného bílého kamene neb mramoru pěkně spojeného, a jest pohřeb Kaji Cestii s tímto nápisem: *C. Cestius L. f. Pob. Epulo pr., tr. pl. VII vir epulonum*. Mimo tento sloup jest jiných v Římě několik z jednoho kusu mramoru; obelisci se jmenují. Obeliscus jest veliký, špičatý čtverhranný kámen na způsob metae neb nějakého cíle vysoce vyzdvižený, k vrchu špičatý a čím vejš vždycky užší. Přednější jsou tyto: jeden před kostelem svatého Jana Lateranensis, na něm egyptské figury, *hieroglyphicae notae*, vyryté sou, od císaře Konstantina z Egypta do Konstantinopole a odtad od syna jeho Konstancia do Říma přivezený. Lodí, která jej nesla, nesmírné velikosti byla a tři sta osob, kteří vesly táhli, bylo; a jsouci polámán a zemí zasypán, jest zase od Sixta Pátého, papeže, vyzdvižen a na basi neb patě nové postaven. Druhý obeliskus vprostřed placu před papežským palácem od Caji císaře z Egypta přivezen, in Circo Caji a Nerona postaven a naposled od Sixta papeže na vejš psané místo přenesen jest, s velikou prací a mistrovstvím zase vyzdvižen jsouc na nové patě neb basi; na čtyrech mosazných pozlacených lvích stojí. Třetí obeliskus od císaře Augusta z Egypta do Říma přivezený, opět znova vejš jmenovaný Sixtus papež před kostelem Panny Marie del Popolo postaviti dal. Čtvrtý obeliskus, prvé před hrobem Augusta císaře postavený, a jsouc polámaný, s poručením téhož Sixta zase spojený a před kostelem Panny Marie majoris na nové patě postavený jest. Na všech třech obeliscích kříž pozlacený na vrchu se spatřuje a tuto máš jejich kontrfekt. Jiných menších v Římě několik jest, jako před kostelem Zvěstování Panny Marie, v zahradě Mathei a v zahradě knížete florentského.

Na rynku Trajana císaře vprostřed města stojí velký kamenný sloup okrouhlý; na něm se spatřuje vyryta historia vojenského jeho tažení; ten obec Římská jemu ku poctivosti vyzdvihnouti dala a po smrti jeho svrchu nejvejš kosti jeho v zlaté kouli byly postaveny. Vnitř sou stupně neb schody jako v nějakém šneku, po nichž se až k vrchu jíti může, kdežto nejvejš Sixtus Pátej papež obraz mosazný, pozlacený, sedm neb osm loket zvejši svatého Pavla apoštola postaviti dal. Nedaleko odtud jest druhý podobný kamenný sloup Antonína Pia císaře; na svrchu od téhož Sixta Pátého obraz vejš psanému podobný svatého Petra postaven jest, což k velké okrase města jest a zdaleka se spatřuje.

Kryštof Harant z Polžic a Bezdružic

CESTA Z KRÁLOVSTVÍ ČESKÉHO DO BENÁTEK,

**odtud po moři do země Svaté, země Judské a dále až do Egypta,
potom na horu Oreb, Sinai a sv. Kateřiny v pusté Arabii...**

(1608)

Jeden z nejvýznamnějších humanistických cestopisů, jenž svým žánrovým zařazením předjímá literaturu faktu. Autor směřoval k věcnému sdělení a usiloval o maximální přesnost popisů. Často se odvolává na authority. Vedle toho je pro něj podstatná i duchovní rovina díla, tedy zobrazení pouti po místech, jež jsou spjata s Kristovým životem a působením („Chtěl jsem jít po stopách Kristových.“). Kompozičně je dílo rozsáhlým řetězcem obrazů z východních zemí, jež spojuje v celek epické vyprávění.

Ukázka je převzata z vydání, které pořídil K. J. Erben v roce 1855. Erben v Harantově textu odstraňuje cizí slova a nahrazuje je českými, přičemž původní znění cizích slov uvádí v poznámce pod čarou, od čehož zde upouštíme.

Díl II., kapitola 13. O navracení se našem z poutě hory Sinai a svaté panny Kateřiny do města Cairu

Devatenáctého dne měsíce Října, jak jsou nám Arabové naše velbloudy zase navrátili, tak jsme se hned odtud hnuli, a to okolo třetí neb čtvrté hodiny na den. V kteréžto chvíli přijel k nám jeden Arab, sedě na dromedáři, kterýž se s námi strojil a počel až do Cairu jeti, a nás jinou neobyčejnou a lepší cestou vésti připovídal; což také začal dokazovati, až jsme toho vděční byli a k tomu pro lepší bezpečnost na větší počet jsme spoléhali. [...]

Ten Arab jel s námi na tom dromedáři, na kterýž bych byl velmi rád vsedl (proto že jest můj velbloud byl hrubě zhnětený) a prosil jsem toho lotrasa, aby mi toho dovolil, že mu rád až do Cairu od cesty platiti chci. Ale nechtě k ničemuž svoliti, vždy mi odkládal, že jest k tomu ještě dosti času; po té uhlédaje svou chvíli se zastavil, právě, že něco málo na stranu od nás poodjeti a některé své věci nedaleko odtud na horách mezi jinými Araby s sebou do Cairu vzíti musí; my abychom předse svou cestou jeli i potom nocovali; on že k nám v noci v jisté místo, kteréž našemu mouřenínu jmenoval, přijeti chce, a po té do jakéhos jiného údolí na pravou ruku od nás se uhnul. My toho nevšímajíce, jeli jsme naší cestou nevelmi daleko, a viděvše večer před sebou, umínili jsme mezi skalím a na pískách tu noc strávit, a tu ssedše a pojedše na spaní jsme se oddali.

V úterý po svatém Havle, to bylo 20. dne měsíce Října, ráno okolo tří hodin přede dnem probudiv se ze sna, slyšel jsem našeho mouřenína (kterýž od nás obyčejně s velbloudy okolo šedesáte kroků nocoval) s někým mluvit, a jinaké jsem nemyslel, nežli že ten Arab musí býti, jenž k nám zase na dromedáři přijeti měl. A však když hlas a to volání se rozmáhalo, vstýčil jsem se vzhůru a viděl jsem, an náš mouřenín jde proti tomu hlasu; tedy já abych zvědět mohl, co by to bylo, vzbudil jsem pana Černína a našeho tulmače, aby se zeptal, co by to volání znamenalo. Což když náš tulmač učinil, uslyšel od mouřenína tu odpověď: abychom my se spokojili, že nebude dobře s námi, proto že jsou lotři před rukama. Náš pak mouřenín na jejich volání ohlásil se jim, domnívaje se, že dotčený Arab na dromedáři nás hledal, sic jinak by se jim neozval, a oni by byli nás třebaš chybili.

Ale když viděl, že jest jich několik a že jsou zbraněmi násobeni, šel jim vstříc a prosil jich, aby nám nic neubližovali. A v té chvíli i my jsme je při měsíčním světle spatřili, a než jsme málo slov mezi sebou, co bychom měli předsevzíti, promluvili, v tom oni nás také shlédli, a i hned osm silných pacholkův s oštipci arabskými, s luky a místo šavle s dlouhými připásanými noži tureckými (jakoby u nás mohly býti tulichy) proti nám se vyskytlo, mezi nimiž byl také jeden capo jejich s dlouhou ručnicí, k nám ní naměřujíc, a ti všickni společně zbraněmi svýma, na nás obrácenýma, proti nám úprkem běželi a doběhše nás obskočili. Tu my nemohouce uteci a zbraně při sobě žádné neměvše, jako ovčičky k zabítí povolně jsme se dávali, a stoje já zpredu, pan Černín za mnou, byl jsem od čtyř obklíčen, kteřížto nože své dobyté, jakoby mi krk zařezati chtěli, k křtánu mému přičíněli a za obě ramena mne tuze drželi. Když pak uznali, že nic v rukou od zbraní nemáme, aniž se brániti strojíme, tu se dali do makání a přehledávání našich šatův na nás, od spodku až do vrchu hlavy všechno přetřásali, peněz hledajíce.

Tak já nevida zbytí, pomyslíl jsem sobě, že dám-li něco dobrovolně, tím je spokojím; i vzal jsem z kapsy měšec malý na řeménku přivázaný, v němž jsem jeden cechín na zlatě a drobné mince na mejdyních, co by za tolar stálo, měl, ty jsem jim dal ochotně: ale to jim rovně tak vzácno bylo, jako jedno bobové zrno lvu litému a hladovitému v hrdlo vrci. A takž to nimi nic nepohnulo, nýbrž sobě teprv zachutnali, myslíce, že jsou na pravé příšli. Protož jako vztekli dali se do svláčení mých šatů, chytivše mne jeden za jeden rukáv, druhý za druhý, tak nelitostivě mnou trhali, nejináče než jakoby mne křížem roztáhnouti chtěli. Po strhnutí se mne sukně, když viděli, že jsem sprostné plátěné šátky na sobě měl, tou měrou se mne to stáhli a k tomu mne, abych se na zem posadil, přinutili, a tu jeden za jeden střevíc, druhý za druhý, nerozvázávše řemínků, po písku a kamení mnou tahajíce vláčeli, až jsem všeho s sebe do košile pozbyl. Na tom nepřestali, ale zdvihše vzhůru košili, ji mně přes hlavu přetáhli; že pak byla pevně okolo krku zavázaná a rukama jsem dobře držel v rukávech, nemohli mi ji stáhnouti; ale mezi tím krk můj trpěti musil, nebo mne zaň tak hrubě táhli, až praštěl, a obnaženým tělem mým semotam trhali, tak že jsem jináč nesoudil, než že tu již o hrdlo a život přijdu. V tom maje na sebe pamět, aby, kdyby se mne košili strhli, na ramenu levém v plátěném pasu 22 cechínův zašitých nenašli, právě v té táhanici stáhl jsem pravou rukou ten pás po ruce dolů až do pěstí, a v té jsem ty peníze zavřené držel; a v tom oni na mně košili roztrhše, na stranu ode mne odešli, a šaty mé na hromadu snášejíce, je přehledávali. Já pak ten pás s dukáty vrhl jsem stranou do písku a nohou zahrabal, a místo kamenem znamenav, odtud odšel, a stál nemaje nitky na svém těle, až mouřenín náš, spatřiv mne v takovém způsobu, uvrhl na mne jakousi žíněnou bílou plachtu a tou mne odíl.

I ohlédaje se po mých tovaryších, uzřel jsem pana Černína a tulmače v galiotech a v košilích, a že jich jako mne nesvláčeli; i šel jsem k nim a s nimi se na ty lotry díval, jak naše věci na hromadu skládali a zásoby od biskotů, ryb suchých brali a sobě osobovali. A byli zrádci tak hladoví, že se nejprve do žrádla dali, aniž vyčkati mohli, až by prvé svou žádost lakomou v přehledávání šatův provedli, ješto sic jinak tak jsou na peníze lakotní, žeby se stěžkem zdržeti mohli, jakž se v přísloví mluví: *El scorticaria un pedochio, per haver la pelle*, totiž aby „vši i z kůže svléci a její kůže užiti“ neměli žádostivi býti. Potom když se již nažrali, teprv se do štarání dali a všudy peněz hledali, ale nenašli, než li co by se jim k ošívání za krk hodilo, a hodných pro ně něco živých dukátův, kteříž v těch zemích o mnoho vážnější jsou nežli u nás, a slovou Faraonové vši, a jsou tak veliké, co u nás malé semenečné zrno; kteréžto když se hováďm do kůže vežerou, musejí je dřívkem aneb košťátkem k tomu připraveným oddrapovati.

Díl II., kapitola 14. O zemi Arabské a národu v ní přebývajícím

Také se podnes na těch pouštích arabských mana, pokrm nejjemnější nachází, a když jsem byl v klášteře svaté panny Kateřiny, přinesli ji nám Arabové, kterouž jsme také jedli, i na cestě místem jsme ji nacházeli. (Té maně podobná pršela při městě Jerichu, když to Židé velikunoc drželi, léta od počátku světa 2453, 16. dne měsíce Máje.) [...] Jest věc nábělelá v zrnkách co koriander, a chuti sladké co med, odkudž mel roscidum neb aereum, totiž med z rosy nebo rosový a z povětří nazván jest. Pokrm ten, kterýž jsme my jedli, byl velmi chutný a sladký. A však jakož těchto posledních časův všechny věci proměnu svou berouce, prvnější podstaty své pozbývají, tak i mana ta se pozměnila; než smýšlím, že za onoho zlatého věku zvláštním božím zázrakem jsouci, také lepší a chutnější býti mohla. Galenus píše, že za jeho času mnoho jí na hoře Libánu se nacházelo, a podnes svědčí to *Juan Huarte lib. Examen de ingenios parallas scientias cap. 12. etc.*, že se jinde i v Hispanii zhusta nachází, a vypisuje mnoho o jejich účincích, jako i *Mesue lib 2. kap. 16.*

Nacházejí se v těch Arabiích jednorožcové, o nichž píše Breidenbach a Hons Werli von Zimber v svých putováních, že je po horách viděli běhati, dokládajíce, že tak velicí byli co velbloudové; píše o nich *Plinius lib. 8. c. 21.* Albertus, Arlunnus a jiní, že jsou velice náchylní k pannám; a protož že často je myslivci takovým způsobem chytají: přistrojí krásného mládence do panenských šatův a vonnými věcmi tělo jeho namaží, a v noci jej na místo, kdež obyčejně bývají, postaví, a sami zalezou naň pozor majíce. Jednorožec když zdaleka učije vůni libou a šaty ženské zahlídne, upřímo k mládenci jde, a jemu hlavu svou na nohy položí a tou vůní se sytí, až i usne; v tom když on tak spí, mívají onino návštějí sobě dané od mládence, a přiskočíce sváží ho a roh jeho mu upilují, a pustí zase svobodného, anebo beze škody vezmou jej, kde chtí. Praví o něm, že jest srsti a postavy koňské, noh slonových a hlavy jelení, roh některý na půldruhého lokte, někdy delší, dvou loket, uprostřed čela vyrostlý nosí.

Jak jest pak koli, však jistá věc jest, že jsou na světě toho pokolení zvířata, a ta báseň, že by jich nebylo, a před potopou vedeni byvše do korábu, že by samice jakožto plachá do vody vskočiti a se utopiti měla, a od té doby toliko ten samotný na světě zůstati a časem svým zahynouti měl, jest jistě smyšlená. Nebo předně Job v 39. kapitole zmínku o něm činí: „Svolí-liž jednorožec, aby tobě sloužil? Připráhl-liž by provazem jednorožce k orání atd.“ *Lud. Barthema Itiner. c. 17.* svědčí to, že při kostele Mahometovém v městě Meccha viděl dva jednorožce v ohradě postavy jako hříbě jednoroční, a dokládá, že byli žoldánovi darováni od krále mouřeninského, jináč Abynského. *Marco Polo lib. 3. c. 12.* praví, že jich na východ v království Basma dosti jest, vypisujíc je jiným způsobem nežli předešlí, a to tak, že je připodobňuje srsti k bůvolu, nohami k slonu, a hned dokládá, že žádnou měrou koni podobni nejsou, ani se skrze osobu v panenské postavě chytají; nýbrž že jest zvíře pokojné a rohem svým žádnému neublíží, ale místo toho, když se rozpálí, že koleny strká, a koho porazí, toho teprva jazykem pere velmi tuze. [...]

Arabia šťastná jest nazvaná od dobré a úrodné své země; nebo v ní mnohá, pěkná, možná a dobře vystavená města jsou, k tomu mnohé řeky a hojnost vod pramenitých, jimiž se zavlažuje a úrodnou činí, tak že v ní od všelijakého obilí, ovocí, kteréž kteréž dvakrát do roka roste i vyzrává, ano i žeň také dvakrát bývá; item, hověd, též zvířat rozličných; mimo to převelmi vonných věcí, jako myrry, kadidla, drahého kamení nad jiná všeliká království hojnost jest. Píše *Diod. Sic. lib. 2. c. 12.*, že i ta sama země vonnou páru z sebe vydává, a často že se taková hlína a země tu nachází, která nad míru libě voní, ano k stavení potřebována bývá. Dříví vonné a drahé místo jiného prostého pálí, kteréž by u nás u veliké vzácnosti bylo. Odtud pochází nejlepší ryzí zlato, kteréž samorostlé a vyčiš-

těné nacházejí v kouskách jako žaludy, místy jako kaštany, tak že se z něho hned potřeby všelijaké dělají mohou. *Diod. lib. 2. c. 13. lib. 3. c. 3. Sabell. lib. 3. Ene. 1.*

Země ta dělí se na kraje vzlaštíní, a vedlé knížetství jistým rodům a pánům i jich poddaným náleží. Nebo na větším díle má své pány, a císař turecký nejmenší díl jí drží a s těmi příměří zachovává, též některým, aby proti němu nebyli, poplatek dává.

Měst v té zemi jest mnoho, dosti nákladně od kamene vystavených, zdmi, věžemi opatřených a pro kupecké obchody velmi vznešených. *Alexand. ab Alex. gen. die. lib. 5. c. 24.* píše, že před lety, místy v některých místech, v přednosti postavení lidé střechy své na domích pozlacovati, slonovými kostmi vykládati a drahým kamením okrašlovati dávali; čehož na ten čas nic již tam není, nebo vědí sic kam jinam a nač zlato v obchodích obračeti, zvláště těch časů, když se k nim Portugalští dostali a s nimi tarmarčí a kupčí.

Humanismus

Moralizující spisy

Vavřinec Leandr Rvačovský

MASSOPUST

(1580)

Mravokárné alegorické dílo, jež dosáhlo značné čtenářské obliby. Poučuje o povaze masopustního veselí, jehož kořeny sahají až do antického starověku, striktně je odmítá a kritizuje záporné lidské vlastnosti, jež s těmito radovánkami souvisejí. Nositelé negativních vlastností jsou alegorické postavy, vstupující do vzájemných vztahů. Dábel je otcem neřestí, které se narodily z jeho manželství s Nepravostí. Jedno z jejich dětí, dceru Pýchu, získal za ženu personifikovaný Massopust a zplo-dili 12 synů (vnuků ďáblových), kteří ztělesňují různé typy hříšníků (např. Soběhrd, Všetýčka, Lakomec, Vožrlec, Závistník ad.). Hlavní část knihy tvoří kazatelské roz-jímání o povaze daného hříchu, opírající se o biblické citáty a autority. Závěrem je líčen dialogický soudní spor probíhající v Římě mezi Massopustem a Quadragesi-mou (personifikovaným Postem, který začíná 40 dní před Velikonocemi). Nakonec je Massopust odsouzen, umírá a je pohřben. Text je žánrově synkretický, obsahu-je exempla, přísloví i hovorové obraty, takže vstupuje do kontextu mravoučného i zábavného.

Všetýčka, devátý syn Massopustův

Všetečného toho ďáblíka urodila Pejcha v ráji, pod tím stromem, kterýž uprostřed ráje byl. S nímž se hned Eva, naše první matka, seznámila a on ji také hned od Boha k otci svému odvedl. Nebo když se byl sám ďábel v osobě hada s Evou v rozmlouvání dal a otázal se jí, proč by jim přikázal Bůh, aby z každého dřeva rajského nejedli, odpověděla jemu Eva: Ovoce (prý) z dříví, kteráž jsou v ráji, jíme: než ovoce z dřeva, kteréž jest pro-střed ráje, přikázal nám Bůh, abychom nejedli ani se ho dotýkali, abychom snad neze-mřeli. Kteréžto slovo (snad) poněkud jako o pohrůžce Boží pochybující jakž tento ďáb-lík Všetýčka uchytil, tak se mezi to vpletl a po něm do srdce Evinýho se vloudil. A to co k ní dále ďábel mluvil, víc a víc v srdci oslazoval, pěkná jablka, krásná ta slova, důstojnost božství a dobrého i zlého dokonalou známost podpaloval, před oči namítal a schvalo-val. Až ona ustrnuvši na tom a chtějí býti bohyní, povolila Všetýčkovi a pohleděla na dře-vo, a uzřela, že by bylo dobré ovoce dřeva k jídlu, očima pěkné, na pohledění rozkošné a k okušení chutné (poněvadž by rozumné činilo), i vzala ovoce a jedla etc. Teď pohleď-te, jaká jedovatá a smrtedlná moc tohoto ďáblíka všetečného jest, z jehožto vnady Eva, první svatá a nevinná a Bohu milá, nejprv jsouc vyvedena z poslušnosti hlasu Pána Boha stvořitele svého, hned vzhledla na věc nenáležitou a zapověděnou. Potom to pohledění vzbudilo v ní chut k koštování. To vztáhlo ruce k vzetí jablka, kteréž jakž všetečně vza-la, okusila a jedla: a běžíc k Adamovi, také s ochotností mu podala, aby jedl, chtějí aby on také Bohem byl. Adam pak tomu Všetýčkovi věře, že tak bude, také okusil a jedl. I otev-řiny jsou (prý) hned obou dvou oči, a poznali, že skrz to všetečné okušení upadli v hněv Boží a pokutu věčného zlořečení a přes to ještě byli z ráje vyhnáni.

Od kteréžto hodiny tento ďáblík takový býti nepřestává, všudy, kde může, v nenáleži-té věci skrze kohožkoli se plichtí, toliko aby při nich tak mnoho jako při Adamovi a Evě mohl provést. Což nevelmi zle se jemu vedlo a vede, Bůh pak zase též takový býti nepře-stává k němu i k těm, kteříž se ním spravují, aby jích bez pokuty nenechával.

Pošetřmež tehdy toho poněkud, jak tento Všetýčka skrz své jedovaté vnady lidi umí od Boha, od počestnosti, od studu, a tak dále odvozovati a v hříchy proti Bohu i vlastnímu svědomí uvozovati, a jak takové zase Bůh umí pokutovati a trestati.

Jakž bylo po potopě světa a on zachován byl s Noelem v korábě, tak se hned Cháma syna Noelova přichytil a v hřích i pokutu hroznou ho uvedl. O kdyby byl Noel tohoto ďáblíka všetečného z korábu vystrčil, aby se byl také s jinými utopil, co by byl dobře sobě i Chámovi synu svému posloužil. Píše se pak o tom Noelovi, že byl muž spravedlivý a dokonalý mezi národy svými a chodil s Bohem, kterýž pro upřímnost srdce k Bohu a velikost víry v to zaslíbené pozeňvané semeno ženy, kteréž mělo potříti hlavu pekelního hada ďábla, došel toho příjmu, že ho svatý Petr kazatelem Božské spravedlnosti jmenuje, čímž Písmo svaté žádného z patryarchův neozdobuje. Ten měl tři syny, bezpochyby ve vši pobožnosti hned od dětinství zvedené. Čehož jest tento důvod: kdyby byli synové jeho (mezi nimiž nejmladší byl Chám) upřímní k Bohu, a svatí jako Noel otec jejich nebyli, to jest věc jistá, že by jim byl Bůh do korábu vjíti nedopustil. Nu, jakž jest pak koli, že Chám rovně jako bratří jeho starší velikou svatostí života ozdoben byl: poněvadž před tak hroznou a strašlivou pokutou Boží více než celý rok na vodách se vzášeť, sem i tam zmítati a zhola uprostřed stínu smrti, kteráž se jim ustavičně před očima točila, živ býti mohl: však nic méně tento vtělený ďáblík Všetýčka v něm se kryl a tajil, a když času příhodného a příčiny ukázaní skrz něho mistrovství svého dočkal, hned s tím neprodléval a Cháma sobě povlovného ponukl k tomu, že pojednou ze vši bázně Boží, z počestnosti, dobrých mravův i studu vypadl. [...]

Artykul pátý, o soudu Massopusta s Quadragesimou a vajpovědi, kteráž se mezi nima stala

Toho též také tento Massopust skusil, co jest bez příčiny zjitřovati štěstí a ledacos bezpotřebně, zvláště na lehkost a škodu jiným, před sebe brati. Fortuna zajisté jest jako sklo, kteréž když se nejvíce zdá blyštět, rádo se rozskočí. Z čehož mnohdykrát se přihází, že jako kdyby někdo připravil jinému nádobu jedu k otrávení, potom zapomena, sám by to náhodou vypil: aneb jako když někdo vykopá jámu, do níž by chtěl aby nepřítel jeho potmě upadl, a on zapomena na to, někdy jda tou cestou, sám by do ní upadl: Tak, věřte mi, praví svatý Augustýn, buďte tím jisti a šetřte toho pilně, že každý takový všetečný Soběhrd prvé sám sobě než jinému škodí. Jest zajisté takové zlobivé předsevzetí jako oheň. Nebo chce-li kdo nětco zapáliti, musí prvé nětco, což by hořelo, v rukou míti, nebude-li hořeti, nezapálí. Máš-li svíčku a tu chceš k nětčemu přistrčiti, aby zapálil, musíť svíce, kterouž chceš k nětčemu přistrčiti, prvé hořeti, aby to, což chceš, zapáliti aneb osvítiti mohl. Tak mysl zlobivá k školení jiným nepochází než z myslí pyšné, mnohdykrát nějakým štěstím popuzené. Komu tehdy může prvé škoditi, než tomu, čí jest? Ač pak koli i to se spravedlivým usouzením Božím stává, že může to býti, aby mysl zlobivá a pyšná ne každému, jak by člověk chtěl, škodila, však aby jemu samému neškodila, jest-liže ne před lidmi, ale před Bohem to nijakž býti nemůže. To svatý Augustýn.

Skusil toho (pravím) všeho Massopust. Neb jsa on též v krátkém času (jakž napřed povědíno) štěstím velikým pozdvížen, popnul výše a koupil sobě erb, pro svou i rodu svého poctivost, a psal se pan Karnavál z Koblihovic, neb se již za prvnější příjmení i obyčeje, v nichž rostl, i za chudé přátely hanbil, neb obyčejně *Honores mutant mores, sed raro in meliores*. Tak tento vida, že byl mezi jinými stavy na slovo vzat, a kam se obrátil, s vděčností přijímán, hned z toho (jako jiní) počal býti pyšný a jinými pohrzeti a potřásati se nad mnohými, zvláště pak nad nějakým dobrým člověkem Quadragesi-

mou, o němž všelijak uklady obmajšlel, kterak by ho z světa svedl: z příčiny té, že každého roku svým časem Karnaválovi v jeho kratochvilech překážku činil. Což sobě Karnavál za hanbu a zlehčení sebe i svého rodu pokládal. Protož jsa hněvem a pejkou popuzen, umínil se vypraviti do Říma a tam před nejvyšším biskupem římským na téhož Quadragesimu (neb odtud byl rodem) žalovati a v nějakou lehkost i těžkost ho uvesti. Ale někteří z přátel jeho neradili mu k tomu, vědouce, že spíše sobě sám nějaký posměch a strach těžkosti uhoní, než aby tam měl Quadragesimu zlehčiti. Zvláště pak jeden jeho věrný přítel, kterýž mu upřímně dobrého přál, odvedv se s ním soukromí, mnohé potřebné věci předkládal, navrhuje mu i to: Zdaliž nevíš, že ten za moudrého muže bývá počten, kterýž nic všetečně o své ujmě nečiní, ale prvé všeho bedlivě pováží a radu od jiných bere, než by se v nětco zapletl, z čehož by potom těžce se mohl vyplesti. Z čehož já soudím, že ono zlaté povědění buďto *Appollina Pythia*, aneb některého jiného moudrého člověka, dobře sebe znajícího, a z toho s touž sentencí se všemi vůbec se zdělujícího aneb jakýmž pak koli jiným způsobem mezi nás přišlo: aby nejprv sám sebe člověk poznal a nad sebou měl za vladaře mysl zdravou, a nebál se oblíbiti těch věcí, kteréž z ctnosti a pravdy jdou, jichž se mnozí bojí, a nevydával se všetečně v to, což jiným všetyčkům posměch, škodu a hanbu přineslo. [...]

Karnavál pak vzpoléhaje na své bohatství a štěstí, rady toho dobrého přítele ani jiných nechtěl poslechnouti, ale nashromáždív mnoho zlata a stříbra, předsed do Říma jel. Kdež mimo naději dosti přátel nalezl, zvláště těch, kteříž byli z rodu a čeledi jeho a kteříž téhož pana Quadragesimu v veliké nenávisti mají. Neb když jeho správa a panování přichází, příliš jim obroku ujímá, za kteroužto příčinou rádi se přáteli svému starodávnickému Karnaválovi propůjčili, a jeho při (jako v krajině neznámé) vyvesti slibivše, před stolicí nejvyššího biskupa s ním šli. Mezi nimiž byl *procurator Philargyrus ab aurea rupe*. Jiní pak s ním *advocati*, *doctor Crassus ex monte Veneris*. Item, pan Wildpret z Grinwaldu. Pan Marcipán z Cukrperku. Pan Svítek z Putrsfeldu. Pan Paštéta z Dykštajna, s jinými znamenitými lidmi. Kteříž vyrozuměvše žádosti jeho, dotčenému prokurátorovi poručili mluvit v tento smysl.

Poněvadž žádnému člověku povlovná audyenci před stolicí vašeho důstojenství, nejsvětější Otče, nemá zahájena býti, a pokudž víme, nebyla, protož tento vysoce vznesený *eques auratus*, pan Karnavál, v též důvěrnosti před svatost vaši předstupuje, a za touž povlovnou audienci s tím i za ochranu žádá. Předně pak žádá za spravedlnost, kteréž poněvadž všickni soudcové kdežkoli povinni jsou žádajícímu, pokudž spravedlivé a náležité jest, udělovati. Mnohem více Svatost vaše, jsa *vicarius* najspravedlivějšího soudce Krysta zde na zemi, v tom se jemu volní najíti dáti jste povinni. Zvláště poněvadž za věc slušnou a sobě potřebnou žádati míní. Ale poněvadž soud od pŕuhonu začítí se má, tento pan Karnavál žádá, aby skrze pŕuhon k tomuto právu Svatosti vaší Quadragesima odporník a škŕudce jeho pohnán byl.

Šimon Lomnický z Budče

KUPIDOVA STŘELA

(1590)

Moralizující spis z cyklu autorových mravněvychovných próz, které tematizují sedm hlavních hříchů, je věnován rozmanitým podobám smilstva. Text je proložen řadou exempel, jež tvoří důležitý kompoziční prostředek díla. Patrná je záliba v expresivním, až naturalistickém líčení a hojné užívání přísloví, rčení či slovních hříček. Dílo svým charakterem předjímá barokní homiletické spisy; lze ho řadit k humanistickému manýrismu.

VI. O sodomském hanebném hříchu, kterýž jest proti přirození, nad nějž v světě žádného ohavnějšího a těžšího není, skrze kterýž se děje Pánu Bohu veliká potupa a přirozené náklonnosti přestoupení

O sodomských hříšnicích

Tuto by se pak o tom psáti mělo, co jest to hřích sodomský a kterak se kdy, kde, jak a od koho vykonává. Ale ostejchám se a nebudu tuto všeho psáti, toliko střídmě o některých způsobích chci zmínku učiniti, a to proto, aby ti, kdož toho ještě neznají a vědomosti žádné o tom hříchu nemají, spíše se mu, jakž vejš dotknuto, než čistotě a svaté zdrželivosti nenaučili a na tom se (zvláště stav nevinnej) neuráželi. Kdo má pak uši k slyšení, slyš. Dosti jest upřímnému a pobožnému čtenáři mínění mých slov porozuměti aneb jakž příslovně říkáme: Moudrému člověku nětco napověda, ostatku se můž vtípniti. Toto pak navrhuji a pravím, kterak (ach nastojte) ohavné nešlechtnosti smilní a chlipní lidé činí. Ó jak bezbožní oučinkové v tajných a skrytých a tmavých místech se dějí a provozují. Ach jak řídci se z nás manželé nacházejí, kteří bychom neposkrvněné lože zachovali a v tom svatém stavu manželském tak, jakž sluší a náleží, se chovali a jak místa a způsobu, tak také i času, počestnosti a řádu a jiných cirkumstancí ušetřovali. Ale ó zlořečená chlipnosti, tak jsi již všecken svět téměř nakazila, že pohříchu sotva z tisíce jednoho stydlivého, pobožného a zdrželivého můžeme najíti manžela. Již se plní proroka Johele tato řeč, která se také na zhovadilé manžely obrátiti můž: Shnila jsou (prej) hovada v lejně svém. Protož dí jeden filozof, že smilníci přirovnávají se k kozlům, kteříž pro svou chlipnost vždycky smrdí a hnijí. Jak by se pak ohyzdné sodomské smilstvo velice Pánu Bohu nelíbilo a v ohyzdnosti bylo, z tohoto příkladu jedenkaždý tomu porozumí. V jedné krajině, kteráž slove Tyrská, bydleli lidé velmi náramně smilní, pro jejichžto nešlechtnosti a hříchy dopustil na ně Pán Buoh hrozné zemětřesení, takže se ta země otevřela a ty hanebné nešlechtníky zaživa pozřela. Když pak bylo nazejtří, někteří lidé tudy jdouce a viděvše tu vodu, kde prvé země byla, pohlídli do ní i viděli ty zlořečené a nešťastné lidi, muže i ženy nahé spolu na hromadě spojené tak ležeti, jakž tehdaž byli, když ten nešlechtný skutek činili a jsouc v tom zastížení zahynuli. A to proto Pán Buoh na ně dopustil, aby tudy i jiným hříšníkům, smilníkům, sodomářům etc. vejstrahu dal a tím okázal, že se mu velice ten hanebný hřích a taková nešlechtnost nelíbí. Ano se toho hanebného hříchu sodomského i ďáblové ostejchají a hrozí, jakož příklad tento ukazuje. Žena jedna na loži svém ležíc sama s sebou sodomsky hřešila i slyšela ďábla, an se jí mezi stěnami ozval a plival, řka: Pfi, pfi, pfi; čehož ona ulekši se k zpovědi běžela a příkré pokání, jináč ještě, než jí uloženo bylo, za ten hřích činila. Jiná také žena v tom hanebném hříchu umřela

a pohřbena jsouc, hned té noci nějaká černá svině s sedmi prasaty kdes se tu vzala, z hrobu tělo její vyryla, oudy její všechny roztrhala a střeva porůznu žalostivě rozvláčela. Potom pak ta svině hned zmizela a veliký smrad po sobě tu zůstavila.

Nějaký též sodomář, jsa tím nešlechtným činem vinen, šedv přes zelenou louku, tráva pod jeho nohami uschla, jako by od ohně spalená byla, takže všechny šlápěje jeho bylo znáti, kterýž potom, jak nešlechtně živ byl, tak také bídne a mizerně zahynul. [...]

První přijímá jeho sodomský hřích, a to proto, jakž veš dotknuto, že Lot vida, an jeho sousedé, sodomští měšťané, chtěli takovou nešlechtnost s anjely, kteří v domě jeho pohostinu v způsobu mládencův byli, páchat a je poškrvniti, chtěl raději vydati dvě dcerky své, kteréž ještě muže nepoznaly, aby jich podlé líbosti požívali, jen aby tak zlořečeného hříchu nečinili a se nedopouštěli. A jiný k tomu podobný příklad také veš obšírněji položen o onom starci, který přijal k sobě do hospody jednoho levitu s manželkou jeho, kteréhož chtěli synové Benjaminovi poškrvniti. Ten pak starec chtěl také raději dcerku svou pannu s manželkou levitovou jim vyvesti, aby jich ponížili, toliko aby té hanebnosti s mužem nečinili. A tak hle pravím, ten hřích proto sodomský a gomorský sluje, že obyvatelé Sodomy a Gomory jej začali, páchali a provozovali. [...]

První způsob samého sebe poškrvnění, z kteréhožto hříchu apoštol trestal římskou obec a psal o takových, řka: Protož vydal je Buoh skrze žádosti srdce jejich v nečistotu, aby uvedli hanbu na svá těla vespolek. A jinde pověděl, že taková *molles* království Božího nedojdou. Pro kterýžto hřích zabit od Pána Boha onen Ona, syn Judův, že símě hanebně mařil a věc hanebnou učinil.

Druhý způsob téhož hříchu hanebného proti přirození jest mužského pohlaví jako ženy užívání, čehož bych rád zatajil, kdyby o tom Zákon mlčel. Neb sám Pán Bůh pod hrdlem zapovídá ráci takové neřádné scházení, řka: Kterýkoli pohlaví mužského sšel by se obyčejem ženským s pohlavím mužským, oba dva hanebnost spáchali, a protože oba dva ať smrti umrou, krev jejich budiž na ně. O kterémžto hanebném hříchu slyšte div, který se přitrefil *beato Jacobo de Machia*. V městě *Asculana* nějaký sodomář namluvil sobě jednoho mládence k takovému hříchu a prsten mu za to na jeho ruku dal, kteréhož prstenu nemohl nikterak dolů z svého prstu snít. Protož ten mládenec přivezen k jmenovanému blaženému *Jacobo de Machia* a s pláčem mu všechny věci vypravoval, jemužto on přepodivně takový prsten beze vší bolesti z jeho prstu sňal. A potom na kázání přede všemi lidmi jej okázal a vzhůru v povětří nim vrhl, řka: *O Deus, accipe confusionem fidei tuae*. Vezmi pryč, ó Pane Bože (totiž tento prsten), jenž jest veliká potupa víry svaté tvé. A tak nikdá více od té doby od žádného nebyl spatřen ani nalezen. [...]

Čtvrtý způsob téhož hříchu jest hovadnost, totiž když s němými a nerozumnými hovady děje se hanebné scházení, nad kterýžto hřích žádného těžšího není, převyšuje jiné všechny hříchy, kteří jsou proti přirození. Sám Pán Bůh takový hřích zapovídá, řka: S žádným hovadem nebudeš obývati, aniž se s ním poškrvniš. Žena nebudeť obývati s hovadem, aniž se s ním spojí, nebo to ohavnost hanebná jest. Nechci tuto hanby otcův svatých odkrývati a toho jistiti, jakž *glosa* vykládá, že by bratří Jozefovi, pasouce stádo, tím hříchem vinni býti měli, podlé toho Písma, že Jozef jsa v šestnácti letech, pasa stádo s bratřími svými, žaloval na ně otci svému pro hřích nejhorší, leč by někdo ten hřích nejhorší nějaký jiný mínil a jinač jej nežli *glosa* vykládal. Zjevněť jest pak Písmo, že Pán Buoh prikázal takové v zákoně, buď muž neb žena, zamordovati, tak aby krev jejich byla na ně.

Ó nastojte, kdyby hovada nemá a nerozumná mluvíti uměla, jistě že by k takovému hovadskému člověku takto promluvila: *Homo factus es, sicut unus ex nobis*. Ó človče, učiněn jsi hovado, jako které z nás. Z takového hříchu hanebného a sodomského

smilstva rodí se obyčejně synové zpotvořili a bývají porodové potvorní, jakž jeden učitel píše, že v nějaké zemi jedna žena porodila syna, kterýž měl beraní hlavu. Item v slovanské zemi jedna mladice porodila půl člověka a půl vola. V vlaské zemi, v krajině, která slove *Salerna*, jedna svině když se oprasila, půl vepře a půl člověka měla. A v městě Medyolanu jednoho člověka, kterýž s hovadem obehval, oblekše ho do kůže hovadské upálili, a minulého roku vosmdesátého devátého na Moravě v Dačicích též jednomu sodomáři tak učinili a s kravou ho upálili. V jiné opět krajině když nějaká žena porodila velmi jakous hroznou potvoru, znamenitý se strhl přívál a dešť a trval za mnoho dní dotud, dokudž takového zpotvořilého porodu nepohřbili. V Němcích jedna koza porodila dítě, které mělo kozí nohy a ostatek těla jako jiný člověk. Našel se nějaký pastýř a bylo na něj to vskutku uznáno, že s tou kozou hanebnost smilnou páchal a s ní obehval. A co potřebí více v Němcích, v dalekých krajinách a zemích takové zpotvořilé porody vyhledavati, zdáží doma v Čechách, v naší vlasti u nás aneb blíž našich sousedů nemůžeme toho netoliko vidati, ale i rukami makati, jací přepodivní a zpotvořili porodové častokráte z té hanebné, smilné chlípnosti a žádosti nám k vejstraze a k potupě takového proti přirození mrzutého hříchu se rodí. [...]

Šestý způsob téhož hříchu slove zpotvořilost, a to v tom, když muž zachovává místo manželské, však nezachovává náležitý způsobu neb pořádku, kladouc se tu, kde by měla žena býti, a žena tu, kde by měl býti muž. A to jest jakas mrzutá, zpotvořilá a neslušná věc, rovně jako by kostel postaven byl na zvonici aneb některý duom obrácen byl dolů makovicí. Protož svatý Augustýn hyzdě takový neřád a převrácený pořádek, pověděl:

Valde detestabile est mulier accincta gladio, vir fuso.

Velmi věc jestiť ohavná,
proklatá, také nemravná,
když se žena drží meče,
muž přede a ona seče.

Ó nastojte, kolik mužů, kolik manželek takových by se našlo, že takové nešlechtné mrzkosti páší, ale snad takoví někde jsou tam daleko, za Červeným mořem, a ne v této křesťanské české zemi naší.

Bartoloměj Paprocký z Hlohol

TŘINÁCTE TABULÍ VĚKU LIDSKÉHO

(1601)

Dílo s výrazně moralizujícím akcentem je rozděleno ve své první části do třinácti kapitol („tabulí“), jež reprezentují jednotlivé části lidského života – počíná se nemluvnětem, přes sedmiletého chlapce, mládež, člověka třicetiletého atd., končí se člověkem devadesátiletým. Nejrozsáhlejší je poslední „tabule“, v níž se Paprocký zabývá smrtí a náležitostmi s ní spojenými. Druhou část textu knihy, členěnou již na běžné kapitoly, pak tvoří „několik příkladuov ex illustribus miraculis vybraných“, což jsou moralizující exempla týkající se většinou neobyčejných situací, jež zažívají umírající nebo pozůstalí, s důrazem na možnost spásy hříšné duše v posledních dnech života či dokonce po smrti.

Text je hojně prokládán latinskými citáty z Bible a církevních otců. Zvláště v druhé části knihy je autorovo líčení značně expresivní, projevuje se zde také rétoričnost a slohový synkretismus.

První tabule věku lidského, jenž jest narození člověka

Znáť, že se člověk ne na rozkoš rodí, neb plačícího máť na svět plodí.

Dva je vinen člověk nevinný a v nově narozený, ne z provinění svého, ale z provinění prvních rodičů svých, Adama a Evy, a pláčem takovým přivozuje k tomu Stvořiteli svého, že pro nevinnost a pokoru takovou anděly své, ježto před trůnem jeho svatým stojí, na stráž jemu posílá ráčí, kteříž jeho ostríhají a chrání, a v pláči tom, jako i jiného každého člověka hříšného, veliké mají oblíbení, jaký vypravuje svatý Bernard v jednom kázání svém, takto říká: *Delitiae sunt angelorum lacrymae nostrae, et delectabile lacrymae poenitentis*¹. Jistě jest dobrotivý a milosrdný pán, kterýž pro zkrocení hněvu svého dáti to ráčil přirození lidskému, že pláčem lidským zkrocen býti může. Protož o něm napsal svatý Jeroným. Naučilo se tomu přirození lidské, a protož přicházejícího na svět k tomu ponouká, aby plakal a volal tím pláčem nevinným k Pánu, kterýž by ho vzal pod svou ochranu, což snadně při něm obdrží, ukážeť jemu milost a lásku, neb *innocens est manibus et mundo corde*², snadně obdrží *miser ricordiam a Deo salutari suo*³, jakž David v Žalmu 23. napsal.

Vědomá pak věc jest, že netoliko věk ten pláčem milost u Pána sobě objednáva, ale i jiní: pláčem Petr dosáhl lásky při Pánu, *Petrum ter negantem, amarae in locum restituere lacrymae*⁴, dí svatý Bernart. Nedokládá více Písmo, pláč toliko jeho připomíná, jakž poznamenal svatý Ambrož super Lucam lib. 9, řka: *Lachrymas Petri lego, satisfactionem non lego, sed quod defendi non potest, ablui potest*⁵. Z čehož porozuměti sluší, že pláč z skroušeného srdce pocházející, smejvá hřích, kterýž vyjeviti člověk se otejechá. Což

1 Potěšení andělů jsou naše slzy, radosti jsou slzy kajícího.

2 Nevinný a čistého srdce.

3 Milost od Boha.

4 Petra, který třikrát zapřel, získaly zpět hořké slzy.

5 O slzách Petrových čtu, o jeho ospravedlnění nikoli, ale čemu se nedá zabránit, může být prominuto.

i patrnější jest z slov téhož doktora takto znějících: *Lavant lachrymae delictum, quod voce pudor est dicere vel confiteri, lachrymae veniam non postulant, sed merentur*⁶. A tu se podiviti náleží obyčejí tomu starožitnému, kterýž někdy byl mezi lidmi, totiž že při narození děťátka jednoho každého plakávali a kvílili, z příčiny té, že se narodilo k všelijakým ouzkostem a bídám, jichžto již oni byli okusili. Naproti tomu dosti opatrně při pohřebích dobré vůle a svatby s plesáním vykonávali, jako by tím znáti dali, že se z toho radují, že ten člověk umrlý již zbyl všech starostí a dosáhl věčného pokoje v nebeském království.

Třetí tabule věku lidského, když totižto již mládež k výrostu přichází

Čím navře hrnec v nově kupovaný, tím bude zapáchat potřebovaný.

Krátký verš, ale potřebuje uvážení velikého. Konečněť potřebí mládeži dobrých mravův následovat, tak aby jim dobré obyčaje i v přirození obrácené byly, neb nenadarmo Cicero mluví: *quemadmodum corpus medicina, sic animus doctrina curat*⁷. Potřebí bráti příklady oněch dávných mužův a slavných, v nichž ctnost místo měla, a z jejich naučení a rady potřebí mládež vyučovati. Demetria Phalerea rada jest v tom taková, muže toho, kterýž z učení Theoffrasta k té vyvešnosti přišel, aby rodičové mládencův vysokomyslnost na uzdě pozdržovali, řkouce: *Adolescentum fastuosorum sublimitas in educatione amputetur*⁸, poněvadž jak onen poeta napsal: *Quo semelest imbuta recens servabit odorem. Testa diu*⁹. Čemu mladost přivykne, téhož se i na potomné časy držeti bude. Nepotřebíť tu velké míti vzezření na bohatství a statky široké, dostane bohatství ten, kterýž vychován ctnostně, a všem dobrým způsobům vyučen jest, jakož moudře o tom napsal Cicero. [...]

Tabule čtvrtá věku lidského, kteráž se nápodobně na mládež vztahuje

Chť aby mladost neměla radosti, rok bez podletí žádáš viděti.

Obyčejná věc jest, popustiti trochu uzdy mládeži již tak podrostlé, tak aby užívala svého věku tom ve vši uctivosti a beze škody, což opatrně rodičové a poručníci dopouštějí, poněvadž jako věk starý má své obyčaje, tak i mladý přidržuje se způsobův sobě příslušejících, a dobře Cicero pověděl: *Omnia aliorum causa generata sunt, ut fruges atque fructus quos terra gignit, animatum causa: Animantes autem hominum, ut equum vehendi causa, arandi bovem, venandi et custodiendi canem; ipse autem homo ortus est ad mundum contemplandum et imitandum*¹⁰. Z té příčiny haněl Diogenes Megarenský, kteříž příkře syny své vychovávali. [...] Nepotřebná jest taková přísnost, nechť má nějaké místo ta mladosti veselá svývolnost, nechť užívá na čas své radosti, však se vši poctivosti. Nepotřebíť schovávat zbraně, aby s ní neměla sobě pošermiclovati, ale ne všetečně, ne ze zlosti a z zoufalství, což dobře Pericles Atheniinský vysvětluje.

Tabule pátá věku lidského, když již totito jistým způsobem život svůj výsti miní

Všickni myslivci na tom bídém světě, možnější vždycky nuznějšího hněte.

6 Slzy smývají hřích, který se (člověk) stydí nahlas říct nebo vyznat, slzy milost nežádají, ale zaslужují.

7 Tak jako tělo lék, tak duši učení léčí.

8 Povýšenost pyšných mladíků se odstraní výchovou.

9 Jakou vůni je jednou naplněn nový (hrnec), tu si uchová.

10 Každý byl stvořen z jiné příčiny; jako plody a úroda, kterou dává země, kvůli živočichům, živočichové kvůli lidem, kůň k tahu, vůl k orbě, pes k lovu a hlídání; jedině člověk je zrozen k tomu, aby přemýšlel o světě a napodoboval jej.

Po vykonání dvadcti let mládence věku, divné myslivosti v hlavě jeho panují, potahuje ho k sobě Venus, kteréžto hlasu potřeba neslyšeti, neb ona jest *mater malorum omnium, cuius blanditiis corrumpuntur quae natura bona sunt*¹¹, jejížto hlasem *capuntur homines*, jakž praví Cato maior, *ut pisces homo*, a jsouce tak od ní zachvácení, *nihil altum, nihil magnificium ac divinum suspicere possunt, nam suas omnes cogitationes abiecerunt in rem tam humilem et tam contemptam*¹². Cic. in Lelio. Stojí z druhé strany jiné *cupiditates*, kteréž téhož k sobě lákají a loudí, ale šťastný jest ten, kterýž z těch všech sídel vychází, a každému jich se štítiti přísluší. [...]

II. část díla:

Zle bez pořádku Církve svaté pustiti je člověku na onen svět, na čež povím příklad tento.

Jeptiška jedna, chovajíc se v klášteře nenáležitě, měla plod v životě svém, a obávaje se pokuty a kárání zjevného, dítě ono po tichu potratila, a brzo potom těžce se roznemohla. Učinila zpověď z hříchů svých, ale ten zatajila, a tak umřela. Za kteréžto duši když se jedna z jeptišek modlila, ukázala se jí, majíc na rukách dítě ohněm hořící, a vyznala před ní hřích svůj, řkauce: „To jsem dítě porodila, a je jsem zamordovala, a proto je s těžkým trápením nositi musím bez přestání a oheň ten přeukrutně mne pálí. Kdybych byla toho hříchu za živobyť před knězem netajila, obdržela bych byla milost a lásku před obličejem Božským“; a s tím zmizela. [...]

Umí Satan chytře s tím zacházet, aby člověka co nejrychleji i v nejmenším hříchu z světa zachvátil bez zpovědi, a po smrti aby nad ním vždy nějakého práva a vrchnosti užil.

¹¹ Matka všeho zla, jejími lichotkami se kazí, co bylo od přírody dobré.

¹² Ničeho vysokého, velkolepého ani božského si nemohou vážit, neboť všechny své myšlenky vrhají k věcem tak nízkým a opovržlivým.

Matouš Konečný

THEATRUM DIVINUM,

to jest Divadlo boží, Anjelům i lidem žádostivé, v spatřování divného Skutku Božího, všeho Světa Stvoření, co v který den a proč jest učiněno, i jaké naučení z kterého Stvoření má býti bráno, podle svatých Písem světle vypsáno...

(1616)

Spis je rozdělen do osmi kapitol. Po počátečním „sumovním vypsání všeho světa stvoření“, obsahujícím autorovy úvahy o moudrém skutku všemohoucího Boha, následuje sedm oddílů, z nichž každý odpovídá jednomu z dnů biblického stvoření světa. Konečný je velmi pečlivým pozorovatelem zvláště přírody a zeměpisných údajů. Tato až encyklopedická snaha o zachycení přírodního řádu viditelného světa je nepochybným produktem autora humanistického vzdělání. Poslední kapitola pojednává o člověku, jenž je vyvýšen nad všechny tvory a navíc obdařen duší, rozumem a potřebou uctívání Boha, k jehož obrazu byl stvořen. Především se mu však dostává výsostného daru spásy prostřednictvím Kristova přijetí lidské přirozenosti. Dílo se řadí k dobově oblíbeným „theatrům“, v tomto případě se však jedná o „divadlo“, v němž je každá jeho část zcela smysluplná a Bohem dokonale uspořádaná.

O moci a síle andělů zlých

Ačkoli veliká jest Satanova moc a síla, pokudž jemu Bůh dopouští prokazovati jí, avšak není již sobě volná, aby činil ďábel, co by kdy chtěl, ale vůlí a mocí Boží moc ďáblova jest svázaná, pročež někdy o něm Písmo mluví, že jest svázaný, někdy rozvázaný, někdy mocné dílo v synech nedověry dělající, někdy dolů s nebe padající. Někdy lidi, aby je pokoušel, někdy hovádka, aby do nich vcházel, sobě na Bohu vyprošuje, a nic více nemůže, než co a pokud jemu Bůh dopouští a vyměřuje. Čehož důvod při Jobovi, nic prvé nemohl rád chtěje, až Hospodin řekl: Aj, cožkoli má, budiž v moci tvé, toliko na něj nevztahuj ruky své. A tutoť posouditi sluší.

I. Při kterých věcech ďábel moc svou provozuje.

II. Proč Pán Bůh dopouští, aby ďábel moc svou provodil.

Při těchto věcech Satan moc svou ukazuje.

I. Při duši a srdci člověka jako Saule kormoutil a nepokojil v mysli a srdci jeho. Davida ponukl v srdci a mysli ku počítání lidu. Jidášovi vnukl v srdce, aby zradil Krista, a Ananiášovi svatý Petr dí, proč satan naplnil srdce tvé, aby lhal Duchu svatému. Apoštoly ponukl, aby se o přednost i s svárem nesnadnili. Ačkoli pak i zlých i dobrých pokouší a vnuká zlé věci, však vlastně v synech zpourey dělá dílo své mocně k jejich zlému vždycky. Svatým pak Bůh k dobrému i to obracel, a jich v pokušeních ani v pádích a pokleskách neopouštěl, ani v moc ďáblu, z strany duše a spasení, nevydával, nýbrž mocí a silou svou svatým svým, jakkoli s přirozením hříšným a mnohým mdlobám poddaným, pod nohy jejich Satana poddával a potíral, což posavád při věřících činí.

II. Při těle lidském i hovádce, o čemž mnoho důvodů, jako těla Kristova se dotýkal a je v rychlosti na chrám i na horu vysokou vynesl. Ďábelníci také bývali mnozí, v jejichž

těla ďábel se uvazoval, takové ďábelství bylo němé, kteréž Kristus Pán vyvrhl. Též v Marii Magdaléně sedmero bylo, a mnoho tisíc jich do vepřů gadarenských vešlo.

O mámení ďábelském

III. O kouzlech, pověrách a čarodějnictví

Mámení ďábelská ze všech nejškodlivější a nejchytřejší jsou, kteráž se dějí skrze rozličné pověry, kouzly a čarodějnictví, a ta Pán Bůh zejména vyčítaje lidu svému, tuze je zapověditi ráčil, řka: Nebude nalezen v tobě ani věstec, ani planetník, ani čarodějník, ani kouzelník, ani losník, ani zaklínač, ani hadač, ani černokněžník. V kteréžto záповědi své Pán Bůh mámení ďábelského a čarodějného osm rozdílů připomíná:

I. Věstce, II. Planetníka, III. Čarodějníka, IV. Kouzelníka, V. Losníka, VI. Zaklínače, VIII. Hadače, VIII. Černokněžníka.

I. Věstcové jsou ti, kteříž z nadšení ďáblova tajného tajné neb i budoucí věci předpovídajíce, tak se při tom opatrně mají, aby lidé tomu, že s ďáblem spolek a srozměnění mají, nevyrozuměli, nybřž že sou Boží poslové a proroci neb prorokyně, za ty je měli, jacíž mezi pohany mnozí, i v lidu židovském proti záповědi Boží se nacházeli, až i ona děvečka, kteráž svým budoucím věcí předpovídáním veliký užitek pánům svým přinášela, kteráž vidoucí Pavla a Sílu zvolala: Tito lidé jsou služebníci Boha nejvyššího, kteřížto zvěstují nám cestu spasení. A to často za mnoho dní činívala, až svatý Pavel nad ní se slitoval a ducha věští z ní vyhnal, čímž veliké nebezpečení na sebe uvedl, tak že se do žaláře dostal.

II. Planetáři jsou, kteříž z spatřování znamení nebeských planet o budoucím věcech, krajinách, královstvích, městech předpovídají, a tím mysl lidskou k pověrám schopnou od správy Boží a jí se dověřování odvodí, k věcem pak stvořeným proti Boží záповědi se obrací, ješto Pán Bůh zjevně řekl: Znamení nebeských neděste se. A ted dí: Nebudeť v tobě planetník. Item povstal-li by vprostřed tebe falešný prorok aneb snář a ukázal by tobě znamení aneb zázrak, neuposlechněš proroka toho ani snáře. Nebo byť taková i pověděli něco k pravdě podobného a něco se i stalo, tedy ani tak proti záповědi Boží nemají činiti a jim věřiti. Nebo ďábelníkům a věstcům, i pravé věci mluvícím, kázal Kristus mlčeti jako nehodným svědkům, skrze něž ďábel mluvil. Kristus Pán také proti planetářům pověděl (což se i učedníkům jeho tehdaž hodilo), není vaše věc znáti časy aneb příhodnosti časů, kteréž Otec položil do moci své.

O povětrí

V našem jazyku českém některých slov jazyků cizích (jako i toho *aër*) nemůžeme tak vlastně jedním slovem vysvětliti a vypověditi, jakž by náleželo, avšak věc sama, co se i takovými slovy míní, vysvětlena býti může jinými slovy. Ačkoli pak již napřed o větru jest povědino něco, když o živlech bylo mluveno, však poněvadž vítr a povětrí vlastní své místo má v tomto třetím nebi na obloze nebeské a v prostranství jejím nižším, tuto tedy ještě, což potřebí dotknuto bude o obojím, totiž I. o povětrí, II. o větru. Nebo jsou ty věci od sebe rozdílné.

Povětrí na tomto místě rozumí se všechna ta světlá a prohlídací prostrannost, od země vzhůru až do běhu měsíčního. Kterážto prostrannost vůkol země se otáčející na svém prostranství širokém, slove nebem prvním: To jest tedy *aër* (neb *aërea regio*), povětrná krajina a výsost prohledací všudy nad zemí vzhůru, kteráž povětrím od větríku mírného (*aura* řečeného) jmenuje se, a ten větríček všudy v té výsosti nad námi subtylně vztažený, i k nám sem na zemi dolů dosahující jest i lidem, i hovádkům i živočichům zemským,

i ptáčkům nebeským velmi věc užitečná a jako nějaká materia dýchání našeho životního od Boha stvořená, takže když toho živočich zbaven bývá, života pozbývá.

Vítr pak jest věc prudší a silnější, a někdy víceji, někdy méněji, někdy od východu, někdy od půlnoci a někdy od poledne vějící, však ne tak, že by z jistého místa nějakého pocházel, zato z původu ustavičného, poněvadž Kristus Pán dí: Vítr kam chce věje, hlas jeho slyšíš, ale nevíš, odkud přichází a kam jde, ale lidé jakž cítí, od které strany světa vítr vanouti, tak o tom i mluví, ješto sic na širokosti zemské ty strany světa národům rozdílně se trefují.

O zemětřesení

Zemětřesení jest hrozný a strašlivý Boží skutek, pohybování země na některých místech, více nebo méně podle příčin a materie k tomu způsobné, aneb samou božskou mocí stalé. Ačkoli napřed písmata jsou o zemi přivedená, že ji Pán Bůh tak stvořil, aby se nepohybovala, však to se rozumí o celé zemi. Ale zemětřesení bývá toliko po místech časy některými, když Pán Bůh ráčí skutkem tím svým předivným buď ku pokání svatému lidi probuditi, neb pokuty a trestání své před ukázati, neb svou aspoň moc božskou na osvědčení oznámiti, o čemž písmata svatá svědčí zjevně, takže žádné pochybnosti o zemětřesení není, poněvadž i zkušenosti samo začasť to lidem mluví, když se zemětřesení děje. David svatý o tom skutku Božím tak mluví: Pohnula se a zatřásla země, základové hor pohnuly se a trásly se pro rozhněvání jeho. Item vznělo hřímání tvé po obloze, blýskání osvětlovalo okřátek zemský, pohybovala se a trásla země. Item Amos praví, že prorokoval dvě léta před zemětřesením. Jaké to bylo zemětřesení a kdy? Vypravuje prorok Zachariáš: Budete utíkat, jako jste utíkali před zemětřesením za dnů Uriáše, krále judského, když přijde Hospodin, Bůh můj, a všichni svatí s ním.

O ptactvu létavém

Téhož dne pátého učiniti ráčil Pán Bůh ptactvo létavé. Nebo tak svědčí Mojžíš: Řekl jesti Bůh, vydejte vody i ptactvo křídla mající podle pokolení jeho. I viděl Bůh, že to bylo dobré. A poželal jim Bůh řka, ptactvo ať se rozmnožuje na zemi. Z kterýchžto slov tyto věci o ptactvu mají rozjímány býti.

- I. Z jaké materie sou ptáci stvořeni?
- II. V jaké rozdílnosti?
- III. K jakému užitku a cíli?
- IV. Jaké nám na sobě dává toto stvoření naučení?

Z jaké materie ptactvo jest stvořeno?

Zjevně Mojžíš píše, že ptactvo všeliké létavé rovně jako ryby a hmyz všeliký vodní z vody jest učiněno. Protož také podobnost ne jednu ptactvo k rybám má. Nebo jakož ryby v živlu subtylném, totiž v vodách byt svůj mají, tak ptactvo v povětří ještě mnohem subtylnějším se proletuje, a jakož ryby v vodě prudce běhají, tak ptáci prudce v povětří lítají. Ryby ploutve, ptáci křídla mají, ryby ploutvemi k běhu sobě pomáhají, ptáci křídly svými se k létání ponoukají. Ryby v vodě lehce se vznášejí, ptáci tolikéž lehkého a hbitého přirození jsou. A tak tedy jakž ryby, tak i ptactvo létavé jednodušnou materii mají, poněvadž z vody oboje to stvoření učiněno jest. Divný tedy nerozum jest některých, kteří v postě ryby jedí a ptactva užívati nechtí, ješto z jednoho původu a z jedné materie jsou jakž ryby, tak i ptáci. Původ ptactva Pán Bůh sám býti ráčí, jakž počátečně učiniv je pojednou mocí svou božskou, tak i potom a posavád přivlastněná ptactvu taková moc, aby jedno

každé pokolení ptačí sobě podobné množilo řádem od Boha sobě vyměřeným a pozhénáním jeho božským, o němž řekl, ptactvo ať se rozmnožuje na zemi, jakož se tak děje.

Co jest duše člověka?

Dobře pověděl Atanasius, že sou tři věci, kteréž strany podstaty své samému toliko Bohu vědomé jsou, totiž Bůh, anděl a duše člověka, protože lidem ty věci k dokonalému vysvětlení nemožné jsou. Může se pak vždy něco pověditi i o Bohu, i o andělu, i o duši člověka podle Písma svatého. Jest pak duše lidská druhá částka člověka a jeho přirození, záležející v podstatě stvořené duchovní, rozumné a nesmrtelné, kteráž ač nyní s tělem spojena jest, však i bez těla živa a svou podstatou bytná zůstává po smrti člověka a spojena bude při vzkříšení zase s svým vlastním tělem k věčné trvánlivosti a nerozdílnosti.

Jaké jsou vlastnosti duše?

Tyto nejpřednější.

I. Že duše jest podstatou duchovní. Protož také duchem jmenuje se, jako: v ruce tvé poručím ducha svého. A opět: přijmi, Pane Ježíši, ducha mého. A poněvadž Kristus Pán umíraje poručil duši Otci svému, z toho zjevné jest, že jakž pravé tělo, tak i pravou duši, a tak celé a pravé naše lidské přirození přijíti ráčil pro naše spasení.

II. Že duše člověka stvořena jest k obrazu Božímu, nebo účastna jest podobenství Božího v rozumnosti, svatosti, dobrotě, spravedlnosti, nesmrtelnosti a jiných dařích od Boha v podobnosti k obrazu Božímu přijatých, podle čehož duše člověka důstojnější jest nad všelikou jinou duši všech živočichů. Nýbrž andělskému přirození podobná a ovšem bude potom v den vzkříšení a v věčném oslavení, poněvadž Kristus Pán dí o svých vyvolených, že budou jako andělé Boží, to jest, že obraz Boží tehdy v duši naší dokonale obnoven bude, a i tělo svatosti takové důjde, aby ani Zákona hřícha v sobě nemělo, ani jiných případností zdejšího smrtelného života, pokrmů, nápojů, oděvu, manželství nepotřebovalo.

III. Že duše člověka každého jeť toliko jediná a ne více, pročez osoby lidské celé často podle počtu duší jejich byly počítány, jako že všech duší, kteréž stupovaly s Jakobem do Egypta (kromě žen synů Jakobových), bylo duší šedesáte šest. Item v korábě málo (to jest osm duší) zachováno jest v vodě. Protož to byl veliký blud pohanů a některých i židů, mezi nimiž byl Herodes a jeho uředníci, kteříž smyslili, že by člověk měl více nežli jednu duši a že by po smrti jednoho člověka do druhého některého vcházel.

Nathanaél Vodňanský z Uračova

THEATRUM MUNDI MINORIS.

ŠIROKÝ PLAC NEB ZRCADLO SVĚTA

(1605)

Adaptace francouzské předlohy spisu, jenž reprezentuje dobově oblíbený žánr usilující o zachycení světa prostřednictvím alegorického rámce (svět jako divadlo). V úvodu autor rozděluje život člověka do pěti dějství odehrávajících se symbolicky v pěti typech staveb, v nichž se ve starém Římě konala různá divadelní představení. Spis je rozčleněn do tří knih. V první knize je srovnávána nedostatečnost člověka s dovednostmi živočichů. V druhé autor nejprve probírá utrpení člověka v jednotlivých životních fázích, poté následuje popis strastí spojených s jednotlivými společenskými skupinami. Ve třetí knize se pak zaměřuje na „bídy“, které jsou společné celému lidskému rodu (např. války, mor, nemoci – včetně lásky, viz ukázka –, hlad, ale i rozdělení křesťanstva). V závěrečných kapitolách je líčena smrt (viz ukázka) a poslední soud. Obraz člověka jako naprosto nedokonalé a hříchu propadlé bytosti je v díle hluboce pesimistický. Text je proložen řadou odkazů na antické i křesťanské autority, citátů a exempl. Spis lze ideově i formálně řadit k humanistickému manýrismu.

Kapitola XVI. Miseria humana ex morbis spiritus. Šestnáctá bída lidská, z nedostatkův na mysli i rozumu porušených

Někteří vedlé své nejvyšší možnosti na to, aby milost vyzpytovali a ji pořádně, jakž sama v sobě jest, vypsati mohli, se vynasnaživše, avšak nemohše na opravdový grunt této pošetilé vzteklosti přijíti, co by byla milost, odkád pocházela a proč se tak třeští, naposledy to vyznali, že milost jest cosi místrného, kteráž se rodí v těch místech, o nichž žádný neví, a přichází z těch míst, jichžto žádný nezná, rozpaluje člověka, věděti se nemůž, čím a kterak, jakož pak chceme-li přirození našeho bedlivě povážiti, najdeme, že to, což se tuto koli oznamuje, vpravdě jest tak. Nebo popatříme-li na pošetilého milovníka způsobu fantazie, obličej, hnutí těla i mysli, se všemi jeho ztřeštěnejmi posuňky, musíme vyznati, že sme nikdá divnější proměny a směšnějšího kejklíře neviděli. Hlediž, anť časem začíná plakati, kvíliti, vzdychati a naříkati. Po malé chvíli se promění a bude studený a říká je zmrzlý, bledý a vyzáblý, jako nějaká larva, hned zase spatříš některé, zvlášť když jim na mysl přichází osoba, jižto zamilovali, anť jsou veseli, skákají, vejskají, ruce rozkládají, laškují a tak sobě provozují, že by je někdo soudil v jiný způsob proměněny býti. Některí bývají od těchto v svý fantazii rozdílní, na něž časem přicházívají tesknosti, že před lidmi na pustá místa běhají, tam se zdržují a přebývají, sami s sebou se hádají, rozprávějí, rozličné kejklzoky tropí, aby jsouce samotní, vůli svou tím volněji provozovati mohli. [...]

Mnozí na sebe berou způsob vlčí, po lesích, pustinách celé noci způsobem příšer nočních běhají, vyjí jako jiní vlci. A jakkoli tato nemoc sama v sobě jest dosti směšná a pošetilá, však nicméně časem velmi místrné posuňky s sebou přináší, jako kupříkladu: jest-li nebohý ztřeštěný frejír člověk chudý, tedy tak se tuží a v způsobu svém sobě počíná, že by pro svou nejmilejší, kdyby toho potřeba kázala, umříti, ba třeba se na kusy rozsekati dopustil. Pakli jest bohatý, tedy měšec jeho (vedlé přísloví řeckého) česenkovými vlasky,

ať nedím řemínky, bývá zavázán, a ten pro zdraví [milé] pojednou se otvírá. Jest-li lakomec, udělá z něho tato nemoc tak štědrého a zdvořilého člověka, že nejmenšího peníze, byť jej pod kůži vyřezati měl, za zdraví své nejmilejší nezatají. Pakli tato pošetilost uvozhřeného kmeta neb starce v sešlosti věku napadá, tehdy pro zdraví své milenky tak se hladí, svou šedivou bradu olověným hřebenem mladí, lysinu na hlavě vlasovými od spodku vedenými a vaječným klárem potřenými kačírky a horkým železem zkučeravými zakrejvá, viklavé zuby vonnými věcmi potírá, podkuřuje, tělo odpolu shnilé a vyzáblé drahým rouchem jako onen *Agamemnon* odívá, záponami a zlatými armpanty ozdobuje a summou v tom způsobu všechny nadepsané mladé, lakomé, bohaté a chudé *fantasty* a třeštíky převyšuje, tak velikou moc tento zlořečený a prokletý jed při lidech ztřeštěných a pošetilých provozuje. [...]

Pohledme, kterak tato jedovatá milost všechny lidi, buďteti jakéhokoli důstojenství neb povolání, kteří ní jednou nakažení bývají, přehrozně trápí a na zdraví i rozumu velice hubí. Avšak nicméně nachází se touto nemocí tak veliký počet pošetilých národův a krajin [nakažených], že kdyby věc možná byla, aby všickni ztřeštění frejji, po všem světě rozptýlení, na jeden plac shromáždění a do šlachtorduňku postaveni býti mohli, není žádného císaře, krále, knížete ani tak mocného potentáta na světě, kterej by se tak velikému počtu ztřeštěných bláznův podiviti nemusel.

Tato pak přeškodná a jedovatá nemoc jako říkáje samou navyklostí do lidí se tak hluboko vkořenila, že se nynějších časův proti ní naprosto žádného lékařství vymyslet nemůže, jakkoli mnozí učení lékaři, řečtí i arabští, své nejlepší léky a recepty na mnohých košťovávali, zdali by je aspoň tak ukrutného trápení zprostiti a ten škodlivý a neuhasitelný vnitřní plamen v nich uhasiti mohli.

Kapitola XVIII. Miseria mortis. Osmnáctá bída, z smrti časné

Ó milý Pane, po tomto boji zde na světě, v němž bídny člověk tak mnoho neřestí vystátí musí, teprva vysíláš na něj přehroznou smrt, kteráž všecko stvoření nesčíslným způsobem z tohoto světa sprovazuje, jednoho zajisté dává zimnicí, jiného rozličnými bolestmi usmrcuje, tohoto moří hladem, jiného žízní, někoho pálí ohněm, onoho topí na vodách, mnohé sprovází z světa mečem, jiné jedem, tento bývá zardoušen, onen bývá od divoké zvěři udáven a roztrhán, některý od ptactva nebeského po kusu roznešen, jedni se dostávají mořským rybám, druzí hadům a červům zemským za pokrm, a jakkoli na něj smrt ze všech strán léčky své nastřela, však s tím se vším nebohý souzený člověk neví, kdy, jakým způsobem a do jakých pletek se jí dostane. A začastý mu se i to přihází, když sobě nejbezpečnější na světě živ býti pokládá, hlediž, ať po hřbetě ke mši vandruje. A protož toto jest nade všechny strachy světa tohoto nejstrašlivější a nade všechny hrůzy nejohrovnější, když se milá duše s tělem rozlučuje, zdaliž o tom nevědí ti, kteří při smrti člověka bývají a na něho, když se s smrtí potejká a od tohoto světa odpuštění bere, patří, zdaliž člověka zdravého hrůza a strach neobkličuje pro veliké ve všech oudech a kloubích života nemocného proměny? Nebo tehdaž nohy stydnou, tvář bledne a zsiná, oči do hlavy vpadají, dásně se svírají, puls mdlobou polehoučku ustává, zuby se zatínají, duch se ukracuje, jazyk zčerná, naposledy velikou těžkostí a hrůzou smrti po všech oudech těla, obzvláštně pak po čele pot, jenž jest jisté znamení přemoženého přirození, na člověku se vyvráží.

Když pak k tomu přichází, že se duše z příbytku svého odbíráti má, tu tehdaž všechny svazky, žíly a nádoby, v nichž přirození oučinky své vykonávalo, netoliko se v kusy potrhají, ale také i zlí duchové nebohému, nanejvyšší ztrápenému člověku se ukazují, vidouce jeho poslední hodinu, práce své v ničemž nelitují, nýbrž všechny chytrosti a praktiky

na to vynakládají, nám životy naše, jako bychom vedlé vůle a příkázání Božího živi byli, na kteréž bychom víceji než na milosrdenství a zásluhy jediného Pána Boha a Vykupitele našeho Krista Ježíše spoléhali, předkládají, nemohou-li pak tím při člověku nic způsobiti, jeho předešlé vejstupky a provinění ku paměti přivozují, soudem Božím děsí, od milosrdenství a zásluhy Pána a Spasitele našeho odvozují, tudy aby jej v zoufalství uvesti mohli. A tuť již bývá ta hodina, v kteréž ďábel proti všemohoucímu Pánu Bohu opravdový boj začíná, když spasení lidskému překážku činí, jsa tehdaž mnohém srdnatější, neb o tom vejborně ví, že mu krátký čas nastává, protož se také víceji vzteká, bouří, počíná sobě rovně jako na onen čas, když Pán Kristus přistoupil k onomu ďáblem posedlému, jehož předtím nikdá tak ukrutně netrápil a nelomcoval, ani tak tuze nekřičel jako tehdaž, rozuměl zajisté tomu dobře, že z něho vystoupiti musí. [...]

Když pak člověk cíle života svého doběhl a toho přetrpkého traňku všech ouzkostí a zármutkův plného zakusil, medle kde se poděje jeho sláva? bohatství, vysokomyslnost, pejcha, nádhernost? kde zůstávají jeho slavní triumfové? kde se poděly všelijaké rozkoše? pankéty, hody, komu po sobě zanechá svatosti a moudrosti? zmizely jako stín, odpovídá David prorok v žalmu 101, odňaty jsou od nich, a jakž Izaiáš prorok dokládá v kapitole 51, jako roucho, tak shnije červ, a jako vlnu, tak zžije je mol, učiněn za loupež červům a žížalám zemským.

Ale pošetřme dále na člověka mrtvého a v hrobě odpočívajícího. Kdo jest kdy viděl ohyzdnější příšeru? Co může býti strašlivějšího a šerednějšího nad člověka mrtvého? teď vidíme, kterak jeho svatost, sláva, vyvešení, důstojenství již jest v zem obráceno, tělo jeho také mrtvé na skrovné částce země (kdež mu za živobyті veškeren svět byl těsný a ouzký) přestávati a zavděk přijíti musí.

Teď máš člověka, kteréhož za živobyті všickni milovali, velice sobě vážili, poctivosti prokazovali, před ním na kolena padali, ruce i nohy líbali, ve všem pochlebovali a jako za boha zemského ctili, anť v okamžení život jeho proměněn a tak hrozný učiněn, že mu žádný hrob (buď ten jakkoli nákladně připraven, mramorem neb alabastrem vydlážděn a jinými obrazy, malováním a klenutím ozdoben) předešlé slávy a vyvešenosti navrátiti nemůže, aby se o něm věděti nemělo, že smradlavým a nečistým hnisem zůstává.

Anobřž přichází již na něj to, o čemž Šalomoun v Knihách moudrosti v kapitole 5 napsal: Co nám prospěla pejcha neb chlouba, co nám dobrého zboží přineslo, všechny ty věci pominuly jako stín a jako rychlý posel a jako loď, ježto plyne přes prudkou vodu, jejížto cesta nemůže nalezená býti, když pomine. Tak i my narodivše se, ihned býti přestáváme a nemohli sme žádného znamení ctnosti dokázati, ale v zlobivosti naší zkažení jsme.

Nechť tedy toto bídne tělo mrtvé v prachu země jako na lůžku svém do času od Boha uloženého odpočívá. Ale pod tím nezapomínejmež se na nejhroznější, nejžalostivější a nejnebezpečnější poslední soud, jehož se královský prorok tak náramně děsil a strašil, že Boha zde na tomto světě prosil, řka:

Nevcházej v soud, ó můj Pane, s služebníkem tvým, nebo před obličejem tvým nebude spravedlivý žádný živý.

Baroko

Domáci tvorba Lyrika

Fridrich Bridel

ŽIVOT SVATÉHO IVANA

(1656)

Adaptace legendy o prvním poustevníkovi v Čechách, chorvatském kralevici Ivanovi, jenž odmítl usednout na trůn a uchýlil se do hlubokých lesů v okolí Prahy, kde jej objevil kníže Bořivoj. Toto líčení je obsaženo např. v Kronice české Václava Hájka z Libočan, odkud jej Bridel zřejmě převzal. Literární zpracování má tři verze, z nichž první byla latinská (*Vita sancti Ivani* z r. 1656), z téhož roku pak první české vydání, jež se nedochovalo, a o rok později (1657) rozšířená druhá verze. Jsou do ní vloženy především veršované pasáže, obsahující rozjímání o pomíjivosti a marnosti světa, oslavu samoty jako úkrytu před světem, touhu po nebi atd., jež lyrizují původní epické podání.

Utíkání Ivanové ode dvoru

Po vyřízení sněmu královskému synu Ivanovi lhůta propůjčená, aby si usmyslil a odpověd, zdali má být královským nápadníkem, od sebe vydal; přitom i jiné poctivé kratochvíle jemu propůjčené jsou. Mezi jinými zvolil sobě myslivost jako tu, která by jeho oumyslu nejvíce sloužila.

Pročež do lesa pospíchají myslivci, vyžlata ouprkem se valí: slovem nic opuštěno nebylo, co by k radosti nesloužilo; všecko královskému synu kvůli se strojilo, aby budoucímu králi noví dvořané, i staří se zalíbili. K tomu i den určitý s svými osudy táhl, i syn veselým se ukázav, smutku znamení na sobě znáti nedal, nýbrž vesele dvořanům a myslivcům svým pruty, háje a lesy vyměřil, kde by měli honiti; vynímaje sobě jistou stranu, na kterou žádnému z lovců nedopustil se obrátiti: s tím oumyslem, aby, když oni různě se rozběhnou a pána svého opustí, on mohl k svému předsevzetí a k zdávna žádostivému konci přijíti. I poštěstilo se, že myslivci když zvěř hledají, pána potratili: co dříve nebylo znamenáno, až když se domu s zvěří navracovali, ale bez pána. Nebo pán zatím jsa v pustinách a od lidí vzdálený, sám k sobě přijda, toto aneb k němu podobné rozjímání a rozmlouvání činil: „Ej již sami jsme, co jsem dávno na mysli měl, abych Bohu sloužil a pokání činil, díky Pánu Bohu. Přišla ta šťastná hodina, že mohu nebezpečenství ujiti“; takto sobě sám v lese rozjímal:

Rozjímání k víře podobné všech těch, kteří opravdu se míní se světem rozloučiti.

Měj se dobře, světe,
an v tobě nikdá dobře není:
měj se dobře,
jen jest v tobě samé hoře,
daremní tvá naděje,
darmo lákáš,
darmo vábíš,
darmo jest na třtinu se spoléhati;
sláva tráva;

vadne, chřadne;
všecko větší
jako v povětrí:
trůny i koruny;
padají, klesají;
prší, srší;
růže, kůže,
mineme, hyneme!
Měj se dobře, světe!

Nic stálého
 přítomného;
 nic není tvého;
 co jest bylo,
 již minulo;
 co nastává,
 nepřestává:
 nic neleží,
 všecko běží:
 co přítomného,
 to není tvého;
 co budoucího,
 to jest cizího;
 v krátké chvíle
 jest po síle;
 co dlouhého,
 nic není stálého.
 Co jest rozkoš?
 Jen jako koš
 plný vody,
 plný škody,
 vždycky teče,
 pryč uteče.
 Co jest zboží?
 Starost množí.
 Stříbro, zlato
 jest teneto,
 které vábí,
 i hedbáví,
 až tě zbaví
 tvého zdraví,
 jsi nečistý,
 nejsi jistý
 ani hodinky,
 jsou bublinky
 přípovědi,
 to všickni vědí.
 [...]

Žádného nešanuješ,
 všechny všudy zohavuješ,
 každého zahanbujes,
 každého potupuješ,
 nic si nevážíš,
 každého kazíš,
 každého zprzňuješ,
 každého zlehčuješ,

na žádného zpomínáš,
 na všechny zapomínáš,
 cokoliv v tvém domě
 vůbec i v soukromě,
 všudy naříkání,
 kvílení, plakání,
 jestli někdo vejská,
 hned si zase stejská,
 každý konec béře,
 smrt tluče na dvěře;
 kdokoliv se učí,
 trápí se a mučí,
 u tebe nic není,
 jen nenávidění,
 až do usmrčení,
 tobě rozprávěti
 pravdy neviděti,
 všechno milování
 jde až do zoufání,
 i tvé kupování
 jde na obírání,
 prositi do klamu,
 až smrt zacpá tlamu.
 [...]

Vítání pustin a hor svatoivanských

Vítejte, pustiny,
 v nichžto sám jediný
 budu přebývati,
 Bohu děkovati,

že mne vysvobodil,
 když jho světa shodil!
 Přetrhl Pán veliký
 všechny marné pletky.

Pán můj – velký mocnář,
 všeho světa císař.
 Jeho komorníkem
 budu, služebníkem.
 [...]

Ó samotné hory,
 mého Pána dvory,
 vaším dvořenínem
 budu, měštěním!

Ó poušť roztomilá,
mně 's neomejlila!
Ó bez hluku místo,
budeš mně za město!

Hájové, lesové,
krásní pahrbkové,
ten váš obširný plac
bude mě za palác!

Vítej, širé pole,
vítej i oudolé,
u vás budu stálý,
přijměte mne, skály!

Utěšený kraji,
v tobě, jako v ráji,
milé oddechnutí
i odpočinutí!

K toběť, unavený,
ó dome kamenný,
z světa se ucházím,
nový hrad nacházím.

Vítej, můj pokoji!
Odpočnu po boji,
svět má velký rozbroj,
zde jest stálý pokoj.

Vítej, má jeskyně,
tys má přítelkyně!
V této já zahradě
budu jako v hradě.

Vy moje úpění
poslyšte, dychtění!
Vám oznámím směle,
že k vám jdu vesele.

Bez ošemetnosti
zde, v mé samotnosti,
bez světa, bez křiku,
všelikého hřichu,

k Bohu volám stícha,
vylévám i ducha.
Když vylévám ducha,

k Bohu volám stícha,
vylévám i ducha.
Když vylévám ducha,
Pán půjčuje ucha,

hned bez zatlučení
dává vyslyšení.
Se vši paciencí
dává audiencí.

V této zelenosti
jest nové království,
zde mám zlaté berly,
drahé také perly

Vítejte, stromové,
mojí příbytkové!
Královská stolice
budeš, borovice!

Vítejte, kamení,
mé milé ležení,
nebo mně za oltář
budete, neb polštář!

Vítej, ó studnice,
budeš má vinice!
Připíte bez škody
křišťálové vody!

Dychtění po nebi sv. Ivana

Ó nejjasnější Králi,
nepřemožený Císaři,
jak tebe všechno chválí,
velikomocný mocnáři!

Ach, co sme my jen, lidé?
Opovržení tvorové.
Co jest po světské bídě?
My sme jednom červíčkové.

Ach, já všecken studený
mezi těmi jiskřičkami,
od tebe jsa vzdálený
mezi tvými hvězdičkami,

tobě vzdávám korunu,
kterou 's mně dal, zas daruji,
nechci sedět na trůnu,
co jest tvého, navracuji.

Již vím, proč sem studený,
proč láskou boží nehořím,
že sem všecken zželený,
stydnu, avšak se nekořím.

Abych tě vyhledával,
mou zem, vlast všecku opustil,
s tebou obydlí míval,
statek, zboží sem propustil.

Sem sem přišel na skály,
do lesův tyto pustiny,
kde tě stvoření chváli,
chtěl sem sloužiti jediný.

Než předce, Bože, chřadnu
z přirozené studenosti,
však předce i zde vlašnu,
nepřidáš-li horlivosti.

Ó lásko, ó můj Bože,
předce mne vždycky vzbuzuješ,
dáváš pokrm i lože,
ve dne v noci podněcuješ.

Za to tvé dobrodiní
velice tobě děkuji,
žeš mně dal hospodyní,
nížto já se obživuji.

Všechno, co vůkol vidím,
k boží lásce podněcuje,
až se hned v tvář mou stydím,
abych ti sloužil, vzbuzuje.

Skála má i stromoví
mně povídá dobrodiní,
obydlí mě i křoví,
aj, mě z nevděčnosti viní.

Skála dobytá křížem,
když sme zlé duchy zahnali,
jako nějakým klíčem
toto sme místo dostali.

Na tu věčnou památku
když zanechám za znamení
kříž k budoucímu svátku,
bude mluvit dobrodiní.

Ó nebeská štědroto,
jak se staráš o své děti,
nevýmluvná dobroto,
vše živíš, co jde, co letí!

Spomenuls na mne tvého,
dal jsi tvému služebníkovi,
neopustils věrného,
za chůvu – zvířátko laňku.

Ta mne svým časem chová,
jako by byla rozumná,
ta mně k hrobu dochová,
ačkoliv jest nerozumná.

Ach, já všecken studený,
ještě Boha nemiluji,
měděnný i železný,
za tvou laňku neděkuji.

Ach, ty moje bylinko,
též i okolní kvítkové,
i též má konvalinko,
buďte mé lásky svědkové!

Ach, vy zemské hvězdičky,
růže polní i fialo,
vy jste moje očičky,
u vás se mé srdce zhlídlo!

A ty, sestro včeličko,
propůjč mne nyní křídýlka,
ať já navštívím kvítka,
bude tomu malá chvilka.

Když budu lásky boží
z kvítka sobě med sbíratí,
jak jen uhlídám růži,
hned začnu k nebi lítati.

Fridrich Bridel

Co Bůh? Člověk?

(1658)

Básnická skladba je postavená na kontrastu věčného a dokonalého Boha s pomíjivostí a hříšností člověka. Tento základní protiklad je zobrazen s hlubokým patosem prostřednictvím mnoha obrazů původních i převzatých z Bible či církevní literatury. Promyšlená kompozice vytváří řetězec představ plný rozmanitých tropů, figur a symbolů, z nichž vyrůstá dramatická antiteze. Ta nutí čtenáře do hloubky promýšlet základní myšlenku básně o propasti mezi člověkem a Bohem a zároveň neutuchající lidské touze po Bohu.

Co Bůh? Člověk?
Kdokolivěk?
Co já? Co ty,
Bože svatý?
Já hřích, pych, lest,
tys sláva, čest.
Já hnis, vřed, puch,
tys čistý duch.
Tak, jak mohu, o mém Bohu
zpívám, vzdychám
i pospíchám,
k nohám padám,
chvály skládám,
jak i první, tak v poslední
okamžení.
PATER e CoeLI DeVs,
MIserere nobIs.

Jaký boj? Jaké hnutí
mně vstupují na myšlení?
Mám-li snad zahynouti?
Čiji mdlé mé přirození.
Což to, věc velmi rychlá –
aneb jest-li náké zdání?
Rostou mně jakás křídla,
strojí se všechno k litání.

Zdá mi se, že k vysoku
již se nad planěty беру,
odtud jen na poskoku
z země se k nebi poberu.
Náký mně oheň živí,
kostí vnitřnosti protírá,
oheň, div, než bez dříví,
i tělo, i duši zžírání.

Tak-liž mne obnovuješ?
Srdce mé, mozek, mé žíly,
Bože, si zhotovuješ,
oheň ten mně mdlí i sílí.
Z světa, z toho oudolí,
k sobě mne, můj Bože, voláš,
kde všechno stůně, bolí,
když tak v vnitřnostech plápoláš.

Nemeškej, neprodlívej,
srdce mé již jest hotové!
Nejsem zpozdlý, línej,
srdce rychlé, srdce nové,
znám tvůj hlas, jenž mě volá,
a z volání se raduji,
láskou srdce plápolá,
s tebou se smluvit zpěčuji.

Tvůj blesk, tvá všemohoucnost,
moc, síla, trůn nad nebesy,
světlo, záře, velebnost,
mě velmi straší a děsí,
a samého mě mrzí
má mrzkost, hrůza, ohavnost,
duše skropená slzy,
tělo má svou zlost, ničemnost.

Promluví, an jsem popel,
k tobě, Bohu nejvyššímu,
hnis, bláto, země trupl,
což řekneš mně, nejnižšímu?
Co jsem já? Co, Bože, ty?
Bych se před tebou ohrozil,
tys Bůh velký, Bůh svatý,
s tebou rozmlouval, tě prosil.

Co jsem já, abych užil
užíváním mého Boha?
Já jsem, abych se ssoužil,
jednom neřest, bída mnohá.
Já jsem prach, truple hlíny,
ten rod můj, to pokolení,
odtud prvorozený,
odtud jsme lidé smrtedlní.

[...]

Tys propasti dno, svršek,
já nejmenší krůpějička,
ty jsi slunce okršlek,
já jeho malá jiskřička,
ty jsi květu samý květ,
já jsem jen pejří polední,
rosy's rosa, nový's svět,
já pak bublínka večerní.

Já mlha, mráz, kruh ledu,
tys radosti neskončenost,
náchylný k bídám, k pádu,
tys pak pevná trvánlivost.
Já jsem kroužek bolesti,
ty jsi stalostalá pevnost,
já jsem kolo žalosti,
ty jsi neskončená radost.

Já kvílení, bublání,
tys zpěv, zvuk, pěkné varhany,
toužení, naříkání,
proníkáš na všechny strany.
Tys světlem, já temností,
já bláto, a tys čistota,
tys milost, já tesknosti,
tys bezpečnost, a já psota.

Ty jsi sladkost a já jed,
tys lahodný, já kyselý,
já žluč, hořkost, a tys med,
já smutný, a tys veselý,
já nemoc, tys zhojení,
já zimnice, tys uzdravení,
já hřích, ty odpuštění,
já nepravost, tys spasení,

já škaredý, tys pěkný,
já zlost a tys oslavení,
já mrzký, tys počestný,

já putka, tys svítězení,
já bitva, tys můj věnec,
já práce, tys má odplata,
tys potejkaní konec,
tys odplata drahá zlata.

[...]

Já nad oteklé vředy,
i nad hnůj jsem ohavnější,
všecken zapuchlý, bledý,
nad jed i mor ohyzdnější.
Já jsem samý pouhý vřed,
umrlčina zprachnivělá,
puch, hnůj, hnis, jízlivý jed,
pro svrab oplzlého těla.

Já jsem hříchův kaliště,
sama a pouhá shnilota,
červ, pouhé smradlaviště.
neřest, nouze, bída, psota.
Mně rak ohyzdný zžírá,
já jsem jednom nakažení,
v němž se hnis a hnůj zbírá,
smrti jisté předzvědění.

[...]

Kyž můj zrak můž viděti,
jak jest Bůh velký velice!
Kyž mohu pověděti,
co jest to svatá Trojice!
Jak plodná boží bytnost,
jaká moc božského ohně,
jaká otcovská plodnost,
jak Slovo plodí podivně!

Proto žádám, co jsi ty,
ach, kdo tebe mi ukáže?
Ach, Bože můj, co jsi ty,
z lásky se má duše táže,
cos ty, Bože nad bohy,
jak budu s tebou mluvíti?
Důvod i původ mnohý,
všecken's z krásy, všecken z kvítí.

Slovo plodí usta tvá,
jedno sic Otec s svým Plodem,
není dvoje, než jsou dva
jakým's podivným způsobem.
Když se spolu líbají,

oba květ lásky vzdychají,
zas když se objímají,
srdýčko lásky vzdávají.

Věčné tu potejkání
mezi božským, vzdychání,
to lásky milování
věčně trvá bez ustání.
Ta jest božská mrakota,
to ta otcová plodnost,
ta pramen, ta jistota,
ta Ducha svatého rovnost.

Což tehdy ty, co jsi ty,
v té nepřístupné mrákotě,
sám ty sobě, co jsi ty,
vykládáš světle v čistotě.
Tys slunce od samého
sebe, dále nemůžeme
tě, Boha velikého,
raděj prosme, chvalme, ctěme.

Troj jsi anebo trojí,
aneb tři jste v jednom božství,
tebe se všechno bojí,
tys horkost, světlost v světlosti.
Třikrát's velká hlubina,
která není bez plnosti,
nejší bez tvého Syna,
ani nejší v samotnosti.

S Otcem Syn také plodný,
plodnost jeho též v jistotě,
slunce jste jakés trojný,
než v jediné té mrákotě.
Co jsi dále, ach, co jsi?
Kde bydlíš a co působíš?
Ach, medle prosím, kdo jsi?
Co nastane, co hotovíš?

Činíš bez zaměstnání,
v práci bez zaneprázdnění,
starost v odpočívání,
neoddycháš v uprázdnění.
Vše vážíš, nic netížíš,
co činíš, to uvažuješ,
když váží, se nenížší,
vážen, všechno převažuješ.

Všem svítíš, nejšá vidán,
v mrákotě jsi znamenitý,
když hejbáš, nejší hejbán,
hneš světem nemohovitý.
Oděv tvůj nemá šaty,
živ jsi než bez vyživení,
bez ouroku bohatý,
cítíš, než ne bez citění.

Za prvního tě máme,
od tebe, co od počátku
co vidíme, co známe,
ty nepočítáš začátku.
Cesta's, než ne na poli
stezník bez šlapějí sice,
hora, ne bez oudolí,
věž bez špice, makovice.

Ty jsi koule tříhranná
a bezedna okrouhlosti,
ty jsi okrouhlost trojná,
tys bezedna hlubokosti.
Spravedliv bez pravidla,
přímý bez šnůry, námětky,
sličný, než bez lícidla,
věčný přese všechny věky.

[...]
Co jest můj Bůh, se táží.
Všecko se zde mate, plete,
kolem se tu obchází,
brzy se rozům zaplete.
Vždy žádám, ale nikdy
nemohu Boha smysliti,
co přidávám, než nikdy,
nemohu při něm skončiti.

Jakás mně přichází noc,
když sobě to tak spytuji,
jak jest velká boží moc –
rozumem nevystačuji.
Chřadnu, když tak oplývám,
vždy chci dále pochopiti,
rád jsem, když se tak smejvám,
v božství chci se potopiti.

Adam Michna z Otradovic

ČESKÁ MARIÁNSKÁ MUZIKA

(1647)

Kancionál obsahující 66 duchovních písní, rozdělený do tří částí – první obsahuje „pobožné písně o slavnostech Boha a Syna Božího“, druhá část písně s mariánskou tematikou, uspořádané podle mariánských svátků v cyklu církevního roku, ve třetí části jsou připojeny písně o umírajících a zemřelých.

Mariánská myslivost

Mariánští milovníci,
matky boží služebníci,
nuže, střely se uchopte
a k tomu lovu se chopte,
lovit budem matku boží,
srdce matky, vaše zboží.

Víte, s jakou ji chtivostí
a s jak chytrou myslivostí
po ni se máte pouštět,
nikdá se ji nespouštět?
Neb lovíte matku boží,
srdce matky, vaše zboží.

Nuže, leče roztahujte
a lučiště natahujte,
k lovu nástroje připravte
a do osidel ji vpravte,
neb lovíte matku boží,
srdce matky, vaše zboží.

Po horách, dolech běhejte,
po ni tužebně vzdychajte,
sem i tam se obhlídejte,
na ni samou pozor dejte,
neb lovíte matku boží,
srdce matky, vaše zboží.

Bystře se mějte, volejte
a po ni chytře střílejte,
třebas ona v lese, v háji,
věřte, vám se neobhájí.
Neobhájí matka boží,
srdce matky, vaše zboží.

Třebas vskočila do moře
(nemějte vy nad tím hoře!),
jestli jste prvé byli lovci,
můžete také být plavci
a ulovit matku boží,
srdce matky, vaše zboží.
Nic není tak vysokého,

ani co tak hlubokého,
kdež by jste se nevydali,
třebas by jste život vzdali,
neb lovíte matku boží,
srdce matky, vaše zboží.

Třebas šla do hlubokosti
a pekelníkův ouzkosti,
bude ještě dobře s vámi,
když jest láska mezi vámi.
Máte totiž matku boží,
srdce matky, vaše zboží.

Kdo bez ni jest, smrt mu bývá,
vše potěšení pozbývá,
menší [jest] pekla trápení
než té zvěři obloupení.
Jest tato zvěř matka boží,
srdce vaše, vaše zboží.

[...]
Cožpak tehdaž učiníte,
což, bídni, začít miníte,
když bude chtít v nebi sídlo,
ne s vámi, než v nebi bydlo?
Ujde máte, máte boží,
máte vaše, vaše zboží.

Ač ona to má na vůli,
budete však mít s ni zvůli,
můžete vy za ni jíti,
musí ona vás pojíti,
neb jest matka, matka boží,
máté vaše, vaše zboží.

Když jste ji v světě sloužili,
slušno, abyšte užili –
vyjatí z jha ďábelského –
pohodlíčka nebeského,
neb jste ctili máti boží,
sodálové, vaše zboží.

Ó přešťastní služebníci,
mariánští milovníci,
kteří jste ji velebili
a s ni stále v lásce byli,
s máti vaší, máti boží,
vaším srdcem, s vaším zbožím.

Budťo sem i tam se vrací,
a kdekoli se obrací,
bez vás nemůže zůstatí,
aniž vy bez ni obstátí.
Lovme, lovme matku boží,
srdce matky, naše zboží.

Duše v očištcovém ohni

Ó marnosti nad marností!
Běda, že jsem vás s pilností
kdy tak vyhledávala!
Proto posavad v těžkostech,
v ohni a hrozných ouzkostech
stále jsem zůstávala.

Budť sem neb tam se vracuji,
a kdekoli obracuji,
všudy kříže, sočení,
všudy běda, nařikání,
upění a utiskání
vidět, hrozná mučení!

Často sem prv žertovala,
nešlechtně šprymovala,
ze všeho žert, smích měla,
nyní pak v pláči, v kvílení

musím býti bez prodlení –
kyž jsem na to pomněla!

Tělo ještě se mnou není,
bylo spolu v provinění,
sama musím vystáti,
pro čtyry smysly i pátý
musím od hlavy do paty
sama v ohni dostáti.

Líčka prv se červenala,
již pak sprzněná zčernala,
tálov, mozk po nich teče,
žižaly pysky zžírají,
červi z nich pastvu zbírají,
není o žrádlo péče.

Mé jiným rozkošné vlásky,
kteří mně zejskali lásky,
kadeře své stratili,
ach, nastojte, ohnivými
ďáblové nástroji svými
naopak je zdrastili.

Očí, že jsou v zelenosti
zvůli měly z všetečnosti
v nadám svým se poddati,
nyní v truchlivosti v lkání
útrpné činím pokání,
neb příčinu muk daly.

Uši zlého nenechaly,
jen daremnice slýchaly,
proto, ó hoře, hořím!
Za to křik, skřípení, lkání
slýchám, běda, nařikání,
ó kyž jednou již shořím!

Na loutny, harfy se nehrá,
nebo není tu více hra,
když sotva kdo vytrvá.
Běda, běda, opakuji,
písně jiné zde nekuji,
vždy Miserere trvá!

Proč sem kytičky brávala,
vůně chřípí podávala?
Běda mně, přežalostné!

Dokud musím ten smrad žráti,
dokud s ním se ožíráti?
Ó mučení žalostné!

Proč sem se stkvostně chovala,
proč nádherně hodovala?
Zde sem proto v trýznění.
Čím zhřešila, tím se mučím,
hladem ukrutně vzdy skučím,
ó když mám posilnění!

Presuchá mám vždycky usta,
v která se již častě hustá
smůla, sira nalila.
Jenž jsem prv nestřídme pila,
sebe z těla vytopila,
v tento oheň vylila.

Třebas břicho již nechtělo,
když se mně však to zachtělo,
již to býti muselo.
Třebas drahé nad stav bylo
a velmi těžce nabylo,
předce mně se nosilo.

Pospěš, pro milého Boha,
neb já v žízni již, nebohá,
nemohu víc trvati!
Pospěš, příteli, omoč prst
(neb zde nelze žádati hrst),
hled' mne obvlažovati!

Druhý díl

Ó jazyku neskrocený,
jenž jsi se mnou zde zmučený,
v jakou 's strast mne uvedl?
Skrze tvé oplzlé žvaní,
nestydaté vzdy spívání
jak, bídno, jsi zavedl!

Pro špinavá pomlouvání,
pouhých klevet zpravování
a pro lživé tlachání
tebe škvaří, bodou, pekou,
z tebe mrzce vředy tekou,
po žvaní máš vzdychání.

Nebo zde na tomto místě
i z marného slova jisté
počet se vždycky stává,
čemu sme se posmívali,
co za zdvořilost mívali,
ohněm se potrestává.

Chtíc vždy býti slíčná v tváři,
podobná nebeské záři,
často jsem se líčila.
Již pak čertí ohnivýma
líčí mne ličidly svýma,
ó jakž bych to nečila!

Hrdlo s kostmi slonovými
aneb s listy růžovými
mělas, že obloženo,
však halže se nekupuje,
než hrozný se mu kruh kuje,
by v něm bylo sevráno.

[...]

My subtylny prstečkové,
na kterých se prstynkové
s kaminky někdy stkvěli,
řeřavé uhlí dostali,
ač z všech stran jiskry padaly,
hořící se nestkvěli.

[...]

Že jsem jen zevlů hleděla,
pracovati se styděla,
nyní proto pečená
co zvěřina v láku ležím.
Ach, jak dlouho tu poležím
jako v srubu skličená?

Na trepkách jsem chodívala,
spupný chod co páv mívala,
ó jak sem se zavedla!
Zde se mi z noh krev pouštěla,
až mizka z kosti pištěla,
bídna jsem se podvedla.

[...]

Pomozte mně z toho hoře,
kdež kdo neshoří, vždy hoře,
pospěšte pomahati!
Pomohou posty, modlení,
čiňte vše, však bez prodlení,
již nemohu dychati!

Adam Michna z Otradovic

LOUTNA ČESKÁ

(1653)

Cyklus třinácti písní soustředěných kolem jednoho tématu – mystického sňatku Krista nebo Boha Otce s panenskou nevěstou, jíž může být Panna Maria, ale též lidská duše. Píseň v ukázce zobrazuje, jak se duše zdobí mystickými květy ke svatebnímu obřadu.

Svadební věneček

Posypte mně s kvítkami,
s růží a s lilium,
obložte mně s kytkami,
spojte convallium!
Mé srdce v mdlobě leží,
to žádá lékařství,
ode mě můj duch běží,
nedbá na císařství.

Ó bolest s veselostí
v mém srdci smíšená,
trápíš a těšíš dosti,
ač nejsem zděšena,
v sladkém spívám trápení,
labuť milující,
dychtím po mém spasení,
po Bohu toužící.

Labuť sem vyvolila
k mé loutny muzice,
aniž nejsem spoždila
k té její písničce.
Barva její i hlásek
k mé svadbě se hodí,
mnoho způsobí lásek,
vše zlé pryč zahodí.

Vějme věnce k veselí,
lásko podej kvítí!
Buďme přitom veseli,
ty mně budeš mítí,
jiných všech se vzdaluji.
Svítězilas, lásko!
Tebe, Krista, miluji,
drahá srdce částko!

Dominicus otvírá
zahrádku přemilou,
Norbertus nezavírá
louku k svadbě milou,
Ignatius i háje
přeje k mému sňatku,
nebeské kvítí máje
propůjčuje k svátku.

Venuše poražena
jest s svým myslivečkem,
moc její vyražena
s krvavým střelečkem.
S vítězstvím, ó vítězství,
naše věnce vějme!
Ó mé veliké štěstí
Mír a pokoj mějme!

František v sněhu leže,
lilium oblítil,
v trní Benedict věze,
růži jest ozdobil.
K mému věnci kvítkové
tito budou svatí,
ti boží miláčkové
mne choti ošatí.

Zbiti jsou nepřátelé,
panenky, spívejte,
anjelé jsou přátelé,
věnečkem zahrejte!
K svadbě směle přistupte,
již ženich vychází,
z těla, světa vystupte,
Ježíš k vám přichází.

Adam Michna z Otradovic

SVATOROČNÍ MUZIKA

(1661)

Zpěvník se 118 písněmi určenými k jednotlivým svátkům během církevního roku, počínaje adventem. V závěru je doplněn všeobecnou částí s písněmi pro různé příležitosti.

O svaté Kateřině mučedlníci

Svatá Kateřina panna,
milovnice Krista Pána,
hned od své mladosti
stkvěla se velkou moudrostí
a jinou všelikou ctností.

Od císaře ukrutného
jsouc do žaláře temného
pro Krista vsazená,
mnohých mysli osvětila,
pravé víře vyučila.

Mudrce když přehádala
a do nebe předeslala,
rozkazem tyranna
ukrutně zmrskaná byla,
pro Krista svou krev vylila.

Vsazená zas do temností,
Kristus s velikou jasností
navštívil i těšil.
Zasloužila panna čistá
potěšená být od Krista.

Po tak sladkém potěšení
smála se všemu trápení
Kateřina svatá,
tyranna směle trestala,
víru křesťanskou vyznala.

Hrozné kolo přichystali,
nožmi, hřeby prostrkali,
tím ji mŕčít chtěli.
Než její panenské tělo
tu bolest snesti nemělo,

neb se hned povětří strhlo,
ukrutný nástroj roztrhlo,
mnoho lidu zbilo.
A protože s stětim skonala,
Bohu duši odevzdala.

Ó věcí nové a divné,
že místo krve červené
z rány mléko teklo!
Anděle pak tělo vzali,
na hoře Sinai schovali.

Ó přeslavná mučedlnice,
věrná Krista milovnice,
svatá Kateřino,
buď naše orodovnice,
buď v potřebách pomocnice!

Upros nám milost u Boha,
naše protivenství mnohá
silně přemáhati,
tebe zde následovati,
potom se k tobě dostati!

Felix Kadlinský

ZDOROSLAVÍČEK V KRATOCHVILNÉM HÁJIČKU POSTAVENÝ

(1665)

Přebásnění díla německého jezuita Fridricha von Spee Trutznachtigal oder Geists-lich-poetisch Lust-Waldlein... (1639). Sbírka duchovní lyriky spojuje motivy mysticko-erotické lásky a dobové bukolické poezie. Hlavním tématem je touha lidské duše po splnutí s Bohem. Sbírka patří k nejvýznamnějším dílům české barokní lyriky, byla inspirací dalším spisům, upravována a adaptována.

**Nevěsta Ježíšova hledá svého
ženicha a nachází jej na kříži**

Ještě krásné slunéčko
vězelo v temnosti,
jeho ohnivé líčko
bydlelo v skrytosti,
když jsem z domu vyšedše
vzkřikla: „Můj poklade!
Tebe hledá má duše,
ach, ctnosti příklade!“

Pod rozloženým stromem
sedla jsem na trávě,
co pod nějakým domem
v chladném stínu právě.
Vtom jsem počala zdřímat
a hned zas procítě,
počnu Ježíše všimat
ještě na usvítě,

an se již ke mně blíží,
z jehož jasné tváře
paprsky na mne tíží
a směřuje záře.
Z jeho očí vychází
plné ohně střely,
tyť mé srdce prochází,
nebt jim láska velí.

Ty dvě oka světlejší
nad slunečnou jasnost,
nad křišťál čistotnější,
pěknější nad pěknost,
tak mi do srdce mého
střílejí milosti,

že mi z oka obého
plyne slzi dosti.

Tak jsem se domnívala,
že jej již dosáhnu,
a když bych jej již měla,
milostně obsáhnu –
a hle, odběhl co střela
z lučiště zpuštěná,
dřív, než jsem pomyslila,
jsem jeho zproštěná!

„Vy, vy dcery síónské,
krásné a výborné,
vy ozdoby panenské
nad jiné pozorné,
povězte zarmoucené,
zdaliž jste viděly
mé zboží potracené,
milého, spatřily?“

Jehož já všudy hledám,
jak ve dne, tak v noci,
pokoje sobě nedám,
pokud stačí moci.
Kýž vy mi, kýž povíte,
kde on často bývá!
Kýž to místečko víte,
kde se někdy skrývá!“

„Kdo jest,“ řekly, „tvůj milý,
to nám nejprv pověz,
v němž máš svou kratochvíli,
chceš-li jej mít, to věz;
neb sice ptáš se darmo,

kde tvůj bydlí milý,
a činíš marné lármu
maříc čas a chvíli.“

„Milý můj jest bílíčký
a spolu červený,
co pízmové kuličky
vůní naplněný.
Hlava jeho skořicí
a ambrou zavání,
šťastní jsou milovníci,
jež on láskou raní!

Ta krásná ranní záře
co rubín červená,
jen stín jest jeho tváře,
k ní připodobněná.
Slunce, měsíc i hvězdy
ve vši své světlosti
zdají se příliš bledý
proti té jasnosti.

Nohy jeho a ruce
jako mramor bílý –
ach, jak mi raní srdce
tou krásou můj milý!
Ten, ten kam jest odešel,
povězte ztrápené!
Byť pak za hory zašel,
ozveť se soužené.

Na jeho rty když patřím
drobet pozornější,
a na tu barvu šetrím
nětco bedlivější,
nic červenost korální
v pěknosti neplatí,
tu s krásou růže polní
nemůže obstátí.“

„Jestliže jest tvůj milý,
na něhož se tak ptáš,
červený, také bílý,
jak sama povídáš,
barvu červenou nabył
s svou velikou tíží,
když jest víno vytlačil
červené na kříži.

Nyní se o něm dovíš
(a měj za věc pravou),
jdi jen (však nezabloudíš)
na cestu křížovou!
Tamť on začasté bývá
a krví se potí,
tam krev slzami smývá,
tam hněv Otce krotí.

Tamť on i růže trhá
z trpkého bodláčí,
tamť všecku sílu mrhá,
pokud mu jen stačí.
A ač bodláčí píchá,
když se trhá růže,
on však s radosti vzdychá,
že trpěti může.“

Jak jsem na cestu kříže
nejprv natrefila,
a že bych měla blíže
milého, spatřila,
zvolala jsem na něho.
A mimo naději
spatřuji zbarveného
nad kvítí hojněji.

Vůně z něho plynoucí
jest co z vonných růží,
ta mne k sobě vši moci
přitáhla a drží.
Tuť mne můj milý objal
oběma rukama,
tu i za ruce pojal,
jak jsem chtěla sama.

Tu se na mne spolíhal
jako unavený,
který na dřevě líhal
postem utrápený,
tu mou hlavou k levému
boku přiviňoval,
pro lásku zraněnému,
tak mne zamiloval.

Ó stredová sladkosti
s bolesti smíšená,
již jsem tou tvou milosti

dokonce zraněná!
 S tebouť mi tu zůstati
 jest radost, Ježíši,
 tu můj život nechati
 jest rozkoš největší!
 Amen.

**Ecloga aneb Pastýřské rozmlouvání
 o Kristu ukřižovaném pod osobou
 Daffnysa vysvětlené, příkladem
 mladého zvířete od myslivce zabitého
 a na dubě zavěšeného**

Brzy zrána, jak žádaná
 slunečná světlost vzešla,
 a noc tmavá svého práva
 víc na světě nenašla,
 pojma střely s lukem, celý
 šel jsem po myslivosti,
 vtom náhodou, ne s mou škodou,
 ranil jsem zvěř v rychlosti.

Bylo v houští co na poušti,
 tak zavisla na dubě,
 z jejichžto rán hned ze všech stran
 krev se přejšíla hrubě.
 Přišli k tomu jdoucí z domu
 mně známí tovaryši,
 jak Palaemon, tak Phidaemon,
 v muzice nejzběhlejší.

Řekl jsem k nim: „Co vám povím:
 Kdo pěkněji zahraje,
 toho bude zvěř na dubě,
 která visí u kraje!
 Protož sobě hned v té době
 spravte vaše housličky,
 ať libě zní v houští lesní
 všelijaké písničky!“

Sotva jsem to vyřek všechno,
 a hned se k tomu mají,
 housle berou rovnou měrou,
 k muzice se chystají.
 Palaemon sic v tom zběhlý víc
 nejprve hráti začal,
 však hned za ním libým zněním
 Phidaemon kráčet počal.

Palaemon:
 Palaemon dí: Mně se vidí,
 kdo jest to zvíře zranil,
 že měl srdce nedvědice,
 an se z toho nehanbil!
 Ten luk, střely příliš smělý
 musily jistě býti,
 jenž jsou srdce toho srnce
 mohly tak prorazit.

Phidaemon:
 Milé zvíře, že 's pastýře
 snad při sobě nemělo,
 tak jsi bídne a nevlidně
 skrz střelce oněmělo!
 Ukrutný byl, kdo tě ubil,
 an 's nic neprovinilo,
 aniž 's komu v jeho domu
 co škoditi minilo.

Palaemon:
 Na tě hledě v té tvé bídě
 na Daffnysa vzpomínám,
 jeho bití a zabití
 nevinné připomínám.
 V těch tvých ránách, smrti bránách,
 jeho rány spatřuji,
 v tvých modřinách, rozsedinách,
 jeho muky spytuji.

Phidaemon:
 Zdá mi se tak a jinak,
 když tě zraněné vidím,
 že na mého ztrápeného právě
 Daffnysa hledím.
 Jemuž lotří kříž v povětří
 strašlivý připravili,
 a naň jeho, nevinného,
 ukrutně přirazili.

Palaemon:
 Ó srnečku, na dubečku
 od rány zavěšený,
 krev vylíváš a umdlíváš
 ode všech opuštěný!
 Již krev ušla, duše vyšla,
 ven s krvi vytlačená,
 již tvou krvi tráva, dříví,
 i zem jest dost smáčená.

Phidaemon:

Tak ukrutně, tak urputně
Daffnys na dřevě hyne,
tak krev z něho, zraněného,
a život s krvi plyne.
Jeho rány, bok proklaný,
mé srdce mi probíjí,
jeho smutky a zármutky
ztrápeného zabijí.

Palaemon:

Z tvého těla již jest zcela
krev, srnče, vycezená,
po všem dřevě již se leje
všudy barva červená.
Již jest veta, již tvá léta
mladistvá tu dokonáš,
u tvých oči smrt se točí,
dříve než miníš, skonáš!

Phidaemon:

Ze všech oudův jako z proudův
Daffnys ven krev vylívá,
všecko barví, tak mu zdraví,
tak i život zemdlívá.
Není místa, jest věc jistá,
na všeckém jeho těle,
byť zbarvené, zčerveněné
nebylo krví cele!

Palaemon:

Jsi zbarvený a červený
vnitř i zevnitř, srnečku,
však že se již smrt loudí blíž,
bělíš se pomaličku!
Již rty blednou, všecky vadnou
od smrti obkličeny,
již přestává jejích barva,
již jsou co usmrceny.

Phidaemon:

Ač jest skropen Daffnys všecken
červenou barvou všudy,
však od smrti, jenž jej škrtí,
nabývá barvy ledý.
Již odchází a zachází,
Daffnyse, tvá okrasa,
již jest padla a uvadla
jako od větru řása.

Palaemon:

Sem, ptáčkové, slavičkové,
pěnkavy i hrdlice,
stehličkové i čížkové
sleťte se, i pěníce!
Vůkol tudy sednouc všudy
smutné písňe zpívejte,
žalost vaši, bolest naši
vší zemi znáti dejte!

Phidaemon:

Vás pak nejvíc, lidé, zůvíc
sem přijíti žádáme,
k tomu pohřbu, k tomu hrobu
vašich slzí čekáme!
Tuť plakati, stále lkáti
na vás, rozumné, sluší,
kdež na dřevě opravdově
Daffnys vypouští duši.

[...]

Palaemon:

Když zraněné, usmrcené
toto zvíře spatřuji,
zahynutí a zabití
Daffnysa rozvažuji.
Jeho pamět jest mi podnět
srdečného kvílení,
pro něj v smutku a zármutku
živ budu a v truchlení.

Phidaemon:

Já sebe sám, i to, co mám,
v smutný oděv obleku
cink, pišťaly, housle malý
černým suknem povleku.
Smutně hráti, truchle lkáti
budu Daffnysa mého,
jeho muky, jeho půtky
vypravovat, samého.

Závěrek

Tak jsou hráli a spívali
tito dva muzikanti,
že rozeznat nebylo, znát,
kdo by měl základ bráti.
Oba dobře to své hoře
jistě vypravovali,

oba hodní, byť vejchodní
za to perlu dostali.

Jejich lkání, nařikání
nad srdcem a Daffnysem
učí lkáti a plakati

tebe nad tvým Ježíšem!
Neb to čině skutkem pilně
mzdu vyzejskáš konečnou,
když okřivat a oplyvat
budeš radosti věčnou!
Amen.

Jan Josef Božan

SLAVÍČEK RÁJSKÝ

(1719)

Rozsáhlý barokní kancionál obsahuje téměř 900 duchovních písní, jež Božan sebral a uspořádal. První část kancionálu tvoří písně podle církevního kalendáře (největší počet je písní adventních a vánočních). V druhé části jsou písně řazeny podle témat (mariánské, písně o svatých, o nestálosti tohoto světa atd.). Mezi ně vložil Božan ještě 40 vlastních rozjímavých textů homiletického charakteru.

Ježíši, děťátko spanilé...

Ježíši, děťátko spanilé,
ó milé pachole,
jak outlé nožičky,
tak malé ručičky,
spanilé očičky,
ó Pane nad pány!
Čižičkové, stehličkové,
pole zanechejte,
k jeslem pospíchejte,
děťátko vítejte!
Den přeslavný jest k nám přišel,
v němž má býti každý vesel,
ó milý pachole, Ježíši můj,
děťátko rozmilé, ó Bože můj!

Ó Ježíši, nad slunce, nad měsíc
pěknější neni nic!
Jak jsi tak ponížen,
musils vyjít ven!
Nechejte Betlehém,
jsouce všudy pánem,
kurotvičky a hrdličky,
zanechte pastvičky,
navštěvte jesličky,
zpívejte písničky!
Dítě se nám narodilo,
prorocství se naplnilo.
Ó milý pachole, Ježíši můj,
děťátko rozmilé, ó Bože můj!

Ježíši, jak ležíš chudičky
u chudé matičky!
Jsa v nebi bohatý,
zde ležíš bez šaty,
od lásky zajatý,

ó svatý nad svatý!
Papouškové a pštrosové,
z Indye přileťte,
péří své mu dejte,
děťátku zpívejte,
že se narodilo dítě
v Betlémě, v tom malém městě.
Ó milý pachole, Ježíši můj,
děťátko rozmilé, ó Bože můj!

[...]
Ó Ježíši, očičky slzičky
vylévají vždýcky,
tvé outlé nožičky,
tvé krásné ručičky
zimou třepetají,
ó Ježíši malý!
Sem, lištičky a králičky,
kožičky svlácejte,
Ježíše přikrejte,
tak Pána zahřejte!
Kriste, pro tvé narození
dej nám hříchův odpuštění!
Ó dítě spanilé, ctíme tebe,
přijmi nás všechny k sobě do nebe!

Mějte se dobře, lucerny...

Mějte se dobře, lucerny
paláce nebeského,
zlaté slunéčko, stříbrný
měsíčku, bratře jeho!
Pomíjí den, nastává sen,
jejž musím dlouho spát,
až zazvučí a poručí
anjelská trouba vstáti.

Mějte se dobře, hvězdičky,
které v noci svítíte,
a jako drahé perličky
na nebi se třpýtíte!
Světte kupcům, světa bludcům,
na tom moři plynoucím!
Jáť jsem doploul a již připloul
lodi k břehům žádoucím.

Mějte se dobře, štěpnice,
s červenými jablíčky,
a vy, převonné květnice,
s všelikými kvítky!
Ó hrdličky samotničky,
již mi víc necukrujte,
slavičkové, stehličkové,
od zpívání pauzujte!

Žehnám se s vámi, živlové,
a s vším, co se v vás plodí,
buď že v krajině vodové,
aneb nad ní se rodí,
s rovinami, hlubinami,
se všelikou výsosti,
všecko jmění, co Bůh není,
mrzí mne. Jdu. Mám dosti.

Ukrutná smrt ke mně kráčí
s ohnivými střelami,
kopím proti mně zatáčí,
zahubit chce rány.
Požehnám svět, zvadnu co květ,
co sklo musím puknouti,
bych dal zlato, perly nad to,
ach, nedá sebou hnouti!

[...]

Můj obličej se přepadne,
červené líce zblednou,
srdce ouzkostí uvadne,
oči do hlavy vsednou.
Prv milostná, teď žalostná
tvář se předivně změní:
budou kosti schnout teskností,
rty se slinou zapění.

Ten, jenž mne prve miloval,
zdaleka bude hledět,

jenž často se mnou hodoval,
stíží se u mne sedět.
Půjde z domu, tajně k tomu,
jak by mne nikdy neznal,
nechá ležet, v mdlobách vězet,
tuť jsem přítele seznal!

Jak duch ven z těla vykročí
a oudy počnou stydnout,
zakryjí mi hadrem oči,
bych nemoh víc prohlédnout,
sváží usta dosti ztlusta –
snad abych neoddechl –,
sepnou nohy, snad, ubohý,
abych jim neutekl!

Zatím kolik's prken truhlář
v hromadu naspěch srazí –
tať bude moje kancelář,
do nížto mne zarazí.
Na krok jeden nevýjdu ven,
musím tam vždycky vězet,
a v té malé boudce stále
bez hnutí naznak ležet.

Tělo začne zapáchati
jako mrcha na drahách,
budou nosy zacpávati,
položí je na marách.
Výjdou s ním ven třeba ten den,
zakopají do hrobu,
nechají ho samotného
v jámě ležet tu dobu.

Půjdou s pláčem za marami
domácí i přátelé,
těšit mne budou hranami,
klinkáním při kostele.
Po hodině všecko mine,
pláč se v radost obrátí,
za mou duši až pod uši
pít budou, hodovati.

Zatím v zemi s mrtvým tělem
dvořiti budou hadi,
žáby, červi, s tím popelem
obíratí se rádi.
Tať jim strava bude zdravá,

nejchutnější lahůdka!
O mé kosti hádek dosti
povstane, snad i půtka.

[...]

Po pohřbu ledva rok mine,
již tělo zkázu vzalo,
najdeš v truhle zboží jiné:
kostí, popele málo.
Kdež pak plíce, kde jsou líce,
kde srdce, oči, střeva?
Zčervivěly, zpráchnivěly,
v nic přišly jako pléva.

Hádal jsem, že po mé smrti
v pokoji budu ležet,
ale to zdání se zvrtil,
nedají mi tam vězet.
Z té komňátky mé ostatky
po létech hrobník výjme,
a jiného, neznámého
podruha do ní přijme.

Já pak s kostmi stěhovati
musím se do kostnice,
bude nás v té přebývati
chaloupce na tisíce.
Nepůjdem ven, než celý den
budeme koukat dírou,
však žádný z nás nic za ten čas
nespatří, pod mou vírou!

Tu chlap podlé pána leží,
doktor vedle sprostáka,

lejk nechce ustoupit knězi,
rytíř tlačí sedláka,
pěkná dáma chtěla sama
místo míti prostranné,
ale selka dí: „Jsem velká!
Položímť se po straně.“

Pocestný půjde mimo nás,
zeptá se, čím to hnáty?
Umlkne všichni v ten čas,
nedá se žádný znáti.
Takhle pýcha tu se míchá,
nemožné pověditi,
kdo byl boháč a kdo voráč,
kdo bouru před, kdo nítí.

Někdy se veskrz děravá
z kostnice kost vyvalí,
anebo oblezlá hlava
stezku jdoucím zavalí.
Tu, ubohou, kopnou nohou,
až se semotam koulí,
ona neckne, ani řekne:
„Ach, budu míti bouli!“

Měj se tedy dobře, světe,
žehnám se opět s tebou,
předivně se v tobě plete,
nebeřeme nic s sebou.
Všichni mřeme, k hrobu jdeme,
chudí, též i bohatí,
páni, kmeti, staří, děti,
sedláci, potentáti.

SBORNÍČEK ANNY VITANOVSKÉ

(1631)

Sbírka dobově oblíbené alamodové poezie neznámého autora, věnovaná „urozené panně Anně Vitanovské z Vlčovic a na Nihošovicích“. Charakteristickým rysem této lyriky je sentimentální vztah k lásce, antická motivika a z hlediska lexikálního hojně užití módních slov z románských jazyků. Písňe (neboť texty byly většinou spojovány se zpěvem) se zpravidla vkládaly do úst ctitele stylizovaného do postavy smutného kavalíra, jenž nešťastně vzdychá po milované dívce.

Jiná písnička

Klus, klus, klus, klus, zaklusej,
má nejmilejší, spomínej!
Když ty mi švarně zaklusáš,
skůček nebo dva uděláš.

Klus, klus, klus, klus po druhý,
můj milý koníčku vraný,
když ty mi švarně zaklusáš,
skůček nebo dva uděláš,
tuť mi švarnou dámu zednáš.

Klus, klus, klusej po třetí,
máť o tom každé věděti,
žeť já vás věrně miluji
a všeho dobrého přeji.

Klus, klus, klusej po čtvrtý,
ať se podkovky přitvrdí,
by ta láska mezi námi
trvala až do skonání!

Klus, klus, klusej po pátý,
nebude nám lát paní máti.
Však ona vo tom dobře ví,
žeť já ji věrně miluji.

Klus, klus, klusej po šestý,
jistě bude naše štěstí,
nebo Fortuna mně těší
tím, vašnost má nejmilejší.

Klus, klus, klusej po sedmý,
ach, můj milej, s koně sejdi,
ať já vás mile obejmu
a svůj vínek z hlavy sejmu.

S tím tu písničku zavírám,
panenkám ji odevzdávám,
ať by mně památku měly
a mládencům dobrého přály.
Amen.

[Bez nadpisu]

Adio, s láskou se žehnám,
Amor, tobě odpuštění dám,
nebo neštěstí mně jalo,
jak v tom býti poznalo.

Ej, již musím přemoct tebe –
a jak zbavím já sám sebe,
neb bez lásky živu býti
musím, aneb skrz ni umříti.

Proč sou pak tak pronikavé
dyškursy té dámy švarně,
neb jedno slovo její
má moc umrtviti srdce mý.

Byť se pak chtěl pryč vzdáliti,
ach, nemohu nikam utéci,
neb mu žádné remedie
já nenalézám proti lásce.

Ačkoliv sem mluvil mnohým,
že se té ukrutné lásky zbavím,
ale když o to přemejšlím,
mnohem více tím ohněm hořím,

až někdy volám: Ach, běda,
přenešťastná ta hodina,
v kterou sem poznal Amora,
tak nelítostivého boha!

Všickni bohové litujte,
ukrutnost Amorovu mstěte,
obraťte šípy naň samého,
ty, jenž střílí do srdce mého!

Ať okusí té bolesti,
kterou mne ranil v mé mladosti,
snad se potom rozpomene,
nebude trápit tak ukrutně.

Václav Jan Rosa

DISCURSUS LYPIRONA

to jest smutného kavalíra, de amore aneb o lásce per
potentias et passiones animae suae vedený

(1651)

je básnická skladba vytvořená ve stylu alamodové lyriky, která souvisela s dobovou módou pronikající z románských zemí, jež se vyznačovala hojným užíváním cizích slov a galantních frází. Smutný kavalír Lypiron se hodlá z nešťastné lásky zabít, a ani samotný Kupido mu nechce pomoci. Srdce mu radí, aby se obrátil přímo na milovanou dívku, od čehož jej odrazuje personifikovaná Nevěra a Nestálost, naopak Smělost, Pobožnost a Upřímnost k činu vybízí. Na přímluvu Pacienti (Trpělivosti) se Venuše konečně nechá obměkčit a Kupido raní láskou vytouženou dámu. Text je proložen exemply převážně antické provenience, jež jsou obsaženy především v promluvách alegorických postav.

*Srdce opět kavalérovi se ozvalo, jeho
těší, a aby k smrti dobrovolný, která
přichází bez pobízení, nepospíchal, žádá,
ale aby sám k krásné dámě suplikoval.
Spívá se jako: Kupido, kamaráde můj,
pospěš etc.*

Znám tvé, kavalír, žalosti,
znám převeliké bolesti,
které snášíš unavený
jsa, až k smrti zemdlený,
ale prosím, Srdce smutný,
pro mé velké a tvé rány,
nepospíchej k zahynutí!

Snad jest někdo mocný v světě,
který můž uzdravit ještě.
Jestliže pak není žádný –
aspoň to krásné stvoření!
K němu pospěš, pospěš rychle,
polehčení žádat směle,
neodkládej to na chvíle!

Nebudeť snad tak tyranská,
Neroniana římská,
aby neměla v nemoci
dátí náké kondolenci.
Často lev, tygris člověka

při zdraví jest zanechala,
zdravého propustila.

Prosím tě, skrze tvou mladost
měj dýle nade mnou lítost,
nepospíchej k umrtvení,
přide smrt bez pobízení!
Snášeš mile pacienci,
koštuj jíti s suplikací
k překrásnému stvoření!

*Lypiron s sebou rozjímá, zdaliž má
k krásné dámě suplikovati a se ohlásiti.
Touž notou.*

Ó pane můj, mocný bože,
spomoziž mi z mého hoře,
ať mohu dojít kontentu,
jsouc v velikém labyrintu
velmi afligýrovaný,
amore jsa roznícený,
přispějiž mi k retuňku!

Nevím, kam se obrátiti,
k komu mám prosbu činiti.
K Amoru jsem suplikoval,
trápení jsem více dostal.
I kam se tehdy obrátím?

K krásné dámě jiti nesmím,
v žalosti umřítí musím.

Její mravy, pěkné cnosti,
její přemilé jakosti
ji u veliké vážnosti
postavují v důstojnosti.
Nesmí k ní přijíti žádný,
musí se obávat každý
té veliké spanilosti.

Viděl jsem dosti patrně,
že mnozí kavalerové

chtěli k ní suplikovati,
k službě famulírovati –
jich k sobě nepřipustila
a na služby málo dbala,
ztrápené je propustila.

Pročež ty, mé smutný Srdce,
nechtěj k tomu radit více,
abych v tom spanilou krásu
molestýrovat měl, dámu.
Divná jest panenská mysle,
vím, že bych od ní podobně
dostal, smutný, bene vale!

Baroko

Domáci tvorba Homiletika

Bohumír Hynek Josef Bílovský

NOVÝ CHERUBÍN

**léta 1491 od Boha všemohoucího stvořený a léta 1539
před rájem katolické církve postavený, to jest Svatý
Ignatius z Loyoly, Tovaryšstva Ježíšova zakladatel...**

(1695)

Převážná část autorovy tištěné kazatelské produkce vznikla během jeho působení na Moravě (Letovice, Slatinice). Ukázka představuje text ještě z doby, kdy Bílovský působil v Písku. Jde o jedno z prvních výrazných uplatnění zásad konceptuální homiletiky v českém kázání. Promluva pronesená v Březnici se stala známou i pro autorovy nešetřné výroky vůči světskému kléru a jiným řeholím. Text kázání má propracovanou strukturu s řadou nezbytných rétorických i básnických figur a odkazů na autority, v obsahu je položen důraz na Ignácovo cherubínství a jeho pravdomluvnost.

Collocavit ante paradisum voluptatis cherubim. Gen. 3 v. 20

Postavil (Pán Bůh) před rájem rozkoše cherubína.

Nevím, zdaliž i vy nevíte nebo skrze prsty hledíte, velební páni *patres jesuitae*; nevím, zdaliž nevíte anebo nepamatujete, že já mezi vámi třináct let sem byl jesuita? Nebo jestliže víte, což medle myslíte, když mě na kázání zůvete o vašem otci dnes mluvíti poroučíte? Copak já o vás nětco chválitebného povím? To do smrti ne.

*Manet alta mente repostum judicium Paridis*¹. Ještě sem nezapomněl. Tvrdý kousek dlouho se vaří, než se vyvaří. *Amico reconciliato*, příteli, s kterým jsi se smířil, mnoho nevěř. A vy mně věříte? Nevěřte, prosím, nevěřte (nebo žádnému takovému není co věřit), aniž co obzvláštního o patriarchovi vašem dnes ode mě očekávejte, ale raději kazatedlníci vaši zapovězte a hned při začátku vám i vašemu Xaveriovi (radím), obyčejné *satis* mně dejte.

A opravdu, jestli co, tedy to *satis*, přestaň, dnes bych sobě vinšoval, zázračný a veliký patriarcho a otče můj *Ignati de Loyola*, ne proto, že snad na tvé tovaryšstvo (od kterého cokoli mám, všechno mám, cokoli umím, všechno umím, cokoli jsem, od něho všechno jsem, a že jsem jesuitem byl, s tím se honosím a honositi budu, ačkoliv to někteří z hloupého troubska zle vykládají), ne proto, pravím, vinšoval bych sobě dnes mlčeti, že na tvé tovaryšstvo nevřu, než proto, že ani můj rozum, ani můj vtip, ani má hlava, ani můj jazyk schopný není. Rozum, aby vysokost tvého života rozuměl, vtip, aby tvou svatost pochopil, hlava, aby tvé zázraky obsáhla, jazyk, aby nětco takového o tobě a tovaryšstvu tvém kázal, co by dávno nebyli potvrdili na skále Petrové utvrzení papežové, co by nebyli vyhlásili císařové a králové, co by nebyli mluvili svatí sněmové, nebyli vysvětlili nejosvícenější kardinálové, arciknížata, biskupové, kázali všickni duchovní řádové, svědčící kacířové a co by o tobě nebyla vyjevila samá věčná pravda Ježíš, jeho nej důstojnější a tvého slavného tovaryšstva matka Maria, jiní nebeští měšťané, ano, sám pekelný soused ďábel co by o tobě a tovaryšstvu tvém ještě za onoho času nebyl dosvědčoval.

¹ Paridův soud zůstává hluboko v mysli.

Protož co já říci mám? Dokonce nevím, nebo řeknu-li, že jsi a tovaryšstvo tvé pravý rameno církve svaté, pole ourodu, veliký generál a synové tvoji vojáci, první dávno o tobě mluvil *Clemens* Osmý, druhý Pavel Třetí, poslední *Marcellus*, toho jména druhý papež. Řeknu-li, že jsi slunce jasný, zatměný dům boží osvěcující, řeknu-li, že jsi lékařství i proti jedu kacířskému nejmocnější, že jsi ochránce říše, to dávno o tobě a tvým tovaryšstvu mluvili svaté paměti císařové, Rudolf Druhý, Ferdinand První a Druhý. Řeknu-li, že jsi a tovaryšstvo tvé boží Benjámín, to je již stará Joáchymovi opatovi. Řeknu-li, že jsi služebník a přítel boží, to nic nového není Markovi Antonínovi a knížeti benátskému, který jednou tyto slova v noci slyšel: *Tu suaviter dormis in molli lecto, non sicut ille peregrinus servus et amicus meus*, ty sladce odpočíváš na měkkém lůžku a můj služebník a přítel *Ignatius* na tvrdé zemi. Řeknu-li, že jsi a tovaryšstvo tvé zřetelnice oka božího, ten *praedicat* tobě dávno dalo věčný Slovo. Řeknu-li, že jsi Marie učedník, to jméno ona sama tobě dala, když se tvou mistr[y]ní nazvala. Řeknu-li, že jsi ouhlavní nepřítel ďábla, tu pravdu před léty vyznal lži a nepravdy první otec.

Poněvadž tedy zde na tom světě, co bych o tobě a tovaryšstvu tvém kázal, nic nového nenacházím, povím, co v nebi a v ráji nacházím. Co je to?

Svatý *Augustin* a svatý *Irenaeus* nazývají církev svatou *paradisum*, ráj. O ráji čtu v první knize Mojžíšovy: *Collocavit Dominus Deus ante paradisum cherubim*, že postavil Pán Bůh před rájem rozkoše cherubína a meč plamenný, na obě strany ostrý, aby ostříhal cesty k dřevu života. To já dnes o tobě povím (ačkoliv i to nic nového není), nejsvětější otče *Ignati*, povím, že jsi římskokatolického ráje cherubín, od Boha samého představený. Což než začnu, poněvadž anjelové a zvláště zbrojní cherubínové trouby, posouny a muziku milují, tomu velikému cherubínovi zatrubte *vivat*.

Kdy a na kterém místě sou stvoření anjelové, archanjelové, cherubínové a jiní kůrové nebeští? Nechci se zde *disputýrovati*, to vím a věřím, že jsou stvoření, nebo kdyby nebyli, kterak by byl Bůh postavil cherubína před rájem? Kterak by byli dva anjelové vešli do Sodomy? Kterak by byl onen anjel na Abrahama nad svým synem Izákem s mečem stojícího volal: *Abraham! Abraham?* Kterak by byl viděl Jakub anjely sstupující s nebe a zase vstupující do nebe? Kterak by byl archanjel Rafael cestu do ráje ukazoval mladému pánu Tobiašovi? A abych jiné Pisma svatého nesčíslné *testimonia* opustil (nebo jak mluví svatý Řehoř, *angelos paene omnes sacri eloquii paginae testantur*, že skoro každý list Pisma svatého anjely býti dosvědčuje), kdyby anjelové nebyli, kterak by nad onou slaměnou rezidencí a nad doškami přikrytým palácem, to jest nad chlévem, kde se narodil Ježíš, kterak by byli *pleno choro* intonýrovali a zpívali *Gloria in excelsis*? Víím tedy a věřím, že jsou stvoření anjelové.

Než (medle) taky-li s níma a mezi níma *Ignatius*? Chcete to věděti a žádáte ho mezi anjely viděti, *auditores*? Upamatujte se na ty nebeský *discantisty*. *Gloria in excelsis* nad jeslíčkama zpívající a nejenom nad chlévem jako anjela, ale jako cherubína, jako pána anjelův, jako budoucího církve spasitele a pravého Krista následovníka z obzvláštního Ducha svatého nařízení v chlévě z Marie narozeného uhlídáte *Ignatia*. O anjelský dítě, ano, ó anjeličku boží *Ignati*! *Hic est, de quo scriptum est: Ecce, ego mitto angelum meum*, ten, tenť jest, o kterém jako o svatém Janu psáno jest: Ej, já posílám anjela mého. Poslal totižto Bůh prvního anjela svatého Jana před tváří Syna svého, aby před ním cestu připravil. Druhého poslal *Ignatia*, aby za ním od pekelných formanů *Lutera* a *Calvina* pokaženou cestu napravoval, a jak svatý Jan Krista, tak *Ignatius* choti Kristovou bránil a zastával. Slovem, Jan byl anjel předchůdce, *Ignatius* anjel zástupce, anjelskému Janovi němý otec Zachariáš (nebo lidé přirozeně nevěděli, jak anjelům říkají) zázračně jméno vyřkl: *Joannes est nomen ejus*, *Ignatius* ještě v kolíbe ležící a křtu svatého očekávající, němý

nemluvnátko, své jméno prozradil: *Ignatius est nomen meum*, *Ignatius* je jméno mé. Aby pak dokázal, že na anjelským kůru nepřestane, ale že urozená krev vejš a vejš se vynáseti a po časech o ouřad zbrojného a mečem opatřeného cherubína usilovati bude, při dvoře Ferdinanda, krále katolického, *Antonia* Mantyka, vůdce a místokrále návarského, v zbra-ní tak se cvičil, že nejenom *bellator fortis*, silného vojáka *renome* obdržel, nejenom zám-ku pampelonskému za *commendanta* byl představený, ale potom pravým církve svaté cherubínem učiněn jest. Když ponejprv sice od svatého Petra v nemoci uzdraven, potom od Rodičky boží, která se mu po dvadctikrát ukázala, *regule* a knížku duchovních cví-čení skládala, vycvičený, od Boha Otce v svém svatým předsevzetí utvrzený, zase od krá-le nebeského Syna božího, který ho do čtyrydcetikrát navštíviti ráčil, posílněný, též od Ducha svatého, jak svědčí Pavel a Julius Třetí, Řehoř Tři- a Čtrnáctý a Pavel Pátý, osvícený, naposledy od místodržících Kristových *confirmovaný*, *installírovaný* a od nich na místě božím s celým svým tovaryštvem ráji církve svaté představený jest.

Ó veliký cherubíne *Ignati*, na kterým celá svatá Trojice pracovala! *Spiritus et digitus Dei est hic*, musím zde vykřiknouti s Pavlem Třetím papežem: Zdaliž to není pravý Duch Páně, silný ochránce ráje církevního, kterého sám Bůh k tomu formíruje!

Damascen Marek

TROJÍ CHLĚB NEBESKÝ PRO LAČNÝ LID ČESKÝ...

(Asi 1728)

Rozsáhlá postila františkánského kazatele obsahuje na každou neděli tři kázání, jež jsou vždy uvedena krátkým dvojverším. Markův styl vychází z lidové slovesnosti, je pro něj typická hra se slovy a vkládání veršů do kázání, nechybí ani latinské citáty a exempla.

Stejně jako ostatní barokní autoři pracuje s kontrastem, a to i na rovině stylistické (vysoký styl prokládá slovy hovorovými a expresivními výrazy). Rovněž jeho práce s metaforami a příměry je často velmi originální, patrný je i smysl pro humor, který na určitých místech ustupuje spíše ironii. Celkové naladění Markova díla je laskavé a smířlivé.

**Zlá jest v manželstvu novina,
když nemají v domě vína.**

Vinum non habent. Vína nemají.

Jan 2, v. 4

Že Syn Boží na svatbu pozvaný netoliko sám osobně, ale i s mateří svou Marií Pannou a učedníky svými dal se najíti, tomu já se tak velice nedivím, nebo pěknou a jedinou příčinu toho dává sv. Jan Zlatoústý následujícími slovy: *Vocatus Jesus nuptiis adfuit, in quibus non dignitati suae, sed nostrae consuluit utilitati*, povolán Pán Ježíš na svadbu přítomný byl, při té svatbě však nehledal velebnosti své vznešení, ale užitek náš a naučení.

[...]

Ačkoliv mi tajno není, že sv. Pavel jak mužům, tak ženám obzvláštěně střídmost prikazoval, jak viděti jest v své epistole k Titovi v druhé kapitole: Starci ať jsou střizliví, stydliví, opatrný, zdraví v víře, v milování, v trpělivosti. Což staré ženy? (Ať chodí) v oděvu svatém, (ať nejsou) hanlivé, ne mnoho vína pijící, dobrému učící, aby opatrnosti vyučovaly mladice, aby muže své milovaly, na syny své laskavý byly, (aby byly) opatrné, čisté, střizlivé, o dům péči mající, dobrotivé, mužům svým poddané. Nicméně v manželstvu pozůstávajícím dovolují, aby netoliko při obědě neb večeři, ale i ráno, v noci, a kdykoliv se bude líbiti, z předřečeného vína lásky pili a se opili, nebo jak dlouho to víno budou sobě připijeti, tak dlouho dobře se budou míti; jak to víno pomine, všeckno štěstí zahyne, budou dračky, budou rvačky, skučení, tlučení, vytejkání, vyjevání, Pán Bůh chraň takového ženění. Že se stalo a stává, zkušenost svědectví dává.

Obzvláštěně však tři příčiny víno kazí, lásku mění. První jest, když některé staré babice, nezpůsobné k světu více, chtějí míti hezkýho, švárnýho, krásnýho a čerstvýho mládence: nerozvažující sobě, že v jednom hrnci maso mladého kapouna a staré krávy nerovně se vaří, že kalendář starý s novým se nesrovnává, že Starý Boleslav od Nových Zámkův daleko leží, že staré a pokažené zboží mezi čerstvé kupci rozumní nesloží, a nicméně čím jsou škaredější, žádají býti příjemnější, chtějí se vdávati, mláďencům prodati.

Takové babice, jestliže očima krhavými dobře již nevidí, ať sobě na nos přiloží neb zavěsí skleněné prohlídky a čtou, co u sv. Matouše v kap. 9 psáno stojí: Žádný zajisté nepřisívá záplaty sukna nového k rouchu vetšému, nebo odjímá celost jeho od roucha, a tak horší roztrhnutý bývá. Aniž lejí vína nového do sudů starých: sice jinak rozpuka-

jí se sudové a víno se vylívá a sudové se kazí. Ale víno nové lejí do nových sudů a bývá obě zachováno. Podobným způsobem víno lásky nové nedá se liti do starého sudu: to jest láska, která se má ukázati nějakému starému strašidlu, nebývá stálá, brzo se kazí; nebo ačkoliv babička miláčkově pěkně a žluté dukáty předstírá a ukazuje a on k ní říká: Zlaté dítě, miluji tě, ta slova na babu nezní, nýbrž na dukáty, kteří se nacházejí při ní.

Což se z toho poznává, že jak je po svadbě, hned se baba souží, muž po zlatě touží, když čížky vyloudí, levou cestou bloudí, vede život hejska, směje se a vejská, mladícím šaty kupuje a bábu doma plundruje. Poněvadž jsme dnes při svadbě, nebude mi snad někdo za zlé pokládati, jestliže k téhož potvrzení nětco směšného se přimění. O jakýsi vdově píše velebný kněz Abraham od svaté Kláry nazvaný: Jistá a letná vdova, která po smrti manžela svého samé sny o vdávání měla a ustavičně zase jiného manžela míti chtěla, to sice pamatovala, co sv. Pavel k Korintům napsal: Žena přivázaná jest zákonu (manželskému), dokud její muž živ jest. Pakli umře muž její, vysvobozená jest: nechť se vdá, za koho chce, toliko v Pánu, však, co následuje, mimo srdce pustila, *beatior autem erit, si sic permanserit*, blahoslavenější pak bude, zůstane-li tak, podle mé rady.

Aby ale lidé neřekli, že jest více k chlipnosti než k vdovské zdrženlivosti náchylná, odebrala se k svému duchovnímu pastýři a jeho za radu prosila, co by měla dělati, zdaliž vdovou zůstati, anebo zase se vdáti. Pán farář jakožto muž rozšafný ani ji k vdavkám neradil, ani od takových neodrážel: nebo věděl, že žena jest samá pěna a proměna, tu slíbí, tu chybí, tu se zařiká, že více nechce muže míti, ale s nebožtíkem pohřbená býti, a po malé chvíli naříká, že musí jako hrdlička bez mužíčka žalostně život svůj strávit a beze všeho polehčení a potěšení jako na poušti živa býti. Věděl také velebný pán otec duchovní, kterak velmi nebezpečná věc jest k stavu manželskému raditi, nebo když se nepodaří, místo záře a veselé tváře dívají se na rádce jako na nějakého zrádce, pročež pravil, aby volila, co se jí líbí, jak sobě bude stlati, tak také že bude spáti.

Nemohlo dlouho vězeti šidlo v pytli, nebo počala ta vdova pacholka svého chváliti, že je chlap hezký, mladý, k ní uctivý a hospodářský, pilný v práci a bedlivý. Makajíce již pan farář, že její laskominy po pacholku touží, aby od ní pokoj měl, takto ji odbyl, řka: Dejte pozor na zvony, když se bude do kostela zvoniti, řídte se podle jejich zvuku, a co oni vám poradí, jestli chcete, to následujte a s tím se spravujte.

Ta žena myslila, že již jest blažena, za danou radu se poděkovala a s velikou chtivostí neděli Boží očekávala, a když slyšela zvoniti třema zvony, zdálo se jí, jak by ji napomínal takový hluk: vem si ho, vem si ho, vem si ho. Pročež dlouho neodkládala a milého pacholka za muže pojala. Ale to radosti její víno brzo s jedovatou hořkostí bylo promícháno a v žalost obráceno. Nebo ten nevohrabaný slamotrus nevážil ji sobě za manželku, ale rovnou sobě selku, ji rval, pohlavkoval, špuntoval, bil a mlátil a za prokázané dobrodiní nevděčně platil. Z té příčiny utíkala se zase žalostivě k svému pánu faráři a bolestně sobě stěžovala na radu jeho. On ale s tou ostrovtipnou odpovědí ji odbyl: Milá ženo Mařeno, že je víno lásky zkaženo, to není má, ale vaše vina, proč jste hned po prvním zvonění tak dychtivě se řídila, měla jste čekati, až by se bylo se všemi čtyřmi zvony zvonilo, tu byste zajisté jiný zvuk a napomenutí pozorovati byla mohla, totižto: nevem si ho, nevem si ho, nevem si ho. A tak byste byla zůstala od zlého všeho zbavená.

Co se té babici přihodilo, to se až posavad mnohým starcům, kteří po mladých Abigail laskominy mají, stává, aniž dlouho víno lásky u takových v celosti a v dobrotě své zůstává, nýbrž brzo jelení parokou od svých milenek obdaření bývají, a když starec v podágre leží, mladá panička po mladých běží. Anebo jakmile hospodář patu z domu ven vyhne, také mnohá rychle vyběhne, a jak Písmo svaté o takové bezbožnici a cizoložnici svědčí: *Apprehensumque deosculatur juvenem et procaci vultu blanditur*, a ujavši

mládence líbala se s ním a tváří nestydatou lahodila jemu. Na tom neměla dosti, ale také takové v domě svým chtěla míti hosti, proto i řekla: Poď, požívejme žádostivých objímání a nasyťme žádosti těla, dokavadž nebude den, neboť není muže doma. Taková žena horší než fena.

Druhá příčina, že víno lásky mezi manželi brzo se kazí, tratí a maří, jest, když ženich jen toliko dychtí, jak by ne ctnostnou, mravnou a pobožnou, ale bohatou, která by s dukáty se stkvěla a vzácné přátele měla, dostati mohl. Která muže svého tak dlouho miluje, jak dlouho vůli její se podrobuje, jí se klaní a nazývá paní; ať nejmenším slovem jest rozhněvaná, již je sůl rozsypaná, láska v zášti obrácená. Tu mu zpívá novou píseň: Jdi mi, klofáte, z domu ven, kdyby mne a otce mého nebylo, co by pak po tobě bylo? Že se ty pánem nazýváš, skrze mne titul nabýváš. Pod vokny jsi prve zpíval, když jsi troníčku nemíval etc. Jestli je pak manžel hloupý, tu dokonce neustoupí, šidí ho, jak se jí líbí, a dle převrácené vůle tříbí.

Matěj Bartys

RŮŽE NAD POTOKY VOD VSAZENÁ, bílá i červená aneb Svatý Jan Nepomucký pod způsobem růže...

(1729)

Autor byl katolický kněz, profesor teologie a převor cisterciáckého kláštera na Velehradě. Kázání zpracovává téma nejoblíbenějšího barokního světce Jana Nepomuckého a produktivně rozvíjí především rostlinnou symboliku, která byla s tímto světcem spojována (spolu s motivem vody, v níž Jan Nepomucký našel mučednickou smrt).

Quasi rosa plantata super rivos aquarum. (Eccl. 39, 17.)

Jako růže vsazená nad potoky vod. (U Síracha v kap. 39)

odkudž také Praha ne bez příčiny nazývá se *Parva Roma*, Malý Řím, a následovně, co o svaté církvi římskokatolické, to může řečeno býti o římskokatolicko-pražské:

Floribus ejus nec rosae nec lilia desunt:

V této zahradě hojného kvítí

růže i lilie je najíti.

Nebývá pšenice bez koukolu, ani růže bez trní, takže onoho hospodáře, *qui seminavit bonum semen in agro suo* (Mat., 13, 27), který nasel dobrého semena na poli svém, diví se služebníci, odkud na takovém poli, zasetém pšenicí, mohl by se koukol vzíti? Slova jejich jsou: *Domine, nonne bonum semen seminasti in agro tuo? Unde ergo habet zizania?* Pane, zdaliž jsi dobrého semena nenasel na poli tvém? Odkudžpak má koukol? Nicméně, jak růže zůstává růže také i mezi trním, tak pšenice zůstává pšenice také i mezi koukolem. Anobř podle svědectví sv. Jarolíma, kdyby růže byla bez trní, žádná by neměla vůně. Takovým kvetla způsobem *hortus voluptatis*, zahrada rozkoše, Praha (od toho času, ve kterém nejvyšší Hospodář nebeský nasel v ní *bonum semen*, dobrého semena, skrze totižto sv. apoštoly naše Cyrila a Metoděje aneb Crhu a Strachotu), promíchaná koukolem a zapletená trním dlouho nevykořeněného pohanstva a na to vkořeněného kacířstva, abych nic neřekl o rozpustilém, podnes nepřestávajícím, jménem, ne skutkem křesťanstvu. Nicméně pšenice zůstala pšenice a kvítí zůstalo kvítí vyvolených synův Božích, po všechem čas ctnostným kvetoucích životem. Mezi takovým promíchanou koukolem pšenice a mezi takovým zapletenými trním růžemi jednoho hledám a toho nacházím, kterého nemohu samého pominouti v této zahradě výborné, svatého Jana Nepomuckého.

Pravé zrno pšeničné! O kterém pravda věčná: *Nisi granum frumenti, cadens in terram, mortuum fuerit, ipsum solum manet, si autem mortuum fuerit, multum fructum affert* (Joan., 12, 24), jestliť zrno pšeničné, padna do země, neumře, onoť samo zůstane, pakliť umře, užitek mnohý přinese.

Sv. Jan Nepomucký! Jakožto výborné zrno pšeničné, padnouc do země dobré, svato-svaté církve římskokatolické, nápodobným kořenu způsobem, *mortificatus quidem carne, vivificatus autem Spiritu* (1 Pet., 3, 18), umrtvený sice tělem, obživený pak Duchem, nezůstal samotný, nýbrž jakožto dobře zavlažené, ba právě ve vodách oplývající zrno čerstvé a jadrné vykvetl, v zahradě rozkošné římskokatolicko-pražské nejen toliko v obec-

ný květ pšeničný, nýbrž mnohem důstojnějším způsobem, nežli v ourodné zemi uher-
ské zrno žitné vyrůstá v zrno pšeničné. Vykvetl on v obzvláštní květ spanilý a líbezný;
kterýžto (skrže jeho společnost s vodou) mohl bych nazvati *nymphaeam*, tak řečený květ
vodní, jehožto vlastnost jest ve vodách růsti, krásně a spanile rozkvétati a rozkošnou
vůni ze sebe vydávati; z které příčiny následujícím se nápisem chválí:

In undis floresco.

Ve vodách hlubokých květu

k rozkoši celému světu.

A ještě bych snad lépe řekl, že jest (skrže svou nevinnost a horlivou vroucnost) lilie
vznešený květ běloskvělé barvy a silné vůně, jemužto následující nápis jest přivlastněný:

Cum candore odor!

Při bělosti vůně dosti!

Aniž bych chybil, kdybych řekl, že jest (skrže svou jak gruntní ctnost všech ctnos-
tí jiných, poníženost, tak spravedlivou podnes odměnu jednomu každému podle zásluh
udělenou) fialka, maličký květ libé vůně, figura poníženosti, a jedné mezi jinými ne všem
jednostejné vlastnosti, obzvláště z onoho kře natáhnuté, z kterého někdy dal se hlas sly-
šeti: *Ne appropies* (Exod., 3, 5), nepřistupuj, totižto opovážlivě; jejížto vůně zdaleka se
cítí, zblízka se mění právě jak přítelkyně uctivého, tak nepřítelkyně přístupu opovážlivé-
ho a neuctivého, a z té příčiny také následujícím se nápisem honosí:

E longinquo!

Z daleka mám ucítěnou,

zblízka vůni proměněnou.

Mezitím za jiný ještě květ, jak spanilý, tak líbezný, představuje on mně sám sebe –
sotva přichází na světlo, již skrže světlo dává na světlo, jakým by chtěl kvítkem zůsta-
ti – otcovský dům, nebeským osvětlený plamenem, potvrzuje, že jest a zůstane výborná
Růže, totižto:

Urit mature, quod vult urtica manere,

et rosa mature se probat esse rosam.

Jak kopřiva brzo začíná páliť,

tak růže dlouho nemůže květ tajiti.

Svatý Jan Nepomucký, ne kopřiva palčivá (ačkoliv nebeským vyjevený plamenem),
nýbrž *quasi rosa plantata super rivos aquarum* (Eccl., 39, 17), jako růže vsazená nad
potoky vod, časně vysvětluje na sobě skrže (ten z nebe seslaný plamen) nejen toliko, že
bude, ale spolu taky, jaký zůstane květ růžový – totižto dobře zavlažený, pravému kme-
nu vinnému, jakožto ratolest jeho, nápodobný, *candidus et rubicundus* (Cant., 5, 10), bílý
i červený, *candidus*, bílý životem nevinným, *rubicundus*, červený láskou horlivou, jak
k Bohu, tak k bližnímu.

A tuto Růži spanilou a líbeznou, v předešlém roce od papežské Svatosti skrže svato-
řečení ustavenou na skále, v přítomném pak roce za takovou (od veleslavného Bratr-
stva svatojanského skrže osmidenní slavnost téhož svatořečení) vystavenou Na Skalce,
míním já dnešního dne v této zahradě uctivě sbírat i Láskám Vaším nábožně přednésti;
ku kterému sbírání na místě košů doufám trpělivé uši a vroucná srdce najíti, a tak v před-
sevzetí mém pokračovali budu dále ve jménu Páně.

Quasi rosa plantata super rivos aquarum. (Eccl., 39, 17)

Jako růže vsazená nad potoky vod. (U Síracha v kap. 39.)

Původ růže vypisující a spolu také spanilost její a líbeznost vyobrazující Konstantin
císař praví, že růže pochází *e Divino nectare in terram effuso*, z božského na zem vylitého
nápoje nesmrtelnosti. Jestli tomu tak jest, jakým pak způsobem mohou já sv. Jana Nepo-

muckého uznati za růži; kterého lépe bych snad řekl pocházeti z ohně zahřívajícího, nežli z nápoje ovlažujícího.

K tomu dává mně příčinu jmenovec jeho, tajný sekretář věčného slova, sv. Jan Evangelista, jenžto vyvolené syny božské (mezi kterými jest sv. Jan Nepomucký a ten vznešený) následujícími vypisuje slovy: *Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt* (Joan., 1, 13), kteřížto ne z krve, ani z vůle těla, ani z vůle muže, ale z Boha zrozeni jsou.

Následovně sv. Jan Nepomucký (od Boha neplodným rodičům daný, a z Boha zrozený) z ohně pochází, a ne z vody neb z nápoje; podle toho, co svědčí vůdce lidu izraelského, Mojžíš, a potvrzuje vyvolená nádoba Kristova, sv. apoštol Pavel, řka: *Deus ignis est* (Deut., 4, 24), Bůh oheň jest, a ten podle proroka Malachiáše, *conflans* (Malach., 3, 2), přepalující.

Ondřej František de Waldt

CHVÁLOŘEČ

(1736)

Soubor 39 kázání představitele konceptuální homiletiky. Každý text vychází z tzv. argumenta, jež bývá parafrází biblického citátu, který je pak postupně vykládán z různých hledisek a osvětlován pomocí exemplum. Začíná netradičně novým rokem, pokračuje jednotlivými svátky (Panně Marii jsou věnována 4 kázání). Hojně se vyskytují pro baroko typické umělecké prostředky, zvláště antiteze, kontrasty, bohatá symbolika, alegoričnost, metaforika atd., časté jsou i řečnické figury.

Na den Proměnění Pána Krista

Nemini dixeritis. Math. 17. Žádnému nepravte.

Argumentum: *Kunst mlčení chvalitebný.*

Silentium! Mlčte! rozprávek zanechte, a to co dnes budu vám mluvit, kázati: *nemini dixeritis*, žádnému nepravte, každej to u sebe na památku zanechte, a skrz to kunst velký dovedete. Velký jest zajisté kunst mlčeti, ty věci, které se mluvit nemají, kunst téměř mezi kunsty největší, uměti dobře mlčeti. Rozliční jsou kunstové: velký kunst jest zlatníkův, velký jest kunst hodinářův, velký jest kunst malířův, velký jest kunst *typographorum*, kníhotlačův, velký kunst jest krumplířův, drahých materiálův tkalcův, vzácných instrumentův muzikálních kunštýřův, i pěkný kunst dobře učených muzikantův, a tak dále o jiných, a jiných kunstech; ale kunst dobře mlčeti, tejnosti, které se mluvit nemají, nevyjeviti, kunst kunštův skoro největší, a ten kunst samá přirozenost člověka hned jako učí od kolibky; i proč medle člověk hned jak se narodí, nemluví? Všeckna jiná zvířata svoje *partes* muzicirují, ptáci zpívají, pískají, vrzají, cíkají, štěbetají. Kočky mňoukají, psi štěkají, vrčejí, nadírají se, koňové řečtají, sovy vejskají, žáby řečtají, ovce bečejí, a tak dále, každej svou, jak jej *natura* učí, bez *partes* hude, a troubí; sám jedinej člověk, když se narodí, bečí *ex molli b*, někdy *ex ciz* zvostra, celý dni, a noci bez taktu zpívá, šklebí se, pláče; dále na to houká, klebtá, slova pochytává, až po maloučku za některý rok naučí se taky mluvit. Smyslův dříve užívá, nežli rozprávky; tak hned vidí, hned slyší, voní, dotýká se, koštuje, a na to i po zemi dřív se plazí, vodítkami se snáší, v vozejkou učí se choditi, až se pomalu naučí deklinirovati skrz častý *casus* pády, sám umí choditi. I proč hned taky člověk když se narodí, nemluví? Ej hle dřív nemluví, až se naučí *exercitia* činiti *pythagorica*, dlouho mlčeti, nepočíná mluvit, až taky počne rozuměti, nebo není daleko mozek od jazyku, spolu ti dva, jazyk a rozum počínají *organa sua* na varhany hráti, a tak člověk s rozumem rozprávku nabývá, aby i tím způsobem od Boha nám bylo navrženo, že nemá se mluvit, leda moudře, a s rozumem. Ej hle jak velký kunst jest dobře mluvit, ale ještě větší, dobře mlčeti. A toho kunstu milovník byl Kristus Slovo Tělo, Slovo Otce, byl Slovo, avšak do třicátého roku věku svého málo mluvil. Dřív nežli tři léta poslední svého věku lid učil, třicet let v mlčení strávil, tím nám navrhuje, že více, a dýle mlčeti máme nežli mluvit. Kristus Pán byl Mesiáš, a pravý Bůh, avšak proto poněvadž byl král, a pán světa, nehonosil, nevytruboval svou vznešenost, a vysokost, nežádal klanění a ctění, ale Otce svého tejnost zachoval, radu božskou před ďábly skovával, že ze skutkův, divův, a zázrakův chtěl uznán býti Spasitel raděj, nežli ze slov. Odkudž když vyvrhl z posedlýho ďábla, přikázal, aby nemluvili, že by on byl Kristus Syn Boží (Marc. 1).

A v včerejším evangelium podobně zapověděl po zázračném uzdravení onoho hluchého, a němého, aby nepovídali žádnému, co se stalo (Marc. 7). A zdaž nevíme, když Pilát se ptal Krista, jakož i Kaifáš: ty-li jsi Syn Boží, král židovský? co na to odpověděl? Já jsem? Né, ale co? *Tu dicis*, ty pravíš. A z ty taky, a ne jiný příčiny, totiž mlčení, a tejnosti milování, když poslal Petra, a Jana, své sice sekretáře Spasitel náš, aby mu připravili místo k jedení beránka, nejmenoval toho hospodáře, u kterého chtěl beránka jísti, ale toliko jim pravil, aby do toho domu vešli, do kterého ten člověk vejde, kterej džbán ponese, a toho domu hospodáři to vyřídili, že u něho Pán chce jísti beránka. I proč Pán nepověděl, aspoň těm dvoum svým milým učedníkům, a dům hospodáře nejmenoval? I hle proto, aby dokonce to v tejnosti zůstalo, a o tom žádný nevěděl, a oni žádnému nepravili. Ej hle jaký byl mlčení, a tejnosti milovník Kristus, kterej se taky tehdáž ráčil naroditi, to jest o půl noci: *dum silentium tenerent omnia* (Sap. 18), když ticho a všudy jest bylo mlčení. A co potřeba jest dalekých k tomu hledati příkladův? Dnešní slavnost může nám svědčiti, jak kunstu mlčení byl milovník Pán a Spasitel náš Kristus Ježíš, když ty toliko k patření své slávy na hoře Tábor sebou pojal, o kterých viděl, že by byli tejnější nad jiné, nebo zajisté nepojal sebou mnohý zástup, a všechny učedníky, k tej božskej napodivnej akci, věda dobře, že v množství lidu, setva býti může kunst mlčení; ale vždy se proto někdo najde, kdo by to vyzvonil. Ano vstupující z hory těm svým třem sekretářům Petrovi, Jakubovi, a Janovi prikazující pravil: *Nemini dixeritis*, žádnému nepravte vidění. V pravdě tedy, v pravdě Kristus Spasitel náš byl mlčení, a tejnosti milovník, nám navrhuje skrz to, abychom i my toho kunstu byli milovníci, to tajili, co se mlčeti má, co se mluvíti nemá, žádnému nepravili. *Certe ars tacendi, ars rara, et chara!* Zajisté to jest kunst rár, Bohu i lidem milej, a líbej. Ale poněvadž málo jest těch, kteří by ten kunst tejnosti mlčeti, a dobře mlčeti uměli, já ty, kteří neumějí, tomu kunstu dnes učiti budu, a jak by ohyzda a ohavnost byla rozpustilým tlampačem býti, bezuzdný jazyk míti, tejnosti vyjeviti, vyzvoniti; a na to jak vzáctná jest ctnost, a milost, umět mlčeti, tejnosti tajiť, žádnému je nepraviti, k potěšení, a užitečnému navrzení vašemu, jak doufám, dnes ukážu. Vy mezi tím, když já budu mluvíti: *nemini dixeritis*, žádnému slova nepravte, ano-brž raděj mlčte, a poslouchajte ve Jménu Páně.

Dobře se pamatuji, že jsem na obraze blahoslaveného, a již nyní svatého Jana Nepomuckého v Karolíně v městech Pražských napsáno viděl, i taky četl toto: *Difficillimum in vita tacere, quae dicenda non sunt*: nejtěžší věc jest v životě, mlčeti to, co mluvíti se nemá. A zajisté kunst kunstův, skoro největší, dobře mlčeti; dobře mluvíti s svatým Janem Křtitelem jest velký kunst, ale dobře mlčeti s svatým Janem Nepomuckým jest skoro větší kunst. Ten člověk jest velký kunstýř, kterej ty tejnosti, které netoliko se nemají mluvíti, mlčí, ale i ty, které by se sice mohly vyjeviti, a mluvíti, však proto tají, jakožto tejnosti milovník. Ten ale člověk, kterej nemůže tejnosti zažiti, rovně jako pes tuká, ohyzdný jest každému, a sobě sám škodný, a nešťastný; neb jestliže cizích nemůže zachovati u sebe tejností, snadno i sám své vyjeví, a na sebe všechno poví, často k svej hanbě, a zkáze, a skrz to nemá ani muž slouti; a co divu, tento zajisté kunst mlčeti jest kunst na muže švarného patřící, ba dokonce jest kunst, a ctnost anjelská. Muž, že muž mlčet, žena ne muž, že nemůž mlčeti; ten kunst, který muž nezná, a neumí, není muž, ale žena. Co? žena? I co pak ženy nemají kunstu mlčení, a neumějí tejnosti mlčeti? Ano, ano, tak jest, ženy neznají toho kunstu od té doby, co hadu jest ďáblovi Eva božskou tejnost vytlamlapa. Neumějí, neumějí, ani neznají kunstu mlčení, leda snad tehdáž, když nimi lomcuje *daemonium mutum* (Luc. 11), ďábelství němý. Není vám skrz to žádná křivda, ó ženy, ale jistá jest to pravda! Co, nevěříte? Medle kde v celým evangelium najdete, aby byl někdy ženám prikázal mlčeti? Nikdež. Ale to se často nachází, že mužům prikázal mlčeti! Aj

dobře! pozdvíhší jedna žena ze zástupu hlasu, křičí, volá, a praví: dobře. Hej! hola! žena ať mlčí: *Mulieres in silentio discant* (1. Tim. 2), ale nicméně předce křičí, a volá, a praví: dobře! Nepřikázalť ovšem nikdy Pán Kristus žádné ženě mlčeti, nebo dobře tak viděl, že rády ženy mlčejí. I poněvadž tedy rády mlčejí, nebylo jim třeba přikazovati, aby mlčely. Mužům ale, poněvadž rádi mluvějí, přikázal mlčeti. Ha! sic málo kdy dobře žena mluví, ale i nyní na nic promluvila. Není tedy tomu tak; ne, proto nepřikázal Pán ženám mlčeti, že mlčejí, ale proto jim to nikdež nepřikázal, že viděl ženy býti neschopný k mlčení a tejnosti, a že by k tomu nesnadný, a nezpůsobný byly: *Feminae est flere, nere, nil tacere*¹. Přikázal ale mužům mlčeti, nic nepraviti, proto že jest věděl, muže býti tejnosti schopný. Co ženy, ještě nevěříte?

1 Žena má schopnost plakat, příst, ale ne mlčet.

Baroko

Domáci tvorba Historiografie

Mikuláš Dačický z Heslova

PAMĚTI

(1620)

Paměti navazují na starší zápisky, započaté už ve druhé polovině 15. století Dačického pradědem Bartošem z Prácheňan. Kromě toho, že jde o významný pramen k českým dějinám od poloviny 15. do začátku 17. století, jde také o pozoruhodné literární dílo. Dačický se vyrovnává především s děním, jež právě prožíval spolu se svým rodným městem, s celou zemí a jejími obyvateli. Nejvíce prostoru věnoval událostem v Kutné Hoře. Autor často záznamy komentuje, své dodatky důsledně označuje slovem „nota“. Nejčastější jsou ty, které dále rozvíjejí informaci záznamu, dále se objevují komentáře mravně naučné, časté jsou i verše.

Kapitola XIII (Léta 1575–1626)

Léta 1622

Jeho Milost císařská Ferdinandus, český a uherský král, zůstává v stavu vdovském a jmaje k manželství zasnoubenou pannu Leonoru, kněžnu mantuanskou, ji k manželství pojal a do Rakous jest přivezena.

Lid vojenský, z českých stavuov zprotivených pozůstávající a odporující, jenž jse v městě Třeboni zavřeli, jsouce drahý čas vojensky obleženi a nemoha pro nedostatek viktualíí a proviantův vytrvati, accordem, smlouvou, jse také poddali. To poddání vykonalo se 2. dne měsíce Martii, března.

[...]

Italianové, Španělové etc., lid vojenský, zběřičný, císařský, táhli z Rakous a z Moravy do Čech ku Praze, skrze kraj Čáslavský a Kouřimský s svými kuběny, lidem škody a nátisky činíce; na jichžto vychování obyvatelé sbíratí a dávatí museli, podlé o tom nařízení. A tak soužení a bída České země nepřestávala, s většími vždy pohrůžkami na vyhlazení národu českého. O Pane Bože, rač jse smilovati!

V těch mnohých lidských ouzkostech, žalostech a zhoubách v království Českém nařízeno a vůbec vyhlášeno jest jménem Jeho Milosti císařské skrze mandáty tištěné a psané, jenž vlaským jménem pardon jmenovány byly, že Jeho Milost císařská z milosti své pozůstávajícím, jenž jse byli podle jiných a s jinými proti Jeho Milosti císařské pozdvihli; svolovali a napomáhali etc., skrze což že Jeho Milost císařská k velikým škodám a dluhům připraven jest a mnoho tisíc lidu o život připraveno etc.; tu milost činí a jim čest a hrdla odpouští, s vejmkou těch, kteříž byli zutíkali; však statky všech těch pozdvižených jakožto propadené v své moci že zůstavovati ráčí. Kdo by jse pak v nařízeném termínu k té milosti nepřiznal a pominul, že exekuci hrdelní pokuty následovati jmá; v kterýchžto mandátech Jeho Milost císařská dědičným králem českým jse oznamuje. A tak odstup, přeč, slávo a svobodo česká! – Nápodobně a týmž způsobem konalo jse v markrabství Moravském.

Pan Vilém z Lobkovic, pan Pavel z Říčan, Jan Vostrovec, Šťastný Pětipeský a někteří měšťané, jenž v pražském vězení až posavad zůstávali, jsou jinam k vězení na některé zámky císařské v Čechách podáni, za jakou příčinou, není vůbec povědomo. Pán Bůh rač býti s nimi svou milostí.

Měsíce máje hlava pana Ondřeje hraběte Šlika, jenž byla s jinými hlavami stínaných na věži velkého mostu pražského vystrčena, jest odtad dolů vzata a pohřbena; což jse stalo a k tomu dovoleno jest na objednání toho od přátel jeho.

V říši Germanii Ernestus hrabě z Mansfeldu, polní hejtman vojenský, císaři Ferdinandovi protivný, předce v tom protivenství trvaje, lidu svého vojenského rozpustiti nechtěl, ale vždy jse víceji rotil a s jinými puntující sílil. Též v Čechách na Kladsku zavření týmž způsobem jse protivili a jak mohli opatrovali. Lid vojenský císařský, jízda i pěchota, vždy rozkvartýrování leželi, drancovali a šacovali; pročez u Kladska a v kraji Hradeckém některé tisíc lidu seldského zbrojně jse shromáždilo k bránění sebe a odporování škůdcuom jich, a tak soužení a hubení České země nepřestávalo. Pod tím drahota ve všelijakých věcech vznikla nesmírná a o minci peněžitou lehkou, jenž na nejvyšší vzešla, nevole a hadruňky.

Ve vsi Trnavce, k statku zdechovskému náležející, někteří rejaři vojenští, jenž jse k lidu válečnému Jeho Milosti císařské náležeti pravili, loupili, drancovali, šacovali a násilí činili; pročez sebrali jse na ně sedláci, a na ně jse davše, je zbili a koně jich pobrali, hodně a spravedlivě. Takové loupení, drancování a šacování trvalo a dále jse vždy v České zemi od lidu vojenského, v zemi zůstávajícího. Při tom i od ledakohos, vše jménem proti rebellům, nad vinnými a nevinnými, i od některých vlastních Čechuov rozených!

Ah, ah, Bohemia, cecidisti, o patria, iam contraria sunt tibi omnia et gens tua propria; nulla tibi concordia, nec justitia, migravit tua gloria, constancia, libertas et victoria; manet miseria propter peccata, vitia; o adesto dei misericordia, cum eius potentia, ne multiplicetur malitia.

Rození pak Čechové, zvláště mladší vyletálkové, procházeli a projížděli jse po vlas-ku, španělsku, francouzsku, čertovsku etc., bez dobrých mravuov a ctností, s domácími mezi sebou vádami a šarvátkami, nic na pád a záhubu vlasti své nedbajíce, i mnozí mezi škůdce zemské jse dávali; a jedni na druhé viny vyjevovali a k těžkostem přivozovali. Pod tím jse země Česká cizozemci osazovala a propadení statkové prodávali, rozdávali a zastavovali.

Lugit Bohemia

Upads hrozně, milý Čechu,
do záhuby a posměchu!
Každý do tvé vlasti běží,
nezůstáváš jen v loupeži;
již tvá sláva bídne klesla
a udatnost přeč, odešla,
svoboda také zahnána,
kdož tím vinen, než ty sama.
Ochraňujž sám Pán Buoh tebe
a pomoz z země do nebe.

Země česká, milá máti,
nevím, jak mám naříkati,
kvíliti a žalovati.
Těžko na to zpomínati,
jak jsi v slávě, chvále byla;
juž jsi toho všeho zbyla,
skrže nepravosti, hříchů,
pravdu pravím, crede mihi.

Zastavili Čechuom smíchy,
zmrhány jsou jich svobody,
již je cizí práva soudí,
zranili tě vlastní tvoji,
ó, kterak a kdo tě zhojí?
Následuje bída, psota,
přitom veliká drahota;
padla s tebou i Morava,
tobě také vinu dává.
Nepřítel vejská a skáče,
Slezsko a Lužice pláče,
že s tebou punt učinili,
vrchnosti jse zprotivili,
také toho zlým zažili.
Přišla jsi o své rozkoše,
stříbro, zlato, pěkné groše
a ještěť jse horším hrozí,
ač jsou již zhynuli mnozí,
aniž již touž vlastní sluje,

jinými jse osazuje,
cizozemcům dovoluje,
v ničem žádný nelituje.
Ledakdos bije, morduje,
na tvé hejří a hoduje,
čehož také původové
jsou mnozí tvoji synové.
Ó milí páni Čechové,
již jste bídní otrokové.

Pán Bůh pro nepravost tresce,
ráčí činiti, kdy a co chce,
budeť konat také svůj boj,
učinit' svým věrným pokoj;

každý člověk k tomu se stroj,
vezma na se duchovní zbroj.
Ó, čiňte z hříchův pokání,
poddaní, také i páni,
smrt k svému právu pohání,
žádnýť se jí neobrání.
Smiluj jse Pán Bůh nad námi!
Rač dát pokoj, zruš různice.
Zpíval bych vám ještě síce,
nemohu již hořem více,
své vlasti tak litující,
chraniž nás božská pravice!
[...]

Kapitola XIV (Léta 1577–1626)

Léta 1600

Brzo potom léta tohoto nastávajícího nadepsaný pan Jindřich Vražda a panna Kateřina, obstarání sestra přízepsané paní Lukrecie z Přerubenic, také zemřeli ve vsi řečené Cerekvice u Hrdibora Hrabani, jenž tam v tejš vsi obejval.

Ve středu před památkou Tří králuov mudrcuov (5/1) vyhořaly tři dvory ve vsi Miskovicích, nedaleko Hory Kutny.

A hned v ten den v noci na čtvrtek neopatrností pacholkův v maštali vyšel oheň v městě Čáslavi, a rozmohše jse tak, že shořelo několik domův, též krov na kostele farním i na věži; stala jse škoda nemalá.

Umřel na Hradeníně v kraji Kouřimském pan Všeslav Strojeticcký; hrbovatý byl od přirození.

V outerý po památce sv. Antonína (18/1) Matyáš Dačický z Heslova pojal k manželství pannu Annu, dceru pana Alexandra Elšice z Elšic. Actum na Horách Kutnách.

V městě Kolíně nad Labem Simon Šilhánek Prachaticcký pojal k manželství, jsa vdovcem, Kateřinu, svou a domu svého starodávní hospodyní, pannu obstarání.

Na Horách Kutnách vstoupili v stav manželský: Andreas Brtnický, student školní, s Lidmilou, dcerou nebožtíka Stanislava Kožišníka, Poláka.

Podán z Prahy na Hory Kutny jakýsi Němec, řečený Petr Kek, a učiněn při týchž Horách puchalterem, darmochlebem, a opatřen peněžitým téhodným provisionem. **Nota.** Čechuov jse vždyckny v tom pomíjelo a ledajací příchozí cizozemci předčili. Čechové jse pak sami lehčili a raději cizím napomáhali na své zlé.

Samuel Nejepinský, po rodu Horáček, syn N. ševce v městě Ledči pánuov Trčkuov, jsa dobrodiním pánuov Trčkuov, pánuov svých dědičných, z poddanosti osvobozen i od Nejepinských z Nejepína k štítu připuštěn, nádherně a spurně sobě vedouce a provozující, spejchal, chtěje vyšším roven býti, a mistrnými spůsoby k nabejvání statku vuokol šel. A tak mu to stálo, až naň vyhledáno bylo, že vyvazené jistoty na peníze svědčící k sobě přijímal a z nich upomínal a při právě na ně nastupoval proti právu a zřízení zemskému; pročež naň nastoupeno a jest právem za oukladníka uznán a odsouzen. A v statek jeho jse k tomu nařízení k ruce Jeho Milosti císařské uvázali, i v ten duom na Horách Kutnách v předměstí čechovském, jenž nákladem jeho, kteréhož byl po Kateřině Pam-povně z Víčkovic, první manželce své, dostal, pěkně a z gruntu vystaven byl, i tále horní

jemu odňaty jsou, k čemuž nařízen a vyslán byl pan Jan Seltňšlog z Frydenfeldu. Tak ho jeho pejcha, vysokomyšlnost a všetečnost zase k snížení přivedla a připravila. Potomně jest jemu z toho nětco z milosti dáno a pasírováno. [...]

V outerej po památce Sslání Ducha sv. (23/5) pan Věněk Malovec z Malovic, jsa v stavu mládeneckém, pojal k manželství paní Alinu, pozůstalou vdovu po panu Mikulášovi z Vojenic; svadbu jměli na Horách Kutnách.

Hašplěři, chasa horní kaňkovská, vzavše sobě příčinu podle jich navyklosti, že by pan Jan Kryštof Myška ze Žlunic na Hrádku v kraji Kouřimském ženu jednoho hašplěře, tovaryše jich, poddanou svou, vzal a ji u vězení svém tu na témž Hrádku zdržoval a ji propustiti nechtěl, i zdvihli a srotili se houfně okolo půl druhého sta osob, nařídívše sobě vůdcem muže té ženy věznice, a šli tak společně s bubnem až k témuž Hrádku, sídlu nadepsaného pana Myšky, kdež táž žena u vězení zůstávala, vyslavše z sebe k němu, aby jim tu ženu z vězení propustil a vydal; čemuž když odepřel, žádal muž její, aby s touž ženou svou mohl promluvit, k čemuž mu dovoleno. A když k ní vpuštěn, tam s ní v témž vězení zavřín jest; a koliksi pak jízdných rejtaruov, jedouce tudy, když tíž hašplěři jse položili, na ně jse dali, je rozplašili a rozehnali, že jse tak rozehnáni zase, však bez muže té ženy věznice, jenž jse byl vůdcem jich učinil, navrátili. Čehož nepominul tejj pan Myška na vrchnost vzněsti a po vzatém od vrchnosti naučení a nařízení jest ten vůdce těch hašplěřuov pro takové proti právu a zřízení zemskému pozdvížení a přečinění do města Kouřima ku právu podán a stat; a tak chtěje ženě, manželce své, pomoci, o hrdlo přišel. Od toho času tíž dělníci horní kaňkovští, jenž jse byli tak pozdvihovati a bouřiti, horami jse zastírajíce, navykli a v obyčej vzali, jsou krotcí učiněni a taková všetečnost a svévolnost jim jest přetržena. **Nota.** Dělníci takoví horní jsou na větším díle lid od pánuov svých dědičných zběhlý, kteříž horami jse zastírajíce, v tom a pod tím ode všeho pánův svých sprostěni a svobodni býti chtějí.

Páni šepmistři s obcí svou městskou ujali k pavování duol horní na cougu kuklickém, davše tomu dolu jméno Šťastný obecní; však nemálo tu naloživše a s odměnou jse nepotkavše, zase upustili. [...]

Těch časuov jakýsi tlustý Němec, cizozemec, řečený David Wolfrom, nařízením vrchnosti dostal se na Hory Kutny a puštěno jest jemu šmelcování rud a kyzuov horních, na oužitek polovičný s Jeho Milostí císařskou; což při těch horách slejcháno a dovolováno nebylo. – Ještě jemu k tomu plat téhodní peněžitý z mince Jeho Milosti císařské dáván byl. I šmelcoval ten Němec dotad, dokad jemu forot rud a kyzuov prve zhotovených a spravených postačoval. A když to došmelcoval a sobě tím veliký užitek přivedl a spůsobil, vzav od toho odpuštění, zase jse přeč odebral, vzav příčinu, že churfiršt saský, pán jeho, také ho potřebuje, zakazuje jse, když znovu takového forotu rud a kyzů nabudou a nachovají, že jse zase týmž způsobem najíti dá. Nebyl blázen! O císařském pak z toho oužitku žádný věděti nechtěl. Takové šejdířství, jemuž khunst říkají, žádnému by Čechu nepostačilo a pasírováno nebylo nikoli.

Nota.

Hora Kutná jest zajisté
všech poběhcův stanoviště,
kteříž berou, kradou čistě,
chtíc vládnout na každém místě;
když jse pak dosti naberou,
odtad jse zase poberou,
z toho své rozkoše jmají
a Čechuom jse posmívají.

Ty hory jsou již podobné k veliké nákladné kuchyni, kdež bejvá mnoho kuchařuo; a ti na náklad pána svého vaří, pekou, smaží etc. A co tak navaří, napekou a nastrojí, to vše sami sežerou, pánu pak a nákladníku toho ani vejsluhy nepodají a mnohé o všechno připraví. K tomu ještě takovým kuchařuom musí jse hojně zaplatiti.

Léta 1624

[...]

Lid cizozemský, vojenský, císařský, rejtarstvo a pýchota, opěty rozkvartýrování jsa, položili jse do města Čáslavě a tu po vesnicích okolo téhož města Čáslavě a Hory Kutny na veliké opěty soužení a záhubu obyvatelův toho kraje prve vyhubeného a vydrancovaného. Mnozí, nejmaje jich čím a nač vychovávat, od statečkuov svých přeč ucházeli. Jiní možnější, kteříž ještě co jměli na penězích a obilí, k vychování týchž vojákuov šacování byli, mimo to, co sobě tíž vojáci sami loupežně brali. Tak jse bídná již země Česká dodělávala. Tím způsobem konalo jse v jiných krajích i v markrabství Moravském; nebo hlas byl, že Betlen Gabory s pozdviženými Uhry, jmaje i Turky pohany na pomoc, jse sílí, ačkoliv pod tím k accordu, smlouvě a pokoji s obojí strany vysláno a jednáno. Ale *summus pontifex Romanus* s svými toho (zvláště osvobození religionu a náboženství evanjelitského) všelijak bránil, boje se za své světské vladařství a panování.

*Quidquid agit mundus, monachus vult esse ubique primus, secundus*¹.

Před Křížovou nedělí, Rogationum (před 12/5), přineseno do Hory Kutny psané a spečetěné, odevřené poručení pana Viléma z Vřesovic, nejvyššího mincmeistra, a před váhou obecní rathauzu přibito; a to v sobě obsahovalo, aby všickni sousedé a obyvatelé do procesí kostelní jse scházeli a chodili pod trestáním, s pohrůzkou při tom z města vypovědění.

Nech toulání, milý mnišku,
obejmi radši jeptišku,
polib ji v řít nebo v čelo,
však jest všudy jedno tělo.

V pátek po památce Nanebevstoupení Krista Pána (17/5) hřmělo a blejskalo jse a hrom zabil N., nádvorníka selského ve vsi Miskovicích, nedaleko Hory Kutny.

Jan Němčický, jinak Ryšánek, v České ulici, soused na Horách Kutnách, řezník, odjev za potřebou svou přes pole, jak jse domů vrátil, jse rozstonal a třetí den, totiž ve čtvrtek před památkou Seslání Ducha sv. (23/5), umřel.

Někteří z vojenských lidí, jenž tu okolo Hory Kutny rozkvartýrování byli a drancovali a do města jse projížděli a procházeli, zežravše jse, jednoho mezi sebou zabili v svádě a druhý, postřelen jsa, sotva živ zuostal. Actum v sobotu po památce Corporis Christi (8/6).

Nazejtří pak v neděli ráno před obědy, v jarmark, kněz Matouš Apian, děkan tu v městě Hoře Kutné usazený, s svým komonstvem chodili slavně s procesí s korouhvemi kostelními, s monstrancí a nebesy, jenž nad týmž knězem nesený byly. Tak jse procházeli okolo rynku po ulicích, při tom musika, hudba, bubnování a z ručnic střelení po vojensku, k čemuž čtyři oltářové nařízení a krásně ozdobení a připraveni jsou; jeden před rathauzem, druhý před domem Kadeřávkovským, kdež pan Jan z Tulechova (jsa císařským rychtářem) obejval, třetí před domem Adama Vlacha, řečeného Páska, kramáře železných věcí, proti dolejší krámům masným řeznickým, čtvrtý před domem Matyáše Černého, šenkěře vína, proti domu Bakalářovskému, jakožto osobami k římskému nábo-

1 Ať svět dělá cokoli, mnich chce být kdekoli první, druhý.

ženství jse přiznávajícími. Hojně lelkův a divákuov při tom. – **Nota.** To před lety s velikou slávou jse na týchž Horách Kutnách konávalo, potom opuštěno, nyní jse zase obnovalo. *Tempora mutantur et homines itidem*².

2 Časy se mění a lidé též.

Václav František Kocmánek

SUMOVNÍ KRÁTKÉ SEPSÁNÍ O HROZNÉ VÁLCE**...kteráž se léta Páně 1618 v české zemi začala, a v Praze svůj počátek vzavši, též také tu... k skončení svému přišla...**

(1653)

Autor je typickým představitelem drobných memoáristů, kteří bez vyššího rozhledu a vědomí souvislostí zapisují události své doby. Jeho text obsahuje výběrový popis událostí třicetileté války. Literární osobitost záznamů je dána reflexí autorem prožitých dějů a jeho bezprostředním vyjadřováním. Do líčení často vkládá drobné příběhy ze života venkovanů i vojáků. Zájem o průběh válečných operací vede k tomu, že je často popisuje z perspektivy válečných velitelů. Přitom píše z pozice vítězné protireformace, ač sám přestoupil ke katolictví roku 1627. Vystupuje především proti Fridrichu Falckému, jeho manželce a nekatolickému náboženství.

Předmluva autorova

Slýchal sem od své mladosti od moudrých lidí, že zvyklost člověka jest jako druhé přirození; a tomu že jest tak a nejinák, jeden každý sám u sebe to nejlépe vyšetřiti může. Zvyklost zlá nesnadně od člověka odňata a odvedena býti může. Naproti tomu od člověka dobrého a pobožného též také jeho ctnosti a bohomyslní skutkové a činy nemožnou odloučení býti. Já, ačkoli do sebe žádných ctností neznáma nevím, však to do sebe vím, že sem hned z mladosti zvykl, abych mnohé příhody a příběhy lidské, obzvláště pak nešťastné, netoliko v paměti zachoval, ale je také sobě bedlivě zaznamenal, ku p. zkažení mnohých měst skrze prudký oheň, jakož jest příklad na Brodu uherském a německém, kterážto místa jednoho jména v jednom roce hroznou zkázu vzala. Též sem zaznamenávati obyčej mívál škodlivé povodně, bouřlivé větry, morní nakažené časy, vraždy mezi sebou lidské, totiž když jeden druhého zabil, anebo sám sobě hrdlo odňal, též i hubení vlastního plodu od lehkovážných a bohaprázdných osob ženského pohlaví; též i o krádežích, loupežích ano i hrozných trestech pro takové bezbožné skutky sem sobě pro budoucí paměť zaznamenávati nepomíjel, což až posavád činiti obyčej mám.

Tou tedy navyklostí jsa veden, též sem o této válce, kterouž německou jmenuji, hned jak sem zdravého rozumu užívati začal, kdy a kde jaké bitvy veliké neb malé byly, obležení a dobývání měst kterých bylo, a od jakých válečných vůdců, a jak mnoho lidu vojenského (pokudž možno bylo jistého počtu se doptati) z obojí strany zabito bylo, vše bedlivě zaznamenával. Touž navyklostí puzen jsa to sem před sebe vzal, abych o též válce něco sumovně a krátce psal, zvláště to, čehož sem nejvíce šetřil a pozoroval od léta 1630. Před tím pak, což se od začetí též války konalo a působilo, totiž v létu 1618 až do léta 1630, toho sem z poznamenávání otce svého milého, Daniela Kozmanecia Novopražského, dávno již v Pánu odpočívajícího, nabyl a dosáhl. On také tůž zvyklost a tůž obyčej zachovával, takové věci, hodné pamatování, sobě poznamenávati. Byv někdy muž válečný, za císaře Rudolfa pořád sedm let v Uhřích na vojně byl, kteráž tehdaž proti tureckému císaři vedena byla. Byl mezi kyrysary, a ač i rány v též válce na svém těle měl, nicméně poznamenáno měl všecko, což se v té válce přihodilo, a jak mnoho vojska z obojí strany zahynulo.

[...]

Již pak po tom slavném vítězství J. M. C. Ferdinanda druhého na též Bílé Hoře hned páni čeští, jenž se zprotivili témuž císaři, byli jímáni, a na hrad pražský do rozličných vězení dodáváni. ...

Ale J. M. C. tomu skutečně chtít ráčil, aby právo a spravedlnost v té a takové věci, kterou jsou před sebe páni čeští vzali, své místo a průchod měla pro budoucí příklad, aby budoucí potomkové a jinší národové proti své pořádné a od Boha nařízené vrchnosti nikdy takových věcí před sebe nebrali, a sebe tedy k nevypravitelnému pádu a ztracení hrdel a statků nepřivozovali.

[...]

Odtud obojí ta vojska se hnula, a až na Bílou Horu ku Praze přitáhla. Tu strojíce proti sobě válečné houfy a nástroje vojenské k hlavní bitvě se hotovili. Dříve však nežli císařští bitvu začali, nějaký pobožný mnich, kapucín, silně se Pánu Bohu s oficíry některými pobožnými modlil, a bitvy začít nedal, dokud času neoznámí, kdy bude mít začata býti. Až potom znaje čas, nepochybně vnuknutím Božím, zkríkl hlasitě, na kolenách kleče: Nyní ve jménu Božím začněme. Potom povstana, maje obraz umučení Božího v ruce, před vojskem napřed šel, a tiše se Pánu Bohu modlil. ...

Tomu přemoženému králi Fridrichovi mnohá znamení předukazovala, že nesvítězí. Nebo před bitvou meč, náležitě na něm přivěšený, zase z něho spadl, kteréhož mu jeho komorník podle jeho vůle nemohl, jak prve byl, a jakž on chtěl, připnouti a zavěsiti. Druhé, když již k bitvě chváta, jeho drahý pás z něho též spadnouti měl, jakož jistí a vzácní lidé oznamovali, a že se to tak stalo, zaznamenali.

[...]

Dále pak jeden služebník purkmistrův byl za jazyk k šibenici přibit, a tak dlouho na ní přibitý trval, dukudž mistr popravní dva z těch měšťanů pražských z města nevymrskal. Potom, vrátiv se, téhož přibitého od šibenice odundal, a ten hřeb, za nějž přibit byl, na jeho žádost mu daroval. Pak tentýž služebník od práva zase do žaláře starého města pražského byl veden, a zůstav tam některé léto, z něho byl propuštěn, však pryč z měst pražských odebrati se musil. Po několika pak letech týž služebník navrátil se s vojáky kurfirstovými a s predikanty do Prahy, vesel jsa, a u veliké vážnosti od lidu, sobě rovného, držán. Zpíval na květnou neděli pašiji v Tejnském kostele, pozvav k té pašiji mnohé z Pražanů, kteréž k sobě náchylny býti poznával. I popravnímu mistru, což dokonalá pravda jest, vzkázal, že ho zůve do chrámu Božího k poslechnutí pašije, a že týmž jazykem, za kterýž ho k šibenici přibíjel, uslyší ho Pána Boha chváliti. Potomně však po vypuzení vojska kurfirstova skrze knížete Valdštejna pro své proti vrchnosti přečinění byl opět jat a vězen, a posléze z měst pražských od téhož mistra popravního, od něhož prvé za jazyk přibit byl, vymrskán, a od té doby více v městech pražských vidín nebyl.

[...]

Jeden voják asi v padesáti letech ukradl na Malé Straně dvě boty. Valdštejn, dozvědě se toho, kázal ho k sobě přivést, a před sebe postavit. Voják zarmoucený nemyslí více na život, ale na oběšení. Jsa tedy od knížete tázán, proč to učinil, že boty ukradl, odpověděl, že to z veliké nouze učinil. Ptal se ho dále, zdali se mu plat jeho vojenský dává. Odpověděl pravdu, že se mu platí, ale on maje ženu a s ní tré dítek, že sebe i s nimi na ten plat obživiti nemůže. Řekl k němu dále kníže: „Proto jsi ty krásti neměl; musíš tedy býti oběšen.“ Odpověděl dráb, řka: „Již jest darmo; jak se Vaší Milosti líbí, tak se státi musí.“ V tom kníže nějakým neobyčejným milosrdenstvím mimo svůj obyčej pohnut byl. Pohroziv mu, hodil mu dva dukáty, za jeden aby sobě kabát, neb byl velmi otrhán, koupil, a za druhý aby ženě a dítkám koupil chleba. Voják s nemalou radostí, jakoby se znova na svět narodil, dobrotu a štedrost knížete ohlašoval.

Jan Kořínek

STARÉ PAMĚTI KUTNOHORSKÉ

(1675)

Dílo lze zařadit do kontextu vlasteneckých historických děl, která vznikala ve 2. polovině 17. století pod vlivem Bohuslava Balbína. Kořínkova historie se proti ostatním dílům vyznačuje především osobitým jazykem, který je velmi ovlivněn havířskou mluvou (termíny jsou vždy autorem vysvětleny v poznámkách). Každou kapitolu označuje Kořínek metaforicky slovem *handštan*, které v hornické mluvě označuje rudný kámen, jehož smyšlený název symbolizuje obsah a smysl kapitoly. Dějinné vyprávění často prokládá pasážemi úvahovými a krátkými básněmi souvisejícími s konceptuálním charakterem této žánrově syntetické knihy. Pozoruhodná je např. Sonáta slavičková (ukázka), v níž se autor pokusil o literární transkripci slavičího zpěvu.

Handštan čtvrtý z dolu slavík vyštufovaný¹

Couk², jenž se blíž vsi Křesetic táhne, od starých Horníků, nevím z jaké příčiny, Ptačí hory byl nazván: snad že na těch místech mnoho ptactva se nacházelo. Mezi jinými pak doly v tom couku bývalými jeden Slavík sloul: dosti možné proto, že svou rudou ten couk oslavil; aneb snad že když jej šorfovatí³ počali, nějaký slavík líbě zazpíval. Necht' jest jakkoli, já z toho dolu Slavíka tento handštan vynáším, kterýžto nám vyloží

Starých Horníků a Hor Kutenských chvály

Některá česká města velké a pěkné chvály od mnohých knížat a králů českých nabyla; ale nevím, zdali staré Horníky a jejich hory stříbrné v chválách předčila. Já toho laskavému čtenáři k rozsudku zanechám, a o to jediné se přičiním, abych pod figurou slavíků, ne všech, ale toliko některých králů českých líbezně o Hoře Kutné a Hornících zpěvy připomenul. Zná se, že zpívati neumím, však měkký od tvrdého zpěv rozeznati umím. První slavík, jejížto libá píseň v uších mých zazněla, jest král Václav, toho jména druhý, přijmím Svatý, v počtu českých králů šestý, kterýžto v horních právích, latinské léta Páně 1300 vydaných (v 1. knize, kap. 7), o Hoře Kutné takto zpíval: „Hora Kutna pro velebnosti své nad jiné hory stříbrné povýšení, nad jiná mnohá města v mnohých věcech se raduje.“ Rozumíš, čtenáři, toho královského slavíka této písni? Já jí takto rozumím, že chtěl říci: že za jeho času nad všechny jiné hory stříbrné Kutna bohatstvím oplývala a snad i zlaté hory jílovské ourodností svou převyšovala: což já z toho hádám, že Albrecht císař na žádné jiné české hory krom kutenských se nepotahoval a ty samé jediné mocné králi Václavovi odniti usiloval, jakž dole v sedmém handštanu uslyšíš. Co pak ona slova: „Hora Kutna pro velebnosti své povýšení,“ a zase ona: „nad jiná města v mnohých věcech se raduje,“ co, pravím, jiného navrhuje, než že Hora těch časů mezi jinými městy jako královna v majestátu seděla: aneb jako královna na pravici krále, rozličností privilegií a milostí obklíčena, stála? To hle byl zpěv první prvního slavíka: ale kde jich více?

1 v jednom kusu vyřezaný

2 pramen stříbra. Aneb rud v zemi protažení

3 po žíle stříbra hledati

Zůřivost Žižkova všechny partes v létu 1424 s radním domem i celým městem popálila: což se taky s těmi koncerty přihodilo, kteréžto král Jan, Karel, veleslavný jeho syn, jakož i Václav, Karlova synovec, všickni na Horu a Horníky laskaví, komponovali. Pročež druhého slavíka; císaře a krále Zigmunda, poslechněme a k tomu, co on o Hoře Kutné a Hornících prozpěvoval, uší nastavme:

„Zavazání jsme (tak on v majestátu léta 1437 uděleném praví) k tomu snažnost naši přičiniti, aby město Hory Kutny, v němžto největší a nejužitečnější poklad a klenot všeho království jest a záleží, bylo vyzdvíženo a dolové zase, po tak dávném a vsí zemi příliš škodlivém zapuštění, mohli k užitku toho tak zaslého království býti navedeni a uděláni. Nebo jakož dílo těch hor převeliký užitek a prospěch všemu království přináší: takéž, a mnohém výše, zapuštění jich škody nenabyté vsí zemi mohlo by přinesti.“ Z kterýchžto slov znáti jest, jaká chvála Hory v Kutně tehdáž býti musila, když ní Království české stálo i klesalo.

Třetí slavík, Ladislav, Albrechta Druhého, římského císaře a českého krále syn, v dvojím majestátu, léta 1454 15. dne června (kdyžto jiní slavičkové zpívají přestávají) dvojí mutetu o Hoře Kutné zazpíval. První takto zněla: „Sluší na naši vznešenost svobod našich těm městům udělovati, kterýchžto netoliko obyvatelé vděčným nám poslušenstvím po vůli jsou, ale taky jejich dědiny a země, hojnou plodností naplněné, obilí a drahé kovy nám poskytují. Pročež znamenavše my stálou a neporušenou obyvatelů Hor Kutenských k nám věrnost a veliké důchody, kteréž koruně tohoto království našeho těch hor stříbrných a měděných klufty⁴ přivádějí etc.“ Druhá pak muteta takto šla: „Ačkoli předků našich milostná nadání všem věrným našim bez odporu potvrdili jsme: těm však s větší žádostí jich práva tvrdíme, jichžto pevná a stálá věrnost při nás ustavičně bez porušení zůstala a místa užitečná pohodlnost a velký užitek tomu království, naší koruně, vždycky jsou vydávala. I poněvadž jménem šepmístra a konšel přísedících i vsí obce na Horách Kutnách, našich věrných milých (z jichžto věrnosti a stříbrných dolů nám i našim předkům užitek nemalý pocházel), od velebnosti naší s pokorou bylo jest prošeno.“ Ó přepěkné dvě mutety, kdo jim rozumí! Jimžto podobných více nepochybně byl by tento slaviček zazpíval, kdyby byl déle v Čechách královal a v kolníčku smrti nepolkl. Ač jistější jest věc, že ho zlí lidé jedem otrávil, když ho napájeli.

Čtvrtý slavík, ač v husitským kalichu hlas propil, nicméně o Hoře Kutné velmi líbezně zpíval. Král totižto Jiří, jenžto v létu 1459 dne 15. prásince (kterého sice času slavičků nebejvá slyšeti) v majestátě svém takto se ozval: „Mezi těmi věcmi, kteréž slavného našeho království stav nad jiné zvelebují, nemalý nám dar od Boha nesmrtného daný býti známe, žil a rudý drahý hojnost na Horách Kutnách, kdež zvláště skála stříbrem se dmoucí bohatství králům a jich poddaným až posavád dala a budoucně dáti slibuje. Protož ne nadarmo místo to nebeskou dobrotou vzezřelé nesčíslnými privilegiími předkové naši obdařili a milostmi mnohými osvobodili. Nám taky nemenší péče jest, aby jich štěstím všecko šťastné bylo, a co zpuštěno jest, hojností hor se vyzdvíhlo. My, jenž ty hory ourodností svou království tomuto užitečné a štědrotou vždycky věrné býti jsme poznali, a kutnohorské měšťany, jak nám, tak i předkům našim ustavičnými a věrnými službami vždy hotové býti skutečně uznali.“ Při konci pak téhož majestátu ještě takto dokládá: „Kteří (totižto Kutenští Horníci) zajisté císařské a královské komoře drahými kovy přisluhují.“ Tato chvála krále, ač nekatolického, však pro svou rozšafnost a moudrost, jakož

4 žíla stříbrná

i v věcech válečných zkušenost i od katolických scribentů velmi chváleného, není špatná: a každé slovo na váhu položené u rozumných zlato a stříbro převáží.

Chceme-li nyní pátého slávika, totiž krále Vladislava, Kazimíra polského krále prvorozeného syna a onoho sv. Kazimíra (jenž v panictví svém umřel než čistotu svou poškvřniti volil a onu ode všech chválenou hymnu: „Každého dne chvály hodné.“ o Rodičce boží složil) vlastního bratra, slyšeti? Slyšme medle a sonáty jeho poslouchajme: ale ne všecky, nebo on v 45 letech svého nad Čechy panování velmi mnoho jich o Hoře Kutné složil, a kdybych je všechny chtěl tuto přezpívati, snad bych čtenářům nechuť nějakou způsobil: ježto vím, že i ta libá muzika, pokudž jest prodloužilá, naposledy člověka omrzí. Ze všech tedy těch jeho sonát sedm toliko v tolika majestátech od něho obsažených přepíši, aby se seznalo, jaké chvály u toho krále Kutna Hora někdy zasloužila.

[...]

Sedmou a poslední sonátou, v létu 1514 zahranou, ten šedesátiletý slávik uši a srdce Horníků obveslel, takto muzicírující: „K věčné paměti známo činíme tímto listem všem lidem, jak nynějšího, tak budoucího věku, že prohledajíc k mnohým nákladům, věrným, pilným a užitečným službám poctivých šepmístrů a konšelů i vši obce města našeho Hor Kutny, věrných našich milých, kterýmiž jsou mnohé časy dávné předkům našim, císařům a králům českým, a zvláště nám netoliko práci životnou, ale taky i statky svými dotykajíc hor, ke cti a dobrému tohoto království sloužili a podnes slouží. Pro kteréžto chválibné a vděčné příčiny příslušné jest, abychom k příkladu jiným, skutečnou jich zásluhu poznajíc, uctivost nějakou jim učinili. Protož nechťce zvláštní naši lásky a milosti královské umenšiti, ani kterou nepamět nesti pro takové jejich zásluhy, a zvláště proto, že nás a krále Ludvíka, dědice našeho, ve všem věrně jsou se přidrželi. Poněvadž takové město ke cti království tomuto a nám i našim dědicům a budoucím králům českým jest užitkem seznalé.“ Omdlevám přílišnou sladkostí této sonáty! Přestaň! přestaň dále muzicírovati, ó slavičku! Horníci na těch sonátách taky přestávají.

Mladí slavičkové učívají se od starých zpívati: král Ludvík od pana otce Vladislava naučil se Horu Kutnu a Horníky slaviti. Což znáti jest z trcmuly léta božího 1523 v majestátu Horníkům uděleném zaslechlé: „Znajíc, prej, že nám a všemu Království českému oni (Kutenští Horníci) svými náklady znamenité užitky přivozovali a ještě přivozují“ etc. Málo ten slaviček zazpíval, protože nenadále v Uhřích u Mogáče, léta 1526 před Turky utíkáje, do bahna s koněm padl a v něm se utopil. Nešťastný a nečasný pán! s nimžto všecko předčasem se dalo. Nebo (jak někteří scribentové znamenají) předčasem, totiž osmiměsíčný nedochůdce, se narodil, a to léta 1506, kterýžto rok Martin Kuten těmito slovy krátce obsáhl: ante DleM natVs.“ Předčasem, totiž v 12. létě obracel. Předčasem, totiž v 18. létě, ošedivěl. Předčasem, totiž dvoulétý, uherskou a českou korunou korunován. Předčasem, totiž v 16 létech, se oženil. Předčasem naposledy, totiž v 20. létě věku svého, zahynul.

Ferdinand První a Maximilián, jeho syn, čeští králové, podle španielského zvyku a vážnosti Hory Kutny slovy neslavili, ale mnoho jí sobě, jakožto bohaté pokladnice, vážili; a více skutkem než slovy ji velebili. Zvláště Maximilián, kterýžto co při horách za Ferdinanda pro rozličné s Turkem války bylo zpuštěno, dle vši možnosti snažil se vyzdvihnouti.

Rudolf v velebnosti své málem slov mnoho povídal, když Horu Kutnu v majestátech, psaních, dekretích jednak „svým i Českého království obzvláštním klenotem,“ jednak „neposledním zemským pokladem“ nazýval. Čehož že král Matyáš neznamenal, od

pavování⁵ Kaňku⁶ upustil, a tím sobě i svým potomkům tu pokladnici vodami škodlivě zatopil.

Slyšeli jsme až dosavad císaře a krále, Hor Kutenských a starých Horníků slavitele a slavíky, takže jiných chválitelů není zapotřebí. Nicméně, pokudž se čtenářům nestíží aspoň jednoho stehlička aneb čižička (kterýžto ptáček taky jest libý zpěváček) poslechnouti, mně se nes tíží jedinký jeho corrant o Hoře Kutně tuto přepsati. Ten pak ptáček žádný jiný není než mistr Adam z Veleslavína, nad něhož minulého věku v českých kronikách zběhlejšího nebylo. „Hora Kutna (praví on v přípisu čtyřrečného dikcionáře), kutnohorským panům šephmístrům léta 1598 učiněném) nejslovutnější město, na bohatství a lid někdy velmi mocné, kteréžto po Praze přednost a první místo jak v boji, tak v pokoji, jak doma, tak vně obdrželo a jako za menší hlavní město a království tohoto poklad držáno vždycky bylo.“

Již jsem chtěl k pátému handštánu sáhnouti, a hle, připadlo mi na mysl, abych těm královským slavičkům na poděkování tak pěkných o Horách Kutnách písní zpívaných dvacet slavičkových sonát, od jednoho pozorného muže a muzikanta za celých čtyřmečtíma let vyšetřených, dedikoval. Což teď činím a je se vši ponížeností těm králům prezentuji.

SONÁTY SLAVÍČKOVÉ

JICHŽTO ON V SVÉM ZPĚVU UŽÍVÁVÁ

1. Zpe, tyu, zkva
2. Kvoror, pipi, tyo, tyo, tyo, tyo, tyo, fio, tyo, tyo, tyo, tyx
3. Kucyó, kucyó, kucyo, kucyo, kucyo, kucyo, kucyo
4. Zy, zy, zy, zy, zy, zy, zy, zy
5. Kvoror, tyu, kskva, pipik
6. Dy, tyu, kskvo
7. Kvorý, zpe, tyo, tyo, tyo, tyo, tyo, tyo, tyo, tyo, tyo
8. Tyvú, tyvú, tyvú, tyvú, tyvú, tyvú
9. Tyo, tyo, tyo, tyo, tyo, tyo, tyo, tyo, tyo, tyo
10. Zpe, zpe, zyzy, zkvokvi
11. Zkvú, zyzy, kvore, tucyo
12. Zpe, zpe, zpe, zpe, zpe, zpe
13. Zpe, zpe, zpe, zpe, zpe, zpe
14. Pipipi, kucyo, kvory, kvorytuo
15. Kvorororor, kucyo, kucyo
16. Kucyo, zkvo, zkvo, zkvo, zkvo, tya, tya, tya
17. Kvoror, tyo, tyu, zkve
18. Kvorý, kvorý, kvorý, kvorý, zpe
19. Zpe, zpe, zpe, pi, pi, pi, pi, pi, pi, pi
20. Zkva, zkva, tyo, tyu, zyzynzy

To jsou noty a sonáty, jichžto ten medozpěvný ptáček v svém muzicírování užívá. Zná se, že netak na papíře zní, jak on sám je svým křtánkem a pysečkem hovoří. Ale kdo by chtěl vlastně do té muziky trefiti, musil by se v slavička proměnit.

⁵ těžení a dobevání

⁶ z toho pramenů těch časů nejlepší rudy vycházely

Bohuslav Balbín

MISCELLANEA HISTORICA REGNI BOHEMIAE

(Rozmanitosti z historie Království českého, 1679–1687)

Balbín shromažďoval pro toto dílo, jehož části vycházely rok co rok od roku 1679 až do jeho smrti, materiál během celého života. Na řadu pramenů odkazuje přímo v textu, využil i vlastní autopsy. Spis svým charakterem představuje první vlastivědnou encyklopedii Čech, v níž se autor snažil podat obraz minulosti a současnosti českých zemí z různých hledisek. V první z deseti knih I. dílu (z níž je i ukázka) seznamuje podrobně čtenáře s českým přírodopisem. V dalších knihách se věnuje např. osídlení země, světcům, duchovenskému stavu, dějinám pražské univerzity či správním záležitostem českého království. Balbín se snažil prostřednictvím minulosti probouzet v lidech pocit národní hrdosti, kterou jim vzala pobělohorská situace.

I. kniha, 7. kapitola. O význačnějších českých horách a jejich pozoruhodnostech. České pohraniční hory. Hora Říp uprostřed Čech, Petřín a Bílá hora. Hory náležící původně nekatolíkům.

Všichni ti, kdož se zmiňovali o Čechách, prohlašují, že česká země je obklopena horami jako korunou a chráněna přirozenou hradbou lesů a skal. Totéž vidíme na mapách, konečně se o tom mohou přesvědčit ti, kdož dojdou k českým hranicím: ať k nám šli nebo od nás odcházeli kteroukoli cestou, poznali, že se jim postavily do cesty hory, a museli překonat horské stezky sevřené srázy a často vysekané ve skalách. Nejpřístupnější a nejpovlnější cesta vede na Moravu, ačkoli i tam je na mnohých místech neschůdná a plná zákrutů. Zbylé pohraniční oblasti Čech jsou chráněny strmými horami, hlubokými údolím, děsivými hvozdy, neprostupnými skalami, často i potoky, jež se řítí s výšky, a jinými překážkami. Připoj k tomu hrady (budeme o nich mluvit později), položené na vhodných místech a posazené ve velkém množství přímo na horách tak dovedně, že je může hájit docela malý počet obránců, zvláště, jsou-li k obraně povoláni lidé z hor, kteří se v těch místech vyznají, což připomíná Aeneas Sylvius. Naši předkové se rádi chlubili – jak jsem řekl již dříve – , že je příroda chrání téměř nedobytnými hradbami, což dost často poznal ke své škodě nepřítel, který neprozřetelně vstoupil do Čech, jak jsme četli v kronikách. K čemu je však vnější ochrana, jestliže doma chybí rozvaha, nebo – což je nejhorší – když vlast dobývá zrada. Pak žádná cesta není neschůdná.

Severovýchodní Čechy chrání z větší části vysoké zalesněné hory od Králíků a Štítů (takový je i název hory nad Moravskou Třebovou) a další, jdeme-li po moravských hranicích. Jihovýchodní část je opevněna neprostupnými lesy u Poličky, Herálce a Žďáru. Jih stráží lesy rychnovské a bystrické v Bechyňském kraji a dále celá vysoká pohoří za (Českým) Krumlovem a Rožmberkem směrem k Pasovu, kam vede velmi nepříhodná cesta přes Hazlov. Obtíže této cesty poznali všichni tamější pocestní. Západ a sever Čech se považuje za nejlépe chráněný. Západ a velkou část jihu vyplňují Českomoravská vrchovina, Novohradské hory, Šumava a Český les, hercynská to oblast, na severu jsou to ještě Sudetské (Krušné) hory a ovšem Obří hory, a to v takovém nepřetržitém sledu a v pásmech tak na sebe navazujících, že si nelze vymyslet lepší ochranu hradeb, větší výšku, lepší příkop vyhloubený lidskou rukou. Pohled na něco takového mě velmi čas-

to uváděl v úžas a ještě nyní mě blaží, když si na to pomyslím. Právem se totiž pyšním a mám z toho radost, že jsem obešel málem všechny hranice.

Na počátku této kapitoly jsem tedy napsal o lesích a horách, jež obklopují českou zemi. Umínil jsem si, že teď napíšu také něco o jiných kopcích, vždyť hornatá a vysoko položená krajina – Čechy takové jsou – se může pyšnit svým horstvem. Hledme si tedy zde pouze vnitrozemských hor, jež – abych tak řekl – stojí v Čechách, ale nesvažují se mimo ně (jako Obří, Novohradské hory či pásma náležící Šumavě), tedy hor, jež jsou celým svým rozložením, celými svými základy naše, doopravdy české.

Uvnitř země stojí u Roudnice hora Říp (Zřít, jako bys řekl „místo zřené“), stejně známá v celé zemi jako Čechovi, zakladateli kmene, hora, jež nemá soupeře ani co sobě rovného. Samotná se rozprostírá na rozsáhlé a úrodné planině. Poněvadž bylo vše pokryto hlubokými lesy, pronikl na tuto horu Čech, jak vykládají staré anály, a zde se usídlil, když si prohlédl krajinu v onom místě. Nedaleko odtud se usadili ti, kdož přišli zároveň s ním, totiž Pšováné, Vršovci a jiní, ale přemyslovským knížatům se později zalíbil Vyšehrad s okolní krajinou. Na úpatí Řípu spravoval Čech po dlouhá léta svůj lid, až se naplnil jeho osud. Tehdy byl za velkého nároku lidu pochován a obci bylo dáno jméno Ctiněves, to je Ves úcty, totiž pro čestné místo a náhrobek, který s velkou námahou vybudoval svému otci prostý lid. Pulkava, který napsal kroniku na počátku vlády Karla IV., říká, že za jeho doby ještě poutníci ukazovali náhrobek znatelný podle nějakého oblouku či navážky. Se svými druhy jsem tam tedy vše pečlivě probádal, ale neshledal jsem jedinou stopu. Hora je slavná tím, že Čechovi, prvnímu vůdci kmene, poskytla domov a ochranu a že si nepochybně přál ve své poslední vůli být tam pochován. Na vrcholu hory lze spatřit kapličky se zvonek a pěknou věžičkou, což předkové spojili v jedinou stavbu tak, že vznikla jakási stavba dokonalosti a úcty. A tak se dá projít z první do druhé a do třetí. Poněvadž nyní jméno Říp téměř již zaniklo, nazývá se ten kopec horou sv. Jiří. Někteří lidé vyprávějí z doslechu, že se na den sv. Jiří konají poutě; tehdy tam kněží vodí na mše a kázání lid z Roudnice a sousedních obcí. Kolem kaple sv. Jiří jsou také pochováni obyvatelé některých vesnic, jmenovitě obec Rovné pochovává své mrtvé na Řípu. Kapli vysvětil Jindřich Zdík, olomoucký biskup, na příkaz pražského biskupa roku 1126. Hora je také proslulá lovem orlů. Viděl jsem zde v létě či začátkem podzimu odchyt orlů, sokolů a všech druhů jestřábů a zmíním se o tom v části o ptácích v Čechách.

I když jsou pražská města obehnaná hradbami a náspem, uzavírají ve svém okrsku kopce. Petřín se dnes jmenuje hora sv. Vavřince podle kaple, kterou dal na onom kopci zřídit sv. Václav, poněvadž pohanští modloslužebníci tam zapalovali hranice a různými způsoby vyvolávali demony viditelné v plamenech. Sv. Václav, aby odstranil uctívání pohanských bohů, stanovil lidem za učitele sv. Vavřince, který svou krví uhasil a překonal plameny. Od té doby ustaly kejklířské modloslužby. Když byl sv. Václav přijat na nebesa, dal kapli vyzdobit mučedníkův vnuk, Boleslav Zbožný. Pamatuji se, že jsem jako chlapec viděl na její levé straně starobylé odznaky našich knížat, totiž číši, což byl symbol císařských číšníků, s třemi namalovanými čarami a jménem Boleslava Zbožného. Tento kopec byl odpradáva určen k obývání pohanům. Tam na příkaz Karla IV. bydleli výrobci koberců, mozaik, tapet, závěsů a podobných předmětů, v nichž oni jako řemeslníci vynikají. Karel IV. dal také v době největšího hladu obehnat Petřín hradbami, jak jsem se dočetl v Arnoštově Životopise. Pavel Stránský podezírá Petrovské, drsný loupežnický rod, že mají své jméno po té hoře, poněvadž je mimo Prahu a má na mnohých místech jeskyně. V nich se loupežníci ukrývali, odtud přepadali pocestné, kteří vyšli z města, a pod pláštěm noci se hbitě uchýlovali do známých skrýší. Nejblíže k Petřínu se zdvihá hora Sión (Strahov) a sousední Sviní vrch a na něm chrám sv. Víta s paláci a mohutnými stavbami královského Hradu, viditelný z celé Prahy, nad něž toto město nemá nic vzne-

šenějšího. Zde však není místo na popis hradních budov. Nikde nenacházím, proč se toto návrší jmenuje Sviní. Naproti tomu Sión má jméno podle palestinského Sionu, poněvadž se mu naše hora podobá, jak prohlašují ti, kdož oba vrchy viděli. Tím jménem pojmenoval kopec olomoucký biskup Jindřich, který se dost často vracel jako poutník ze Svaté země, když zakládal strahovský klášter. Tentýž muž založil v Litomyšli klášter na Olivetské hoře, nazvané rovněž pro její podobu s biblickým místem.

Za Prahou je Bílá hora, proslulá poslední porážkou nekatolíků roku 1620. Skutečně pro ně osudné, pro katolické náboženství však šťastné místo proběhávalo kdysi barvou kamenů, nyní i kostí. Mnoho bitev tam bylo svedeno, mnozí ubožáci tam naříkali na zemi. To si však nechávám pro jiné pojednání, nechci zde předbíhat. U nás je několik hor, jimž dali jméno nekatolíci: hora Tábor (dnes i město) dostala jméno po Žižkově táboru (Češi, Poláci a ostatní Slované říkají tak vojenskému ležení), poněvadž Žižka nařídil svým vojenským druhům vybudovat chýše tam, kde se každý z nich utábořil. Proto má také ono místo vzhled tábora, díváš-li se shora. (O dávných táboritech jsem ale napsal mnoho ve Výtahu z českých dějin; dnes však nikdo není vlídnější než oni.) Orbité se tábořským vyrovnali v hanebnostech, krutosti a kacířství, ba ještě je předčili, jak se domnívám. Rádi sami sebe nazývali po hoře Orebu. Je to vysoký a dost strmý kopec. Nevím, zda náleží Čáslavskému nebo Chrudimskému kraji, avšak vzpomínám si, že jsem se tam jako mladík přece jen vypravil, a to pro památku událostí, jež znamenaly počátek kacířského hnutí. Na těchto horách vzniklo husitské kacířství, sem se přikrádali ti, kdož přijímali z kalicha. Matěj Lauda jmenuje také v Bechyňském kraji vrch Beran a ve značném počtu ještě jiné, kde se jinověrci obvykle scházeli v lesním úkrytu hor. Tam z rostoucího počtu čerpali sílu k přepadu katolických měst. Nechci však zde o tom jednat a opakovat to, co jsem vyprávěl ve Výtahu z českých dějin.

I. kniha, 8. kapitola. Vysoká hora Milešovka, podle níž venkované předpovídají počasí. O hoře jménem Sedlo. Žertovný příběh z té hory o psech, kteří se napili vína. Skalní útvary kolem hradu Trosek.

Ty hory, jež jsem nyní vyjmenoval, si zaslouží zmínku spíše pro historické události, ale mým záměrům vyhovují více ty, jež můžeme doporučit pro jejich výšku, krásu, bohatství nebo jiný dar. Někteří prohlašují, že nejvyšší hora v Litoměřickém kraji je Milešovka nazvaná podle urozeného muže Mileše, zakladatele kaplířského rodu. Prostřední hory (České středohoří) se nazývají ty, jež se táhnou v souvislém řetězu od Litoměřic k Bílině a k Mirošovicům. Královnou těch hor je nepochybně Milešovka, která nad ostatní vyniká svým temenem. Ostatní stojí kolem ní jako mlčenliví sluhové, kteří nic neoznamují, ona sama však předpovídá jasné nebo deštivé počasí, chmurný a oblačný den nebo zase veselý a jasný, slovem: naprosto jasně naznačuje, jak bude. Právem tedy můžeme říci, že Milešovka prorokuje počasí. Právě tak hoře Sobótce (Zottenberg) říkají slezský kompas. Viděl jsem jednou zblízka, jak byla Milešovka zahalena hustými mraky – v takových mracích malují Mojžíše na hoře Sinai –, ale ostatní hory kolem ní byly bez oblak a měly jasný vzhled, jako by se jich budoucí počasí netýkalo. Samo slunce plynulo po obloze v plném lesku. Obyvatelé těch míst se však kvapně ubírali domů, starali se o stáda a mne napomínali, abych si pospíšil domů a poručil pobídnout koně, kteří táhli povoz. Neuplynulo ani čtvrt hodiny, obloha se zatáhla, slunce se schovalo a veškerý výhled zmizel:

*Z oblohy řítí se záplavy vod a nesmírné proudy,
samotné nebe se řítí,
hustý lijavec zaplaví pole i osení bujné,
zmaří práci býků a příkopy naplní vodou,*

a další verše božského básníka (Vergilia). Naproti tomu jsem také viděl, jak se z okolních kopců zdvíhala pára, kdežto Milešovka se nijak neprojevovala, a vskutku nehrozila ani mračnem, ani vichřicí; na můj dotaz odpověděli venkované, že se ani trochu nebojí ničeho jiného, že však pozorují jenom tu jedinou horu. Všechny mraky kolem pohlcuje totiž právě Milešovka. Pokud jde o výšku této hory, je tu neshoda, když ji srovnáváme s jinou horou, které Němci říkají Geltz, Češi podle vzhledu Sedlo. Tato hora je vzdálena tři až čtyři míle a ční nad Liběšicemi. Jedni prohlašují, že je vyšší než Milešovka, druzí zase, že je nižší. Já s plnou vážností a neodvolatelně přisuzuji palmu vítězství Milešovce. Učený páter Theodor Moretus, známý ve světě svými vydanými spisy a zároveň můj učitel matematiky, provedl měření na základě matematických propočtů a pomocí strouhy naplněné vodou, což je nejlepší způsob měření, a prohlásil: „Sedlo je daleko nižší než Milešovka.“ Z obou hor však je možno spatřit Hvězdu u Prahy a věž sv. Víta. Na vlastní oči jsem se o tom přesvědčil.

Jan František Beckovský

POSELKYNĚ STARÝCH PŘÍBĚHŮV ČESKÝCH

(I. díl 1700, II. díl 1880)

První díl, který popisuje události do r. 1526, je v podstatě adaptací Kroniky české Václava Hájka z Libočan, na mnoha místech dokonce jejím doslovným přetiskem. Beckovský klade důraz na katolické a protireformační stanovisko, která se výrazněji uplatňují ve druhém dílu Poselkyně, zároveň je zdůrazněna vlastenecká funkce. Druhý díl kroniky byl knižně vydán až koncem 19. století jako historický dokument. Dochoval se ve dvou nestejných částech; větší první část (obsahující kroniku let 1526–1657) má definitivnější podobu, druhá menší (do roku 1715) je pouze koncept. Autor k sepsání kroniky využil různé zdroje, na něž v textu často odkazuje, čímž se dílo stává jedinečným historickým pramenem.

1552

Kněz Václav Hájek z Libočan, slavný kronikář český, (byl on nejdřív 6 let na Tetíně blíž hradu Karlšteina farářem, potom také na tom Karlštejně děkanem, u sv. Tomáše v Menším Městě pražském několik let kazatelem, na hradě pražském při hlavním kostele pražském sv. Víta kanovníkem a v Staré Boleslavi proboštem) v pátek měsíce (sic) března, byv on těžkau a dlahau nemocí obtížen, umřel a svoje všechno jmění klásteru sv. Anny duchovních pannen řádu sv. Dominika i také kostelu sv. Vavřince při tom klásteru stojícímu a od sv. Václava založenému i nadanému v Starém Městě pražském odkázal. V kterýmžto sv. Vavřince kostele blíž velkých dveří, které jsau k západu slunce po levý straně když se těmi dveřmi do kostela vchází, on Václav Hájek v sobotu dne 19. března v sklípku jednom, na němž se hrobový kámen spatřuje, pohřben byl; což potvrzuje blíž toho hrobového kamena na zdi v tom kostele visící dřevěná tabule, na níž jeho podobizna před obrazem Krista Pána i také sv. Ondřeje v kanovníckém oděvu klečící, při němž se také jeho erb nachází, jest vymalována. Podobně na tý tabuli nachází se tento hrobový dvojí latinský nápis, který jsem sám z tý tabule vypsál. [lat. text]

Tyto krátký verše v sobě smysl tento obsahují:

Čí péci a snažnau prací Kronika Česká jest sepsána,
nikdá tak velká ona nebyla vůbec vydána,
jeho tělo, kněze Václava Hájka, tuto odpočívá,
duše jeho v tvém lůnu, Kriste Pane, ať přebývá!

Když ta kronika Václava Hájka, kterau nikdá žádný předtím tak obšírnau o zemi české kroniku jako on nese-psal, v Menším Městě pražském prací a mistrovstvím opatrných mužův Severína mladšího, měšťenína Starého Města pražského, a Ondřeje Kubše z Žepův léta Božího 1541. tu středu po sv. Lukáši evangelistu (tak se ten nápis při konci té kroniky nachází tištěný) již vytištěna byla, ji impressor v Menším Městě pražském u sebe dlahou zadržel a ji témuž Hájkovi vydati dotud nechtěl, dokad přinucen nebyl; neboť Václav Hájek nemoha jináče od toho impressora ji dostatí, obžaloval ho posledně v plným obecním sněmu na hradě pražským držaným a žádal pánův stavův českých na tom sněmu tehdaž shromážděných, aby jemu milostivě nápomocni byli a toho impressora k vydání jemu té kroniky přinutili.

[...]

1559

V neděli na den sv. apoštolův Petra a Pavla v městečku českém Zásmyky řečeném nějaký Šťastný, vyplativ boty od ševce Mikuláše Zaubka, šel od něho a zlořečil jemu, řka: Dal jsem od podšíť těchto bot pět grošů bílých a mám jemu ještě dáti jeden groš bílý, přál bych mu toho, aby ho hrom zabil i s těmi botami. – V tom ukázalo se mračno, hřimati počalo a blejskalo se. I šel ten Šťastný (raději Nešťastný), aby zvonil proti tomu mračnu s pacholaty nějakého Havla, a když zvoniti počal, hned k němu hrom udeřil a roztrhl na něm kožich i boty na nohách, potom také ho zabil, a pacholata, kteráž při něm byli, omráčiv, z zvonice dolů zházel; naposledy srazil makovici na věži a dal se dveřmi do kostela, v němž pohospodařiv, zase se oknem skrze kolečko vyrazil.

V Novém Městě pražském jeden pekař učinil kšaft a oznámil v něm jistau summu peněz, dokládaje, že jsau v truhlici zanechané a řetězem potažené; kteražto truhlice po smrti téhož pekaře páni raddní vzali a odevřevše ji, tolik peněz, jak on pravil, v ní nenašli. Z té příčiny dvě dcery toho nebožtíka, také zeť i macecha v domnění byli, a když oni tomu odporovali, že o penězích nevědí, přísahau očistiti se museli. Po přísaze, když ten zeť z raddní světnice vycházel, mezi dveřmi hlasitě řekl: „Bodej ty peníze hrom z jasna spálil“; a to se dalo v pondělí před památkau Rozeslání sv. apoštolův. Na to hned v následující sobotu k večeru po zvonění na klekání udeřil hrom do té raddní světnice i do té truhlice a v ní všechny peníze spálil, toliko někde český groš; k tolaru a drobný peníze v hromadu slyty byly. Také zámek u té truhlice se vypálil, jako by v největším ohni byl ležel; ta pak truhlice i šat, v němž peníze svázany byly, v celosti zůstala. Tehdáž sice raddní světnici nic nebylo uškozeno, až když makovice na věži toho domu raddního od toho hromobití zapálená byla, také všechna ta věž i raddní světnice shořela.

[...]

1585

V středu před Božím Tělem blíž města Žebráka v druhau hodinu na noc spadlo husté krupobití s přívalem u Lhoty, kde ves bejvala; též vsí Bavoryně i také u vsi Zdic a Paustevníka, mezi Hředly, mezi drobnými kraupami padaly velký kusy ledu a všechno potlauly, kam padly. Té také noci u zámku Švihova, Rožmberka a u Chodův spadly s přívalem kraupy tak velké, že mimo osení a stromoví také několik kop ovec, které té noci na polích stály, potlauly a pobily.

V auterý po sv. Petru a Pavlu mezi hodinou osmnáctau a devatenáctau za Kamejkem nad řekau Vltavau spadlo veliké krupobití, a byly kraupy jako husí vejce, majíce každá v prostředku díru, jako by ji nebožím provrtal; některé pak byly na způsob obyčejných vidliček, a jiné byly jako dobrá kaule malých kůželek; a ty od Kamejka táhly se k Selčanům, odtud k Červenému Hrádku, k Kosový Hoře, k Vojkovu, k Vrchotovým Janovicím, k Řečicům, k Volbramovicům, k Popovicím a k jiným místům tak daleko, že více než na jedenácte mil zdíli se táhly, všechno na polích, v zahradách i v lesích potlauly, pobily a tři dni pořád tak hustě na zemi ležely, že dobytek po tři dni na pastvu nemohl vyjít.

Na ochtáv sv. apoštolův Petra a Pavla. blíž města Tejna nad řekau Vltavau v hodinu jedenmécitmau strhlo se velké krupobití i povětří, které u Temelína u Selče i u jiných vesnic velké škody udělalo.

Po tak častém krupobití bylo v zemi české velmi mnoho braukův, majících na sobě šlupiny višňové barvy, a ti v zahradách i v lesích žrali list na stromích více nežli obilí, až po nich stromové jako koštiště obežrán stáli; také i hausenky tehdáž zelí i na stromích list s ovotcem požraly. To oboje, jak brauci, tak i hausenky, ukázali se také u Nymburka, u Krchlebu, u Jitčína, u Mnichovic i jinde.

V pondělí před sv. Havlem v Šestařích (sic), když krčmář ožralý domů šel, ukázal se mu zlý duch v způsobu jeho svině, kterau on uzřev, domlauval manželce své, že ji do stáda nevyhnala, jemuž ona odpověděla, že jest ji vyhnala; a mezi tím když ho trestala, že se tak vožírá, on rozhněvaje se, oštip do ni vrazil a ji zabil.

[...]

1589

V neděli dne 29. října okolo hodiny 17. umřel v domě svým pod malými domky Petr Kodicillus z Tulechova, rozený v Sedlčanech, učitel řeckýho i latinskýho jazyka v učení pražském; byl také výborný hvězdář a rektor učení pražského; pohřben byl v středu na den Všech Svatých v kostele sv. Štěpána Velkýho na Novém Městě pražském.

Dvě míle od Prahy k západu slunce stojí malý les, k němuž se přes Bílau horu, na které léta 1620. dne 8. listopádu vojsko českých moravských, slezských, uherských a jiných kacířův padlo a od vojska císařského, španihelského, bavorského poraženo bylo, od obory královské, Hvězda nazvané, jde i jede, a jmenuje se on ten les nyní Hájek, v němž se nachází Panny Marie kostelíček neb Lauretánská kaplička. Předešlých časův na tom místě žádný les ani hájek nestával, toliko jeden velký a starý dub, také nedaleko od něho jeden třeshnový strom, pod nimiž v čas parný, také v čas velkýho deště, jak lidé pocestní, tak také voráčové, ženci i jiní dělníci své přichránění a pohodlí mívali i odpočinutí, neboť daleko z šíří i z dýlí žádnýho lesa ani hájíčka tehdáž se nenacházelo v té celý a dosti daleký rovině; v který ačkoliv žádný čisté vody potůček, ani žádná studánka, ani hustá porostlinka, v které by se ptactvo hnízditi mohlo, se nenacházela, na těch předce dvauch velkých stromích, totiž na dubu a na třesni, mnoho slavíčkův se času letního zdržovalo, kteří velmi líbě zpívajíce, mimojdauci lid pocestný obveselovali. – Ti gruntové neb to celé položení tehdáž přináležívalo urozenému a statečnému rytíři, panu Gothardovi Floriánovi Žďárskému z Žďára, jenž byl císaře Rudolfa II., krále českého, radda, kraje Slánskýho hejtman a pán na Červeném Aujezdci, Jenči a Hostivici, který léta 1589., maje na tom tak k spatření milém a obšírné rovném položení, které k jeho panství, k Červenému Aujezdu přináleželo, své velké zalíbení, rozkázal díl toho rovného položení skrze své poddaný zvorati, semeno borovičné i žaludy síti, oboje to zavlačeti a okolo toho borovičného a dubového pole hluboký příkopy do čtyr uhlův neb čtvrhranný vyházeti, přísně všem zapovídajíc pod přísným trestáním, aby žádný do toho příkopem čtvrhranným opatřenýho a obehnanýho místa nechodil, méněji aby do něho jaký dobytek vehnán byl.

Takové poručení když od všech poslušně zachováno bylo, v několika krátkých letech vyrostl na tom místě krásný hájek neb lesíček, v němž se velké množství ptactva, kavek, vran, špačkův, krkavcův zdržovalo a tak velké škody okolním sedlákům na jich polích, vyhrabajíce zasité obilné semeno a je snědíce, stále činilo, že sedláckové maličký užitky z svých polí a rolí domů přivážejíce, nechtěli více ta rolí svá osívatí a semeno i práci tratiť. I ačkoliv velmi často a velmi zhusta na ty ptáky jak na poli, tam v tom hájku se zdržující stříleno bylo, aby se z toho háje vyplemenili a zahnali tau střelbau, nicméně ani střílením tím, ani žádným jiným vymyšleným způsobem nemohlo to ptactvo zahnáno býti, až pan Florian Žďárský, autrpnost maje nad svými poddanými, kterým se na jich ositých polích velká škoda od toho ptactva stále dála, Pána Boha vraucnau myslí a skrauseným srdcem, to též poddaní jeho pobožně činili, žádal, aby on sám to velmi rozplemeněné ptactvo aneb jinam obrátil, aneb je zkazil a více škod na polích činiti nedal. – Času letního dne jednoho velké pověťří, blýskání, hromobití, příval a tak velké krupobití neb raději ledobití se strhlo, že nejenom to všechno v tom hájku se zdržující ptactvo dílem ztopilo, dílem

pobilo, ale také mnoho větví v tom hájku se zdržující ptactvo dílem ztopilo, dílem pobilo, ale také mnohé větví v tom hájku od dubův a borovic to ledobití odráželo. Následujícího dne ráno lid sedlský, z okolních vesnic shromážděný, haufně k tomu hájku pospíchal a do něho vejda, na zemi ležící stopené a pobité ptactvo, jako někdy lid izrahelský na pauzi křepelky haufně zbíral a domů odnášel. Od těch tehdejších časův žádné více takové škodné ptactvo v tom háji se nezdržuje. – Tak to všechno svým pravdivým svědectvím jistili minulého věku svědkové: Ondřej Bartoš z Hořejšího Plicu (sic), maje sto a šestnácte let věku svého, také Rubíček z Červeného Aujezda, devadesátiletý starc, i Šebastian Šebek, byv tehdáž sedmdesáte sedm let stáří, i také jiní podobní mnozí, kteří tehdáž živi byli, svědkové hodnověrní a očití dostatečně vysvědčovali.

Tohoto 1589. roku císař a český král Rudolf II. po zhotovení v kostele sv. Víta Nového sklípku hrobového, nad nímž postaviti dal pěknau alabastrovou okrasu, ji železnau mříží obehnal a na tu okrasu hrobovou tři římský císaře, český krále, z alabastru vytesaný položit dal. Ta okrasa i ten hrobový sklípek zhotovený když byl, hned on Rudolf hroby králův i knížat českých odvírati, z nich těla královská vyzdvihovati a do toho sklípku nového počestně vložiti dal, jichž všech těl počítalo se tehdáž jedenácte, která ačkoliv dosti dluho v zemi ležela, málo však porušena byla. Tělo císaře a krále českého Karla IV. nalezeno a z země bylo vyzdvíženo celé neporušené, tak jako by přes jeden toliko den aneb dosti malau chvíli v tom hrobě bylo leželo; podobně Ladislava, českého krále, tělo také celé bylo neporušené nalezeno, jehožto královská hlava s všemi svými krásnými k zlatý barvě podobnými dlouhými vlasy zůstala okrášlená; tak svědčil a přísahau stvrdil přítomný tehdejší svědek Jiří Berthold Pontanus, tehdejší kostela sv. Víta na hradě pražským děkan; také on poslézeji proboštem téhož kostela byl učiněn.

Ta všechna královská i knížetská těla, také tělo Jiřího Poděbradského, krále českého, on císař Rudolf II. poručil do nového sklípku položit; ostatními králův českých i knížat tělmi, která v kamenných truhlách neb hrobích odpočívala, nedal on hejbat, ale je v těch kamenných sklípkách nechal odpočívat, jakž se ti kamenní hrobové v některých kostele sv. Víta kaplích dosavad spatřují. Která těla byla tehdáž do toho sklípku nového přenesena, ta v zemi okolo velkého oltáře i jinde v kostele sv. Víta ležela zakopána a kamenem hrobovým přikryta, pro kterážto těla Karel IV. dal hroby udělati, o nichž Poselkyně na stránce 486. takto píše: Z rozkázání císaře Karla IV. měsíce listopadu přenesena jsau těla starých králův i knížat českých z jiných hrobův a v kaplích nového kůru kostela sv. Víta v hrobích nových byla pohřbena, v kterých nachází se olovený plech neb tabulka, a na ní jméno tu odpočívajícího těla vyryto.

Tomáš Jan Pešina z Čechorodu, muž chvalitebného obcování, pražský, litoměřický i vyšehradský kanovník, hlavního kostela sv. Víta na hradě pražským děkan, při velebné konsistoři pražské oficiál, Cské. a Kské. Mti. radda, comes palatinus, biskup samandrienský, o císaře a českého krále neporušeném tělu následující pravdivé svědectví dal, když on v své latinský knize Mars Moravicus nazvané, na stránce 435. takto píše: [lat. text] – To jest: „Nedávno Karla IV.“, píše vejš jmenovaný biskup semandrienský, Tomáš Pešina, „spatřil jsem nenadále tělo, když se nový kámen na sklípek hrobový, v němž králové čeští i císařové římsští odpočívají, položit musel. Pozoroval jsem tehdáž dle mého děkanského auřadu a dle povinnosti mojí (aniž jsem jinýmu ten sklípek svěřiti mohl), aby dělníci do toho sklípku, z něhož oni kusy cihel, kamení a rum vynášeti povinni byli, často vcházející, ničehož jiného nevynesli, také ničím aby nehejbali. S nimi já dolů do téhož sklípku vejda, nenadále jsem spatřil truhlu Karla IV. dřevěnou a velmi sprostě dohromady stlučenou, která zauplně zavřena že nebyla, do ní jsem nahlídl a tělo téhož císaře dosavad nepoškrvněné a velmi čerstvé uhlídal jsem, také jeho pěťmi korunami hlavu koru-

novanau políbil jsem, ne však bez velkého vzdychání, želení a mého potěšení; tu truhlu náležitě jsem zavřel a také ji, která před tím nepřikrytá ležela, jak jsem v tom krátkém čase mohl, přikryl jsem a maličko okrášlil.“

Tehdáž u téhož Tomáše Pešiny již před tím od několika let byl v službě jeho přítel krevní, v městě Počátky řečeném rozený, služebník a přítel jistě věrný, mně i jiným mnohým dalece známý, Eliáš Šretl, který po smrti téhož Tomáše Pešiny učiněn byl v tom sv. Víta pražským kostele kapelníkem a v tý duchovní službě dlahý čas až do své smrti věrně tomu svatému kostelu slaužil, který mně i jiným o tom sklípku i o tělu Karla IV. častěji následující správu a očitě svědectví dával pravdivé: „Když se hrobový kámen nad sklípkem králův a knížat českých položený zdvihati měl, a schody do téhož sklípku opravovati se musely, můj pan strejc Tomáš Pešina mě s sebau také rád vzal a přál, abych něco pamětného uhlídal. Do toho, po stupních dosti již porušených, královského sklípku my oba vejdauce, hned on pán můj počal hledati tělo Karla IV., a po dosti dlahém hledání spatřil on jednu sprostou prkennou truhlu v jednom kautě na zemi ležeti, ji pilně pozoroval a její Karel Čtvrtý nápis četl, divil se a želel, že tak dobrotivý království českého otec tak bídne po své smrti od svých Čechův má opatření; protož hned poručil mně, bych nějaký dřevěný špalky, také nějaké malování k přikrytí té truhly pilně hledal a spěšně přinesl. I přinesl jsem dva příjemný špalky, oba na zem a na ně tu truhlu s tělem téhož Karla IV. jsme položili, aby od země vejšeji ležící tak snadno nehníla. On pak hned téhož císaře Karla IV. neporušené tělo políbil a plakal litostí velikau, ke mně řka: „Tu hle, tak bídne leží slavný někdy římský císař, král a otec náš český!“ Já od pláče také jsem se zdržeti nemohl, pro nějakau ozdobu jsem běžel, po cestě plakal a takovau nějakau hledaje, našel jsem jedno dosti tlustě mazané hrubé plátno, na kterém malován, raději mazán byl v modrém poli bílý dvauocasatý lev, království českého erb; to plátno na tu truhlu jsme položili a ji málo víc nežli nic okrášlili. Na tom téhož císaře Karla IV. mrtvým tělu viděl jsem rubáš neb sukni karmazínovau, stříbrnými a zlatými květy na způsob prokátu protkávanými. Tvář jeho i ruce tak jsau bílé, jako by on dnes byl umřel; osoba jeho jest prostřední vysosti.

Baroko

**Domáci tvorba
Teoretické spisy**

Bohuslav Balbín

VERISIMILIA HUMANIORUM DISCIPLINARUM

(Rukověť humanitních disciplín, 1666)

Latinský učební spis věnovaný zejména teorii řečnictví a poetice. Podnětem k napsání díla byly potřeby studentů, které Balbín vyučoval, jeho význam však pro důkladnost a systematickosti přesáhl hranice svého původního určení. Několikrát bylo vydáno tiskem a je pokládáno za nejvýznamnější poetiku českého baroka. Po předmluvě určené žákům a po dedikaci následuje 13 kapitol, např. O gramatice a jejích částech; Co soudím o poezii a jejích částech; O emblému a symbolech; O veršovaných komediích, tragédiích a deklamacích; O rétorice a celé řečnické technice; Čeho se držet v duchovním řečnictví a jaké jsou pravděpodobné úkoly duchovního řečníka; Jak opakovat humanitní vědy ad.

O básnické fikci

Dostatečně je známo, že ke zcela dokonalému druhu poesie je zapotřebí tří věcí: metra nebo básnického druhu, vhodného pro látku; dále řeči, která nikterak není všední, jinak řečeno, poetických úsloví; posléze pak básnické fikce, čili nějaké invence z vlastního nadání, která by byla uzpůsobena předpisům poetiky a básnické zvyklosti, obzvláště popisu tak řečených okolností, které přesto, že se nestaly, přece by se mohly stát. O prvních dvou požadavcích brzy níže; nyní o fikci, která bývá nazývána duší poesie. Se zřetelním k poetické fikci dostal poeta (básník) své jméno; chce-li proto svého jména uhájiti, nutně musí dovést ze svého umění mnoho vymýšleti. Vypravuje se, že byl kdysi z plagiatu obžalován Homér: jistá žena, jménem Fantasie, napsala prý *Odyseu* a *Iliadu* a uložila v Héfaistově chrámu v městě Memfidě; Homér prý přišel do Egypta a odtud obě básně ukradl. Beze vši pochyby je to vypravování směšné, v očích vzdělanců jalové, a abych se tak vyjádřil, pouhá fantasie. Přesto však pro mne je pravdivé, jestliže jenom Fantasií nebudeme rozumět nějakou ženu, nýbrž schopnost invence, již Homér zázračně vynikal a která je podle našeho tvrzení nezbytná pro budoucího básníka. Vraťme se nyní k svému thematu!

Látka, kterou si básník předsevzal opěvovati, je buď veskrze vymyšlená (fikce), anebo vpravdě historická a jenom částečně podle okolností má být ozářena básnickými fikcemi. Je-li veskrze vymyšlená, musí být pravděpodobná a přijatelná. Neboť třebaže se historická pravda nevyskytá v básnickém vypravování, přece jen, protože konečným cílem básnickým je prospět a pobavit, všecko to, co by bylo veskrze falešné, ani neprospěje, aniž sebe méně pobaví, nejevíc nijakého zdání pravděpodobnosti. V této souvislosti prosím, abys nekáral Vergilia a jiné básníky za to, že opěvovali věci, které se nemohou státi, na př. Klaudián *Ůnos Proserpiny*, Virgil podsvětní muka. Vždyť tyto věci byly u starých pravděpodobny, neboť jejich mysli byly přímo zaplněny babskými pověrami. Nemohu zde pominout a zcela přejít názor, který jsem si vytvořil: mně se zdá, že byl příliš přísný k básníkům onen významný muž, který v první knize své *Poesie* z křesťanské poesie vykázal každé pohanské božstvo a každou fikci, jejíž základ by byl odvozen z pověry starých. Přece nejlepší současní básníci, kterým se podivujeme, věřili, že jim to je dovoleno; proto obviňují Štěstěnu, vzývají Floru a Větry, popisují hostiny bohů, pochvalně líčí námahy Vulkánovy a uvádějí jiné takové scény se vši ozdobou osob i věcí. Byl by pří-

liš zchoullostivěly, kdo by k poesii přikládal pravítka evangelia. Ovšem přejí si výslovně poznamenati, že se takovéto učené blouznění nemá připouštět při látce posvátné a křesťanské, na příklad kdyby někoho napadlo uvádět Nejblahoslavenější Pannu Marii, jak závodí krásou s bohyněmi, anebo kdyby Blahoslavené Panně při jejím narození dával za učitelku Venuši, při jejím vychování Palladu atd. Tak by Kristovi postcímému se na poušti špatně (aspoň po mém soudě) sloužili bozi a bohyně lesů, atd. Avšak při světské látce bude dovoleno napodobiti to, co vynalézali staří, a přizpůsobovati to našim poměrům. Tak v *Schachidě* znamenitě si pohrál důvtipný básník Jeronym Vida, u něhož se při hostině bohů hraje v karty. Týž v svém *Bourci hedvábném* (*Bombyx*) důvtipně si vymyslíl zrod červů. Stejně si počínali i jiní, na příklad Politianus, kterého Lipsius nazývá italským andělem. Pokud bude třeba popisovat věc veskrze vymyšlenou, tehdy budto představujeme její vznik a zrod symbolicky, anebo připomínáme a vymýšlíme její jednání, anebo činíme obojí. Takovou fikci osvětlil povahu růže Pater Masenius v *Poetice* atd.

První způsob, jak danou věc popsati poeticky, je tento: vymyslet si nějakou proměnu. Na příklad kdybych si o ambře, což je látka neobyčejně vonná, vymyslíl, že vznikla z krve Ganymedovy nebo některého jiného božstva, anebo že původně byla dívkou. Stejně kdybych palmu popisoval jako dívku, která v doprovodu Vítězství obvykle oslavuje bitvy a triumfy. Fikce tohoto druhu má svůj půvab, protože vzniká napodobením starých básníků, kteří milovali takové fikce, jež stírají hranice mezi přirozeností a je směšují. Více o tomto způsobu fikce podává Pater Masenius v I. knize.

Druhý způsob je ten, když se po způsobu sbírky *Silvae* popisuje nějaká věc citově – v tom směru je za předního básníka pokládán Statius, jehož četbu doporučuji. Ten tedy budto oslovuje věc samu, jako ve *Vlasu Earinově* nebo *Papouškovi*, nebo se jí podivuje, jako v *Koni Domitianově*, anebo vhodně vzývá Musy nebo jiné bohyně, jako v básni *K narozeninám Lukánovým* atd. Posléze je všechen tento druh básní, abych se tak vyjádřil, naplněn božským nadšením, řítí se neovládatelným citem jako bystřina a napodobuje řeky, které z neznáma stékají. O tom víc níže, až budeme pojednávat o básni.

Vymyšlené děje popisujeme, když věcem, které nikdy neexistovaly, přičítáme rozhovory, boje, bitvy, atd. Tento způsob zřídka dosáhne vděku, ač-li se básník zcela neuchýlí k historické pravdě. Nicméně při směšné thematice má své oprávnění, jako učinil Homér v *Žabomyší válce*; jej také následoval v své básni Pater Balde. Totéž by platilo, kdyby někdo básnický popisoval boje jeřábů a pidimužíků. O těchto věcech napsal celý svazek vatislavský Jacobus Monavius. Rovněž tak by tomu bylo, kdyby bojovaly včely s čmeláky a kdyby v záloze stála jízda blech jakožto lehkých ozbrojenců atd. Budiž mi dovoleno na tomto místě poněkud odbočiti od básně k divadlu, jevišti a básnickým hrám: Viděl jsem velmi četné komedie tohoto století, které měly děj skrz naskrz vymyšlený. Zda je mám chváliti, o tom jsem se dosud u sebe nerozhodl. Tolik je však jisto, že to, co je zcela vymyšleno, jenom značně váhavě dráždí ducha posluchačů; naprosto tomu, že dějiny nám denně poskytují v obou směrech tolik příkladů, že nemáme zapotřebí děj si vymýšleti. K čemu uvádět na scénu Thrasony, zrozené toliko v tvé mysli, když předešlé i naše století oplývá tolika doklady zpupníků, které jako mstitel ze zadu postihl Bůh? Takovéto doklady budou moci poskytnouti neobyčejně plodnou látku komediím i tragediím. A je-li libo předvésti publiku něco posvátného, zdaž je stará i nová historie tou měrou jalová, že by neobsahovala žádný světlý vzor? Radím proto, aby se pro komedii sahalo po látce historické a ta aby byla jen na svém místě (obzvláště ve sborových písních) vyšperkovaná fikcemi. Tak se zalíbí stejně učencům jako lidu, snáze zapůsobí na mysl diváků, a všechno bude moci být snáze pochopeno, protože i děj i osoby budou známé, atd. Naproti tomu při vymyšleném ději vládne většinou nejasnost. O tom však více níže, až bude řeč o komediích.

Co soudím o básni

Začneme pojmem básně („poema“), a to pro důstojnost jejího obsahu i pro její půvab spojený s velkolepostí. Z toho důvodu bývá báseň přirovnávána k trubce, kterou nosí přední mezi Musami, Kalliopé (Krásnohlasá). Pro básně mají jiní učitelé nekonečné množství předpisů; já však mám za pravděpodobné, že se takovou spoustou předpisů nadání tříští a že se jí brzdí rozlet přirozenosti, která se jednou dala do pohybu. Proto se mi tolik zamlouvají Statiovy *Silvae* jakožto básně, které jsou jakoby nazdařbůh vychrleny a které jsou psány bez zřetelnější péče a od básníka, který sám sebe nemá v moci.

Básní („poema“) v širším slova smyslu je každý výtvar vyjádřený verši. Zde však pojímeme slovo báseň v užším slova smyslu tak, aby znamenalo nějakou chválu, hanu nebo cit svého tvůrce nebo vypravování, vyjádřené herojskými verši, namnoze ozářené nějakou mythologickou invencí k potěšení a užitku čtenářů nebo posluchačů. Vždyť definice, které navrhli velcí mužové, zdají se, alespoň mně, příliš omezenými a úzkými, protože požadují, aby báseň vyjadřovala vždycky nějaký hrdinný čin. Já však z pojmu básně nevylučuji ani satiru ani epicedion ani slzy, ba i všechny *Silvae* (jejichž látka, jak známo, je nekonečně pestrá) jsou podle mého přesvědčení hodny jména báseň.

Kdo dobře rozděljuje, dobře učí, říkají filosofové. Podle mne je báseň rozmanitá a mnohočetná: jedna pochvalná čili panegyrická, jiná výpravná, jiná satirická, jiná bukolická čili pastýřská (takovým někteří říkají eklogy a idylly). Tě je příbuzný dialogismus, v kterém mezi sebou závodí osoby, ať již vznešené, či méně urozené, na příklad jestliže bych básnickou fikcí představoval, kterak kolem dětské kolébky toho, pro něhož skládám svatební píseň (epithalamium), je shromážděn sbor zpívajících Mús. Další druh básně je ten, který zahrnuje besedy („Sermones“), druh, v němž měl někdy zalíbení Horatius; jakým jménem bych jej měl označit, nevím (vždyť se ubírám po strmých pustinách, kam nevročila lidská noha), prozatím jej pojmenuji besedním („Sermocinale“). Jiný druh je báseň didaktická, která podává předpisy, na př. *Ars poetica* Horácova, Vidova atd. Některé básně se dělí podle obsahu, na př. epithalamium, soterium – výklad o nich vyhrazujeme následujícímu paragrafu.

[...]

V básnickém vypravování jsou obsaženy všechny náležitosti, vyhovuje-li asi těmto požadavkům:

I. Aby obsah básně byl znamenitý: takovým jsou souboje, prosebné průvody, ztroskotání lodí; věci, které mají nejistý výsledek a jsou spojeny s mnoha jinými, na př. zánik říší, převraty, věci podivuhodné a takové, kterým se v rétorice říká velké, na př. příklady znamenitých činů, pocty vévod a králů atd.

II. Básním dodávají znamenitost řeči a alokuce pronášené znamenitými osobnostmi. V obou směrech vyniká Homér tou měrou, že budí až dojem nadbytečnosti. Po skončení vypravování bývají umísťována epifonémata a krátké sentence.

III. Znamenitosti dodávají také podobenství a přirovnání. Ovidiovská podobenství máme v *Poetice* Fabritiově a Scaligerově, s ostatními se seznámíš v Parnassu.

IV. Pozoruhodného půvabu dodávají básni popisy. Užívat se má takových, které jsou příjemné smyslům. Zraku přichází vhod pohled na pole, studánky, hory, řeky, zahrady, květy, jasné nebe, hvězdy a slunce, louky, stromy, paláce, města, hrady; rovněž i barvy, na př. obrazů, soch, kolosů, slávobrán, prosebných a triumfálních průvodů, jakož i andělské a lidské sličnosti. Sluchu lahodí veškerá hudba, ať je prvozována hlasem nebo dechem nebo prsty, dále zpěv ptačí, šumění potůčků, ozvěna, zvuk potřásaných křídel atd. Čichu lahodí balsám, pryskyřice, růže a ostatní květiny, taktéž kadidlo. Hmat je popisován při

hromadě květů (viz Venuši u Klaudiána); také dotek větríků a vánků je milý, atd.; tento smysl je pokládán za nejnečinnější, ač-li se nepoužije vojenských nástrojů, jako jsou praky, válečné vrhací stroje, srážky mečů a štítů atd. Do oboru chuti spadá přepych při hostinách; čich se uplatňuje při velkolepém jídle a drahocenném pití, při nádheře mís s drůbeží, zvěřinou atd. a pohárů, dokonce i drahých kamenů, které se kdysi k jídlu předkládaly, stolní úpravy atd., nektaru, ambrosie, vín; žízeň se někdy sladce uhasí i tryskajícím praménkem atd.

V. Je zapotřebí mít pohotově invence u básníků obvyklé (básníci se totiž hojně o nich zmiňují); vytvářeti je nebude nesnadné tomu, kdo je i jen prostředně obeznámen s básnickou tvorbou. Bouře pochází od Aeola, Větrů, Neptuna; když tedy máme popisovat bouři, hned tu máme Aeola, kterak z jeskyně vypouští nesvorné bratry, jak oni bojují mezi sebou, létají nad zeměmi, při čemž na čele jim sedí mlhy, mokvají jim křídla atd. Válka pochází od Marta; ten tedy jede na voze, maje za vozku bohyni Bellonu, která také ranami biče rozstříkujе krev; v jeho průvodu jsou Smrt, Děs atd. Zahrada náleží péči Flořině; proto Lesní nymfy s Gráciemi vzdělávají zahradu, jedny květinami plní košíky, druhé štětečky vybarvují lístky květin. Stejně je třeba souditi o Hymenaeovi, Kupidovi a Venuši, kteří mají plné ruce práce při svatbách; o Palladě a Musách při akademiích. Viz, co jsme pověděli v 6. paragrafu I. části této kapitoly.

VI. V malé básni je třeba vykládat vše v chronologickém pořádku, jak se co sběhlo. Slouží to k upevnění paměti čtenářovy i ke zvýšení jasnosti výkladu. Naproti tomu ve velké básni sluší se něco uměle skrývat i z toho, co se vyvíjí v průběhu básně. Tak činil Virgil: nezačal totiž svou báseň vyvrácením Troje, nýbrž přeplavbou Aeneovou ze Sicílie do Itálie; avšak o vyvrácení Troje potom vyprávěl Aeneas v příhodnou chvíli na hostině u Didony. Rovněž zase se svými činy a se svým hrdinstvím, prokázaným za války trojské, setká se Aeneas, když prohlíží malby v karthaginském paláci Didonině. Největší slávu z takového uměleckého skrývání si získali ti spisovatelé, kteří své výmysly vydávají čtenářům za skutečnost. Tímto způsobem jsou psány *Ethiopské příběhy* Heliodorovy nebo Barclayova *Argenis*, skladba složená po vzoru Heliodorově. Je to lákadlo vhodné pro zvědavé mysli našich současníků, kteří v očekávaní výsledku a v touze poznat zamotané věci a příhody jsou udržováni v napětí až do poslední řádky. Takovýto plod lidského nadání se rodí za babické pomoci poesie a historie; ona vymýšlí věci neskutečné, tato přizpůsobuje vše historické pravdě. V tomto oboru vytváříme mythus důvtipně tak, že by se byl mohl skutečně přihoditi. Obsahuje do sebe spletené činy, rady a pochybné výsledky, obzvláště strachy; koření se pestrostí věcí a osob. Nikdy se nerozvine děj v úplnosti, leč teprve s koncem knihy; až zde smí být doveden k bezpečnosti a klidu.

Pobídka jakožto závěrečná část básně se někdy uzavírá do jedné sentence a epifonematu, na př. jestliže bys řekl s Vergiliem: *Discite iusticiam* atd. nebo *Tantae molis erat* atd. Chceš-li ji však rozhojnit, můžeš tak učinit příslibem věčnosti, buď sám od sebe, nebo výpůjčkou od jiných básníků, nebo z historie; rovněž lze užiti popisu věčného času: dokud stát bude římský den nebo dokud klenuté nebe své hvězdy chovati bude. Taktéž vzývání nebe a země, aby uctili onu ctnost atd. Posléze též oslovení samého hrdiny nebo výzvy jiných k napodobení atd. Zde mohou sloužit všechny ty city, ke kterým sahává řečník v uzávěrech. O tom viz moje *Quaesita* a můj *Tractatus de amplificatione*, kde jsem pojednával o figurách vznešenějších panegyrických řečí.

Jan Amos Komenský

LABYRINT SVĚTA A RÁJ SRDCE

...to jest Světélé vymalování, kterak v tom světě a věcech jeho všechných nic není než matení a motání, kolotání a lopotování, mámení a šalba, bída a tesknost, a naposledy omrzení všeho a zoufání: ale kdož doma v srdci svém sedě, s jediným Pánem Bohem se uzavírá, ten sám k pravému a plnému mysli upokojení a radosti že přichází.

(1631)

Nejznámější Komenského alegorický spis zobrazuje v první části (Labyrint světa) město-svět, po středověkém způsobu zřízené a vybavené hradbami s věžemi apod., jímž prochází člověk-poutník. Ve městě je Brána života (místo zrození) a Brána rozchodu (místo přidělení stavu a povolání), ústřední náměstí a šest ulic pro šest stavů: domovní stav (rodiny), řemeslníky, učence, duchovní, vládce a vojáky. Nad městem ční těžko dostupný Hrad štěstí (Arx Fortuna), kam se chtějí dostat lidé toužící po bohatství, rozkoši a slávě. Poutník chce najít v labyrintu světa zaměstnání tělu i duši nejpřiměřenější, v němž by se cítil šťastný. Jeho průvodci a rádci se stávají Všeživý Všeudob, alegorie lidské zvědavosti, přirozené touhy po poznání, a Mámení, alegorie pohodlného přejímání cizích domněnek a názorů, konvenčního a povrchního pohledu na svět. Tito průvodci chtějí oklamat poutníka nasazenou úzdou, která jej má vést podle jejich přání, a brýlemi, které mu mají vnutit určitou představu o světě. Pravý stav věcí však poutník přece jen spatřuje, neboť se dívá zpod brýlí bez zkreslujících skel. Vidí lidskou lakotu, touhu po moci, pýchu, závist a mnoho dalších špatných vlastností. Postupně dochází k závěru, že ve světě není možné odlišit dobro a zlo a že svět je jeden velký chaos. Nenachází uspokojení ani na hradě královny světa Moudrosti, protože i v ní odhaluje Marlost. Ze zoufalství nad životem, v němž nevidí smysl, ořesen hrůzami smrti, se zachraňuje v druhé části (Ráji srdce) návratem do světničky vlastního srdce, kam ho zavolal Bůh. Zde ho navštíví Kristus a poučí ho o pravém smyslu a běhu světa, takže může vstoupit do neviditelné církve Božích vyvolených, prohlédnout si její zřízení a stavy, a to opět s pomocí uzdy, kterou je však nyní poslušnost Boha, a nových brýlí, jimiž je tentokrát slovo Boží a Duch svatý. Nakonec spatří samu slávu Boží a vyslechne jeho ujištění, že se mu dostává „práva nebešťanství“.

Komenského vyobrazení světa je protikladné, dualistické: zkažený a chaotický svět versus dokonalý Bůh jako dárce skutečného pokoje a řádu. Bohatý básnický jazyk a obraznost a promyšlený alegorický rámec řadí dílo k nejvýznamnějším počínům české barokní literatury.

Kapitola I. O příčinách v svět putování

Když sem v tom věku byl, v kterémž se lidskému rozumu rozdíl mezi dobrým a zlým ukazovati začíná, vida já rozdílné mezi lidmi stavy, řády, povolání, práce a předsevzetí, jimiž se zanášejí, zdála mi se toho nemalá býti potřeba, abych se dobře, k kterému bych se houfu lidí připojiti a v jakých věcech život trávití měl, rozmyslil.

VRTKAVOST MYSLI. Na kterouž věc mnoho a často pomýšleje a s rozumem svým pilně se radě, na tom mi se ustanovovala mysl, abych sobě takový života způsob, v kterémž by co nejméně starostí a kvaltování, co nejvíc pak pohodlí, pokoje a dobré mysli bylo, oblíbil.

Než tu mi se opět nesnadné zdálo, které a jaké by to takové povolání bylo, poznati; a s kým se o to dostatečně poraditi, nevěděl sem, aniž mi se hrubě chtělo s někým se raditi, mysle, že mi každý svou věc chváliti bude. Sám také kvapně k něčemu sáhnouti, abych nepřebíral, boje se, nesměl sem.

Ač, přiznám se, jednoho, druhého i třetího tajně chytati sem se počal, ale každé hned zase pustil; protože sem při každé věci i nesnadnosti i marnosti (jakž mi se zdálo) něco znamenal. Mezitím bál sem se, aby mi má neustavičnost hanby nepřinesla: i nevěděl sem co dělati.

Až natrápě a navrtě se dosti sám v sobě, na toto sem přišel, abych nejdříve všechny lidské věci, co jich pod sluncem jest, prohlédl, a teprv jedno s druhým rozumně srovnávaje, jistý sobě stav vyvolil a své sobě věci k užívání pokojného na světě života pěkně nějak spořádal. Načež čím sem myslil více, tím mi se ta cesta líbila lépe.

Kapitola VIII. Poutník prohlédá stav a řád manželů

PRACNĚ A TESKLIVÉ DO TOHO STAVU SE VPRACOVÁNÍ. I vedou mne a přivedou k ulici, v níž pravili, že manželé bydlí, a toho rozkošného života způsob že mi pěkně ukáže. A aj, tu stála brána, o níž mi řekl, že slove *Snoubení*: před níž byl široký plac a na něm zástupové lidu obojího pohlaví, kteříž procházejíce se jeden druhému v oči nahlédali; a nejen to, ale ohledával jeden druhému uší, nosu, zubů, krků, jazyků, rukou, noh a jiných oudů; měřil také jeden druhého, jak dlouhý, široký, tlustý neb tenký jest. Tu jeden k druhému jednáč přistupoval, jednáč odstupoval, jednáč po předu, jednáč po zadu, jednáč po pravém, jednáč po levém boku naň sobě pohlédaje a všeho, což při něm viděl, ohleduje: zvláště pak (toho sem nejvíc viděl) měšců, vačků a tobol jeden druhému ohledoval, jak dlouhý, jak široký, jak odutý, jak tuhý neb slabý jest, měře a váže. Někdy sobě jich několik na jednu ukazovalo, z toho zase žádný; pakli jeden druhého odháněl, vadili se, tloukli, rvali; i vraždy sem tu spatřil. Některý jiného odstrče, hned zase od jiného odstrčen byl; některý jiné odežena, sám také pryč běžel. Někdo zase, nic se s examinováním nemeškaje, pochytil, co nejbliže mohl: pak se za ruce kams do té brány vedli. Takových já tu tretů plno vida, ptal sem se, co ti lidé dělají? Odpověděl mi tlumočník: „To jsou, kteříž by do ulice Manželské rádi: ale poněvadž tam skrze bránu žádný samotně nebývá puštěn, než po páru, musí sobě každý tovaryše vybrati. Pak to vybírání tu se děje, a každý, co by příhodného proň bylo, sobě hledá: kdo najde, jde, jakž vidíš, s pobočníkem svým k bráně.“ „A což to vybírání nějak snáze nemůže býti?“ řekl sem; „jaks to hrubě pracno.“ Odpověděl: „Ne práce to, rozkoš. Či nevidíš, jak sobě při tom vesele počínají, smějí se, zpívají, výskají? Žádný života způsob není veselejší, věř mi, jako tento.“ Takž pohledím a vidím sic některé smáti se, výskati; ale vidím také jiné sklopě hlavu s kornelem choditi, vrtěti se, sem i tam potrhovati, zase coufati, trápati se, nespáti, nejísti, třeštit se také. I dím: „Co pak tito?“ Odpověděl: „I to jest rozkoš.“ „Nechť jest tedy,“ řekl sem; „podme, co se tamto dále dělá.“

[...]

HROZNÁ TRAJEDIA V NEPODAŘILÉM MANŽELSTVÍ. Ovšem pak, když sem na některé v tom houfu pohleděl, trajedií sem spatřil. Byli zajisté nejedni spjatí nejednostejné vůle, jeden chtěl tak, a druhý onak; jeden sem, druhý tam: pak se nesnadnili, vadili, hryzli. Tento žaloval mimo jdoucím to, onen ono: tož když nebyl, kdo by rozhodl, vpěři-

li se do sebe sami, pěstovali se a knytlovali škaredě; smířil-li je kdo, po chvíli byli v sobě zas. Někteří se dosti dlouho slovy táhali, hat-li či tihe; a když se každému, kam upřel, chtělo, tožť se jeden mocí na svou stranu vrhl, druhý také na svou: pak byla táhanice a divadlo, kdo koho přetáhne. Někudy vítězil muž; a žena, ač se země, trávy, a čeho mohla, chytala, však za nim tažena byla předce; někudy pak muž za ženou, čemuž se jiní smáli: ale mně se to politování věc hodnější nežli smíchu zdála. Zvlášť když sem viděl, jak někteří v tom trápení slzeli, vzdychali, k nebi ruce spínali, že by se zlatem a stříbrem z té vazby vykoupili, se ohlašující. I řekl sem k tlumočníku svému: „A což pak jim pomůže-no býti nemůže? Nemohou-liž rozvázáni a od sebe propuštění býti, kteříž tak srovnávati se nemohou?“ „Nemůž to býti,“ řekl on; „dokud živi, tak býti musejí.“ „Ach, ukrutnějšíž této vazby a poroby,“ řekl sem, „však to nad smrt horší!“ A on zase: „A proč se takoví lépe nerozmyslili prvé? Nezhod na ně.“

DOBROVOLNÉ OTROCTVÍ. Vtom pohledím, a aj, Smrt šípy svými některé zproráží a zporáží, a pouta hned se každému rozsmekla. I přál sem jim toho: mysle, že sobě toho i oni přejí a z toho vysvobození srdečně se radovati budou. Ale aj, on každý teměř v pláč a kvílení, jakéhož sem jinde v světě sotva slyšel, se vydávali, rukama lomíc a příhody své toužíc. O těch, kteréž sem prvé pokojné spolu spatřil, rozuměl sem, že jich opravdu jednoho po druhém teskno; o druhých pak myslil sem: Tak se to oni pro lidi stavějí; než budouť se uměti káti, slíbil bych, a jiným, jak se pout vystříhati, raditi. A oni pak, než já zvím, protrouc sobě oči, před bránu zas běželi a v poutech znovu se vraceli. I řekl sem s hněvem: „Ó potvorníci, nejste politování hodní!“ a k svému vůdci: „Podme odsud: já v tomto stavu více marnosti než čeho vidím.“

POUTNÍK SE TAKÉ DO POUT DOSTAL. Mezitím (ať příhod svých nezatajuji), když se k Bráně rozchodu vracíme, a já předce po světě spekulovati umysl mám, tožť vůdcové moji, jak Všudybud, tak Mámil, tuze mne namlouvati začnou, abych toho stavu sám také zkusil, že lépe, co jest, porozumím: já že sem mladý, že mne příkladové straší, že sem všeho ještě neprohlédl etc. Ale nic: přeloudili oni mne, že sem se jako z žertu na váhu a odtud do pout dostal a tudíž sám čtvrtý spjatý chodil; jiných pak (pravili, že k službě a pro počestnost) páteř mi přidali, že sem je sotva za sebou vláčetí mohl, dychtě a chroptě. Vtom nenadále jakýs udeří vicher s blýskáním, hřímáním a krupobitím strašlivým: i rozprchá mi se všechno to pryč kromě spřipínaných mých, s nimiž já také v kout běže, toť šípkové Smrti zporáží mi všech mých tré, že sem žalostně osaměje a hrůzou zmámený jsa, co dělati nevěděl. Vůdcové moji, abych sobě toho na ten čas vážil, že mi snáze utíkati bude. A já: „Proč ste mi pak prvé radili?“ Oni, že času k vazení se není, abych uhýbal. Takž sem pospíšíl.

SOD JEHO O TOM STAVU. Ale znikna toho, nic předce nevím, co vlastně o tom stavu pověditi: více-li potěšení v něm, když se zdaří (jakož se domnívám, že mně tak bylo sedlo), čili žalosti více, z přerозličných příčin. To pamatuji toliko, že i bez něho i v něm teskno bývá: a i když se nejlép zdaří, sladké s hořkým se mísí.

Kapitola XVI. Poutník se na promoci mistrů a doktorů dívá

Ale aj, vtom trouby zvuk zavzní, jako svolávajících se k slavnosti; a Vše-zvěd, srozuměje, co bude, dí: „Navraťme se ještě medle, tu se bude nač podívat.“ „I což to bude?“ díím já. On: „Academia bude korunovati ty, kteříž nad jiné byvše pilnější, vrchu umění dosáhli; ti, pravím, jiným na příklad korunování budou.“ Já tedy věc tak zvláštní viděti žádostiv jsa a houfy zbíhajících se vida, vejdu za jinými také; a aj, tu pod filozofickým nebem jakýsi stál s papírovým sceptrum, k němuž zprostřed houfu někteří přistupovali, svědectví vysokého umění žádající. On žádost jejich, že slušná jest, schváliv poručil, aby co umějí

a nač stvrzení žádají, na cedulce poznamenané dali. I odvozovali jeden filozofie summu, jiný medicíny, jiný jurisprudentiae; měšcem přitom, aby to hladčeji šlo, podmazující.

On tedy jednoho za druhým bera, každému na čelo titul: „Toto jest svobodných umění mistr; toto medicíny doktor; toto práv obojích licenciát“ etc. přilepil a pečeti přitvrdil, pod nemilostí bohyně Pallady všechněm přítomným i nepřítomným poroučuje, aby jich na setkání žádný jinák nejmenoval. A s tím je i zástupy rozpustil. I řekl sem: „Bude-liž co více?“ „A což tobě ještě dosti není?“ dí tlumočník; „či nevidíš, jak jim všickni ustupují?“ Jakož pak ustupovali.

Nicméně já, chtěje vždy, co pak dále z nich bude, viděti, hledím po jednom tom umění mistru, anť mu teď počítati cos poroučejí, on neuměl; poroučejí měřiti, neuměl; poroučejí hvězdy jmenovati, neuměl; poroučejí syllogismy dělati, neuměl; poroučejí cizími jazyky mluvit, neuměl; poroučejí svým jazykem řečnovati, neuměl; poroučejí naposledy čísti a psáti, neuměl. „Ký pak hřích,“ řekl sem já, „mistrem sedmerého umění se psáti a žádného neuměti?“ Tlumočník odpověděl: „Neumí-li ten, umí druhý, třetí, čtvrtý; nemůž všudy plně býti.“ „Tedy já rozumím,“ řekl sem, „že po strávení v školách věku, po vynaložení na to statku, po přivěšení titulů a pečeti naposledy zeptati se potřebí, učil-li se čemu? Bopomozi té zprávy!“ „Ty muderlantství nepřestaneš,“ dí on, „leč sobě něco utržíš, žvi jen předce, přísahámť, že se s něčím potkáš.“ „I nu tedy,“ řekl sem, „nechť sou třeba sedmdesatera sedmera umění mistři a doktoři, a nech třeba všecka umění aneb žádného, říkati nic víc nechci; jen podme odtud.“

Kapitola XXIII. Poutník prohlédá hrad Fortůny; a nejprv přístup k němu

CTNOST ZAPADLÁ BRÁNA K SLÁVĚ. Když k tomu milému hradu přijdeme, vidím nejprv zástupy lidí ze všech města ulic se zbíhajících a obcházejících, a kudy by se zhůru dostati mohli, obhlédajících. Byla pak na ten hrad jediná, vysoká a úzká brána; ale kteráž zabořená, zaválená a trním zarostlá byla; sloula poně *Ctnost*. A praveno mi o ní, že před časy ona sama toliko k vcházení na hrad vystavená byla, ale že se brzy potom příhodou jakousi zabořila; protož jiným menším že naděláno a té necháno, poněvadž příliš příkro, nepřístupno a nezvolno bylo choditi skrze ní.

POSTRANNÍ FORTNY. Prolámany tedy zdi a naděláno fortén z obojí strany; kteréž já prohlédaje, viděl sem nápisy jich: Pokrytství, Lež, Pochlebenství, Nepravost, Fortel, Násilí etc. Ale když sem to tak jmenoval, a kteří tudy vcházeli, slyšeli, hněvali se na mne, reptali, zhoditi mne dolů chtěli; tak že sem stouliti musel. Dívaje se pak, viděl sem, že někteří předce tou starou bránou skrze rům a trní lezli; jedni prolezli, jiní nic; a ti teprv se zase do dolejších fortén vraceli a jimi procházeli.

ŠTĚSTÍ KOHO NÁHODOU CHYTÍ, TOHO VYNÁŠÍ. I vejdu tam také a spatřím, že tu ještě hrad není, než plac, na němž množství lidí stojí, zhůru k vyšším palácům vzhledajících a vzdychajících. Když sem se ptal: „Co ti tu dělají?“ odpovědino mi, že jsou čekanci, laskavého paní Fortůny vzezření a na hrad puštění očekávající. „A co se ne všickni ještě tito tam dostanou? Však všickni o to věrně pracovali.“ Odpověděl: „Přičiněti se každý muž, jak ví a umí; naposledy však na paní Fortůně, koho ona k sobě přijíti chce neb nechce, záleží. Můžeš se podívati, jak to jde.“ I vidím, že tam již výše žádných schodů ani bran není, než kolo jakési ustavičně se točící, k němuž kdo se připjal, zhůru na podlahu vynešen byl a tam teprv od paní Fortůny přijat a dále puštěn. Dole pak nemohl, kdo chtěl, kola se chytiti, než koho k němu úřednice paní Fortůny, jménem *Náhoda*, přivedla na ně vsadila; jinému každému ruce zklouzly. Ta pak rejentka *Náhoda* chodila mezi houfem, a koho se ji událo, toho chytla a na kolo vsadila; ješto se ji někteří velmi na oči tiskli, rukou podávali, prosili, své vynaložené práce, poty, mozoly šrámy

a jiné zasloužilosti předstírajíce. Ale já držím, že naprosto hluchá i slepá býti musila; tak se nic ani osobám nevzhledala, ani proseb nedbala.

ČEKANCŮ NA ŠTĚSTÍ TESKLIVĚ ZPŮSOB. Mnozí tu všelijakých stavů byli, kteréž sem prvé viděl, že v povolání svém a skrze bránu ctnosti aneb také skrze postranní fort-ny práce a potu nelitovali, a však se štěstí dočekati nemohli; jiný, na to třeba ani nemyslíci, byl za ruku ujat a zhůru nešen. Z oněch pak čekanců mnozí převelmi tesknili, že na ně pořádka přijíti nechtěla, až nejeden ošedivěl; někteří sobě zoufali, a pustíc o štěstí, vraceli se k lopotování svému; z kterýchž opět někteří roztoužice se k hradu lezli, oči i rukou paní Fortúně podávajíc; takže expectantů těch způsob tak i jinak bídný a tesklivý sem shledal.

Kapitola LI. Smrt křesťanů věrných

SMRT KŘEŠŤANŮ LIBÁ. Když sem se pak dosti mezi křesťany těmito naprocházel a na jejich činy nadíval, spatřil sem naposledy, že i mezi nimi Smrt se procházela: ale ne tak jako v světě postavy mrzuté, nahá, nemilá, než obvinutá pěkně prostěradly Kristovými, jichž v hrobě byl zanechal. Ta jedná k tomu, jedná k onomu přistoupi, že čas jest odjít z světa, pověděla. Ach, jaká radost a plésání, kdo té noviny dostal! Jen aby spíš bylo, všeliké bolesti, i meč, i oheň, i kléště, i všecko podnikali. I usnul každý pokojně, tiše a libě.

ZPŮSOB JEJICH PO SMRTI. A já hledě, co s nimi dále bude, spatřil sem, že anjelé podlé Božího poručení každému místo obhlídli, kde by pokojíček svůj a odpočinutí míti mělo tělo jeho: kamž když od přátel neb nepřátel, neb anjelů samých vloženo bylo, ostříhali hrobu, aby těla svatých v pokoji před Satanem chována byla, a ani nejmenší prášek z nich se neztratil. Jiní za tím anjelé, duši pojmov, nesli zhůru v blesku a plésání divném: kamž když za nimi (perspicillí přiopraviv) zrakem víry pronikl, spatřil sem slávu nevypravitedlnou.

Baroko

**Tvorba pobělohorských
exulantů**

Pavel Skála ze Zhoře

HISTORIE CÍRKEVNÍ

(vznikalo od roku 1626)

Desetisvazkové Skálovo dílo pojednává o dějinách evropské reformace až do prvních let třicetileté války (1623). Na dějiny nahlíží Skála jako na výsledek boje pravé, tedy reformované církve, s Antikristem, kterého ztělesňuje katolická církev v čele s papežem. Svým textem výrazně ovlivnil domácí historiografickou produkci zabývající se českým stavovským povstáním. Dílo představuje vrchol humanistické historiografické metody, kdy se autor nespokojil s pouhým časovým řazením různých událostí, ale hledal logické odpovědi na otázky po příčinách různých historických jevů a procesů. Jeho styl je někdy zatížen závislostí na úředních dokumentech, kterým dával přednost i při interpretaci událostí, jichž byl sám svědkem. Na druhé straně vždy své prameny pečlivě uvádí. Jeho osobní přínos je především ve vlastní koncepci díla. Z pozice vzdělaného měšťana vystupuje na straně stavovské opozice, vinu za vyprovokování stavovského povstání přičítal katolicko-habsburské politice.

Z předmluvy k Historii církevní

K víře nepodobný jest úžitek, pohodlí a rozkoš obzvláštní, kterýchž z čítání jakýchkoli hodnověrných historií nabýváme, předně pak a nejvíce z příběhův církevních.

Nebo že podivný, mocného řízení a opatrování božího běh... a zdárný způsob církve i uprostřed nejtěžších slot a neřestí ustavičně kvetoucí spatřovati můžeme, že pravá pobožnost s svou konečnou odplatou, bezbožnost pak s nevyhnutelnými a spravedlivými pokutami se potkávati vídáme... a těm podobným věcem a příběhům vysoce důležitým a platným s gruntem a snadně vyrozumíváme. A to vše jako jedním okamžením zraku našeho jasně shlédnouti a spatřiti můžeme. To ničemuž jinému, jediné samé hodnověrné a pravdivé historii církevní připisovati nemusíme.

Ale míním historii tu, kteráž při sobě má jistou a neomylnou posloupnost poznamenání let, v nichž jedna každá věc začátek anebo skončení své vzala. A ta jedním slovem mezi lidmi učenými chronologie slove. Jakož zajisté duše a oko jasné při tělu lidském, svíce hořící lidem v hustých temnostech postaveným mnoho dobrého a užitečného působí, tak také i chronologie ke všelijakým příběhům světským i církevním velmi platně slouží a napomáhá. Nebo není-liž to zvláštní dar moudrosti boží, že s pomocí jmenovaného umění chronologického všechněch všudyž věkův a časův od počátku světa až do přítomné chvíle celý pořádek a posloupnost, jako na nějaké skrovné tabulce vymalovaný, jedním jakořka vzezřením shlédnouti a jedné každé věci vejš stalé v jistém létu a času vykáhati počátek, prostředek i skončení, k svému jistému létu a času obrátiti a jedny s druhými, které by přednější a které zase poslední nebo časem sobě rovné byly, náležitě a pořádně srovnati můžeme...

[...]

Příběhové roku 1620

V jednom i druhém vojště, českém i císařském (obzvláštně pak Vlaši), mřeli vojáci přenáramně. Čehož nemohli se uvarovati ani mnozí z oficírův nejpřednějších, jako

v armádě zemí sjednocených v tu chvíli pomřeli: Oldřich z Vchynic, nejvyšší nad tisícem koní, nejvyšší moravský z Sollernu a Lorenc z Žerotína, nejvyšší nad regimentem mušketýrův, takže mnozí chtěli tomu, že v této válce víceji lidu zhubeno a od moru i od meče sežráno, nežli v těch obou celých válkách, nydrantské i uherské, kteréž mnoho let pořád trvaly...

V tutuž dobu zběhla se v městě Jičíně, okolo 10 mil od Prahy vzdálí, 1. dne února příhoda přehrozná, žalostivá, kteráž jiné mnohem těžší neřesti v Království českém v krátkém čase následující neomylně vyznamenávala, z příčiny takové. Trefilo se asi před lety dvanácti, že nebožtík Zikmund Smiřický z Smiřic, člověk stavu panského, vznešený a nade všecky jiné obyvatele téhož království na statky i na peníze hotové nejbohatší, protože v žádných dlužích a závadách nevázl a důchodův každoročních ze všech panství svých tak mnoho dostával, že mimo všecky outraty a vydání svá každého roku sto tisíc kop míšenských do pokladnice své schovával a ukládal, tak jakž sem toho zprávu jistou od hodnověrných a týchž důchodův jeho dobře a dokonale povědomých lidí dosáhl, buď že měl toho náké potahy konečné, buď z domnění a osočení pouhého dal svou dceru nejstarší vězením bezpečným na jednom zámku svém vysokém opatřiti, protože by se s nákým, dobře-li se pamatuji, kovářem aneb s kýmkoli člověkem rodu a řádu sedlského seznámiti a snad i nepoctivě chovati měla. V kterémžto vězení ta nectná šlechtična, již mnozí hrubě litovali, jako by se jí v té věci patrná křivda a bezpráví buď od samého otce, aneb od pomluvačův jejích dala, byla dosti tence chována a opatrována. A kdyby byl týž otec její tak brzo po tom snížení jejím prostředkem smrti časné z toho světa nevykročil, byl by snad i časem také tu přisnost svou pozměnil, a uznaje nevinu její, i na milost přijal a k svobodě dcerovské zase navrátil.

Po smrti pak jeho druhá dcera, sestra její mladší Markéta Saloména, kteráž pojala sobě za manžela Jindřicha Slavatu z Chlumu a z Košumbergka, neprokazovala k ní také vlídnosti žádné, ovšem snad proto, aby jen sama buď víceji dílu dědičného po otci, aneb po smrti bratra svého, kdyby jsa neženatý bez dědicův z světa vykročil (o druhého bratra, jménem Jindřicha, kterýž nemoudrý byl, nic se nestarajíc, aby jí v tom k nějaké překážce býti měl) těch všechněch panství zcela a zouplna dostati a je obsáhnouti mohla. Jakož pak, když se to tak zběhlo a jmenovaný bratr její Albrecht Jan Smiřický z Smiřic, z toho rodu starožitného po meči poslední, v létu pominulém 1618 18. dne listopadu v stavu mládeneckém umřel, tedy dotčená sestra jeho mladší, majíc mezi nejvyššími úředníky a soudci zemskými přátely a zástupce dobré (a obzvláště Václava Viléma z Roupova, nejvyššího kancléře Království českého), všech těch panství velikých a bohatých, jichž okolo třinácti se nalézalo, právně se ujala. K sestře však své starší žádné přívětivé tváře neprokazovala, nýbrž předce ji v tom vězení odporném a smutném zdržovala.

I přišlo na mysl Otovi Henrychovi (aneb Henrychovi Otovi) z Vartenbergka, příjmím Kulhavému, někdy Karla z Vartenbergka synu mladšímu, kterýž právě v ty časy vdovcem byl a o všem způsobu dotčené šlechtičny v arestu zůstávající, i jaké by ona k těm statkům právo podlé sestry své mladší míti sobě pokládala, zda by jí z toho vězení nák pomoci a skrze to za manželku dostati mohl. Pročež byv s mnohými oficíry předními vojenskými seznámen, ano i sám v turecké potrzce za rytmistra vlasti své potřebovati se dav, vyjevil úmysl svůj dokonalý jmenované šlechtičně, a byv od ní v tom ujištěn, jestliže ji z toho přesmutného obydlí vymůže, že netoliko ji za manželku dostati, ale i polovice statkův smiřických spolu s ní užiti má. Tedy namluvil sobě některé z týchž oficířův, že spolčivše se s ním, soldátům svým dotčený zámek zlézti dali a šlechtičnu arestovanou s něho přeč odvezli. S kteroužto Oto Henrych z Vartembergka ihned beze všech odkladův se oddal a po oddavcích jak jiné některé lidi poddané, tak obzvláště a předně úřad a obec měs-

ta Jičina k ruce manželky své slibem člověčenství zavázal. V čemž neučinili mu tíž lidé poddaní odporu žádného, vědouce o tom dobře, že táž manželka jeho z rodu Smiřického rádně pochází.

Ale Jindřich Slavata, dovědév se toho všeho, oč se z Vartmbergka Kulhavý pokusil, i vznesl to na místě manželky své na tehdejší direktory – neb se to zběhlo před ujetím se zprávy Království českého od krále Fridricha – a tak daleko věc její při nich přivedl, že sou z Vartmbergka obeslali před sebe, aby se toho oučinku svého náležitě zpravil. On však, srozuměv, s čím by se potkal, užíval v tom výmluv všelijakých od jednoho času k druhému a nechtěl se stavěti, nýbrž čím dále, tím víceji potahoval na sebe a manželku svou jakožto sestru starší, kteráž by měla lepší právo jak ku poručenství nad bratrem nemoudrým, tak ovšem i k opatrování statkův jemu náležitých, nežli sestra mladší. Zámek pak ten, na němž manželka jeho seděla a on se ho fortelem soldátským zmocnil, jistým počtem vojákův osadil.

V tom král Fridrich dosedl na Království české, při němž dotčený Jindřich Slavata s pomocí a s přimluvou přátel svých předních, nebo byl sice pán pokojný a tichý, proti tomu pak z Vartmbergka byl hlava divoká a života rozmařilého, vyjednal sobě milost tu, že jest na téhož švagra jeho jedno i druhé obeslání jménem a titulem královským prošlo. Kterýžto nesměje takových tůček a ouskokův proti králi jako předešle proti direktorům užívati, vol neb nevol, zachoval se naposledy tak poslušně, a příjev do měst pražských hned brzo po novém létě, na kanceláři se postavil a tu z poručení královského na závezek cti a víry vzat, aby nikam z hradu pražského až do porovnání věci té neodcházel ani neodjížděl bez zvláštního dovolení krále J. M.

Zatím vážil král věc tu s nejvyššími úředníky a soudci zemskými bedlivě a nalezl to, že dotčený z Vartmbergka pod řádem a právem veliké a těžké moci tu se dopustil, Jindřich pak Slavata aby jménem a na místě manželky své skrze zvláštní komisaře jak v panství a město Jičínské, tak i všechny jiné statky smiřické právně a pořádně zveden byl. K čemuž když nejvyšší úředníci zemští obrali za komisaře Rudolfa z Šumberga, osobu panskou, Adama Abrahama Bohdaneckého z Hodkova a Ladislava Bukovského z Voseče, z rytířstva, tedy jmenovaní komisaři, majíce při sobě původu též komisi své Jindřicha Slavatu a dva komorníky od desk zemských, vydali se na cestu z Prahy, a příjevše v sobotu před Hromnicemi, to jest 1. dne února, žádali býti puštěni do města, oznámivše paní z Vartmbergka, kteráž v tu dobu zdržovala se v Jičíně, příčinu příjezdu svého. Ale ona nechtěla jich do města pustiti dříve, až úřad jí slíbil, že nechce žádnému jinému poddanosti slibovati bez vědomosti a povolení jejího. To když stalo se, teprva brány jim otevřeny.

Komisaři pak vjevše do Jičina, šli upřímo na rathouz, a davše svolati obec, přednesli jí skrze Ladislava z Voseče, co jest manželka Jindřicha Slavaty při J. M. královské žádala, k čemu od krále povoleno i s čím sou mezi ně od něho vysláni. Zatím dali čísti nahlas komorníku poručení královské a po vykonání toho jednali dále s úřadem i s obcí rozšafně, až naposledy přivedli k tomu, že sou úřad i obec tu přípověď paní z Vartmbergka učiněnou změnili a Slavatovi na místě manželky jeho slibem člověčenství se zavázali. Proti tomu žádala obec komisařův, aby ty soldáty vartmbergské, kteříž byli jí dosavad k obtížení nemalému, z služby té propustili i ven z města vybyli. K čemuž bylo povoleno od nich a nato hned poručeno oficírům, aby se ven z města odebrali. Mušketýři však pozůstali ještě při paní z Vartmbergka pro její domluvu tuhou.

Ty věci když byly na rathouze zpraveny, uchýlili se komisaři s Jindřichem Slavatou k domu panskému, do něhož jich paní opět dosti dlouho pustiti nechtěla, divné spory s nimi o to vedouc, až naposledy Slavata, maje při sobě klíč hlavní dveř a domovní, jim i sobě otevřel. A všedvše do něho všickni pokojně, nalezli tam v jednom pokoji manželku

a tetu Jeronýma neb Jarše Bukovského, regenta vrchního všech panství smiřických, s nimiž paní vězela se bezpochyby proto, že manžel a strejc jejich ne jí, ale sestře mladší proti ní dal se potřebovati v službě té. I rozkázali komisaři obě dvě odtud jinam odvésti a zbaviti je dokonale arestu.

A když odtud šli dále do pokojův hořejších, aby komorníci svršky a nábytky v nich zastížené popisovali, tu ona běžela dolů po schodech, hněvem rozpálena, k mušketýrům svým, domlouvajíc jim přísně, že jí přípovědi své nedrží, a namluvivši je k další službě své, uvedla je všechny do pokoje svého, nedavši se naprosto nic oblomiti přátelskému napomínání komisařův, kteříž jí to sdostatekem předkládali: „Poněvadž sou k ní nepřijeli sami o své újmě, aby jí v čem jaké zkrácení činiti měli, než aby J. M. K. rozkaz a vyměření milostivé naplnili, však bez újmy a zkrácení spravedlnosti a práva jejího, kteréž bude moci potom tu, kdež náleží, jiným prostředkem mírnějším přestírati i zastávati, poněvadž se jí v tom cesta a pořad práva nezavírá, pročez aby se pamatovala a nebrala před sebe věci takových, kteréž by jak jí, tak i témuž právu jejímu nemálo škodily.“

Ale když málo při ní tou řečí přívětivou způsobili, vešli zatím do marštale, davše v ní koně kočárské inventovati. O něž vznikla opět mezi ní a Slavatou hádka tuhá, protože ona jich sobě vzítí nedala, volajíc na mušketéry, aby s muškety svými byli nahotově, a podlé zakázání svého stojíce při ní věrně, jí jejího vlastního bráti nedopouštěli, nebo nežli by ona s takovým posměchem odtud odjítí a o své věci přijítí měla, že raději s poctivostí umřítí chce. A tak jako prorockým duchem sobě předpovídala svou smrt nastávající. Mušketýři byvši od ní dosti dobře opojeni vínem, počali také divně šnorchovati, ano-brž když komisaři odcházeli z marštale, tu ona pozůstavši za nimi pozadu, obořila se zuřivě na jmenovaného Jarše regenta, a uchopivši ho za rukáv spolu s mušketéřy volala na ně, aby ho zastřelili. Což bylo by se snad i vykonalo, kdyby se byli komisaři v to nevložili a jak paní, tak i soldátův dobrými slovy neukrotili, poručivše regentu, aby pro ujití dalšího zaneprázdnění a nepřiležitosti za tu chvíli někam na stranu poodešel. Jehož Slavata vyprovodil až z domu ven.

Po té tragedii a již třetím s touž paní odporu obrátili se komisaři zase do pokojův hořejších v rohu domu panského či Jaršového, kdež věže proti rathouzu stála, a sstoupivše se v výstupku jejím dokola, počali o některé věci radu držeti mezi sebou.

Mezitím paní vešla také do svého pokoje s mušketéřy a ti všickni měli luntý rozžatý, jímžto podlé napomínání ustavičného k stálosti dodávala vína hojně. I měla buď v tom pokoji, aneb blízko něho ve sklepě prachu několik centérů. Že se tedy schylovalo již k večeru mezi 5. a 6. hodinou, a chtějíc jim dle obyčeje předešlého sama prach rozdávati, vešla s nimi do toho místa a oni jako užralí neměli žádného pozoru na sebe, ale jeden přes druhého drali se k soudku, z něhož sypala jim do klobouků prach, až naposledy kdosi z nich utrousil jiskru z luntu do toho prachu, takže v okamžení týž prach zňal se a prudkostí svou celou tu stranu s předkem i s výstupkem tím, v němž panstvo to zůstávalo, rozhodil a v drť obrátil, takže od náhlého a nenadálého domu toho rozvržení všickni téměř v něm zastížení od nejvyšších až do nejnižších tu mizerně zhyнули, jako i z lidu městského, kterýž před tím domem na tu tragedii díval se, osob nemálo.

Ze všech osob, cokoli jich v témž domu tehdáž bylo, nic více, jediné deset osob, a to ještě velmi škodlivě opálených, takže malá čáka byla o nich, aby na živě zůstaly, ven z něho vyšlo, a to prostředkem právě podivným. Nebo v jednom pokoji trámové lámající se násilně, nespádli dolů kolmo, ale spříchili se o sebe divně, takže osoby ty, kteréž v témž pokoji byly zachváceny, utekly v tom strachu pod ně a zůstaly tam tak dlouho, až to hromobití a boření domu přestalo. Tu teprva vydaly se v křik silný a prosily slzavě, aby jim odtud bylo pomozeno. Čehož i užíly s pomocí božskou i lidskou...

Jak tedy novina ta žalostivá dostala se do Prahy ke dvoru královskému, bylo hned poručeno, aby Ota Hendrych z Vartmbergka tužším arestem, totiž v Bílé věži, byl opatřen. Kterýžto ulekv se jak té nešťastné příhody, tak ovšem i vězení svého, upadl do veliké těžkosti a mdloby, takže několik hodin nevěděli, živý-li či mrtvý jest. Dobře tedy Lomnický doložil:

„Jisto, že nadarmo není
Toto boží dopuštění.
Znamená ten hrozný smutek
Nějaký velký zármutek.
Ale však nežli nás švihá,
Prv ještě předtím vystříhá,
abychom se polepšili,
pokání svaté činili.

Neb nevíme, v kterou chvíli
doběhneme k svému cíli,
a snad, než se nadějeme,
odsud se postěhujeme.
A přijdeme k hrozně zkáze
jak jinde, tak i zde v Praze.
Jestli se nepolepšíme,
co nás potká, potom zvíme.“

A jistě sme velmi brzo s naší a celé vlasti naší záhubou horší, nežli se tu tehdáž v Jičíně stala, zvěděli a zkusili, nebo ne jen jediný dům, ne jen jediné město, alebrž celé království do gruntu kleslo, stavové pak podobojí ne do povětří, ale mezi mnohé národy téměř všickni rozplašeni a z vlasti své vyvrženi jsou...

Jiří Třanovský (Tranoscius)

CITHARA SANCTORUM

(1636)

Evangelický kněz a spisovatel; po Bílé hoře odešel nejprve do Slezska, pak se usadil na Slovensku. První vydání evangelického kancionálu obsahovalo text i nápěv 412 písní, z nichž přes 150 přeložil nebo složil sám Třanovský. Zpěvník byl později často vydáván a doplňován. Byl používán v evangelických církvích v českých zemích i na Slovensku.

Již slunce z hvězdy vyšlo

Již slunce z hvězdy vyšlo,
radujte se, lidé,
a na tento svět přišlo
pro naše spasení,
aby se naplnilo
drahé zaslíbení.

Prorocství se splnilo,
zdávna ohlášené,
Duchem Svatým prorockým
nám předpověděné,
řkouc: pošleť Bůh s výsosti
k nám Emmanuele.

Panna má poroditi
světa Spasitele,
onť má vysvoboditi
lid od nepřítelé;
život z života vyšel,
by nám milost našel.

Předivné narození
pro naše spasení,
s nebe na zem sstoupení,
jaké ponížení!
K člověčenstva ozdobě
přišel v tom způsobě.

Že maje Boha Otce
mocného na nebi,
ráčil jest míti matku
chudičkou na zemi,
aby nás obohatil
svou slávou na nebi.

Mnoho pro nás pracoval,
hlad, žízeň zkušoval,
volil i umučení
trpké podstoupiti,
nám pokrm, občerstvení
chtěl tak připraviti.

Budmež my vděční
Jeho pro nás narození,
ať On nám ráčí dáti
věčné požehnání,
s Otcem svým i s anjely
v nebi přebývání.

Drama

Humanismus

Pavel Kyrmezer

KOMEDIE NOVÁ O VDOVĚ

(1573)

Hra s náboženskou tematikou a moralizujícím akcentem se skládá z 5 aktů a 31 scén. Pojednává o chudé vdově Ráchel s dvěma syny (Josef a Enoch), která dluží bohatému kupci Izmaelovi padesát zlatých, jež však nemůže splatit. Proto je pohnána k rychtáři a ten jí dává dvoutýdenní lhůtu. Zoufalá Ráchel se obrací na proroka Elizea, jenž jí poradí, aby vzala trochu oleje, který má doma, půjčila si od sousedů tolik nádob, kolik unese, pak je naplnila olejem a modlila se k Bohu o pomoc. Zázrakem se podaří naplnit olejem všechny nádoby, Ráchel jej pak rozprodá a získá tak peníze na splacení dluhu.

Čtvrtá scéna*Barabáš:*

Musím se někde o olej starati,
kdybych něco dobrého mohl dostati,
kterýž by nebyl starý, ale nový,
a protož pohledám u oné vdovy.

Boas:

Kde chcete, pane Barabáš, jíti?

Barabáš:

Chtěl sem onuno vdovu navštívit
a na dobrý olej se poptávati,
neb ho v jarmark budu potřebovati.

Boas:

I já sem z té příčiny z domu vyšel,
neb sem nevelmi dávno o tom slyšel,
že by měla výborný olej mít;
chceme-li spolu k ní do domu jíti?

Barabáš:

Však sem i já o tom slyšel praviti,
podme, bude-li se chtíti smluviti.

Boas:

Já ho chtěl ale s puól tuny koupiti.

Barabáš:

Ba, jáť ho strojím ze tři tuny vzíti,
neb ho do krámu více potřebuji,

kolik tun já ho do roku kupuji?

Neb na ně velmi dobrý odbyt mívám.

Boas:

Jáť ho v svém domu nemnoho užívám,
avšak když by jen dobrý a nový byl,
s těžkem bych ho také více nekoupil.
[...]

Šestá scéna*Ismaél:*

Hybryste, milý brachu, prosím tebe,
vezmi registra a sukni na sebe
a jdi dlužníkův mejch napomínati,
budeš-li co dluhu moci dostati!
Teď máš vejtah napsaný na ceduli,
těch, kterýmž roky již dávno minuly;
ani se dej po jednou odstrašiti,
musíš se též odporně postaviti.

Hybrystes:

O, kdyby všickni zaplatiti chtěli,
kteríž jsou napsáni na této ceduli,
bylo by jistotně velmi potřebné,
ale není možné, ani podobné,
aby dnes všickni měli zaplatiti;
avšak přece musím štěstí zkusiti.
Vlk leže netyje, lidé říkají,
a lenivé ruce štěstí nemají;
tak já práce nemusím litovati,

chci-li též dluhy vyupomínati,
než prve se musím patou žehnati,
aby mne někdo trdlem nepřivítal
anebo cepami z domu nevyhnal.
[...]

Sedmá scéna

Boas:

Nejsou-li to věci převelmi divné,
od paní vdovy nám teď vypravené?
Co se vám vidí, pane Barabáši,
a co se u vás o tom divu snáší?

Barabáš:

S těžkostí bych chtěl jinému věřiti,
kdybych někde o tom slyšel praviti.

Boas:

Dosti jest k věření ta věc nesnadná
a sama v sobě jednak nepodobná,
než což sme očima svýma viděli,
musíme věřiti, bychom nechtěli.
Však Pán Bůh proto slove všemohúcí,
věčný Elohim, stvořitel všech věcí,
snadno může, co jen chce, učiniti,
i z skály dobré vody natočiti.
Když bych měl všechny divy vyčítati,
jichž ráčil Buóh na poušti ukázati
skrže Mojžíše, služebníka svého,
tak hádám, že do večera samého
nestačil bych o tom výpravovati;
ale již musím domů pospíchat
a pro olej pacholka vypraviti,
zejtra bych k tomu nemohl postačiti.
[...]

Osmá scéna

Hybrystes:

Nemohl sem od nich rozumět tomu,
co se divného stalo v tomto domu,
ale musím vždy tak všetečný býti
a za nějakou příčinou tam vjíti.
Ba netřeba mi příčiny hledati,
však ji z dluhu musím napomínati
a protož svobodně tam mohu vjíti,
což se tam divného stalo, spatřiti.

Ale vidím Josefa vycházeti,
na něm se toho mohu dověděti,
však mi se zdá, že již není tak smutný.

Josef:

Ó, jak jest ten olej náramně chutný,
ježž nám dnes Pán Bůh ráčil přispořiti,
z jedné hrstky mnoho tun rozmnožiti!
Ale co tu, bratře Hybryste, děláš?
Snad opět naší paní matky hledáš?

Hybrystes:

Můj pán mi teď výtah svých dlužníkův dal
a je pořád napomínati kázal,
mezi nimiž tvá máte jest napsána.

Josef:

Co nevíš, že byla od tvého pána
nedávno před rychtáře obeslána
a o takový dluh obžalována?
Ale rychtář podle práva zdejšího
položil jí rok do času dalšího.

Hybrystes:

S těžkem můj pán na to již pamatoval.

Josef:

Kdybych tebe, Hybryste, nemiloval,
chtěl bych tě ještě na troštech držeti,
ale musímť noviny pověděti;
pojdiž hned se mnou do našeho domu,
vezmeš peníze, a uhlédáš k tomu,
co Pán Bůh ráčil divného činiti,
nás vši bídy a žalosti zbaviti.
A ráčil nás tak hojně obdařiti,
že máme tvému pánu čím platiti,
jenž nechtěl nad námi lítosti míti,
ale chtěl nás v své manství podmaniti.
Ano paní matka sama vychází.

Devátá scéna

Ráchel:

Jak předivně Pán Buóh s svými zachází,
neb je nejprve zcela umrtvuje
a potom divně zase obživuje.
Tak i mne bídně ráčil učiniti,
se mnou podle své vůle naložiti:

nejprve na mne žalosti dopustil,
potom milostivě zase potěšil.
Kterak mu za to nemám vděčna býti
a jeho jména vždycky nechváliti?
Kdo jest o takovém divu kdy slyšel?

Josef:

Paní matko, teď Hybrystes k vám přišel,
abyšte jeho pánu zaplatili.

Ráchel:

Však ještě dva týhodne neminuly,
jakž mi od rychtáře jest vyměřeno,
když tvému pánu má býti placeno.
Ale pozbudu z mysli té starosti

a hned mu zaplatím se vší vděčností,
ano proto sem vyšla z svého domu,
že sem teď hned chtěla dojít k němu
a s ochotností všechno zaplatiti.
Ale, Hybryste, chtěj tak učiniti,
vezmi těch padesát zlatých ode mne
a z tvého rejstříku hned vymaž mne
a pána svého ode mne pozdravěj
a podle toho velice mu děkuj,
že se mnou vždy dobrotivě naložil,
a v našem nedostatku nás založil,
k tomu všemi potřebami fedroval,
ano nemalý čas nám očekával.
Pán Buóh rač mu odplata věčná býti
a za to stokrát více přispořiti.

Šimon Lomnický z Budče

KOMEDIA ANEB HRA KRATICÁ

(1595)

Dílo má blízko k velikonočním liturgickým hrám, jež jsou vůbec nejstaršími středověkými dramatickými útvary. Lze ho považovat za příklad humanistického vztahu ke starší produkci. Skládá se ze čtyř scén. Autor umístil děj Kristova zmrtvýchvstání do jihočeského prostředí a obohatil jej o řadu detailů z každodenního života (apoštol Petr rozpráví s Janem o Kristově smrti a lituje svého provinění, vzápětí však řeší kvalitu piva – viz ukázka). Postavy promlouvají hovorovou češtinou s expresivními a komickými prvky.

Ján:

Ba pěkně, pěkně, Petříčku,
můj roztomilý stařečku,
ba, kterak to potácíš se,
nu, pěkně neurazíš se,
šetř se, aby nespádl dolů,
poseďme teď chvilku spolu:
a medle nestejskej sobě,
povímť věrnou pravdu tobě,
že i já též utekl jsem přeč,
milý Petře, strach velká věc:
boje se také v ty časy
té nevážné zrádné chasy,
aby mi tak nedělali,
jak jsou s mistrem nakládali:
i povyskočil jsem sobě
a vzal jsem čistě na vobě,
zanechav jim v rukou roucha,
zaletěl jsem jako moucha.
Nebyl blázen, mé jest zdání,
kdo zamyslíl utíkání,
hned-li bych pak sobě zoufal
a v Pána Boha nedoufal?
Všeckoť jest to dopuštění
na nás, pro naše zkušení.
Protož, můj milý stařečku,
odpusť mi, tvému synáčku,
ty jsa jako otec starší
a já pak jako syn mladší,
že tě učím, napomínám,
a ty věci připomínám:
věř, žeť to Pán Bůh odpustí,
k své milosti tě připustí,

a po tomto zarmoucení
dá nám zase potěšení.

Tuto Petr znovu omdlel a padl. Ján volá:
Nastojte! Petr omdlívá,
chutně někdo přines piva!

Pamfilus:
Hned, pane Jene, hned,
ty ho zatím nahoru zved!

Tu se Ján s nim opět zdvíhá, zatím se přinese korbek piva.

Pamfilus:
Teď máte, od čepu dala,
včera z plnýho načala,
jest včerejšího točení,
praví, že jináče není.

Ján:
Napí se, Petře, neničky,
ať zas okřejí žilíčky.

Petr pije a dí:
Od koho je?

Pamfilus:
Pane Petře, jest od Hrochů.

Petr:
Svadilo se s vodou trochu,
rozumět, že je pivnice
nedaleko od studnice.

Ján:

Běž do hospody dolejší,
mají-li pivo pilejší.

Pamfilus přinese v konvi jiného a dí:

Košťujete z tyto cínový,
jest-li lepší, neb takový.

Petr pije a dí:

Totoť lepší šmak vydává,
než že se ho tence dává,
neb co šenkýřka vypije,
potom za to nedolije.
A po čem je pak šenkuje?

Pamfilus:

Na půl třetího peníze,
konev drží co nejniže:
ruku má u samé hlavy,
měří je tuším na sáhy,
aby se čistě pěnilo,
tudy jí zisku přibýlo.

Petr:

Co dosti na bílej není?
Však se pivo čistě pění.

Pamfilus:

Praví, naříká na muže,
že práva býti nemůže;
každý den že čistě pije,
pivo co do sudu líje,
a že jí nikdá neplatí,
to vždycky že nejprv ztratí.
K tomu praví jeho důra,
že jí stojí mnoho fůra
a že je draho sadili,
posudního přičinili,
sudů malých nadělali,
o vědro jich zujímali:
sládcí šrůtky mnoho berou,
tudy je dražší tou měrou.

Petr:

Kde je pak vaří, jaký je,
aneb odkud sem vozí je?

Pamfilus:

Jest, Petře, pivo lomnický.

Petr:

Bejvá-li takový vždycky?
Dobří jsou tam muži sládcí,
mohou je píti sedláci.
Na, košťuj, Jene, napí se!
[...]

Maří Magdaléna:

Rabboni, mistře,
Ježíši Kriste!

Kristus:

Ženo, nechtěj naříkati,
ani se mě dotykati,
neb jsem ještě k otci mému,
milému a nebeskému,
jak jsem vás smrtí vykoupil,
odsud na nebe nevstoupil.
[...]

Jdi, Maria, k apoštolům,
ke všem mým milým přátelům,
zvěstuj jim o té novině,
také i tám v Ševětíně,
i v Rožmberské Lomnici,
všudy, kde jest lid věřící:
pověz i v městě Třeboni,
ať se radují i oni:
a rovně také v táž slova
vzkaž do Českýho Krumlova,
i v městě Budějovicích
ohlaš to po všech ulicích,
také v Hradci Jindřichově
ať se těší opravdově;
tolikéž i na Táboře
ať nemají smutku, hoře:
rovně téhož v Soběslavi,
ať mne z toho chválí, slaví.
Veselšti, ti ať vesele
ke cti Krista spasitele
zpívají: Bůh všemohoucí
vstal jest od mrtvých žádoucí.

Tobiáš Mouřenín z Litomyšle

VEJSTUPNÝ SYN

(1604)

Základem námětu pouze dvouaktové hry je biblické podobenství o marnotratném synu z Lukášova evangelia (15, 11–32). Zůstal z něj především motiv kajícího návratu syna k otci, obohacený o postavu pochlebníka Ramínka a motiv prostopášnosti v hospodě.

Aktus první*Otec:*

Ruprechte, můj milý synu,
prosím tě v tuto hodinu,
trošku mi doma poshověj,
bude hned oběd hotověj.

Syn:

Což mám vždycky doma sedět
a vám mezi zuby hledět?
Musím mezi lidi jíti.
Jsem zván, budem hody míti.

Ramínko:

Nic mi se nechce dařit dnes
a již jsem chodil ledakdes,
tuším, že jsem navopak vstal,
anebť jsem příliš dlouho spal.
Hyn Ruprechta s otcem vidím,
půjdu k nim, oba vošidím. –
Zdař Bůh, páni, co děláte,
smutni jsouce, co se hněváte?

Otec jako by neslyšel:

Milý synu, poslechni mne
aspoň jednou tohoto dne,
pojď domů medle, Ruprechte!

Syn:

Jen vy mne s pokojem nechte,
musím dnes sobě povolit,
půjdu, prv dám se voholit.

Ramínko:

Snad chcete k bradýři jíti,
co vás nemám provoditi?

Znám jednoho, mohu říci,
udělá vám vlaskou štici.

Otec:

Synu, nechceš poslechnouti,
můžeš na mne vzpomenouti.

Syn:

Právě, ješto jest na koho.

Ramínko:

Podte a zanechte toho!
Co se s tím starým hádáte,
zdaž lepší rozum nemáte?

Syn:

Chce, abych s ním doma jedl,
ještě i děda přivedl.
A kterak mám s nimi sedět,
já nemohu na ně hledět.

Ramínko:

Znám já dobře, co jsou staří,
lecjakou bryndu navaří;
jez pak s nimi a pí nato,
mohl by dát hrdlo za to.
Šetřte vy pohodlí svého
a nechte blázna starého.
Zdaliž zde není kde jíti,
lepšího bydla užíti?
Mezi pěkné panny půjdem,
při nich vši tesknosti ujdem.
[...]

Aktus druhý*Ramínko vyjde po dobré chvíli, řka:*

Ej, doved jsem toho čistě,
 co jsou dobré v tomto místě.
 Jedna s ním v vrhcáby hrála,
 druhá mu pak měšec vzala,
 třetí pět za jednu psala,
 štípaly ho hůř než blechy,
 ó, co jsou chytré na Čechy.
 Nemusíš mnoho víc mítí,
 mám někam do židův jíti
 a ten řetěz zastaviti,
 sto zlatých zaň vypůjčiti.
 Vím, jestliže jich dostane,
 třebaš tam přes noc zůstane.
 Půjdu, bych se zas navrátil,
 řeknu pak, že jsem je ztratil.

Otec:

Můj syn nechce domů jíti,
 musíť někde štěstí mítí,
 aneb se mu opak vede,
 snad na kulhavých přijede.
 Bojím se, že ten Ramínko
 uvede na něj břemínko.

Syn vyjde votrhaný a stlučený:

Ach, běda mně nešťastnému,
 že jsem přišel k tomu zlému.
 Mošny se mnou pěkně byly,
 pokud u mne peníze čily.
 Něco jich na mně vyhrály,
 ostatek potom pobraly.
 Tak se v poslední šanc draly,
 až mne při tom vesměš praly.
 Ramínko mne doved právě,
 mám rány do mozku v hlavě,
 dvě jsou tuším na prst zšíří,
 kdo mne dovede k bradýří?

Otec:

Tamto kdos stlučený stůně,
 až z něho jde hrozná vůně.
 Těžce nařiká do pláče,
 ach, kdes byl, bídný jonáče?

Syn:

Ó, můj milý otče, hleďte!

Otec:

Ha, tos ty, synu Ruprechte!
 Kdes byl, bídníče? Cos dělal?
 Jižs sobě hříchův naspělal,
 došelš právě čelem místa.

Syn:

Ó, ta řádná mošna, tísta.

Otec:

Kdyby ty poslouchal otce,
 nechaje prašivé ovce!
 Hnedky mi se o tom zdálo,
 že tě nepodtrhnou málo.
 Teď, hle, šatův, peněz nemáš,
 co pak již dále uděláš?
 Pěknout vyrovnali štíci
 a zbarvili tvou holiči.
 Vím, že jsi dobrý oběd měl,
 kdyžs s Ramínkem ode mne šel.
 Aj, to máš hle tovaryše
 věrného, on sedí v tiše,
 někde v koutě odpočívá,
 na tebe se s smíchem dívá.
 [...]

Již spíše posedíš s otcem,
 slyšíš-li: „Ruprechte, poď sem!“

Syn:

Můj pane otče, rád půjdu,
 vás ve všem poslušen budu,
 tak spíše nešťestí ujdu.

Tobiáš Mouřenín z Litomyšle

VĚK ČLOVĚKA

Pěkná duchovní hra o desaterém věku života lidského na tomto světě, s pěknými spasitelnými řeči a užitečným napomenutím

(Asi 1604)

V textu hry vystupuje člověk v jednotlivých desetiletích svého života (Pachole v desíti, Mládenec v dvaceti, Jinoch v třideti atd.), dále Svět jako krásná paní, Poustevník, který nabádá k mravnému životu, Smrt a Ďábel. Ukázka je ze závěru hry, kdy stoletého člověka, až dosud hřešícího a nedbajícího dobrých rad poustevníka, uchvátí smrt a ďábel si odnáší jeho duši. Obsah díla naznačuje přechodovou fázi humanistického manýrismu především silným moralizujícím akcentem, vyjádřením obav z koncesvěta a posledního soudu; z hlediska formálního pak expresivně líčenými pasážemi.

Poustevník:

Milý příteli, to tvé naříkání
i mně na mé mysli činí stejskání.
Ach Bože! Čím jsi se dal oklamati,
zdas nemohl z Písem svatých slejchati,
že nemůžem blahoslavení slouti,
pokud jsme v světě zde na této pouti.
Ty pak tak dlouhos živ byl v jednom stání,
a nešetřil lidského obcování.
Každé tělo prach jest, v prach se obrátí,
jakž svatý Pavel zjevně dává znáti.
Ekleziastikus též o tom svědčí,
i král David v žalmích obšírnou řečí:
nebo jako vadne květ, polní tráva,
tak člověk pomine, i jeho sláva.
Před sebou také nic lepšího nemáš,
než co dobrého, živ jsa, zde uděláš.

Stoletý:

Auve, auve, dobřeť to pocítuji
a teprv hříchův svých želím, lituji,
které jsem páchal za života svého,
až posavad jen přidržel se zlého.
Již bych chtěl se rád na pokání dáti,
když jazyk neslouží, řeč mi se krátí,
aniž mohu srdcem na to mysliti,
jak mi se nemá trápení množiti.
Všickni zármutkové na mne se valí,
nohy mi víc neslouží, již ustaly.

Oči mám nezpůsobné červeností,
mozek zastuzený, vyprahlé kosti.
Všecka krev ve mně se ssedla, srazila,
a tak starost až k zemi porazila.
Bohatství nespomůž mi z té těžkosti,
světe, neznal jsem tvé ošemetnosti.
Na dobrých troštích jsi mne zde zdržoval,
již vidím, jaks splnil, cos mi sliboval.
Ó Bože! Kterak před tebou ostojím
a všechny rozkoše světa vyslovím,
jichž jsem užíval s pejchou, nádherností,
s tyranstvím, nevýmluvnou ukrutností!
Protož ležím teď, v ouzkosti čekaje
a hrozného ortele se lekaje,
kterýž na mne Bůh vyřkne v zuřivosti,
ó bych se byl nenarodil v mladosti!

Poustevník:

Jistě se lekám teď tvého upění,
žeš za času nemyslíš k obrácení,
ani takové bída a žalosti
nerozjímal sobě v času mladosti,
dokud jsi ještě měl čas a hodinu,
aby odstoupil od světského stínu.
Nebo kdyby po cestách Páně chodil,
byl by tě anjel jeho dál provodil;
jako někdy Enocha, Eliáše,
proroky, patriarchy, Tobiáše
i jiné svaté a pobožné lidí,

jakž se v Písmě obšírně čte a vidí.
 Ale neprávě zle jsi v světě živ byl,
 toť ukazuje tvého skončení cíl.
 Neb jak člověk zde svůj život spravuje,
 obyčejně se při smrti spatřuje.
 Protož nemohuť raditi jiného:
 vzývej celým srdcem Boha milého!
 Onť muž milost dát, zlého tě zbaviti.
 všecku žalost tvou v radost obrátiti.

Stoletý:

Ach Bože! Kdybych se byl za času kál,
 bojím se, že jsem všecku pomoc zmeškal;
 neb již smyslu ani pomoci nemám,
 srdce se ve mně zatvrdilo, to znám.
 Nemohu k žádné věci chuti míti,
 než musím s hořkou Smrtí v zápas jíti.
 Hle, již přišla a chce mne udáviti!

Smrt dí:

Hej, hej, slyš, šedivče, nech toho žvaní,
 nic není platno to tvé nařikání;
 již tvá hodina vypršela právě,
 měls dávno se obrátit k jiné správě.
 Mé moci neujdeš, věř tomu jistě,
 sekera přiložená k stromu čistě.
 Pro své hříchy máš největší stejskání,
 že jsi zde v světě nečinil pokání.
 Mohls prvé sobě to rozjímati
 a moudrého muže následovati.
 Neposlouchals hlasu Krista milého,
 aby bděl a ostříhal domu svého,
 anižs byl hotov k příchodu ženicha,
 musíš zatím tu, kdež se zem přemíchá.
 Nebedlivěs na věži ponocoval,
 opravdově bránu zdi opatroval
 tak, aby navrátil se tvůj Pán zase,
 našel tě služebníka při tom čase
 pilného, jakož svatý Marek píše,
 napomínajíc: bděte všickni tiše;
 kdy Pán domu přijde, nemůžete znáti,
 brzy-li čili dlouho se nevrátí,
 buď u večer, o půl noci, neb ráno,
 od tebe nebylo pozorováno,
 i zaspal jsi dokonce příchod jeho,
 protož neujdeš trestání hrozného!
 Od čisté pšenice oddělen budeš

a mezi koukol v věčný oheň půjdeš.
 A duši své mluvíval jsi z nadutosti:
 milá duše, neboj se nic úzkosti,
 plné stodoly, sklepy, truhlice máš,
 v obilnicích a v špižárnách oplýváš.
 Můžeš v pokoji hodovat vesele,
 pohled, jak tvá mysl vězela včele,
 ježto duše tvá téměř v okamžení
 požádaná bude v věčné trápení.
 Nedomnívej se, bych tě litovala,
 dostiť jsem dlouho s tebou prodlívala;
 nedbám, zdaliť jsou hříchové smazání,
 aneb od Boha k soudu zanechání.
 Neb jsem já toho nikdy nešetřila,
 na mladost ani starost nepatřila,
 než hned, jakž komu vyprší hodina,
 buď chudá aneb bohatá rodina,
 ukrátím rychle života každému.
 Řídco kdo přijde k věku takovému,
 jako jsi ty mnohá léta strávil.
 Mnohý mladý spíše by se opravil,
 však musí se mnou, tuť nic platno není,
 nepomůž zed, zámek, žádné stavení,
 žádná moc, ani císařská koruna,
 papež, kardinál musí na má humna,
 králové, knížata i všickni svatí,
 rytíři, hrabata, chudí, bohatí,
 ano i v kolibkách ty malý děti,
 žádný mi pták v povětří neuletí,
 zvíře salamandra ohněm hořící,
 i krokodýl hroznou moc provodící.
 Lvům, nedvědům nespomůž žádná síla,
 ryby v propasti mořské jsem zdávila.
 Všecko, což v světě životem oplývá,
 snadně mou střelou postřeleno bývá,
 zdáveno, zetřeno mocí násilně,
 byť pak sebe šetřil, jak kdo chtěl, pilně.
 Žádný mi není mladý, starý, smělý,
 žádný silný, krásný ani umělý,
 žádný dosti bláznivý neb nechutný,
 žádný skoupý, štedrý aneb ukrutný,
 žádný ctnostný, odporný není dosti.
 Sumou všecko pořád beru k líbosti,
 co může lézti, létati, plovati.
 Protož stroj se, nebuduť děl čekati,
 než musím konec s tebou udělati.

Ďábel sít svinuje:

Sem, sem, tu duši sotva jsem obsekal,
dosti dlouho na ni číhaje čekal:
za celých sto lét téměř dne každého,
až jsem ji vždy chytil do saku svého.

**Poustevník všem lidem přistojícím činí
napomenutí:**

Ach, ach, přežalostivějšího skutku!
Teď zavírá, hic, jedinký den půtku
stoletou téměř jako v okamžení,
a to skrze smrti mocné stržení.
Ó člověče, kdyžž ta úzkost nastane
a smrt na tebe s svou střelou přivstane,
Bůh tě před svůj soud povolati ráčí,
tuť již žádná vejmluva nepostačí.
Statku svého musíš v světě nechati,
pokuta boží bude tě stíhati;
nic s tebou odtud nevezmeš jiného,
než co jsi kdy zde učinil dobrého,
to za tvou duši půjde při skončení.
Zlato, stříbro, toť tam k platnosti není.
Již tě přátelé opustí v tu dobu,
byť pak tebe provodili až k hrobu;
však zase všickni odtud pospíchají,
samého tě na tom místě nechají
při kostech, červích ležeti mrtvého,

sotva žeť dají rubáš z statku tvého.
V tom do země uvržený tam lehneš,
k žádnému tovaryši se víc nehneš,
který tě zde někdy ponoukal k zlému,
hřešíc s tebou proti Bohu živému.
Na to, ó člověče, měl by pomněti,
v stříbro a zlato naděje neměti,
ani v jiné časné zboží a statek,
kteréz tvou mysl převracuje zpátek
od služby boží, přikázání jeho,
z toho neměj žertu, posměchu svého.
Rozpomeň se aspoň na krátkost věku,
by pak sto lét dáno bylo člověku,
však se to k okamžení přirovnává,
když tě náhlá hořká smrt povolává.
Toť nenásleduje tě nic jiného,
než cos duši činil užitečného:
totiž, kdež se almužna prokazuje,
tať z pekla vyvodí, hříchy shlazuje,
jakž v Knize Tobíáše stojí psáno;
protož máš ruky své večer i ráno
před chudým potřebným nezavíratí,
bližnímu dobrého neodpíratí
a přikázání božích ostříhati;
učiníc to, nebudeš se lekati
přístrachu smrti neb jiných těžkostí,
keréz na tě přicházejí v rychlosti.

Drama

Baroko

Václav František Kocmánek

SEDM INTERLUDIÍ

(1644–1646)

Interludia jsou frašky se světskou tematikou, často s mravokárnou tendencí. Mezi obvyklá témata her patří např. opilství, nemoc z přejedení, návštěva u lékaře či námluvy. Soudobý lidový život je zachycován v jeho opravdové podobě, s náznakem primitivního realismu. Postavy mají pevně ustálený charakter, vystupují zde hloupý sedlák či jeho žena, kteří jsou líčeni jako nevzdělanci, zbabělci, popř. opilci. Kocmánek používá expresivní prostředky, kterými odhaluje sedlákovu či selčinu hloupost, hojně využívá také jazykovou komiku.

Sequitur aliud intermedium ridiculosum continens in se stupiditatem cuiusdam rustici ad medicum confugientis

*Personae saltem sunt duae: CORIDON
rusticus et LINIUS doctor*

Coridon incipit loqui pulsans fores:
Hola, hola, kdo odevře
mně přespólnímu ty dveře?

Linus, doctor:
Čert-liž tak tluče na dveře?
Musí býti divné zvíře!
Kdo jsi, medle, že tak zhurta,
nemaje psa ani chrta,
tlučeš na domovní vrata?
Skoro by byla odplata!

Coridon:
Jsi-li ty, medle: doktorem
aneb, jak hojí, faktorem?
Pověz, jakť říkají jménem!
Vidět, že jsi moudrým pánem.

Linus:
Jméno mám vlastní Linus.

Coridon:
Přisau, dobře slyš, líná hus!
Já jdu k tobě pro doktorství,
prodáváš ho, slyším, množství.
Medle, prodej mi ho dosti,
nakloň se ke mně, milosti!

Linus:
I troupe, jakž mně jmenuješ,
línou husí že mně zůveš?

Coridon:
Jápak mám říc, pane líněj,
hádej, vo to se nehněvej.
Nu, nu, dryáku mi prodej,
neblázně se, na mně hlídej.

Linus:
Pravilť jsem, že jsem Linius!

Coridon:
Či již vím, pane Plinius.
Chtěl jsem vás v čems potřebovat
a s vámi něco rokovat.
Mohl bych to při vás dostati,
o mou ženu se raditi?

Linus:
Za peníze já každému
jak mladému, tak starému,
sloužím člověku dobrému,
učenému i hloupému.
Ale prav, z jaké příčiny
uchýlils se do mé schrany?
[...]

Coridon:

Na! Než pohlídní s pilností,
jít zaplatím s ochotností.

Linius:

Io jest ženské osoby moč.

Coridon:

Ach, ach, uhod! K panně přiskoč!
Na mou přísau, von ví všeckno!
Ale kdo jest ti pověděl to?

Linius:

Kdo jest pak ta jistá žena,
tvá jest vlastní, či jest jiná?

Coridon:

Pohlídni tam do sklenice,
nemíchaje scanek více,
zvíš hned pravdu, snad i více,
zdalepak v ní hnijí plíce.

Linius:

Samé toliko nemoci
poznané bývají v moči.

Coridon:

Copak? Pověz, jakou nemoc
vyznamenává tento moč,
aneb můžeš-li jí spomoc,
že tak stůně, anebo: proč!

Linius:

Zimnici přináší samou,
však ne dlouhou, ale krátkou,
nebo poněkud žaludek
jest zanečištěný všecek.
Z příčiny té nic teplého
nemůž trpět, ni horkého;
odtud studenost přichází,
odtud třesení pochází.
Nechce-li ji zastarati,
věř, čas jest, ji opatřiti.

Coridon:

Bodej to hryz, zle jest o mně,
bude nevesele u mně,
nebo, neopatřím-li se časně,
má mi Důra třebaš zhasne.

Řas ví, kam se to rozmůže!

Má sice ustlaný lůže,
třebas mi, nežli zvím, umře;
toť bych já měl divný hoře!

Linius:

Po všem těle nadýmání,
zvlášť pak v břiše zdaliž není?

Coridon:

Ba, jest tak, pane Plinius,
neb je nadutá jako hus.

Linius:

Přichází z toho nejeden kus,
dávaje zdraví notný štus.
Nespí, nejí, mnoho pije,
to všeckno jí k nezdraví je.

Coridon:

Ba, co sní, to zas vyblíje,
hnedky zase na to pije.

Linius:

O tom mi dobrou zprávu dej,
jestliže má vítr jakej!

Coridon:

Ale má, přespříliš dosti
neb do jizby děr jest množství:
vítr věje, až se točí,
že jí někdy plácí oči.

Linius:

Neptám se na vítr takový,
který jest živelní pravý.

Coridon:

Co má být nějaký jiný,
ukrutný anebo mírný?

Linius:

Ptám se, také-li z zadních vrat
– musíš se něco vtípnout –
pouští větru nějaký spád?
Rozumíš tomu nyní snad?

Coridon:

Oboje jsou otevřené,

neb nejsou nikdy zavřené
v stodole naší veřeje,
hodně na ni, věř mi, věje.

Linius:

Cos pak kuň, že nerozumíš,
aneb co mluvím, neslyšíš?
Prdí-li ale, již-li víš;
již aspoň nyní rozumíš?

Coridon:

Ba prdí, podivil by se!
Prdí, bzdí leže, válí se;
Kdyby k nám kdy se zahodil,
Hnedky by nos zahradil.

Linius:

Má-liž kdy jakou stolicí
V té své nynější nemoci?

Coridon:

Má z buku, i dubovnici,
Hnedky u lůže v světnici,
Neb syn můj je stolařem,
ano také i kolářem;
Nadělá jich, kdy jenom chcem,
Maje vůli jakožto v svém.

Linius:

Těch stolic potřebí není,
o nichžto tvá hloupost míní.

RAKOVNICKÁ VÁNOČNÍ HRA

(Po r. 1684)

Hra bývá někdy připisována autoru jezuitských dramat Janu Libertinovi, což je značně nejisté. Na umělý původ hry ukazují jména tří pastýřů, kteří v ní vystupují (Corydon, Tityrus a Pindarus), která se hodí spíše do antického dramatu než do lidové vánoční hry. V první části spolu rozmlouvají pastýři o ochraně svěřeného stáda, ve druhé se u jeslíček dohadují se třemi králi, jestli je právě narozený Ježíšek pastýř, nebo král. Spor nakonec rozsoudí anděl, který všem zvěstuje, že narozené dítě je pastýřem i králem a že před ním jsou si všichni rovni, pokud ovšem mají čisté srdce.

Sbor anjelů:

Gloria in excelsis Deo.

Quo finito:

Corydon:

Sem! Kde jste, Bárto, Matěji?

Andělíčkové letějí!

Angelus:

Buď Bohu v nebi chvála, čest!

Vašeho základu dost jest.

Toto vám pravím v té době,

že jste rovní všickni sobě.

Však vám větší věc zvěstuji

a radostnou oznamuji :

že se vám, pastýřům, dítě

této noci na úsvitě

v Betlemě, v tom malém městě

narodilo se zajistě,

které bude ovce pásti

a svou duši za ně klásti.

Všickní tři:

Dojděmež až do Bethlema

a vizme to slovo, které se stalo,

ješto je nám pán ukázal!

Tityrus:

Podmež tedy – však víš cestu

k tomu přeslavnému městu!

Pindarus:

Co stojíme a meškáme,

když tak dobrou zprávu máme?

Corydon:

Nu, pospěšme tedy hbitě –

hyn, zdá mi s', leží to dítě!

Slyš, Pindare, na mou přísou:

již s tím dítětem tuto sou,

o kterém nám anděl pravil,

když s námi při stádě mluvil!

Podmež tedy a nestůjme

a něco mu obětujme!

Všickní spolu:

Zdrávo buď, malý děťátko,

přeroztomilé robátko!

Tebe nyní pozdravujem,

dary naše obětujem,

přijmi je od nás sprostáků

a tvého dvoru sedláků.

Přijmi je teď vděčně od nás,

abys, když vyrosteš, znal nás!

Corydon:

Dám ti některou homolku,

až jen rozvážu tobolku:

ty jsou dost pěkně dělány,

křehky, mastny i dost slany.

Má žena, když je dělala,

často ruce oplivala,

aby se jich nechytaly,

než pěkný, hladký zůstaly.

Dívej, jak jsou hezky čisty

mohou se bez chleba jísti.

Tityrus:

Já ti dám plucar smetany

od naší krávy Mazleny.

Ta kráva sladkou dojívá,
 neb ji má žena chválívá.
 Přinesuť krupice k tomu,
 až se vrátím spátkem domů:
 můžeš mu navařit kaše,
 neb vím, že již bude nad vše!

Pindarus:

Já pak dám některý vejce,
 které jsem od mého strejce
 koupil – však neklekce žádný,
 vím, že taky nejsou prázdný.
 Dám ti s nima i tobolku.
 Můžeš mu nadělat vdolků,
 aby je často jídalo,
 po ních kalánsky hlídalo.

Corydon:

Pohlídni, jakýsi panstvo
 bere se sem a zemanstvo!
 Ustupme! Co pak mluvíti
 budou aneb co činiti?

(Tři králové):

Laeti Betlehem.

Kašpar:

Zdrávo buď, děťátko malý,
 tobě se nyní klaním!
 Zdráv buď, o veliký králi,
 tobě poklonu činím!

Melichar:

Vítej, dítě, v lidském těle,
 však tě Boha uznávám,
 že's skrytý Bůh, věřím cele,
 teď se tobě poddávám!

Baltazar:

Tebe nyní pozdravuji,
 činím chvály všeliké,
 tobě mé srdce daruji,
 ó děťátko veliké!
 Zdráv buď i s milou matí!

Corydon:

Cha cha cha, musím se smáti,
 když slyším řeči takové,
 jaké mluvějí králové:
 by to dítě velké bylo,
 které se teď narodilo!

Tityrus:

Snad to dítě neuloudí,
 když mu tak pěkně lahodí?!

Pindarus:

Snáze vlk beranem bude,
 než to dítě jejich bude!

Josef Mauritius Bulín

MARÉNA A KEDROTA

(Asi 1783–1784)

Autor byl převorem v premonstrátském klášteře na Sv. Kopečku u Olomouce, hudbu složil rektor hněvotínské školy Josef Pekárek. Ve stejné době se autoři společně podíleli i na operetě Jora a Manda. Díla jsou formálně jednodušší než Pargamotéka, obsahují pouze dvě jednající postavy, nejsou členěny na akty a scény. Maréna a Kedrota zobrazuje marné úsilí vdavekchtivých dívek získat ženicha; prosí Fortunu o pomoc. Obě si stýskají nad tím, že schopní chlapci odcházejí do války. Komika je zaměřená k lidovějšímu publiku, zobrazení není parodické, snad s výjimkou látkové parodie barokních chval panenství (závěr ukázky). Oba texty mají charakter pololidové tvorby.

Maréna:

Me pak obě dvě legátke
sme tode, nepojdem spátke,
dokavad Fortona pani
nesmiloje se nad námi.
Hle, bez može beť mosime,
tak se, chodinke, ohňósime.
Blechy trápí hoř než kati
a k tomo se koža krabnti.
Leta jako zajíc běži,
starostó se hlava ježi,
slze ze všech đorek kapó,
protože nemáme chlapo.
Snad praviš, pani Fortono:
Jdi, hledej, najdeš Maréno!
Ach, kdež bech co smotná našla!
Celó Moravo sem přešla.
Jenom posleš, kde sem bela,
ó, pani Fortono, zcela.

Aria

Ach, já přenešťastná Maréna,
na jake sem já přešla leta,
abech jenom mohla beť žena,
co sem já jož schodila světa.
V Kroměřiži, Prostějově, ve Veškově,
všode o chlape velká nóza,
ach, zle je panně, zle i vdově.
V Holešově, Tovačově, v Rósenově,
všode o chlape velká nóza,
ach, zle je panně, zle i vdově.
[...]

Jako na podzem ptáce
letijó do tepec,
tak od nás pěkné chlapce
do pola jedó přeč.
Oblékajó se do zbraně
a táhnó k polnočni straně,
srdečka, co nás těší.
Ach, to je žalost, ach, to je létost,
ach, to je bolest největší.
Šak je toho přečina
všeho ten Prajs steklé.
Kéz přende spiš novina,
že ho ven vemetle.
Abe tam radče skameněl,
než be nám to kaziti měl,
co srdečka těší.
Ach, to je žalost, ach, to je létost,
ach, to je bolest největší.
[...]

Maréna:

Soplekace s lamentacó
smotně skládáme,
ó, Fortono, vesleš jedná,
tebe žádáme.
Dej nám, ach, dej brzo može,
be nás měl i hodřit z kože,
nebodem nic dbať,
dež jenom je chlap.

Kedrota:

Každé den mo vepocojo
střevíce, kabát;
i tabáko napácojo,
bode-le šňopat.
Kalhote mo bodo látať,
abe měl do nich nafákať.
Abe i jak schoř smrděl,
řekno, že mi zavoněl,
ať jen moža mám,
o to tě žádám.
[...]

Maréna:

Jak, sestro, což ale praviš,
naděje k možovi jeliš?

Kedrota:

Ó, je ti u Ancekresta,
jož te nebodeš nevěsta.

Maréna:

Velece mě, sestro, rmótiš.
Kampak, sestro, se zakrótiš?

Kedrota:

Tam, kde te, má sestro milá,
ač jsem jož čepec kópila.
Teď ho zase mosem prodat,
poněvadž se nemožo vdat.
Meslim si, že hanba není
pannó zostať do skončení.

Maréna:

Pannó zostať hanba žádná,
je, sestřečko, pravda samá,
ale pro taková panno,
co nemá žádnó choť k vdáňo.
Která pak si žádá moža
tak, že až jo svrbi koža,
a potom se vdat nemože,
kdož ji od hanby spomože.

Kedrota:

Tak podme, sestřičko, domo,
ale neříké nikomo,
že bech já se ráda vdala.

Maréna:

Právěs mi to z hobe vzala.
I já tebe žádám za to
a bodem si zpívat ba to,
že je lepší než se vdáti
pocťivó pannó zostati.
Okazojme tvář veseló,
be v srdco i k plaču belo.

Ignác Plumlovský

PARGAMOTÉKA

to je: Smlóva hanácká stranevá králové cere, veobrazená skrz štere podmistre, jakobe ministre k šterem korunám veslany

(1747)

Autorem je velehradský řeholník (řádovým jménem Alanus), dílo bylo s velkou pravděpodobností provozováno v klášteře Hradisko u Olomouce mj. i u příležitosti návštěvy Marie Terezie v roce 1748.

Název označuje pragmatickou sankci, jež má zajistit královské dceři nástupnictví, avšak někteří evropští panovníci ji nechtějí uznat. K Marii Terezii přichází čtyři hanáčtí „podmistři“ a nabízejí jí svoji podporu a své služby. Budoucí císařovna je vyšle jako legáty k jednotlivým panovnickým dvorům, aby se zasadili o přijetí „pargamotéky“. Hanáčtí vyslanci po návratu sdělují svá poselství, v nichž ironicky komentují odpůrce, a nakonec vyzývají císařovnu, aby se namísto nespolehlivých písemných smluv s panovníky opřela o silnou armádu z českých a rakouských vojáků. Dílo dosahuje komického účinku jednak jazykem, jednak protikladem prostých aktérů a nejvyššího dvorského prostředí. Učenější publikum je pak mohlo vnímat také jako parodii a travestii soudobých italských oper.

Kreštof:

Co je Vám, paničko milá,
že ste všecka tak trochlívá?

Ona:

Kdo ste vy?

On:

Me sme.

Ona:

Ale co ste vy?

On:

Eno, me sme, me sme.

Ona:

Snad ste vy Senatus Populusque Romanus?

On:

Ja, ja. Sena vuz a po pul juž rénskym hromada sláme.

Ona:

Teď uznávám, milý příteli,
že jste hluboce učení a
radu mně dáti můžete
v mým zarmoucení.

Kreštof:

Vokaž mne, paničko milá,
jak Tě skáče od srdce žela.
Ach toze, ach toze,
dé pozor, ať neodpadneš do nóze.
Ja poznávám z Tvé ročečke
lekání na strane všecke.
Ale co, viš-le co?
Votevř želo, ať te strache vetečó.
Skrze křéze a žalosti
nastávajó zas radosti.
Po šklebo, po plačo
zvolé k bobnám ale dvanáct trobačo.
To taky radim, dévečko,
neber sobě k srdco všecko.
Naverbuj vojáku,
k radě povolé hromado Hanáku.

Jora:

Jakóž, stréče, máte rado,
že zvoláváte hromado?
Snad se nekdo okrvácel,
lebo cvaló jeda skácel?

Kreštof:

Ó, Rozome, kmotře milé,
mnoho se jich skrvácelo,
pobilo a spotácelo,
pokácelo, zvevracelo
tak, že mnohé stratil čelo.
A to všecko, na mó věro,
pro jedno královo cero.

Aria

Jora:

Obohá cera,
zarmócená celá!
Až se tomo hrobě divim,
dež te jeji stréce vidim,
falešny zcela.

Co vice ještě?
Pro jedno děvče
tak se mnozí načásajó,
sobě do vlasu sahajó
až podnes ještě.

Ale, děvčeco,
viš-le pak Te co?
Nechť se tločó, peró, bájó,
a dež se jož zonavijó,
cheť jich za kšeco.

Směle dé košem
Tvym sósedom všem.
Vime, že si pani heská,
královna naša a česká,
okaž fike všem.

Milá děvečko,
králská ceřečko,
máš e Královstvi ohersky,
k tomo pacholátka hesky,
což o to Slezko.

Šak ti Slezáce
slezó se zase,
zotikajó od těch šelem,
rádi jedí šeške s křenem
jak me Hanáce.

Me slebojeme,
že Tvi bodeme,
nikdá toho nepostime,
koho me se nebojime,
do naše země.
[...]

Mikoláš Chetré:

Dež tatik s matkó vidijó, že se děti nebojí,
s Mikolášem jich strašijó, viza, že se ho bojí.

Šate svoje promněnijó,
hroza s protem na ně jidó,
hned děti opokojí.

Dež ale děti verostó, vědí, co je Mikuláš,
dež se říkat naočijó Věřim, Zdrávas, Otčenáš.
Spiš jich potom karabáčem
postrašíš než Mikolášem.
Probiruj, tož ohlidáš.

Tak taky sósedi Tvoji Mikolášem se čení,
abe tě postrašet mohle, přechází převlečení,
hrozijó Tobě protama.
Nebuj se, jenom drš s nama,
jináč se to přemněni.
Ty, milá paničko naša, znáš jož jejich podvode,
nestrachoj se Mikoláša, dež na Tě s protem pode.
Vetni Te mo karabáčem,
abe nebel podvádáčem,
tož z svatého čert bode

Posleš teda našo rado, které Tobě dáváme:
Zvolej hanácko hromado, jak be staré Řěmane.
Kdo be Tě chtěl z lavke zhodit,
lebo Ti v Tvym právo škodit,
toho me zohlidáme.

Králova cera:

Poněvač tehdy každý to uznává
a vaša rošafnost na světlo dává,
ze ste nejenom věrní a učení,
ale i v právách zběhlí a honění,
a protož já, králova dcera,
odevzdávám se vám zcela
a dělám z vás pudmistrů ministry
a jako by legátům dávám mé listy.
A to sice ty, Juro Rozume, půjdeš k císařovi,
ty pak, Jane Rado, půjdeš k Francúzovi,
Kryštofe Múdrý, ty di k Špaňhelovi,
Mikuláši pak Chytrý, di k Brandeburkovi.
Spravte u nich mou věc, jak rozumíte,
a přineste mně odpověď, co uslyšíte.

Chorus:

Podme teda s možilostí k šterem koronám,
zovidime, oslešíme, co pak řeknó nám.
Me to jináč porovnáme než ti dvořané,
neboť me sme jako staři v právách Řémané.
Celé svět se divit bode, vida Hanáke,
veslany do Trantareje k králom legáte.
Složime me potom jinó pargamotéko,
než který prv podepsale pano tatěko.
Na to teda dlóhó cesto se vebereme,
k počerstvení sklenko vina si nalejeme.
Za zdravi králové cere jo vepijeme,
neboť věro z opřimnosti jo milojeme.
Žádnymo na cestě vehébat nebudeme,
bodem sobě všade véskat, kde přejedeme.

SEZNAM ZDROJŮ

Hynek z Poděbrad: MÁJOVÝ SEN

Tichá, Z. (ed.): Veršované skladby Neuberského sborníku. Československá akademie věd, Praha 1960

Hynek z Poděbrad: VERŠOVÉ O MILOVNÍKU

Tichá, Z. (ed.): Veršované skladby Neuberského sborníku. Československá akademie věd, Praha 1960

Hynek z Poděbrad: BOCCACCIOVSKÉ ROZPRÁVKY

Grund, A. (ed.): Hynek z Poděbrad. Boccacciiovské rozprávky. Carpe diem, Brno 1999

Jan z Rabštejna: DIALOGUS

Martínková, D. (ed. a přel.): Poselství ducha. Latinská próza českých humanistů. Odeon, Praha 1975

Augustin Olomoucký: DIALOG NA OBRANU BÁSNICTVÍ

Nechutová, J. (ed. a přel.): Augustin Olomoucký. Obrana básnictví 1492. Blok, Brno 1987

Jan Skála z Doubravky (Dubravius): THERIOBULIA

Hejnic J. (přel.), Horna, M. (ed.), Petrů, E. (ed. a přel.): Jan Dubravius. Theriobulia. Academia, Praha 1983

Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic: VYBRANÉ BÁSNĚ

Businská, H., Martínková, D. (ed. a přel.): Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic. Carmina selecta. Aula, Praha 1996

Šimon Ennius Klatovský: KRÁTKÁ CHVALOŘEČ NA OLOMOUC

Petrů, E. (ed. a přel.), Horna, M. (přel.): Humanisté o Olomouci. B. d. 1978

Jan Campanus Vodňanský: VYBRANÉ BÁSNĚ

Businská, H. (ed. a přel.): Renesanční poesie. Academia, Praha 1975

Pavel Litoměřický z Jizbice: SCHEDIASMATUM FARRAGO NOVA

Businská, H. (ed. a přel.): Renesanční poesie. Academia, Praha 1975

Alžběta Johanna Westonia: PARTHENICON

Petrů, E. (ed. a přel.): Alžběta Johanna Westonia. Proměny osudu. Atlantis, Brno 2003

Viktorin Kornel ze Všehrd: JAN ZLATOÚSTÝ – KNIHY O NAPRAVENÍ PADLÉHO

Plch, J. (ed.): Antologie ze starší české literatury. Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1987

FRANTOVA PRÁVA

Kolár, J. (ed.): Frantové a grobiáni. Z mravokárných satir 16. věku v Čechách. Nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1959

MANDÁT ANEB VLÁDNUŤÍ ŽEN

Kolár, J. (ed.): Frantové a grobiáni. Z mravokárných satir 16. věku v Čechách. Nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1959

RADA ZHOVADILÝCH ZVIEŘAT A PTACTVA K ČLOVĚKU

Flajšhans, V. (ed.): Josefa Dobrovského vydání Rady zvířat a Fenclova Radda zhovadilých zvířat a ptactva. Komise pro vydávání spisů Josefa Dobrovského při Královské české společnosti nauk – v generální komisi nakladatelství Melantrich, Praha 1942.
Pravopis byl pro potřeby antologie poněkud přizpůsoben dnešnímu úzu.

Mikuláš Konáč z Hodiškova: PRAVIDLO LIDSKÉHO ŽIVOTA

Kopecký, M.: Humanista z Vysočiny. MNV, Žďár nad Sázavou 1971

Jan Blahoslav: FILIPIKA PROTI MISOMUSŮM

Váša, P. (ed.): Jan Blahoslav. Pochodně zažžená. Jan Laichter, Praha 1949

Jan Blahoslav: VITIA CONCIONATORUM, TO JEST VADY KAZATELŮV

Váša, P. (ed.): Jan Blahoslav. Pochodně zažžená. Jan Laichter, Praha 1949

Václav Hájek z Libočan: KRONIKA ČESKÁ

Kolár, J. (ed.): Kronika česká Václava Hájka z Libočan. Odeon, Praha 1981

Oldřich Prefát z Vlkanova: CESTA Z PRAHY DO BENÁTEK

Bočková, H. (ed.): Oldřich Prefát z Vlkanova. Cesta z Prahy do Benátek a odtud potom po moři až do Palestiny. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2007

Václav Vratislav z Mitrovic: PŘÍHODY

Nedvědová, M. (ed.): Václav Vratislav z Mitrovic. Příhody. Československý spisovatel, Praha 1976

Bedřich z Donína: CESTOPIS

Grund, A. (ed.): Cestopis Bedřicha z Donína. Melantrich, Praha 1940

Kryštof Harant z Polžic a Bezdržic: CESTA Z KRÁLOVSTVÍ ČESKÉHO DO BENÁTEK

Erben, K. J. (ed.): Kristofa Haranta z Polžic a z Bezdržic a na Pecce atd. Cesta z království Českého do Benátek, odtud do země Svaté, země Judské a dále do Egypta, a potom na horu Oreb, Sinai a sv. Kateřiny v pusté Arábii. Díl II. V kommisí u Františka Řivnáče, Praha 1855

Vavřinec Leandr Rvačovský: MASSOPUST

Šlosar, D. (ed.): Vavřinec Leandr Rvačovský. Massopust. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2008

Šimon Lomnický z Budče: KUPIDOVA STŘELA

Krč, J., Hladký, V. (eds.): Šimon Lomnický z Budče. Kupidova střela. Dětinský rápek. Atlantis, Brno 2000

Bartoloměj Paprocký z Hlohol: TŘINÁCTE TABULÍ VĚKU LIDSKÉHO

Třinácte Tabulí Věku Lidského krátce sepsaných a vydaných Roku Božího 1601. Skrze Bartholoměje Paprockého z Hlohol ec. Cum Facultate Superiorum. Vytisknuto v Starém Městě Pražském u Dědice Jana Schumana. Léta Páně M.DC.I. Transkripce z exempláře uloženého v MZK Brno, sign. 24.614.

Matouš Konečný: THEATRUM DIVINUM,

Konečný, M.: Theatrum divinum, to jest Divadlo boží, Anjelům i lidem žádostivé, v spatřování divného Skutku Božího, všeho Světa Stvoření, co v který den a proč jest učiněno, i jaké naučení z kterého Stvoření má býti bráno, podle svatých Písem světle vypsáno... U Samuele Adama z Veleslavína, Staré Město pražské 1616. Transkripce z exempláře uloženého ve VK Olomouc, sign. 32.096.

Nathanaél Vodňanský z Uračova: THEATRUM MUNDI MINORIS.

Bočková, H., Matl, J. (eds.): Nathanaél Vodňanský z Uračova. Theatrum mundi minoris. Atlantis, Brno 2001

Fridrich Bridel: ŽIVOT SVATÉHO IVANA

Kopecký, M. (ed.): Fridrich Bridel. Básnické dílo. Torst, Praha 1999

Fridrich Bridel: CO BŮH? ČLOVĚK?

Kopecký, M. (ed.): Fridrich Bridel. Básnické dílo. Torst, Praha 1999

Adam Michna z Otradovic: ČESKÁ MARIÁNSKÁ MUZIKA

Čejka, M. (ed.): Adam Michna z Otradovic. Básnické dílo. Texty písní 1647–1661.

Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1999

Adam Michna z Otradovic: LOUTNA ČESKÁ

Čejka, M. (ed.): Adam Michna z Otradovic. Básnické dílo. Texty písní 1647–1661.

Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1999

Adam Michna z Otradovic: SVATOROČNÍ MUZIKA

Čejka, M. (ed.): Adam Michna z Otradovic. Básnické dílo. Texty písní 1647–1661.

Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1999

Felix Kadlinský: ZDOROSLAVÍČEK V KRATOCHVILNÉM HÁJIČKU POSTAVENÝ

Kopecký, M. (ed.): Zdoroslaviček Felixe Kadlinského. Universita J. E. Purkyně, Brno 1971

Jan Josef Božan: SLAVÍČEK RÁJSKÝ

Tichá, Z. (ed.): Růže, kterouž smrt zavřela. Výbor z české poezie barokní doby. Odeon, Praha 1970

SBORNÍČEK ANNY VITANOVSKÉ

Tichá, Z. (ed.): Smutní kavaleři o lásce. Z české milostné poezie 17. století. Academia, Praha 1968

Václav Jan Rosa: DISCURSUS LYPIRONA

Tichá, Z. (ed.): Smutní kavaleři o lásce. Z české milostné poezie 17. století. Academia, Praha 1968

Bohumír Hynek Josef Bílovský: NOVÝ CHERUBÍN

Sládek, M. (ed.): Svět je podvodný verbíř. Argo, Praha 2005

Damascen Marek: TROJÍ CHLÉB NEBESKÝ PRO LAČNÝ LID ČESKÝ...

Sládek, M. (ed.): Malý svět jest člověk aneb Výbor z české barokní prózy. H+H, Jinočany 1995

Matěj Bartys: RŮŽE NAD POTOKY VOD VSAZENÁ

Horáková, M. (ed.): Nádoba zapálená. Soubor svatonepomucenských kázání a jiných spisů z první poloviny 18. století. Společnost Cisterciána Sarensis, Žďár nad Sázavou 2000

Ondřej František de Waldt: CHVÁLOŘEČ

VAŠICA, J. (ed.): Ondřej František de Waldt. Chválořeči. Tisk J. Mucha, Velké Meziříčí, nakl. M. R. Junová, Tasov 1940. Z původní sbírky editor vybral 8 kázání.

Mikuláš Dačický z Heslova: PAMĚTI

PETRŮ, E., PRAŽÁK, E. (eds.): Mikuláš Dačický z Heslova. Prostopravda. Paměti. SNKLHU, Praha 1955

Václav František Kocmánek: SUMOVNÍ KRÁTKÉ SEPSÁNÍ O HROZNÉ VÁLCE

ZAHRADNÍK, V. (ed.): Krátké vypsání třicetileté války. ČČM, 1833, č. 6, s. 92–112, č. 7, s. 123–163.

Jan Kořínek: STARÉ PAMĚTI KUTNOHORSKÉ

STICH, A., LUNGA, R. (eds.): Jan Kořínek. Staré paměti kutnohorské. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2000

Bohuslav Balbín: MISCELLANEA HISTORICA REGNI BOHEMIAE

BUSINSKÁ, H. (ed. a přel.): Krásy a bohatství země české. Výbor z díla Rozmanitosti z Historie Království českého. Panorama, Praha 1986

Jan František Beckovský: POSELKYNĚ STARÝCH PŘÍBĚHŮV ČESKÝCH

REZEK, F. (ed.): Jan František Beckovský. Poselkyně starých příběhův českých. Díl II., sv. 1–3. Knihtiskárna B. Stýbla, Praha 1879–1880

Bohuslav Balbín: VERISIMILIA HUMANIORUM DISCIPLINARUM

RYBA, B. (ed. a přel.): Bohuslav Balbín. Verisimilia humaniorum disciplinarum. Nástin humanitních disciplín. Universita Karlova, Praha 1969

Jan Amos Komenský: LABYRINT SVĚTA A RÁJ SRDCE

KOLÁR, J. (ed.): Jan Amos Komenský. Labyrint světa a ráj srdce. Odeon, Praha 1984

Pavel Skála ze Zhoře: HISTORIE CÍRKEVNÍ

POLIŠENSKÝ, J. (ed.): Historie o válce české 1618–1620. Výbor z historického spisování Ondřeje z Habernfeldu a Pavla Skály ze Zhoře. SNKLHU, Praha 1964

Jiří Třanovský (Tranoscius): CITHARA SANCTORUM

POLÁK, F. (ed.): Jiří Třanovský. Cithara. František Polák, Valašské Meziříčí, 1920

Pavel Kyrmezer: KOMEDIE NOVÁ O VDOVĚ

HRABÁK, J. (ed.): Staročeské drama. Československý spisovatel, Praha 1950

Šimon Lomnický z Budče: KOMEDIA ANEB HRA KRATÍČKÁ

KOPECKÝ, M. (ed.): České humanistické drama. Odeon, Praha 1986

Tobiáš Mouřenín z Litomyšle: VEJSTUPNÝ SYN

HRABÁK, J. (ed.): Staročeské drama. Československý spisovatel, Praha 1950

Tobiáš Mouřenín z Litomyšle: VĚK ČLOVĚKA

KOPECKÝ, M. (ed.): Tobiáš Mouřenín z Litomyšle. Veršovaná tvorba. Academia, Praha 1995

Václav František Kocmánek: SEDM INTERLUDIÍ

HRABÁK, J. (ed.): Václav František Kocmánek. Sedm interludií. Nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1953

RAKOVNICKÁ VÁNOČNÍ HRA

HRABÁK, J. (ed.): Lidové drama pobělohorské. Československý spisovatel, Praha 1951

Josef Mauritius Bulín: MARÉNA A KEDROTA

PETRŮ, E. (ed.): Copak to ale za mozeka hraje? Hanácké zpěvohry 18. století. Profil, Ostrava 1985

Ignác Plumlovský: PARGAMOTÉKA

PETRŮ, E. (ed.): Copak to ale za mozeka hraje? Hanácké zpěvohry 18. století. Profil, Ostrava 1985

Obsah

ÚVODEM	3
RENESSANCE	5
Hynek z Poděbrad MÁJOVÝ SEN	7
Hynek z Poděbrad VERŠOVÉ O MILOVNÍKU	9
Hynek z Poděbrad BOCCACCIOVSKÉ ROZPRÁVKY	11
HUMANISMUS – LATINSKÁ LITERATURA	13
Jan z Rabštejna DIALOGUS	15
Augustin Olomoucký DIALOG NA OBRANU BÁSNICTVÍ	19
Jan Skála z Doubravky (Dubravius) THERIOBULIA	23
HUMANISMUS – LATINSKÁ PŘÍLEŽITOSTNÁ POEZIE	25
Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic VYBRANÉ BÁSNĚ	27
Šimon Ennius Klatovský KRÁTKÁ CHVALOŘEČ NA OLOMOUC	31
Jan Campanus Vodňanský VYBRANÉ BÁSNĚ	33
Pavel Litoměřický z Jizbice SCHEDIASMATUM FARRAGO NOVA	35
Alžběta Johanna Westonia PARTHENICON	37
HUMANISMUS – ČESKÝ HUMANISMUS	39
Viktorin Kornel ze Všehrd JAN ZLATOÚSTÝ – KNIHY O NAPRAVENÍ PADLÉHO	41
FRANTOVA PRÁVA	43
MANDÁT ANEB VLÁDNUTÍ ŽEN	47
RADA ZHOVADILÝCH ZVÍŘÁT A PTACTVA K ČLOVĚKU	49
Mikuláš Konáč z Hodiškova PRAVIDLO LIDSKÉHO ŽIVOTA	51

Jan Blahoslav FILIPIKA PROTI MISOMUSŮM	53
Jan Blahoslav VITIA CONCIONATORUM, TO JEST VADY KAZATELŮV	55
Václav Hájek z Libočan KRONIKA ČESKÁ	59
HUMANISMUS – CESTOPISY	65
Oldřich Prefát z Vlkanova CESTA Z PRAHY DO BENÁTEK	67
Václav Vratislav z Mitrovic PŘÍHODY	71
Bedřich z Donína CESTOPIS	75
Kryštof Harant z Polžic a Bezdrůžic CESTA Z KRÁLOVSTVÍ ČESKÉHO DO BENÁTEK,	79
HUMANISMUS – MORALIZUJÍCÍ SPISY	83
Vavřinec Leandr Rvačovský MASSOPUST	85
Šimon Lomnický z Budče KUPIDOVA STŘELA	89
Bartoloměj Paprocký z Hlohol TŘINÁCTE TABULÍ VĚKU LIDSKÉHO	93
Matouš Konečný THEATRUM DIVINUM,	97
Nathanaél Vodňanský z Uračova THEATRUM MUNDI MINORIS.	101
BAROKO – DOMÁCÍ TVORBA – LYRIKA	105
Fridrich Bridel ŽIVOT SVATÉHO IVANA	107
Fridrich Bridel CO BŮH? ČLOVĚK?	111
Adam Michna z Otradovic ČESKÁ MARIÁNSKÁ MUZIKA	115
Adam Michna z Otradovic LOUTNA ČESKÁ	119
Adam Michna z Otradovic SVATOROČNÍ MUZIKA	121

Felix Kadlinský ZDOROSLAVÍČEK V KRATOCHVILNÉM HÁJIČKU POSTAVENÝ	123
Jan Josef Božan SLAVÍČEK RÁJSKÝ	129
SBORNÍČEK ANNY VITANOVSKÉ	133
Václav Jan Rosa DISCURSUS LYPIRONA	135
BAROKO – DOMÁCÍ TVORBA – HOMILETIKA	137
Bohumír Hynek Josef Bílovský NOVÝ CHERUBÍN	139
Damascen Marek TROJÍ CHLÉB NEBESKÝ PRO LAČNÝ LID ČESKÝ...	143
Matěj Bartys RŮŽE NAD POTOKY VOD VSAZENÁ,	147
Ondřej František de Waldt CHVÁLOŘEČ	151
BAROKO – DOMÁCÍ TVORBA – HISTORIOGRAFIE	155
Mikuláš Dačický z Heslova PAMĚTI	157
Václav František Kocmánek SUMOVNÍ KRÁTKÉ SEPSÁNÍ O HROZNÉ VÁLCE	163
Jan Kořínek STARÉ PAMĚTI KUTNOHORSKÉ	165
Bohuslav Balbín MISCELLANEA HISTORICA REGNI BOHEMIAE	169
Jan František Beckovský POSELKYNĚ STARÝCH PŘÍBĚHŮV ČESKÝCH	173
BAROKO – DOMÁCÍ TVORBA – TEORETICKÉ SPISY	179
Bohuslav Balbín VERISIMILIA HUMANIORUM DISCIPLINARUM	181
Jan Amos Komenský LABYRINT SVĚTA A RÁJ SRDCE	185
BAROKO – TVORBA POBĚLOHORSKÝCH EXULANTŮ	191
Pavel Skála ze Zhoře HISTORIE CÍRKEVNÍ	193

Jiří Třanovský (Tranoscius) CITHARA SANCTORUM	199
DRAMA – HUMANISMUS	201
Pavel Kyrmezer KOMEDIE NOVÁ O VDOVĚ	203
Šimon Lomnický z Budče KOMEDIA ANEB HRA KRATICKÁ	207
Tobiáš Mouřenín z Litomyšle VEJSTUPNÝ SYN	209
Tobiáš Mouřenín z Litomyšle VĚK ČLOVĚKA	211
DRAMA – BAROKO	215
Václav František Kocmánek SEDM INTERLUDIÍ	217
RAKOVNICKÁ VÁNOČNÍ HRA	221
Josef Mauritius Bulín MARÉNA A KEDROTA	223
Ignác Plumlovský PARGAMOTÉKA	225
SEZNAM ZDROJŮ	229

Eds.: Jana Kolářová, Karla Strnadová

Dělání mnohých knih žádného konce není

Antologie textů ke studiu starší české literatury

Literatura raného novověku

Publikace vychází v rámci projektu

Bohemistika: obor pro III. tisíciletí

Tento projekt je spolufinancován

Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky

Publikace byla připravena v rámci studentské edice Günther

Návrh sazby: Jitka Kratochvílová

Návrh obálky: Eva Johnová, Lenka Pořízková

Redakce a sazba: Eva Johnová

Technická redakce, supervize: Lenka Pořízková

Výkonný redaktor: Jiří Lach

Odpovědná redaktorka: Jana Kreiselová

Oponent: doc. PhDr. Karel Komárek, Ph.D.

Vydala a vytiskla Univerzita Palackého v Olomouci

Křížkovského 8, 771 47 Olomouc

www.upol.cz/vup

email: vup@upol.cz

č. z. 2011/403

1. vydání

Olomouc 2011

ISBN 978-80-244-2879-6

NEPRODEJNÉ

**Publikace vychází v rámci projektu Bohemistika: obor pro III. tisíciletí
Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem
a státním rozpočtem České republiky**

Olomouc 2011